

FRIAR BENEDICT THE POLE OF VRATISLAVIA
HIS MISSION TO MONGOLIA AND HIS
NARRATIVE (1245-1247)

Dissertation submitted to the Dean of the Faculty of
Arts of the University of Ottawa, Ottawa, Canada,
for the Degree of Doctor of Philosophy as partial
fulfillment of requirements

By

Boleslaw Szczesniak ,

1950

UMI Number: DC53580

INFORMATION TO USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted. Broken or indistinct print, colored or poor quality illustrations and photographs, print bleed-through, substandard margins, and improper alignment can adversely affect reproduction.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if unauthorized copyright material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI Microform DC53580
Copyright 2011 by ProQuest LLC
All rights reserved. This microform edition is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

RESUME

This is a study of the life and achievements of the Franciscan, Benedict the Pole of Vratislavia, who was sent with an Apostolic mission by Pope Innocent IV in 1245 to the Great Khan of the Mongols. He and Friar Giovanni de Plano Carpini, an Italian Minorite of wisdom and virtue constituted this mission. It was hoped that the two friars might establish peaceful relations with the Mongols and thus prevent a second invasion, believed to be imminent, by the Mongolian armies into Europe.

The journey started on April 16, 1245, from Lyons, where Innocent IV called the Council. Friars went from Poland via Halich and Kiev to the Mongol Khan Badu on the Volga River and from there to the Great Khan's camp near Karakorum in Mongolia. They were received in solemn audience by Khakan (great Khan) Guiuk, presented their Papal letters, and, receiving his answer, returned to the Pope at Lyons in November, 1247. They brought back with them significant intelligence regarding the Mongols and a description of the countries through which they had traveled.

Scholars who have been interested in the historical journey of the Apostolic ambassadors and in the discovery of the Northern continental route to the Far East have dwelt on the question relating to Friar John of Plano Carpini. Benedict's participation in the achievements of the mission and his life has been neglected. This neglect may be ascribed to the emphasis put on Friar John's role and to the paucity of source material regarding Friar Benedict. The present author has attempted through an exploration

of Polish-Latin and Slavonic sources to: (a) bring out from historical obscurity the person of Friar Benedict, (b) demonstrate his contribution to the work of the Papal mission to Mongolia, and (c) establish his co-authorship in the report which became the first historical and geographical document of value for the study of an unknown part of the world and of an Asiatic nation. Another purpose of this study is to reveal that the Friars had fulfilled on their way to Mongolia another significant mission which has been overlooked. This is the successful negotiations between the Schismatic principality of Halich-Vladimir and the Roman Catholic Church. The negotiations resulted in a union with Rome which lasted from 1246 to 1256. This union was furthered by the Polish monarch and the princes who were close relatives of the Dukes of Volynia and Halishia, Prince Daniel and Wasilko. During the sojourn and conferences of the mission in Poland and Halich, Benedict played a prominent role as an expert on the Polish-Ruthenian question involved in the Union.

For a comprehensive study of Benedict's works, it seemed advisable to translate into Polish the Narrative of their travel to Mongolia, Relatio Fratris Benedicti Poloni, from the Latin text. It was collated from the MS. Colbert of the Bibliotheque Nationale, Paris, and from the MS. Vindobonensis of the "Orterreichische Nationalbibliothek, ~~Wien~~. This is the first Polish translation of the Narrative, just as the dissertation itself is the first attempt to evaluate the work and life of Friar Benedict the Pole.

In Chapter I, which is of an introductory character, the following subjects are also discussed: documentary evidence relating to Friar Benedict; the evaluation and criticism of sources; the technical words and names of Mongol origin employed in the dissertation; the essential data of John de Plano Carpini's life.

Chapter II describes the military and political rise of the Mongols who eventually brought under their domination the Far East, Central Asia, Asia Minor, and Kievan Ruthenia. On the basis of Ruthenian and other sources, this writer explains the disintegration and moral depression caused by these invasions which affected Orthodox Christianity of Eastern Europe and threatened the Latin world. Pope Innocent IV, realizing the catastrophic effect on the Christian world, sent several Apostolic missions to the Mongols, but only one was successful in arriving at the camp of Khakan in Mongolia. It was the mission of which Benedict was chosen vice-delegate because of his character and personality and because of his knowledge of the East.

Chapter III is concerned with the Papal legates who traveled with the mission through Poland and Schismatic Ruthenia of the Halich-Vladimir principalities. Friars with the cooperation of the Polish princes, and with the aid of Duke Conrad of Leczyca (Lancitia) made contact with Duke Wasilko, the brother of Duke Daniel of Halich, who at that time (1245) went to Khan Badu to pay homage. It is stressed that the Piast princes of Poland during the Conference at Cracow agreed to the Union, which for Daniel had a political character only. But the idealism of the Piast princes and of the bishop of Cracow outweighed political consider-

ations. These men were motivated by Christian principles. Some of them who participated in the Conference are recognized by the Church as Blessed or as Saints. As a result of the Cracow Conference, the Ruthenian bishops and the nobles expressed to the Apostolic mission in Halich (1246) their willingness to join the Roman Church and to recognize "the Pope as their Lord and the Church as their Mistress."

On the return journey from Khakan Guiuk, the Friars again stayed in Halich (1247) and participated in the final Conference of which Dukes Daniel and Wasilko were the leading members. It resulted in the confirmation of the first Conference of Halich (1246) and in the Union with Rome. The present author has emphasized the role of the Minorite Benedict of Vratislavia in the work accomplished, and has shown that the western tradition of Halich-Vladimir was influenced by the family relation of the Kings of the Piast dynasty with the dukes of Ruthenia. The work of the Polish Dominicans, and especially of St. Hyacinth, during the Pontificate of Gregory IX prepared the ground for the Union. Innocent IV seemed not to realize at the moment that the Franciscan delegates were happy to mediate in the Union because they were inspired by noble rivalry with the Dominicans, especially since it was the time of the life of St. Hyacinth in Cracow, who established the first Latin churches in Kiev and Halich (1232, 1238).

Chapter IV is concerned with the mission to Mongolia, via a Northern Continental route discovered by Friars and leading to the Far East. The writer of this work has dwelt on the itinerary and the geographical importance of the journey. He has correlated

the geographical knowledge of the East which Friar Benedict acquired in Poland in the time of the invasions of the Mongols of Eastern and Central Europe (1223-1241) with the new geographical discoveries and description left in the reports of legates in Ystoria Mongalorum and Relatio Fr. Benedicti Poloni. In the conclusion of this chapter, the importance of the geographical and cultural achievements of the Apostolic travellers is pointed out, as is also the opening of the way to the Far East for missionaries and merchants. The present author is also of the opinion that Friar Benedict in Paris met (1248) Friar William de Rubruck, who was sent (1251) to Mongolia as the representative of Saint-King Louis IX.

Chapter V contains the historical and legendary evidence relating to the life of Friar Benedict, a Polish Franciscan of the Wroclaw in the province of Silesia. The personality finds its source in and is perfectly paralleled by the environment of the city of Wroclaw and the province of Silesia. This author is of the opinion that Mongolian prisoners of war were used by Vratislavian friars for their study of the Mongolian language, customs, etc. He has proved it on hagiographical evidence and traditions. Benedict after the accomplishment of the mission became Prior of the Franciscan Monastery in Cracow.

Chapter VI is concerned with the Narrative of Benedict, Relatio Fratris Benedicti. The Latin text, collated from the Viennese and Parisian MSS. is attached to the Polish translation. The author has proved that Benedict the Pole is the co-author of the greater report of the Papal Legates, the Ystoria Mongalorum,

heretofore erroneously ascribed only to John de Plano Carpini. This chapter contains also chronological and textual evaluations of the MSS. used for the translation.

Chapter VII concludes the work with the specific points arrived at in the conclusions of the preceding chapters. It attempts to present finally the author's firm convictions as the direct result of his original research that Friar Benedictus Polonus de Vratislavia (his was known only by that name) is a living historical personality of major importance, when one considers his achievements in the mission sent by Pope Innocent IV to the Great Khan of the Mongols, and in the mission which accomplished the union of Halich Ruthenia. Herein it is also stated that Benedict's co-authorship in Ystoria Mongalorum, and his authorship of Relatio Fr. Benedicti Poloni, brings him into the companionship of medieval writers of some importance. The influence of both of these reports by the two Apostolic Friars, on the knowledge of world geography (in XIII-XV centuries, particularly of the Far East, is stressed. At the same time Benedict emerges as a medieval writer of early Polish life, ~~nature~~, and as the first traveller to the Far East from Poland through the Northern Continent. Western civilization and the light of Latin Christianity shown through Poland to Ruthenia of Kiev and afterwards to Russia, as it was described by His Holiness Pius XII in his Encyclical letter, Orientales Omnes Ecclesias. So also Friar Benedict is one of the first who contributed such light to the historical legacy of Poland.

CONTENTS

CHAPTER I. INTRODUCTION.

Subject and character of the dissertation. -- The multiplicity of questions involved in the study. -- The aim of the study. -- Manuscripts and published sources. -- Bibliography, Polish and Ruthenian sources. -- Selection of the sources and bibliographical material. -- Transcription of the Cingishanid names. -- Transcription of Slavonic names. -- Variations in the spelling of the names of Carpini and Benedict. -- Usage of terms: Tatar and Mongol. -- Mongoli, Mongali, han, Khan, Kahan, etc. -- Giovanni de Plano Carpini.

CHAPTER II. TERROR TARTARICUS. THE MONGOL FURY IN EUROPE.

Kurultai of 1206. -- Invasions of the Mongols into Central Asia. -- Cuman and Ruthenian League. -- The battle of Kalka. -- Kievian Ruthenia under the yoke of the Mongols. -- Invasion of Poland, Moravia and Hungary. -- The battle of Lignica. -- Political and social significance of the invasions. -- Terror Tartaricus. -- Ruthenian lamentations. -- Polish experiences and consequences. -- The homage of Prince Daniel of Halich. -- Gregory IX. -- Frederick II. -- Innocent IV. -- The Council of Lyons, 1245. -- The meaning of the embassies to the Mongols. -- Missio ad Tartaros. -- Southern embassies. -- Northern embassy of Carpini-Benedict, 1245-1247. -- The character and objectives of the Apostolic Legation.

CHAPTER III. THE ROLE OF BENEDICT THE POLE IN THE UNION OF RUTHENIA WITH ROME, 1246.

The question of the Union. -- Documentary evidence. -- Duke Konrad of Masovia and the delegates of Innocent IV. -- Boleslav the Shy and Duke Konrad. -- Duke Wasilko in Leezyca. -- Duke Daniel in Sarai. -- Duke Daniel's political plan. -- The Cracow Conference. -- The "Congress of Saints." -- The spirit of the Union. -- The Halich Conference. -- The return of Daniel from Badu. -- The Ruthenian clergy and the Union. -- Universis Christi fidelibus. -- The accomplishments of Benedict.

CHAPTER IV. THE WAY TO MONGOLIA. TERRAE INCOGNITAE.

The reports of the journey. -- Assia and Europe. --
 Discovery of the continental route to the Far East. --
 The first outposts. -- Krakow and Halich. -- Kiev and
 Kaniov. -- Mongolian camps. -- Sarai on the Volga. --
 Geographical observations. -- Turkestan and Mongolia. --
 The Great Orda. -- Karakorum. -- The visits of the
 legates of the Innocent IV. -- The Crowning of Guiuk. --
 The death of Great Duke II. -- The return
 journey. -- Halich, Cologne, Lyons, Paris. -- William
 Rubruck and Benedict the Pole. -- The predecessors of
 Marco Polo.

CHAPTER V. BENEDICT THE POLE OF VRATISLAVIA. ENVIRONMENT, LIFE AND LEGEND.

Cultural and political significance of Silesia. --
 Silesia and the Popes. -- Benedict of Vratislavia. --
 St. Hedvige and Henry the Pius. -- The monastery of
 Vratislavian Franciscans. -- Carpini, the provincial
 of Polish Minorites. -- Blessed Ceslaus Odrovonsius,
 O. P. -- Mongolian tradition of Vratislavia. --
 Benedict, scholar, diplomat and traveller. Benedict,
 Prior in Krakow (Cracow). -- Miracula Sancti Stanislai. --
 The legend of Benedict. -- Martyr in Persia. -- Francis-
 can tradition. -- Benedict and John, "Polish Minorites."

CHAPTER VI. THE NARRATIVE OF THE TRAVELS TO MONGOLIA (1247) OF BROTHER BENEDICT THE POLE OF VRATISLAVIA.

Two supplementary reports. -- The manuscripts of the
 Narrative. -- Codex of Paris. -- Codex of Wien. --
 The letter of Guiuk. -- The Relatio and its copies. --
 The chronicle of St. Pantaleon's Abbey. -- The author-
 ship of the Ystoria and the Relatio. -- Character
 of the reports. -- The contents of the Ystoria. --
 The Narrative of the Travels to Mongolia, - first
 Polish translation. -- Relatio Fr. Benedicti Poloni,
 the Latin text collated from the MS. Colbert and the
 MS. Vindobonensis.

CHAPTER VII. CONCLUSION.

Benedict's place in the Polish medieval literature. --
 Benedict as a writer. -- The Ystoria and the Relatio
 in medieval literature. -- Benedict and the Union of
 Halich with Rome. -- The Achievements of the Carpini-
 Benedict travels. -- The report of Papal travellers
 to Asia and its value for geographical knowledge in

the XIII-XV centuries. -- The way to the East through Poland.

APPENDICES.

- I. Letter of Innocent IV to the Khakan of the Mongols. --
- II. The reply of Guiuk to the Pope according to the Persian text. --
- III. Letters of Innocent IV to Daniel of Halich. --
- Documents from the Polish chronicles. --
- Franciscan documentary tradition.

BIBLIOGRAPHY.

Abbreviations. -- Manuscripts. -- Sources. -- Books. -- Periodicals. -- Encyclopaediae and dictionaries.

BENEDYKT POLAK Z WROCŁAWIA

JEGO POSELSTWO DO MONGOLJI I PAMIĘTNIK

(1245-1247)

Rozprawa, którą przedkłada Dziekanowi
Wydziału Humanistycznego University of
Ottawa, dla uzyskania stopnia DOKTORA
FILOZOFJI

Bolesław Szcześniak

"Mandatum enim a Summo Pontifice habebamus, ut cuncta perscrutaremur et videremus omnia diligenter, quod tam nos quam frater Benedictus Polonus eiusdem Ordinis, qui nostre tribulationis fuit socius et interpres, fecimus studiose."

(Prologus, Ystoria Mongalorum Quos Nos Tartaros Appellamus.)

"Ponieważ nie pewna jest y nie trwała pamięć ludzka. Zwykli są ludzie piśmem to opatrować, czego wieczną pamięć mieć chcą."

(Początek konstytucji koronacyjnej króla Stefana Batorego, r. 1576, Volumina legum, II, 591: Warszawa, 1733.)

SPIS RZECZY

ANGIELSKIE RESUMÉ

ROZDZIAŁ I. ZAGADNIENIA I UWAGI WPROWADZAJĄCE.

Przedmiot i charakter studjum.- Wielorakość zagadnień związanych z tematem.- Zadanie studjum.- Manuskrypty i źródła niepublikowane.- Bibliografia, źródła polskie i ruskie.- Selekcja źródeł i materiałów bibliograficznych.- Ustalenie transkrypcji imion własnych z rodu Cingis.- Pisownia i nazwy: Carpini, Benedykt.- "Tatar", czy "Mongol".- Mongoli, Mongali, han, khan, kahan, i t.p.- Giovanni de Plano Carpini.-

ROZDZIAŁ II. TERROR TARTARICUS. NAWAŁA MONGOLSKA W EUROPIE.

Kurultaj, 1206.- Najazdy Mongołów na Azję Środkową.- Kumanowie i liga ruska.- Kałka.- Mongołowie na Rusi.- Wyprawa na Polskę, Morawy i Węgry.- Lignica.- Skutki podboju Rusi.- Terror Tartaricus.- Lamentacje ruskie.- Doświadczenia polskie.- Hołd Daniela.- Grzegorz IX.- Fryderyk II.- Innocenty IV.- Sobór Lugdunski, 1245.- Idea poselstwa do Mongołów.- Missio ad Tartaros.- Misje południowe.- Misja Północna Carpini-Benedykt, 1245-1247.- Skład poselstwa.- Cele i charakter misji dyplomatycznej Carpini-Benedykt.-

ROZDZIAŁ III. UDZIAŁ BENEDYKTA POLAKA W UNJI RUSI HALICKIEJ Z RZYMEM, 1246.

Zagadnienie historyczne Unji Halickiej.- Benedykt Polak w dokumentacji Unji.- Konrad Mazowiecki a postowie Innocentego IV.- Bolesław Wstydlivy i Książę Konrad.- Wasylko w Łęczycy.- Daniel w Saraju.- Plan polityczny Daniela.- Narady krakowskie.- "Kongres świętych".- Duch Unji.- Narady w Haliczu.- Powrót Daniela od Badu.- Stanowisko kleru ruskiego.- Universis Christi fidelibus.- Rola Benedykta.-

ROZDZIAŁ IV. DROGA DO MONGOLJI. TERRAE INCOGNITAE.

Dokument odbytej podróży.- Zbliżenie Azji i Europy.- Odkrycie drogi lądowej na Daleki Wschód.- Pierwsze etapy.- Kraków i Halicz.- Kijów i Kaniów.- Obozy mongolskie.- Sarai nad Wołgą.- Obserwacje geograficzne.- Turkiestan i Mongolia.- Wielka orda.- Karakorum.- Audjencje posłów Innocentego IV.- Koronacja Guiuka.- Śmierć wielkiego księcia Jarosława.- Droga powrotna.- Halicz, Kolonja, Lugdun, Paryż.- W. Rubruck.- Poprzednicy Marco Polo.-

ROZDZIAŁ V. BENEDYKT POLAK Z WROCŁAWIA. ŚRODOWISKO, ŻYCIE, LEGENDA.

Kulturalne i polityczne znaczenie Śląska.- Śląsk i papieżstwo.- Benedykt Wrocławczyk.- Św. Jadwiga i Henryk Pobożny.- Klasztor franciszkanów wrocławskich.- Carpini prowincjał minorytów polskich.- Bł. Czesław Odrowąż.- Mongolska tradycja Wrocławia.- Benedykt uczony, dyplomata i podróżnik.- Benedykt gwardjan krakowski.- Miracula Sancti Stanislai.- Legenda o Benedykcie.- Męczennik w Persji.- Tradycja franciszkańska.- Benedykt i Jan "polscy minoryci".-

ROZDZIAŁ VI. PAMIĘTNIK Z PODRÓŻY, 1247. OPOWIA- DANIE BRATA BENEDYKTA POLAKA Z WROCŁAWIA.

Dwa uzupełniające się sprawozdania.- Manuskrypty sprawozdań.- Kodeks paryski.- Kodeks wiedeński.- List Guiuka.- Relatio i odpisy.- Kronika klasztoru św. Pantaleona w Kolonji.- Autorstwo Ystoria i Relatio.- Charakter sprawozdań.- Treść Ystoria.- Publikacje tekstu Relatio.- Tłomaczenie Relatio.- Pamiętnik z podróży do Mongolji, - pierwsze polskie tłumaczenie.- Relatio Fr. Benedicti Poloni, Racinski tekst ustalony na podstawie MS. Colbert i MS. Vindobonensis.-

ROZDZIAŁ VII. KOŃCOWE UWAGI I WNIOSKI.

Miejsce Benedykta w średniowiecznej literaturze polskiej.- Znaczenie Benedykta jako pisarza.- Wpływ Ystoria i Relatio na piśmiennictwo średniowieczne.- Udział Benedykta w unji Halicza z Rzymem.- Dwa osiągnięcia podróży Benedykta i Carpiniego.- Raport minorytów z podróży do Azji Środkowej na tle wiedzy geograficznej wieku XIII-XV.- Droga na Wschód przez Polskę.-

ZAŁĄCZNIKI.

- I. List Innocentego IV do kahanu Mongołów.-
- II. Odpowiedź Guiuka do Papieża w/g tekstu perskiego.-
- III. Listy Innocentego IV do Daniela Halickiego.-
- IV. Polska dokumentacja w/g MPH.-
- V. Franciszkańska dokumentacja w/g Annales Minorum.

BIBLIOGRAFJA.

Skróty bibliograficzne używane w przypisach.- Manuskrypty.- Źródła.- Studja i różne prace.- Encyklopedje i słowniki.-

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA I UWAGI WPROWADZAJĄCE

Przedmiot i charakter studjum.- Wielorakość zagadnień związanych z tematem.- Zadanie studjum.- Manuskrypty i źródła niepublikowane.- Bibliografia, źródła polskie i ruskie.- Selekcja źródeł i materiałów bibliograficznych.- Ustalenie transkrypcji imion własnych z rodu Cingis.- Pisownia: Carpini, Benedykt.- "Tartar", czy "Mongol".- Mongoli, Mongali, han, khan, kahan, i t.p.- Giovanni de Plano Carpini.

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA I UWAGI WPROWADZAJĄCE.

Przedmiotem niniejszego studjum, jak wynika z tytułu, jest Benedykt Polak z Wrocławia, jego poselstwo do Mongolji i jego pamiętnik. Znany jest Benedykt z nazwy łacińskiej, jako Benedictus Polonus de Vratislavia, oraz z paru zaledwie wzmianek kronikarskich współczesnych mu i obejmujących lata 1245-1253. Benedykt wysłany został wraz z Janem de Plano Carpini, włoskim franciszkaninem, przez Innocentego IV, jako członek poselstwa (1245-1247) do wielkiego hana w Karakorum dla nawiązania stosunków dyplomatycznych, opamiętania władcy azjatyckiego i przyprowadzenia go do bojaźni Boskiej, aby nie czynił dalszych spustoszeń narodów europejskich,

oraz dla przyniesienia podstawowych informacji o potężnym i niszczycielskim narodzie wojujących Mongołów. Misja papieska spowodowana została obawą nowego najazdu mongolskiego, po dokonanych zniszczeniach i olbrzymich napa-
dach na Ruś Południową, od czasów bitwy nad Kaiką w 1223 r., poprzez Ruś Kijowską, księstwa Halickie i Włodzimierskie, aż do Polski, Moraw i Węgier w roku 1241.

Papież Innocenty IV od początku pontyfikatu (1243) objął w spadku trudne zagadnienia i sytuację wewnętrzną w Europie i Ziemi Świętej, po swoim poprzedniku Grzegorzu IX (1227-1241),² oraz po dwuletnim interregnum spowodowanym przez Fryderyka II, który w swej walce z papies-
twem nie dopuścił do wyboru nowego Papieża.

Innocenty prowadził energiczną walkę przeciwko Fryderykowi, a gdy zmuszony został uciekać z Rzymu, zwołał sobór do Lugdunu na rok 1245, na którym uroczyście wyklął cesarza, obwołał krucjatę przeciw niemu, posta-
nowił wspomagać Ludwika IX francuskiego w organizacji

1. Sinica Franciscana, vol. I, cap. I.

2. Celestyn IV był bezpośrednim poprzednikiem Innocentego IV, ale panował siedemnaście dni tylko. Umarł 25 października 1241. Dla podkreślenia stanowiska papieża w tym czasie i jego roli w walce o prymat z cesarzem, celowo używamy wyrażenia "panował."

siódmej krucjaty (1248) do Ziemi Świętej. Równocześnie, jako punkt równie ważny zadań soborowych, przedsięwziął nawiązać stosunki z wielkim hanem Ogodaï przez wysłanie poselstwa.

Giovanni de Plano Carpini, uczeń św. Franciszka, mąż znany z cnót i mądrości, wybrany został na legata. Jego zastępcą, tłumaczem i doradcą mianowany został Benedykt Polak, franciszkanin z Wrocławia. Legaci wyruszyli w zupełnie nieznaną, daleką drogę lądową do Mongolji, do kraju o którym fantastyczne krążyły wieści, kraju nie znanym geografom klasycznym, ani współczesnym. Przedsięwzięli z konieczności pierwszą wyprawę geograficzną, z natury rzeczy odkrywczą i śmiałą.

-
1. H. Yule, Cathay and the Way Thither (4 vols.) podaje zbiór wiadomości średniowiecza o Azji Centralnej i Chinach, również J. K. Wright, The Geographical Lore of the Time of the Crusades. Azja Przednia, Persja i India, nieco Turkiestan, wchodziły w zasięg nieskoordynowanej, napół fantastycznej wiedzy. 'Mongolja i Chiny były istotnie terrae ignotae, to samo dotyczy ludów zamieszkałych poza Wolgą w kierunku Mongolji. Praca C. R. Beazleya jest szczególnie cenna do studjum wiedzy o świecie, The Dawn of Modern Geography.

4

Po drodze do stolicy hana, Karakorum, posłowie mieli załatwić sprawę unji schizmatycznego Halicza, w pierwszej fazie rozmów przygotowawczych przynajmniej, a co zatem szło, uzyskać zgodę i poparcie Polski. Szli więc przez Polskę, Halicz, Kijów, Seraj nad Wolgą, gdzie Badu przebywał co zniszczył Ruś, Polskę i Węgry. Od niego do Ogodaia,¹ jak początkowo sądzili, a w rzeczywistości do regentki Terakina, matki jego następcy, Guiuka. Przyszedszy do stolicy przyjęci byli na uroczystem posłuchaniu, uczestniczyli w uroczystościach wyboru (sierpień, 1246) wielkiego hana, Guiuka, i otrzymawszy listy poselskie od władcy Mongolów, powrócili do Lugdunu drogą już znaną. Przywiezli ze sobą sprawozdanie z podróży i prac dyplomatycznych, a przede wszystkim odpowiedź Guiuka dla Papieża. Do Innocentego IV przybyli w listopadzie 1247.

-
1. Śmierć kahan Ogodaia w grudniu 1241 roku nie znana była w Lugdunie. Syn jego Guiuk obrany był w r. 1246, w sierpniu. Regentka była Terakina, jego matka. Cf. Grousset, Histoire de l'Extrême-Orient, II, 438-439.

5

W tym wielorakiem skupieniu faktów historycznych, w okresie bogatym w zdarzenia epokowe, wiele zagadnień pośrednich i bezpośrednich związanych jest z misją Carpiniego-Benedykt. Celem naszej pracy jest jednak, przy wyeliminowaniu zagadnień ubocznych, wydobyć z mroku historii postać brata franciszkańskiego, Benedykta Polaka Wrocławczyka, nieznanego polskiej historjografji. Odłączyć go od osoby Carpiniego, w cieniu której ukryty jest, oraz odnaleźć jego udział w misji "ad Tartaros" i pracach nad pierwszą unją Rusi z Rzymem. Również, ustalić tekst łaciński jego Pamiętnika z podróży do Mongolji w oparciu o dwa najstarsze manuskrypty, oraz dać pierwszy przekład polski.

Tekst pamiętnika, a właściwie opowiadania, włączony w niniejszą pracę, ustalony został na manuskrypcie Colbert przechowanym w Bibliothèque Nationale w Paryżu i na Vindobonensis z wiedeńskiej Staatsbibliothek w oparciu równoczesnem na skollacjonowanym teksie A. van den Wyngaertena w Sinica Franciscana.

Tłomaczenie zaś, umieszczone w pracy niniejszej, jest pierwszym polskim przekładem. Autor dysertacji poczytuje sobie za pociechę pracy twierdzenie, że jest pierwszym tłumaczem Pamiętnika, który po siedmiuset latach swego życia łacińskiego (1247-1949) znajdzie

6

swoją osobowość polską, tak bardzo właściwa Benedyktowi Ślęzakowi, polskiemu franciszkanowi wrocławskiemu.

Zadanie okazało się trudnem z wielu względów. Brak dokumentów historycznych bezpośrednio dotyczących osoby Wrocławczyka, jego powiązanie z Janem Carpinim, który dominuje starszeństwem i zadaniem nad swym zastępcą, istnieniem faktów i okoliczności ubocznych w których ginie postać Benedykta Polaka, oraz charakterem "odkrywczym" niniejszej dysertacji.

Dobór więc źródeł i literatury naukowej związany z naszym zadaniem okazał się zagadnieniem równie skomplikowanym. Autor przejrzał wszelkie możliwe źródła opublikowane, któreby mogły naświetlić, jeśli już nie wyjaśnić, osobę i pracę Benedykta Polaka. Również badał zbiory manuskryptów w licznych, a przedewszystkiem głównych zbiorach. Osobiste poszukiwania i obszerna korespondencja z uczonymi i kustoszami archiwów i bibliotek nie dały nowych odkryć poza urywkowymi i porozrzucanymi paroma wzmiankami w źródłach drukowanych. W rezultacie jeden manuskrypt odkryty został, a mianowicie, tradycja franciszkanów polskich w odniesieniu do Wrocławczyka, zapisana w niepublikowanym rękopisie przechowanym w Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności

7

w Krakowie, p.t. Vitae sanctorum regni Poloniae, olim Sarmatiae.¹ Ponieważ osoba Benedykta związana jest losem historii z Giovanni de Plano Carpini, wymagało to przejrzania dość obszernej literatury² dotyczącej tego dzielnego ucznia świętego Franciszka. Niestety mało materiału o wartości naukowej znaleźć można poza pracami D'Avezaca, Beazleya, Rockhilla, Pullé, Wyngaertena, Pelliota. Opracowania inne, przeważnie artykuły, opierały się głównie na pracach wyliczonych lub na Annales Minorum, L. Waddinga³ oraz Scriptores Minorum, albo też na J. H. Sbaralea Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum. Wydało się koniecznem

1. O MS. wspomina M. Wiszniewski, Historja literatury polskiej, II, 208.
2. Georgio Pullé, Historia Mongalorum. Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari. Praca wyszła jako vol. IX, Studi Italiani di Filosofia Indo-Iranica. Firenze, 1913. Praca podaje około 300 pozycji artykułów i prac związanych z Janem Carpini. Wydanie z r. 1929 nie obejmuje bibliografji.
3. Wydanie I, ; II, 1806; III, 1931-. Pierwsze i drugie zawiera pełno błędów. Wydanie ostatnie jest doskonałe, a właściwie jest nowem dziełem zawierającym olbrzymi materiał dokumentarny jak listy, encykliki i bulle papieskie, wyciągi z dokumentów i kronik, etc.
4. Wyd. II, popr. 1906.

przeszukać, jak zaznaczyliśmy, wszelkie źródła średnio-wieczne, zarówno łacińskie jak i słowiańskie. Trud okazał się wdzięczny. Autor był w stanie wydobyć nowy materiał do naświetlenia misji i zadań Benedykta, materiał nieznany dotychczasowym historykom zachodnim interesującym się osobą Carpiniego, a opuszczających Benedykta. Godnym pożałowania wydaje się fakt braku znajomości źródeł i literatury naukowej polskiej, czy starosłowiańskiej, u autorów niesłowiańskich. Misja Carpiniego jako posła Innocentego IV byłaby pełniejsza i wyczerpująco potraktowana. W pracach poświęconych Carpiniem nie uwzględniony jest moment wielkiej wagi a mianowicie nawiązanie przez wysłańców papieskich pierwszych rozmów z Haliczem w duchu przyjaźni i przy poparciu polskiem dla zawarcia unji z Rzymem. Materiały polskie i ruskie stały się główną podstawą badań naszych nad rolą Wrocławczyka w tem historycznem zagadnieniu. Fakt rozmów przeprowadzonych w Krakowie i Haliczu dla zawarcia unji, która w rezultacie doszła do skutku, jest nieznany w literaturze zachodniej. Zagadnieniem tem interesował się W. Abraham, ale bez uwzględnienia

1

roli Benedykta Polaka. Podobnie ruscy¹ pisarze. Osoba Wrocławczyka jest postacią skrzywdzoną przez historjografię. We wczesnych kronikach franciszkańskich prawie zamilczana, a jeśli występuje to przy Carpinim, bez wyjaśnień i informacji, tylko raczej jako "Benedictus Polonus de Vratislavia socius Fratris Joannis de Plano Carpini." Nawet polski kronikarz franciszkanów Jan z Komorowa w Memoriale fratrum Minorum² nie wzmiankuje Benedykta. Również praca K. Biernackiego, przeora gnieźnieńskiego braci konwentualnych, Speculum Minorum z r. 1688, nie wspomina o Benedykcie zupełnie. Źródła polskie raz tylko mówią wyraźnie o Benedykcie. W

-
1. Cf. M. Chubaty (Czubaty), "Zackidna Ukraina i Rim u XIII viki u svoick zmaganiack do tserkovnoi unii," vol. 123-124, Zapiski Naukovogo Tovaristva Imieni Shevchenka. Lwów, 1917; również X. A. Petrushevich, Tainnye perehovory kniazia Danila Romanovycha z rimskim prestolom. Lwów, 1881. Prace M. Hruszewskiego, V. O. Kluczewskiego, A. N. Pypina, V. S. Ikonnikowa, wcale nie znają osoby Benedykta Polaka.
 2. Monumenta Poloniae Historica, ed. A. Bielowski, V, 300-301; vide etiam E. Kantak, Franciszkanie polscy, rozdział I, tomu I.

1)

żywocie św. Stanisława, z archiwum kapituły krakowskiej, Miracula Sancti Stanislai, pod r. 1252 podane jest że świadkiem był Benedykt gwardjan krakowski "qui fuit apud Tartaros."¹ W poszukiwaniu nieznanego materiału autor niniejszej rozprawy badał również dwa manuskrypty tekstu Ystoria Mongalorum, sprawozdania z poselstwa, przypisywanego Carpinemu, a którego współautorem jest również, jeśli nie w większej części, Benedykt. Manuskrypty te znajdują się w Anglii:²

a) Corpus, Library of Corpus Christi College, Cambridge;

b) London-Lumley, British Museum, London.

Dla uzupełnienia porównał teksty Carpiniego ogłoszone przez C. Raymond Beazley,³ Anastasius van den Wyngaert,⁴ Georgio Pulle,⁵ D'Avezac,⁶ Vincentius de Beauvais.⁷

-
1. Monumenta Poloniae Historica, IV, 301.
 2. Opis podał Beasley, The Text, 7-17.
 3. The Text and Versions of John de Plano Carpini.
 4. Sinica Franciscana, vol. I.
 5. Historia Mongalorum.
 6. Relations des Mongoles ou Tartares.
 7. Fragmentum de rebus orientalibus.

Mimo koniecznego ograniczania się do zasadniczego tematu autor poruszył sprawy uboczne naświetlające epokę i pracę Wrocławczyka, głównie opierając się na najnowszych opracowaniach źródłowych, lub bezpośrednio na źródłach. Załączona bibliografia obejmuje więc tylko te pozycje, na które powoływał się w niniejszej pracy, mimo, że czytał i studjował wiele innego materiału dla zrozumienia epoki bogatej w zjawiska kulturalne i polityczne.

Bibliografia i materiały w językach obcych, a szczególnie we wschodnich i w ruskim, rosyjskim i starosłowiańskim stworzyły dodatkowy problem transkrypcji. Do nazw chińskich stosujemy ogólnie przyjętą transkrypcję Hepburna, zaś do języków słowiańskich pisanych alfabetem greckim, międzynarodową transkrypcją według praktyki British Museum, czy Congress Library. Najdokładniejszą co do wymowy byłaby transkrypcja polska.

Przy studjum średniowiecznych zagadnień, a szczególnie przy użyciu szerokiej literatury, oraz źródeł w wielu językach, powstaje trudność przyjęcia lub zaś stosowania jednolitej pisowni nazw własnych. Trudność ta potęguje się gdy nazwy i wyrazy techniczne pochodzą z języka pozaeuropejskiego, a w naszym wypadku z mongolskiego. Nazwy mongolskie związane z naszym

studjum w źródłach średniowiecznych nie mają identycznej pisowni. Oddawane są fonetycznie według zasłyszanego brzmienia przez żywociarzy świętych polskich z okresu najazdu mongolskiego, czy z dokumentów przez kronikarzy. To samo dotyczy innych źródeł z epoki, zarówno pochodzenia łacińsko-polskiego, ruskiego, niemieckiego, czy innego.

Dowolność transkrypcji imion wodzów mongolskich, nazw miejscowości i narodów wschodnich w źródłach, wytworzyła swego rodzaju zamieszanie i rozbieżność pisowni. Dotychczas nauka anglosaska najpoważniej zainteresowała się historią mongolską, oraz podróżami odkrywczymi do Azji Środkowej. Ujednastajniła naogół transkrypcję, oraz pisownie wielu nazw. Występują jednak dowolności u autorów angielskich. E. Bretschneider w swej pracy Mediaeval Researches from Asiatic Sources¹ przyjął pisownie ogólnie stosowaną przez autorów angielskich,

-
1. 2 vols., London, 1887, przedruk 1910, wydanie foto-litograficzne 1939. Praca Bretschneidera jest podstawową do badań okresu mongolskiego, oraz wiedzy geograficznej mongolsko-chińskiej o krajach leżących poza Dalekim Wschodem.

mimo dużej znajomości literatury mongolsko-chińskiej, będącej podstawą jego pracy i wymagającej gruntownego ustalenia poprawnej transkrypcji. Jedyne rozwiązanie byłoby używanie oryginalnej pisowni mongolskiej, ale techniczne i inne trudności nie pozwalają na jej stosowanie. Pisownia polska jest najlepszą dla oddania dokładnego brzmienia nazw obcych. Niezgodność transkrypcji u autorów francuskich i niemieckich jest większa niż u polskich. Ostatnio uczeni paryskiej École Orientale, a szczególnie René Grousset¹ i Paul Pelliot,² usiłowali ustalić transkrypcję nazw hanów mongolskich związanych z historią najazdu na Europę. Dotyczy to szczególnie rodu Cingis,³ panującego w Mongolji i Chinach (1206-1368), rodu który po bitwie nad Kałką, w r. 1223 i najeździe na Węgry i Polskę, w 1241 r. rozszerzył swą władzę aż na Ruś Kijowską, na księstwa Halickie i Włodzimierskie.

-
1. Cf. Histoire de l'Extrême-Orient, vol. II, c. Mongolie.
 2. Cf. "Les Mongols et la Papauté," Revue de l'Orient Chretien, vols. XXIII (1922-1923); XXIV (1924).
 3. Cf. Grousset, Le conquérant du monde. Vie de Gengis-Khan, - interesujące a źródłowe przedstawienie postaci Cingis hana, założyciela dynastji.

Historjagrafja polska brała nazwy ze źródeł łacińskich, częstokroć niedokładnych, lub też przyjmowała transkrypcję, albo wymowę obcą, a przeważnie rosyjską, lub niemiecką. Powstał pod tym względem chaos i różnorodność odmian nazw, odbiegających od oryginału mongolskiego. Za podstawę należałoby wziąć oficjalną historję dynastji mongolskiej, Yuan-shi, spisana, po chińsku w r. 1366, oparta na źródłach mongolskich. Dlatego też autor niniejszej pracy przyjął wymowę oryginalną mongolską idąc w ślad pracy wybitnych orjentalistów francuskich P. Pelliot i Louis Hambis, Le chapitre CVII du Yuan Che.² Księga sto siódma historii Yuan-shi [Historia dynastji Yuan] jest kopją zagubionego już manuskryptu chińskiego Ti-hi-p'ien, czyli Genealogje cesarskie, sporządzonego dla encyclopedji chińskiej King-che ta-tien w r. 1332,³ opartego na źródłach mongolskich rodu Cingis. Dokładność nazw

-
1. W niniejszej pracy posługiwałem się wydaniem z r. 1922, wraz z Hsiu Yuan-shi publ. w Shanghaiu. Cf. etiam S. Y. Teng, "Chinese historiography in the last fifty years," The Far Eastern Quarterly, February, 1949.
 2. Publikacja kwartalnika orientalistycznego T'ung Pao. Leiden, 1945.
 3. Cf. Introduction, op. cit., Hambis-Pelliot.

Genealogji cesarskich nie nasuwa wątpliwości naukowej. Spisane one zostały przez oficjalnych historyków dworskich dynastji Yuan, czyli Mongolskiej, panującej w Chinach od początków podboju Cingis w r. 1206 do r. 1368 i potwierdzone przez późniejsze badania chińskie,¹ europejskie, jak i kroniki perskie pochodzące z czasów panowania hanów mongolskich w Persji.²

Dla uproszczenia pisowni usuwam znaki diaeresis użyte przez tłumaczy Księgi sto siódmej, potrzebne raczy dla czytelników francuskich i angielskich, a w zasadzie niekonieczne, zwłaszcza gdy się stanie na gruncie fonetycznej transkrypcji łacińskiej, oraz wymowy polskiej.

Trzymać się więc będziemy nowej pisowni (kolumna I) w oparciu o Pelliot (kolumna II) z podaniem dotychczasowych warjantów polskich i zagranicznych (kolumna III).

1. Pelliot Hambis, op. cit., p. IX.

2. Cf. D'Ohsson, wstęp i rozdz. I, tom I, Histoire des Mongoles.

I	II	III
Badu ¹	Badu	Bati, Baty, Batu, Batyj, Bata, Bâtû
Balgutai ²	Bälgütäi	Bölgüdäi, Baiju, Baiču, Baiju, Baisu, Batchu, Baachu, Bojotnoy, Baidschunoin
Barka ³	Bärkä	Berka, Berca, Baraka
Ciakatai ⁴	Čaqatai	Jagatai, Dziagadai, Yagatai, Iagadai
Cingis ⁵	Činggis	Dzingis, Dzingiz, Džengis, Jinkiz, Jingis, Činggis, Čingis, Čingiz, Činggiz, Činkhiz, Tchenkhiz, Dschingis

-
1. Pierwszy syn Juci, który był pierwszym synem Cingis-hana.
 2. Piąty syn Jasugai, bratanka Cingis.
 3. Drugi syn Juci.
 4. Drugi syn Cingisa.
 5. Do badań genealogicznych rodu Cingis-hana cf. etiam Pelliot, Sur un passage du Cheng-wou.

I	II	III
Guiuk ¹	Güyük	Kuyuk, Kuiuk, Cuyne, Cujuk, Guyuk, Küyük, Quyuk, Cuyucch, Cuyuc, Kiujuk
Jasugai	Jäsügäi	Jasugaj, Yasugai, Iasugai
Juci ³	ǰuci	Juchi, Jurchi, Juci, Joči, Jurci, Jurcz
Hulagu ⁴	Hülägü	Houlagou, Hülâgû, Hulaku, Hulagu, Khulagu
Kolgan ⁵	Kölgän	Kalgan, Kałgan, Kajdan, Calgan, Chalgan, Khalghan
Kubilai ⁶	Qubilai	Koubilai, Kubilaï, Kûbîlây, Kûblay, Kublaj, Kubilaj, Cubilai, Quoubilai
Mongka ⁷	Möngkä lub Mönggä	Mängü, Mangu, Mongga, Mengu, Möngka, Mongha, Mongka

1. Drugi syn Oğodaia, który był trzecim synem Cingisa.
2. Bratanek Cingisa.
3. Pierwszy syn Cingisa.
4. Szósty syn Tolui.
5. Szósty syn Cingisa.
6. Trzeci syn Tolui.
7. Pierwszy syn Tolui.

I	II	III
Ogodai ¹	Ögödäi	Ogotai, Ogadai, Ogotây, Okkodai, Occoday, Ogataj, Oktai
Sardak ²	Sardq	Sarda, Sardak, Sardaque, Sardakh, Sartak, Sartach, Sarta
Subatai ³	Sübätäi	Subutai, Subetai, Subutaj, Subotaj, Sübedei, Söbötäi, Sübötäi, Sibedai
Tolui ⁴	Tolüi	Tolui
Uruci ⁵	Uruči	Uruchi, Ouroči

-
1. Trzeci syn Cingisa.
 2. Pierwszy syn Badu.
 3. Dziewiąty syn Tolui.
 4. Czwarty syn Cingisa.
 5. Piąty syn Cingisa.

Brak jednostajności istnieje również w pisowni nazwiska pierwszego legata papieskiego: Giovanni de Plano Carpini. Pochodził on z miejscowości Pian di Carpine pod Peruggia. Dlatego znany jest w źródłach średniowiecznych jako Carpensius i pisany jest różnorako:

- 1) Joannes de Plano Carpini,¹
- 2) Joannes de Planocarpini,²
- 3) Joannes e Plano Carpio.³

Powstały od tego liczne warjanty w językach europejskich jak: Jean de Plan-Carpin,⁴ Jean de Plan de Carpin,⁵ John of Plano Carpini,⁶ Johann de Plano Carpini,⁷

-
1. L. Wadding, Scriptores ordinis Minorum, ed. secunda (1806), p. 149.
 2. H. Spondanus, Annalium ecclesiasticorum continuatio, I, 153.
 3. V. Bellovacensis, Speculum historiale, lib. XXXI, cap. 2; vide etiam editio correcta, [1870] Annales ecclesiastici, XXI, 295.
 4. H. Matrod, Notes sur les voyages de Fr. de Plan-Carpin.
 5. Tekst łaciński d'Avezac, Relation des Mongoles ou Tartares, p. 397 et sequ.; vol. IV, Recueil des voyages de Tartarie.
 6. Ogólnie używane w literaturze angielskiej, jakkolwiek są odmiany, np. John of Pian de Carpine (Rockhill, The Journey), John de Plano Carpini (Beazley, The Text); vide etiam H. Mann, Lives of the Popes, XIV, 174.
 7. Niemieccy autorzy przeważnie używają tej odmiany, a ostatnio F. Risch, Johann de Plano Carpini. Leipzig, 1930.

2

Giovanni da Pian del Carpine,¹ Giovanni da Piano Carpine. My zaś przyjmujemy ogólnie używaną nazwę w literaturze włosko-franciszkańskiej DE PLANO CARPINI, co również znalazło swój wyraz pracy wielkiego uczonego franciszkańskiego Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franceseano.²

Co do głównej postaci naszej pracy należy podkreślić jednolitość nazwy łacińskiej w źródłach franciszkańskich BENEDICTUS POLONUS DE VRATISLAVIA, Benedykt Polak z Wrocławia, którego Wrocławczykiem zwać będziemy idąc z duchem nazw staropolskich, lub też Benedyktem Polakiem, jak to czynią autorzy zagraniczni.

Najazd hord azjatyckich na Europę Wschodnią i Środkową, zwykle jest nazywany w literaturze historycznej polskiej i średniowiecznej łacińskiej jako "najazd Tatarów." Sztuczna nazwa Tatar powstała prawdopodobnie przez porównanie azjatyckich najeźdźców do piekielnych

-
1. Cf. G. Pullé, Historia Mongolorum. Viaggio da Pian del Carpine.
 2. 5 vols. Quaracchi presso Firenze. Tipografia del Collegio di S. Bonaventura, 1906-1923. Vide I, 190-216. On również używa odmiany włoskiej Giovanni da Piancarpino.

mieszkanców Tartaru. Wygląd niezwykle nieznanych Azjatów, ich okrutne zachowanie się, pochodzenie z bardzo dalekiego i tajemniczego kraju dodatkowo upewniało ludzi średniowiecza, że są oni z piekła rodem. Jeszcze przecież w XV wieku wielki Długosz mówi,¹ że Mongolowie wyszli z podziemia. "Okolo tego czasu, z dopuszczenia Boskiego, wynurzyli się Tatarzy jak mniemano z wnętrza góry jakowejś, w której od wieków zamknięci siedzieli w głodzie i nędzy; naród nikczemny i ładaco."² Nazwy tej użył Innocenty IV na soborze w Lugdunie,³ cesarz Fryderyk II, jak również współcześni świadkowie tragedii spowodowanej przez niszczycieli z nieznanego kraju.⁴ Fryderyk grając na brzmieniu słów zakończył list do Henryka III, króla Anglii: "ad sua Tartara Tartari detrudentur."⁵

1. J. Długosz, Opera omnia, ed. Przeździecki, II, 482.
2. vide etiam Długosz op. cit., II, 258.
3. Leclercq, Histoire des conciles, V, 1653-1654.
4. Kroniki ruskie nazywają Mongołów Tatarami.
5. Cf. Matthaeus Parisiensis, Chronica majora, IV, 112-113, pod rokiem 1241. Epistola Imperatoris de adventu Tartarorum mówi również: "Egressa enim dudum ex ultimis mundi finibus de regione Australi, quae diu sole sub torrida zona tosta latuerat, quae postea versus partes Boreales occupatis violenter regionibus diu manens ut brucus multiplicatur, gens barbarae nationis et vitae, quo nescimus e loco vel origine ... immo Tartarei ..."

Podróż zaś w r. 1236 dominikanina Juliana Węgra nad dolny Dniepr, wysłanego przez Grzegorza IX, dla przyniesienia wiadomości o Mongolach, zapewne stała się podstawą nazwy popularnej Tatar. W swem krótkim sprawozdaniu nazywa Mongołów Tatarami.¹ W listach Grzegorza IX i królowej Bruzji ta sama nazwa występuje. Julian, który miał iść nad Wolgę "ire deberem ad magnam Ungariam ... cum ad finem Brussie devenissemus, rei didimus veritatem." Z prawozdania wynika, że wiadomości skromne przyniosł od osób trzecich. Powołuje się na informacje otrzymane od "quidam clericus Ruthenorum," który twierdził, że Mongolowie wzięli nazwę od rzeki Tartar, "habitaverunt iuxta fluvium quemdam nomine Thartar, unde hi Thartari sunt vocati."²

-
1. Cf. A. F. Gombos, Catalogus fontium historiae Hungaricae, II, 1363-1367. Julian nie był nad Wolgą. Podaje, że doszedł "ad finem Brussie," - mogło to oznaczać dolny Dniepr i okolica nad morzem Czarnym. Boruthenus, Dniepr, stąd okolica Dniepru byłaby ewentualnie Brussia. W żadnym wypadku nie oznacza to Ruscia, używa bowiem tej nazwy w znaczeniu Ruś Zadnieprzańska, a Ruś Zachodnia występuje jako Ruthenia.
 2. Op. cit. II, 1367.

Na nieprawidłowość nazwy Tatar zwrócili już uwagę autorzy relacji Carpini-Benedykt kończąc ją: "Explicit historia Mongalorum quos nos Tartaros appellamus."¹ Kodeks zaś z Canterbury Bedacy najstarszym odpisem relacji zaczyna się: "Incipit ystoria Mongalorum quos nos Tartaros appellamus."² Dlaczego autorzy użyli wyrazu "monga", zamiast "mongo", trudno jest dzisiaj wiedzieć, jakkolwiek filologicznie jest to usprawiedliwione, gdyż monggal [czyli dzielny po mongolsku] również jest wymawiane przez niektóre klany mongolskie jak mongdal.³ Wyraz zaś "tatar" jak wspomnieliśmy przez skojarzenie z "tartarem" przyjął się, jakkolwiek nie można wykluczać znajomości oryginalnego wyrazu tata. Wielki kronikarz dominikański Salimbene de Adam zapisał, że Carpini zwrócił mu uwagę, iż należy wymawiać tattari, a nie zaś tartari. "Item Iohannes scripsit unum magnum librum de factis Tattarorum ... et quod Tattari appellantur, non Tartari."

1. Sinica Franciscana, I, 130.

2. Ibid., I, 27.

3. J. E. Kowalewski, Dictionnaire Mongol-Russe-Francais, III, 2031.

4. Cronica, ed. Holder-Egger, 207, 213.

Mongołowie w kronikach chińskich późniejszej dynastji Tang (923-934) znani są pod nazwą ta-ta-êrh, jakkolwiek nazwą tą mianowano zarówno ludy koczownicze z Azji Środkowej, jak również ludy tunguskie¹ z północy czy wschodu Chin żyjące. Mongołowie właściwie nazywają się mong. Nazwa ta przyjęła się w źródłach chińskich i Mongolja dzisiejsza również zwana² jest Mên-ku, lub Mong-ku, czyli "dzielny lud."³ Historia Polski bogata jest w wojny i stosunki sąsiedzkie z Tatarami Kipczaku, którzy odłączyli się od jedności i władzy centralnej wielkiego hana Mongołów w r. 1360 ze śmiercią hana Urus, potomka Juci (+ 1227) syna Cingis.⁴ Po osiemnastoletnich walkach władzę objął w r. 1378 han Toktamis [Toktamysz], znany z przymierza zawartego z Jagiellą i Witoldem.⁵ Ci właśnie Kipczacy, pomieszani z ludami Turkmenskiemi, po ustanowieniu oderwanego od Złotej

-
1. Cf. Howorth, History of the Mongols, I, 700-703.
 2. H. Cordier, Bibliotheca Sinica, V, 4264-4300, podaje obszerną bibliografię przedmiotu.
 3. vide etiam, Encyclopaedia Britannica, ed. XIV, vol. XV, 716, 720.
 4. Pelliot-Hambis, op. cit., 52-57.
 5. Strykowski, Kronika, I, bardzo interesujące dane.

Hordy suwerennego hanatu nazywani są przez historyków Tatarami.¹ Oni zaś przyjęli nazwę Białej Hordy,² tatarskiej, dla odróżnienia od Złotej mongolskiej. Najazdy³ więc wieku XIII są najazdami Mongołów pochodzących z Azji Środkowej, z Mongolji, mimo, że wśród wojsk użytych do inwazji Rusi Kijowskiej, Polski i Węgier znajdowały się oddziały pochodzenia turkmeńskiego, lub innych ludów koczowniczych. Wiemy dobrze z kronik i dokumentów polskich, że Rusini byli używani do napadów na Polskę.⁴ Źródła mongolsko-chińskie podają,⁵ że oddziały ruskie włączone do wojsk mongolskich odznaczały się okrucieństwem większym od swych

1. Bogata literatura historyczna polska dotycząca Tatarów nieznana jest historykom anglosaskim. Niestety historjografia polska nie ma monograficznego opracowania całości stosunków polsko-tatarskich.
2. Grousset, Histoire de l'Extrême-Orient, I, 480 et sequ.; vide etiam B. Spuler, Die Mongolen in Russland, s. 3.
3. W trzynastym wieku napady mongolskie na Polskę wspomagane były przez Rusinów w latach 1254, 1259, 1263, 1275, 1280, 1286.
4. Ciekawe informacje o składzie wojsk mongolskich podaje major W. Zatorski w pracy Czyngis-chan traktującej zagadnienie podbojów mongolskich (1206 - 1241) z punktu strategii i taktyki wojennej. St. Zachorowski w rozdziale traktującym o wieku XIII, wydawnictwa Polskiej Akademji Umiejętności, vol. I, Dzieje Polski średniowiecznej uwydatnił współudział Rusinów w napadach na Polskę po roku 1241.
5. Yuan-shi, II, 10.

5

najemników i władców azjatyckich. Zagadnienie to wychodzi poza nasze studjum i wymagałoby osobnego opracowania, tak jak wogóle całość najazdów na Europę, a szczególnie na ziemie polskie leży prawie odlogiem,¹ lub przedstawiane jest fragmentarycznie pobieżnie, a często zupełnie błędnie. Konieczna jest bowiem znajomość źródeł chińsko-mongolskich i perskich naogół niedostępnych historykom europejskim.

Założyciel wielkiej dynastji mongolskiej, Cingis, początkowo zwany był Temujin (czyt. Temudzin). W roku 1206 po podbiciu turkmeńskich szczepów Gurkham pod

-
1. Praca Strakosch-Grassmann Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa jest jedyną poważniejszą pracą, dziś przestarzałą. Przyczynki B. Ulanowskiego w Rozprawach Akademji Umiejętności, vol. XVII, nie pokrywają całości zagadnienia. Również St. Zachrowskiego Studja do dziejów XIII wieku, mimo swej wartości naukowej, nie są wystarczające. To samo dotyczy wielu pomniejszych rozpraw historycznych polskich i innych. Wielka objętościowo praca H. Haworth, History of the Mongols, jest pełna błędów historycznych, jakkolwiek posiada dużo ciekawego materiału kompilacyjnego, źródłowego, a szczególnie vol. V, wyd. 1927. W cz. II. dział I, p. 39 w przypisie wyjaśnia "Dlugosz the Hungarian historian" (sic!). Pracę tę przy krytycznem podejściu korzystnie można użyć do studjum historii Mongołów.

Karakorum, w dolinie rzeki Orkon, obwołany został przez starszyznę jako Cingis han, "bardzo potężny władca, han." Syn jego i następca (1227), Ogodai, używał tradycyjnego tytułu mongolskiego kahan, albo kaan, czyli wielki władca, który przyjął się z podbojem Azji Środkowej i znany był wśród Mongołów od r. 402 [A.D.], t.j. od panowania Tulun, pierwszego hana. Ystoria Mongalorum podaje, że należy używać nazwy kaan, a nie han, na oznaczenie "cesarza" mongolskiego, czyli wielkiego hana. W tym wypadku spółgłoska k jest przejściowa z h. Wyraz han oznaczał władcę lokalnego w Azji Środkowej i pisany jest w literaturze naukowej: han, khan, chan, kan. Według wymowy mongolskiej powinno się pisać przez han, albo kan, tak jak wielki han przez kahan,¹ lub kakan. W pracy niniejszej używać będziemy tradycyjnej, a poprawnej pisowni polskiej han.² Tytuł kahan nieznany był dotychczas polskiej literaturze naukowej.

-
1. Cf. Terrien de Lacouperie, "Khan, Khakan, and other Tartar Titles," Babilonian and Oriental Records, November, 1888. London.
 2. Również pisano chan, ale w rzadszych wypadkach.

9 -
6

Fra Giovanni, z którym życie Benedykta Polaka jest związane, urodził się przy końcu wieku XIII w miejscowości Plano Carpini, w Italji. Nieznany jest z daty urodzenia, ani z pierwszego okresu życia. Dopiero w r. 1221 imię jego ukazuje się w dokumentach kapituły generalnej zwołanej do Asyżu przez św. Franciszka.¹ Wystąpił wtedy przez wielkiego zakonodawcę franciszkańskiego do Saksonji aby założyć tam pierwsze klasztory minorytów. W roku 1222 na kapitule prowincjonalnej wybrany został prowincjałem Saksonji.² Zasłynął jako kaznodzieja odważny i organizator doskonały klasztorów w Czechach, Polsce, Lotaringi, Dacji, Węgrzech i Hiszpanji.³ W roku 1232⁴ ponownie został prowincjałem Saksonji zatrzymując ten urząd aż do r. 1239. W tym czasie rozszerzył zakon na Czechy i Polskę. Na zaproszenie księcia Henryka Pobożnego założył dom franciszkanów polskich we Wrocławiu w r. 1237, skąd pochodził jego współpracownik w poselstwie do Mongolji brat Benedykt Polak. Ten wielki

1. Chronica Fratris Jordani, 21-22.

2. Op. cit., 33-35.

3. L. Wadding, Annales Minorum, III, 135.

4. Chronica Fratris Jordani, 49.

uczeń Poverella cieszył się opinią pobożnego, pracowitego i mądrego. Współczesny kronikarz franciszkański, brat Jordanus de Iano, pięknymi słowy zapisał o Carpininie że był on "energicznym obrońcą zakonu przed biskupami i książętami. Ten wszystkich braci mu podległych jako matka synów i jako kokosz kurczęta swoje, w pokoju, miłości i pocieszeniu sprzyjał i prowadził."¹

Sława jednak Carpiniego żyje w historii odkryć geograficznych i wczesnych stosunków Zachodu z Dalekim Wschodem, którą dzieli z Benedyktem Wrocławczykiem. Raport ich składający się z Ystoria Mongalorum i Relatio Fratris Benedicti Poloni, jest doniosłym dokumentem odkrywczej podróży lądowej do Mongolji, oraz poważnym dokumentem średniowiecznym światowej polityki Innocentego IV. Jan Carpini wkrótce po powrocie z Mongolji, został ambasadorem papieskim na dworze króla Ludwika IX

-
1. Chronica, 48-49: "Hic Ordinis sui dilatator maximus fuit. Minister enim factus, in Bohemiam, in Ungariam, in Poloniam, in Daciam et Norvegiam fratres misit. Domum quoque Methensem recepit et Ordinem in Lotharingia plantavit. Hic ordinis sui strenuus defensor fuit. Nam coram Episcopis et principibus pro Ordine suo constanter et personaliter stetit. Hic omnes fratres suos velud mater filios et gallina pullos suos cum pace et caritate et omni consolatione fovebat et regebat."

francuskiego. Przy końcu 1248 r. mianowany arcybiskupem Antivari,¹ gdzie umarł 1 sierpnia 1252 roku. Benedykt Wrocławczyk przeniesiony do Krakowa, jako przeor franciszkański pracował wraz z innymi nad procesem kanonizacyjnym świętego Stanisława ze Szczepanowa Biskupa Męczennika Krakowskiego.

1. C. Eubel, Hierarchia Catholica, I, 92.

ROZDZIAŁ II

TERROR TARTARICUS

NAWAŁA MONGOLSKA W EUROPIE

Kurultai, 1206 r.- Najazdy Mongołów na Azję Środkową.- Kumanowie i liga ruska.- Kałka.- Mongołowie na Rusi.- Wyprawa na Polskę, Morawy i Węgry.- Lignica.- Skutki podboju Rusi.- Terror Tartaricus.- Lamentacje ruskie.- Doświadczenia polskie.- Hołd Daniela.- Grzegorz IX.- Fryderyk II.- Innocenty IV.- Sobór Lugdunski, 1245.- Idea poselstwa do Mongołów.- Missio ad Tartaros.- Misje południowe.- Misja północna Carpini-Benedykt, 1245-1247.- Skład poselstwa.- Cele i charakter misji dyplomatycznej Carpini-Benedykt.

ROZDZIAŁ II

TERROR TARTARICUS

NAWAŁA MONGOLSKA W EUROPIE

Najwyższa rada wodzów klanów mongolskich, kurultaj, zwołana 1206 roku, obwołała Temudżina cingis-hanem,¹ czyli wielkim hanem. Postanowiła ona równocześnie podjąć wyprawę wojenną na Chiny Północne z zamiarem podbicia całych Chin, oraz wysłania ekspedycji wojennych do Azji Środkowej i Persji, dla włączenia tych olbrzymich krajów do imperjum mongolskiego. Ambitne decyzje kurultaju miały olbrzymie znaczenie dziejowe w przyszłości zarówno w Azji, jak i w Europie, a w swych skutkach przez długie wieki wpływały na bieg historii i

1. R. Grousset, L'Asie Orientale, 293-298.

formowanie charakteru wielu narodów.

Po roku 1215, to jest po utrwaleniu władzy nad Chinami Północnymi i zajęciu Pekinu, Mongołowie podbili ludy Turkiestanu, Persji i kraje sąsiedzkie (1218-1220 r.).¹ Z olbrzymiem imperjum turkiestańsko-perskiem, t. zw. koresmeńskim, przyjazne stosunki utrzymywały Azerbejdzan, Armenja, Gruzja i sięgające aż do dorzecza dolnego Dniepru państwo Kumanów. Od Turkiestanu środkowego aż do brzegów Dniepru pozostawali jeszcze niedotknięci najazdem sprzymierzeńcy i sąsiedzi Muhammada koresmeńskiego.

-
1. R. Grousset, L'Europe Orientale, 159-160. Najazd Mongołów poważnie komplikował zagadnienie cesarstwa bizantyńskiego i zjednoczenia państwa Nicejskiego z Konstantynopolem. Greckie państwo Nicei po zawartem przymierzu z hanatem Iconium i Trebizundu, zostało wraz z przymierzeńczymi państwami Azji mniejszej zhołdowane przez Mongołów. Vide etiam A. A. Vasiliev, The Goths in the Crimea, 1936, Cambridge, Mass., pp. 161-163. Najazd Mongołów na Persję zwięźle a dokumentarnie przedstawił w oparciu o kroniki perskie Sir Percy Sykes, vol. I, pp. 70-157, A History of Persia, 2 vols., London, 1921. Przytacza on słowa pełne grozy sekretarza hana Kulagu, manego pod imieniem Juwayni, opisującego podbicie Persji przez Mongołów, "They came, they uprooted, they burned; they slew, they carried off, they departed," (vol. I, p. 70).

Dla pokazania siły wojennej Mongołów i dla celów rozpoznawczych Subutaj, wnuk Cingisa, wyruszył z Turkiestanu¹ z wojskiem południowym brzegiem morza Kaspijskiego w kierunku Zachodu. Rozbił armię Gruzji, pokonał oddziały wojskowe stepowych Osetynów żyjących na północnej stronie morza Kaspijskiego i poszedł na Kumanów² sąsiadujących z Rusią Kijowską.³ Gruzja poddała się Mongołom w wasalstwo. Kumanowie postanowili walczyć z najeźdzcą. Należeli oni rasowo do koczowniczych ludów turkmeńskich nad którymi Mongołowie rozszerzyli już swą władzę.⁴ Władca Kumanów, Kotian, teść Mścisława księcia halickiego, po poniesionych porażkach w roku 1221-1222 zdołał przekonać książąt ruskich o konieczności zorganizowania ligi przeciwmongolskiej idącej na pomoc Kumanom. Ze źródeł persko-mongolskich wynika, że Mongołowie nie mieli

1. C. D'Ohsson, Histoire des Mongoles, I, 323, et seq.; II, 444, et seq.
2. E. Bretschneider, Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources, I, 294-296.
3. A. A. Vasiliev, The Goths in the Crimea, 160-161.
4. C. D'Ohsson, op. cit., I, 327, Turkmeni i Kurdowie zaciągani byli do najeźdźczych wojsk mongolskich.

6

początkowo zamiaru podbicia Rusi. Głównym organizatorem ligi był książę halicki¹ Mścisław i pod jego namową do ligi weszli książęta: Mścisław III Kijowski, Mścisław Czernichowski, młody Daniel Wołyński, brat Wasylka, syn Romana, Światosław Kaniowski, Włodzimierz Smoleński, Mścisław Peresopnicki, Oleg Kurski, Aleksander Dubrowiecki, Mścisław Łucki, Jerzy Nieświeski, Światosław Szumski, Jarosław Siewierski. Wielki książę suzdalski, Jerzy II, odmówił współpracy, ale nie wyraził zastrzeżenia co do wysłania wojsk przez księcia Rostowa, Wasylki, swego bratanka. Wielki zapór wojenny ogarnął władców Rusi, który może być przyrównany do pierwszej wyprawy krzyżowej rycerstwa europejskiego. Książęta ruscy zjednoczeni jak nigdy przedtem, stanowili poważną siłę wojenną. Mongołowie widząc to wysłali posłów do głównej kwatery ruskiej znajdującej się na wyspie Kortyca na dolnym Dnieprze, dla negocjonowania przyjaźni z Rusią. Szalony zapór

1. Cf. wartościowe opracowanie taktyki najazdu Mongołów na Europę Wschodnią i Polskę przez W. Zatorskiego, Czyngis-Chan, 152-157. Zatorskiego "wycieczki" historyczne w pierwszych rozdziałach są często błędne i niekrytyczne.

książąt i poczucie siły zaciemniło polityczny rozum. Posłom ścięto głowy, co oburzyło do ostateczności Mongołów szanujących nietykalność poselską.¹

Na wiosnę roku 1223 wyruszyli książęta ruscy przeciw Mongołom do Kumanji zatrzymawszy się nad rzeką Kalka w miesiącu maju dla podjęcia decydującej bitwy z wojskami Subataia.² Tuż przed bitwą, w pierwszych dniach czerwca, zarysowały się nieporozumienia między księciem Kijowa i Halicza, co do strategii bitwy. Pierwsze natarcie rozpoznawcze prowadził Daniel, książę włodzimierski. Początkowe sukcesy ruskie zakończyły się jednak haniebną klęską. W wyniku zaciętej walki nad Kalką Mongołowie straszliwie rozbili przeciwnika, niszcząc sprzęt i zabijając tysiące ludzi. Wiele rycerstwa i książąt ruskich padło z ręki mongolskiej nad samą Kalką, lub w czasie pościgu sięgającego aż do brzegów Dniepru. Padli książęta czernichowski, nieświeski, szumski,

-
1. G. Vernadsky, "Were the Mongol Envoys of 1223 Christians," Seminarium Kondakovianum, III, 145-148. Prague [Prahá], 1929.
 2. Taktyka i bitwa przedstawiona przez W. Zatorskiego, mjr. dyplm., op. cit., 152-158.

siewierski, kaniowski. Mścisław Kijowski wzięty do niewoli i włożony między dwie deski służył za siedzenie przy uczcie mongolskiej. Zmarł z uduszenia. Książę Daniel ranny był w pierś, ledwie uciekł z życiem. Inni zupełnie rozbici i rozproszeni, w niedziale, ze wstydem i poniżeniem, wrócili do domu. W pogoni za uciekającymi resztkami mongolskie wojska zniszczyły wiele osiedli i miast, wybijały w pień ludzi, zabrały dobytek zostawiając zgliszcza i pustkowia. Wyborowa młodzież brana była do niewoli, zgwałcone niewiasty wybijano.¹

Wyniszczenie okropne rycerstwa i książąt ruskich spowodowało osłabienie polityczne i kulturalne Rusi. Sprzymierzeńcy, Kumanowie, którzy w ostatnim dniu bitwy nad Kałką zdradzili powiększając rozmiary ruskiej klęski, nie przedstawiali żadnej wartości oparcia politycznego. Feodalna Europa podzielona w sporach na obóz papieski i cesarski nie mogła być brana w rachubę. Niszczycielska klęska pozatem zabiła twórczą myśl polityczną na Rusi. Polska osłabiona w sporach wewnętrznych, uważana była dodatkowo

1. Fakt ten szczególnie podkreślają lamentujący kronikarze ruscy, np. The Chronicle of Novgorod, 81-84.

za nieprzyjaciela przez ambitnego Mściskawa Halickiego, który równocześnie chciał zagarnąć władzę na Kijowie i Czernichowie. Próby organizowania Rusi Halicko-Włodzimierskiej podjęte już za Leszka,¹ rozbite zostały przez księcia Romana, który zginął w walce z polskim suzerenem w r. 1205, zostawiając spuściznę dla nieletnich synów, Daniela i Wasylki,² na łaskę krewnych książąt ruskich, czy polityki polsko-węgierskiej.³ Mściskawa wysiłki do zjednoczenia Halicza, Kijowa i Czernichowa pod własnym berłem nie doprowadziły do pożądanego wyniku. Upadek sił moralnych i politycznych pozostałych książąt wzmocnił element bojarski walczący o przywileje i władzę, oraz wiejski.⁴ Jedynie książę Suzdału

1. J. Fijałek, Stanisława Zachorowskiego studia do dziejów wieku XIII, pp. 7-16. Bolshaja Sovietskaja Entsiklopedia, XIV, Moskwa, 1989; p. 371, fałszywie naświetla fakt twierdząc, że Roman uzależnił od siebie książąt Polski i Litwy; autor artykułu M. Hrushevskii. Zgodny z prawdą jest autor artykułu w Entsiklopedicheskiej Slovar, VII, pp. 909-910. Petersburg, 1892.
2. St. Zachorowski, Historia polityczna Polski, I, 149-150.
3. B. Włodarski, Polityka ruska Leszka Białego, naświetla wyczerpująco to skomplikowane zagadnienie, szczególnie pp. 250-280.
4. M. Hrushevsky, A History of Ukraine, 106, ed. 1941.

zdołał rozciągnąć władzę na północy w kierunku Bałtyku, w oddali od zasięgu mongolskiego, na Włodzimierz nad Kłazmą i Nowogrod, budując oś władzy politycznej sięgającej od Bałtyku do Wołgi nad ujściem Oki, gdzie założył Niski Nowogród (Nizhni Novgorod, dzisiaj Gorky). Niedługo jednak osiągnięcia te nosiły charakter władzy niezależnej. Druga fala najazdu mongolskiego tym razem dotarła ziem Rusi i przelata się aż na Polskę, Morawy i Węgry.

Wielkość organizacji i terytorjum imperjum mongolskiego była niezwykła, nieznana w historii wojen i zdobyczy. Władza Mongołów po roku 1241 sięgała od granic Polski, aż do morza Żółtego, od Amuru, aż do Dniestru i Bugu. Kolos ten rządzony był przez rodzinę Cingis, przez jego synów i ich następców związanych uzależnieniem od władzy senjoralnej, obieralnej spośród siebie. Senior, czyli wielki han, t. zw. kahan, był najwyższym czynnikiem władzy prawno-apelacyjnej, koordynacyjnej, oraz przedstawicielem ciągłości i jedności imperjum mongolskiego. Ze śmiercią Cingisa (1227 r.) olbrzymie imperjum zostało podzielone na pięć linii:

1) Linja Ogodaia¹ otrzymała plemiona Środkowej Azji;

2) Linja Tolui, miała plemiona właściwej Mongolji;

3) Perska gałąź linji Tolui, Hulagu han i jego następcy zwani il-han, obejmowała plemiona Persji;

4) Linja Juci rządziła plemionami i ludami turkmeńskimi oraz tureckimi zamieszkującymi Kipczak, Nadwołże aż do jeziora Azowskiego, oraz ludy hanatu Kiwa i Bokhara;

5) Linja Ciakatai trzymała we władzy plemiona Transoksanji i Azji Centralnej graniczącej z Afganistanem.²

Dwa lata po śmierci Cingisa, w roku 1229 zwołano pierwszą elekcję kahana, którym został Ogodaï, trzeci syn Cingisa. Na niej postanowiono trzy wielkie wyprawy wojenne dla powiększenia i scalenia imperjum. Trzy armje w sile około 30,000 ludzi każda³ miały

1. C. D'Ohsson, Histoire des Mongoles, II, 99.

2. R. Grousset, L'Asie Orientale des origines au XVe siècle, 310-315. Paris, 1941; Histoire de l'Extrême-Orient, 432-435.

3. Cf. E. Bretschneider, Mediaeval Researches, I, 300. R. Grousset, Histoire de l'Extrême-Orient, 435. W. Zatorski, Czyngis-Chan, 206-217.

podbić, lub dokończyć podboju:

- a) Europę Wschodnią i Środkową;
- b) Chiny Południowe;
- c) ludy graniczące z Persją.

Wyprawę na Europę prowadził Badu, syn Juci, pierwszego syna Cingisa. W niej stanowiska generalskie zajmowali członkowie rodu Cingis. Tu byli: Saiban, brat Badu, Guiuk i Kadan synowie Ogodaia, Kaidu wnuk Ogodaia, Mangu syn Tolui a wnuk Cingisa, Baidar i Buri, syn i wnuk Ciakataia drugiego syna Cingisa. Głównym strategiem jednak był Subatai syn Tului, który uprzednio podbijał Chiny, Persję i pokonał książąt ruskich nad Kałką w r. 1223. Podbój rozpoczęto¹ od Kipczału, którego władca Bačman uciekł na wyspę morza Czarnego i schwytany został przez Mongołów w roku 1236. Następnie poszły zdobycze na całą Rusi Kijowskiej od południa do północy. Riazan wraz z księciem dostał się do rąk mongolskich w grudniu 1237 roku. Jerzy II, wielki książę Suzdału walczył pod Kołymną nad Oką i Sitą, będąc pokonanym 4 marca 1238 r.² W lutym Mongołowie zdobyli i spalili

1. E. Bretschneider, op. cit., I, 299-312.

2. E. Bretschneider, op. cit., I, 313.

Włodzimierz nad Kłazmą, Tiver i Moskwę.¹ Księstwa te pozostały w niewoli mongolskiej aż do r. 1481.

Droga do Polski, Moraw i na Węgry stała otworem. W grudniu 1240 roku złupiony i spalony padł Kijów.² Kościół Wniebowzięcia stojący obok Lackiej Bramy³ do której Chrobry wjeżdżał w r. 1018, a wybudowany w roku 989 przez księcia br. Włodzimierza, zniszczony został. W styczniu 1241 r. Subatai zajął Włodzimierz i Halicz, skąd czterema kolumnami mongolskie wojska wyruszyły na podboj Europy Środkowej.⁴

1. C. D'Ohsson, op. cit., II, 619 seq.
2. E. Bretschneider, op. cit., I, 318. N. M. Karamzin, Geschichte des Russischen Reiches, II, 275, seq.
3. Z oblężeniem Kijowa związany jest również św. Jacek Odrowąż, oraz jego ucieczka po upadku miasta, vide Acta Sanctorum, vol. III, Augusti, 341; 314-315. Kronikarz halicki zapisał, że: "Roku tego (1240) przyszedł Batyj pod Kijów z wielką siłą wojsk swoich, okrążył miasto i zaczął je oblegać. I był taki skrzyp wozów, taki ryk wielbłądów, takie rżenie tabunów konskich, że słowa usłyszeć nie było można." Cytał za B. Łepkiem, Ukraina, zarys literatury, 133. Kraków, 1930.
4. Nie jest naszym zadaniem poruszanie strony taktyczno-wojskowej w najeździe na Europę. Na Polskę poszły dwie armje, t.j. 60,000 jeźdźców. M. Strzykowski, Kronika polska, litewska, żmódzka i Wszechkiej Rusi, p. 327, podaje, że Mongołów było w Polsce "sześćset tysięcy z Baidanem carzem hetmanem Batego." Liczba dziesięćkroć powiększona. Cf. W. Zatorski, Czyngis-Chan, 217-218; również przy czynek H. Morel, "Les campagnes mongoles," Revue militaire française, juin-juillet, 1922, p. 356, et seq.

Kaidu i Baidar poszedł na Polskę, Badu i Subatai na Węgry.¹ Dwoma grupami najeżdżali wojownicy azjatyccy Polskę przez Lublin i Zawichost na Sandomierz.² Grupa pierwsza pod wodzą Bajdara napotkawszy rycerstwo polskie pod Szydłowem³ 18 marca, 1241, na polach Chmielnika pobiła je i większość wycięła. Druga grupa po uprzednim złupieniu Lublina zabrawszy Sandomierz, w Popielec, 13 lutego,⁴ poszła na Kraków po drodze rabując opactwo cysterskie w Koprzywnicy. Mongołowie spalili stolicę⁵ Polski w dzień 22 marca, 1241, i skierowali zagon do Raciborza nad Odrą i pod Wrocław. Po drodze napotkali na poważne oparcie stawiane przez

-
1. R. Grousset, Histoire de l'Extrême-Orient, 437.
 2. Wartościowe studjum W. Zatorskiego, op. cit., przedstawia najazd Mongołów jako rozwiązanie taktyczne i strategiczne. Nazwy generałów podane przez W. Zatorskiego bardzo odbiegają od ich oryginalnego brzmienia.
 3. W. Zatorski, op. cit., 228-229.
 4. MPH. II, Wstęp, 5, przyp. 8. Data 13.II. 1241, podana jest przez Kronikę Boguchwała, rozdział 71, "die cinerum civitatem et terram Sandomiriensem vastaverunt, nulli sexui vel aetati parcentes."
 5. Kraków był zdobywany 22 marca, 1241, przez Baidara, vide W. Zatorski, 229.

rycerstwo małopolskie pod dowództwem Włodzimierza, wojewody krakowskiego. Bitwa ta na polach Połanica również zakończyła się klęską. W międzyczasie książę Henryk Pobożny zdołał zebrać znaczniejsze siły i oczekiwał pod Lignicą na przyjęcie ataku mongolskiego. W pierwszych dniach kwietnia (1241 r.) bitwa lignicka zapowiadała się dobrze. Mongołowie zgodnie z swoją taktyką wycofali się olbrzymim półkolem wklęsłym, zabezpieczając strony, aby wciągnąć w krąg rycerstwo księcia Henryka. Dnia 9 kwietnia, w dzień decydującej walki, Henryk Pobożny otoczony przez nieprzyjaciół padł wraz z kwiatem rycerstwa polskiego.¹ Wrocław broniony pod kierunkiem bp. Czesława Odrowąża, dominikańskiego przeora, nie poddał się.²

W międzyczasie Subatai podbijał Węgry. Środkowe Węgry najechał³ przez Karpaty od Użhorodu 12 marca i doszedł do Pesztu 17 marca. Saiban kolumną

1. C. D'Ohsson, op. cit., II, 120 seqq., podaje opis na podstawie źródeł polskich i w oparciu o persko-mongolskie.
2. C. Baronius, Annalium ecclesiasticorum continuatio, I, 141, (2 vols.), Lutetiae Parisiorum, 1647.
3. G. Altunian, Die Mongolen und ihre Eroberungen, pp. 73-75. Studium najazdu Mongołów na Europę: G. Strakosch-Grassmann, Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241-1242, wyczerpująco prawie porusza zagadnienie, jakkolwiek zawiera błędy chronologiczne i faktyczne.

prawą przeszedł cieśniną Jabłonkowską, przekroczył Wag i połączył się z Subataiem. Kadan, kolumną lewą przeszedł Transylwanję i połączył się z Subataiem 3 kwietnia nad Aradem i razem natarli na główne siły króla Beli IV w dniu 10 kwietnia, rozproszając je i niszcząc. W tym dniu Mongołowie wyruszyli spod Lignicy na Morawy niszcząc dobytek rąk ludzkich i wybijając ludność. Król czeski Wacław I wiedział o zbliżającej się nawale. Zwrócił się o pomoc do książąt niemieckich. Nie myślał o udzieleniu pomocy księciu Henrykowi szykując obronę własną. Zdołał uratować większość armji czeskiej ucieczką do Saksonji.¹ Bela wycofał się w głąb Bałkanów będąc ściganym aż do Adrjatyku.² Mongolscy najeźdźcy spalili Peszt, weszli do Austrii, aż po Neustadt pod Wiedniem, do Udine niedaleko Wenecji, do Bosni aż do Skutari nad Adrjatykiem. Na Bałkanach pozostawali do początku 1242 r., do czasu wycofania się na nadejście wiadomości o śmierci wielkiego hana

1. W. Zatorski, op. cit., 235-238.

2. Chronica Hungarorum, f. 38 v., "Ipso vero Bela rege ad mare fugam faciente: tartari usque ibi eum crudeliter insecuntur..."

47

Ogodai, który umarł w dalekiej Mongolji, w dniu 11 grudnia, 1241 roku, z oznakami otrucia.¹ Na Węgrzech i w Bułgarji Mongołowie pozostawali jeszcze do 1243 r.²

Cofnięcie się mongolskich wojsk z Polski po bitwie lignickiej tłumaczone jest powszechnie śmiercią kahana Ogodaia. W tym czasie gdy walka lignicka wrzała przybyć miał posłaniec do Baidu na Węgrzech. Na skutek wiadomości polecił wycofać armję potrzebną do wyboru nowego hana w Azji Centralnej. Nieuzasadniony sąd ten pokutuje we wszystkich prawie zmianach i opisach inwazji na Polskę. Oparty zapewne został na przypuszczeniach i dowolnej interpretacji dat. W połowie marca 1241 roku kahan Ogodai zachorował będąc w Karakorum. Umarł 11 grudnia tegoż roku.³ Od połowy marca do 9 kwietnia nie wystarczyło czasu do przesłania zwykłej wiadomości o początkach choroby. Nie mogło być nawet mowy i rozporządzeń zapobiegawczych mających na celu przygotowanie wyborów nowego

-
1. Ystoria, c. VIII, n. 5, ed. Sinica franciscana, I, 95.
 2. Chronica Hungarorum, f. 39 r., "Manserunt enim impii tartari in regno hungarie tribus annis..."
 3. A. C. Moule, Christian in China, tabela chronologiczna dynastji Yuan, czyli Mongolskiej, 268-269.

władcy, za życia kahana i nie można było wiedzieć kiedy umrze.¹ Do wyboru nowego kahana wcale nie było potrzeba ściągać wojsk z pola bitew czy z krajów okupowanych. Wręcz przeciwnie, wiadomem jest, że nawet zamiarem następcy Ogodaia było zająć Prusy i Łotwę. Raport Benedykta Polaka i Jana de Plano Carpini, Ystoria Mongalorum, mówi, że "sciendum quod Imperator proprio ore dixit, quod vellet mittere exercitum in Livoniam et Prusiam: intendit omnem terram delere, vel in servitutum redigere."² Dlatego też cofnięcie się wojsk mongolskich należy uważać za zaniechanie dalszej walki z Europą Zachodnią. Wycofanie się z Polski po bitwie lignickiej było wynikiem oporu stawionego przez Polskę na drodze najazdu, oraz wyczerpaniem sił mongolskich przy tej decydującej bitwie. Klęska polska nie może być uważana za prawdziwą klęskę. Była ona jedną z pierwszych obron Europy przed najazdem dzikiej Azji. Ruś Halicka, wschodni sąsiad Polski, pozostała w niewoli i czołobitności poddańczej Mongołów. Daniel książę Halicza wolał znosić upokorzenie poddańcze, niż

1. Cf. etiam H. Cordier, Histoire general de la Chine, II, 255.

2. Ystoria Mongalorum, VIII, n. 5, p. 95.

współpracę z Polską jak równy z równym.

Bitwa pod Lignicą,¹ poczytywana więc za klęskę rycerstwa polskiego, tak bardzo przypieczętowana śmiercią wielkiego rycerza, księcia Henryka Pobożnego, błędnie uważana jest przez historyków za tragiczną klęskę. Polska pod Lignicą stanęła istotnie między Europą Zachodnią a Azją. Europa skrócona wojną cesarstwa z papieżem, wyczerpana wewnętrznie, nie byłaby w stanie oprzeć się mongolskiej jeździe. Padłaby w niewolę Mongołów jak Ruś Kijowska, jak Halicz i Włodzimierz, lub zorana byłaby jak Bałkany, aż do brzegów Adrjatyku, do morza co wstrzymało konie wojowników stepowych. Polska jedyna wyczerpała ich najsilniejszy najazd. Polonia antemurale Christianitatis!

Bitwa nad Kałką stała się właściwie początkiem mongolskiej niewoli całej Rusi. Klęska odebrała siły moralne i polityczne książętom i narodowi. Nie umiała

1. H. Howorth, History of the Mongols, I, 142 et seqq. podaje opis najazdu mongolskiego i bitwę pod Lignicą w fałszywym świetle historycznym. Jego zdaniem siłę wojsk księcia Henryka Pobożnego stanowiło rycerstwo niemieckie (sic!). Śląsk według Howortha był bardzo niemiecki, a "Długosz, the Hungarian historian," I, 39. Praca Howortha niestety jeszcze uważana jest za standardowe dzieło angielskie historii Mongołów.

obudzić ich z bezsiły, zjednoczyć i zorganizować opór, który dobrze przygotowany mógłby powstrzymać stepowych jeźdźców mongolskich. Rozkład pogłębiał się po najeździe w latach 1236-1240 i trwał następne wieki, pogorszany nowym rozdrabnianiem księstw ruskich. Pasywny stosunek do niewoli na Rusi cechował książąt i bojarów. Udzielił się całemu narodowi utrwalany duchem kościoła ortodoksyjnego.¹ Rozkład i klęska miała dalszy zasięg zarówno społeczny, jak i polityczny,² którego skutki historia poczytuje za istotne w formowaniu charakteru Rusi Południowej i Północnej poprzez niewolę Mongołów i czasy caratu, aż do czasów nowego, czerwonego caratu. Tak jak najazd mongolski na sąsiadujących Kumanów chwilowo zjednoczył w zapale książąt

1. Wyrazem tego jest literatura wieku XIII Rusi Kijowskiej; vide, N. K. Gudzy, History of Early Russian Literature, rozdział "Tales of the Tartar invasion," pp. 199-213.
2. A. Rambaud, History of Russia, I, 169, przytacza Karamzina bez podania źródła, że "perhaps our national character still presents some blots which are derived from the Mongol barbarism." Charakterystyka nasza jest wynikiem studiów nad "duszą" rosyjską, a szczególnie w oparciu o olbrzymi materiał zebrany przez Kucharzewskiego w dziele "Od białego do czerwonego caratu."

ruskich dla wspólnej sprawy, niestety na klęskę, podobnie najazd na Polskę ostatecznie przekonał dzielnicę Polski o konieczności zjednoczenia narodu pod wspólnym berłem. Ruś pokonana przez Mongołów ostatecznie wpadła w apatję i znosiła azjatyckie jarzmo. Polska będąca narodem czynnej kultury zachodniej doszła wreszcie do zjednoczenia i budowania wielkiego państwa, Rzeczypospolitej. W przeciwieństwie do Rusi, Polska nabrała tężyźmy kulturalnej, politycznej. Budowała się, kolonistów sprowadzała zachodnich, wzmacniała swe związki z papieżem, żyła i rozwijała się równocześnie z Zachodem. Nowe zakony rozszerzały swe klasztory w całej Polsce idąc siłą żywotną na Ruś Halicką i Litwę. Dominikanie szczególnie zasłużyli się pod tym względem.¹ Założyli sieć, która łączyła Polskę i była wyrazem całości

1. J. Fijałek, w przedmowie do Zbiór formuł zakonu dominikańskiego prowincji polskiej z lat 1338-1411. Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 1938; Archiwum Hist. t. XII, cz. II; p. 240, powołując się na Długosza podaje z Historia: "... szczególnie ten zakon czujnym był zawsze stróżem niepodzielności politycznej Polski pierwotnej przez utrzymanie jedności własnej swojej prowincji zakonnej na obszarach ziem dawnej Polski Chrobrego, a także rozszerzenia jej na kraje i księstwa państwu polskiemu teraz podległe, na Ruś, Litwę i Wołoszczyznę."

Rzeczypospolitej, aż do czasów ostatnich, do wieku XIX gdy klasztory ich kasowane były na Rusi, Inflantach, Litwie, Koronie. Najazdy mongolskie dla Polski w swych ostatecznych skutkach okazały się dobroczynne. Religijnie wyraziły się w wielkiej ilości "świętych tatarskich,"¹ we wzroście ducha religijnego, w wiązaniu się z Zachodnią Europą, coraz ściślej i trwalej, jako ostoja katolicyzmu misyjnego na graniczący świat wschodniej schizmy.

Terror Tartaricus ogarnął całą Ruś Kijowską, wszystkie księstwa i wyraził się zarówno w opisach kronikarzy jak i w pozostałych dokumentach o znaczeniu

1. vide Koneczny, Feliks, Święci w dziejach narodu polskiego, Miejsce Piastowe, 1937.

bł. Grzymisława, 1258	Św. Jadwiga Śląska, 1243
bł. Salomea, 1268	
Św. Jacek Odrowąż, 1257	Bł. Iwon Odrowąż, bpk. Krak.
Św. Czesław Odrowąż, 1242	
Św. Sadok i 50 męcz. domin. w Sańd., 1259	bł. Bronisława, 1259
Św. Kinga, 1292	bł. Prandota, 1262, bpk. Urel
bł. Konstancja, siostra Kingi, 1275 (?)	bł. Wit, 1260, bpk. Wilna

Autor niniejszej pracy pragnąłby zaznaczyć, że zbiera materiały do Invasions of Mongols in XIII-th century in Polish hagiography.

prawnem, kanonicznem. Strach opanował ludzi, najazd poczytywano za karę Bożą za złe życie. Cyrył III, metropolita halicki z czasów króla Daniela, w "Prawidłach Kiryla Metropolity Ruskiego," umieścił wezwanie nawołujące do pokuty i naprawy życia:

Nie rozprószyłże nas Bóg
po ziemi całej?
Czyż nie zostały zdobyte
grody nasze?
Nie pokonanoż ostrzem miecza
silnych książąt naszych?
Nie uprowadzonoż w jasyr
dzieci naszych?
Nie opustoszałyż
chramy Boże?
Nie jesteśmyż nekani każdego dnia
bezbożnością pogańską?
Wszystko to dzieje się dlatego,
że nie przestrzegamy prawideł
świątych i błogosławionych ojców
naszych....¹

Jeremjaszowa zgroza właściwa duchowi czasu przebija się w kazaniach Serapjona, mnicha Ławry Kijowskiej, późniejszego biskupa włodzimierskiego (1273-1275):

Aż nastał nań Bóg
naród nielitościwy,
naród srogi,
który nie szczędzi

1. B. Lepkie, Ukraina, zarys literatury, 137. Kraków, 1930.

54

ani młodości urody,
ani niemocy starczej,
ni małoletności dziecięcej.¹

Z całej literatury kijowskiej wieku XIII widać, że zajęcie Rusi przez barbarzyńskich jeźdźców stepowych, zesłanych z dalekiego "Tartaru," uważano za znak gniewu Bożego, za apokaliptyczne nieszczęście.

Kronikarz nowogrodzki² ze łzami i grozą opisuje zdobycie Riazania w r. 1238:

"Tegoż roku cudzoziemiec w niezliczonej ilości, jak szarańcza, naszedł na ziemię Riazanską.... Bóg to dopuścił na nas nasyłając tych ludzi i odbierając nam siłę naszą i zsyłając na nas niemoc, i gromy, i grozę, i postrach za grzechy nasze. I wtedy pogańscy cudzoziemcy otoczyli Riazan.... I wtedy Tatarzy zajęli miasto nasze w dniu 21 grudnia, będąc już przy nim 16 dnia tegoż miesiąca. Zabili kniazia i kniazinię, mężczyzn, kobiety i dzieci, mnichów, mniszki i księży, jednych ogniem innych mieczem; i zgwałcili mniszki, żony księży, zacne niewiasty i dziewczęta w obecności ich matek i sióstr.

-
1. B. Łepkie, op. cit., 132. Podał Serapion również opisy zniszczeń mongolskich językiem rytmicznym staroruskim, które tłumaczmy dosłownie: "Ziemia nasza w pustynię obrocona, // miasta nasze zdobyte, // chramy Boże zrujnowane, // ojcowie nasi i bracia nasi wybici, // matki nasze i siostry nasze zbeszczeszczone. // Cf. E. Petukhov, Serapion Vladimirskii, russkii propovednik XIII veka. St. Petersburg, 1888.
 2. The Chronicle of Novgorod, pp. 81-84.

Ale Bóg uratował biskupa, jako że zdołał uciec w chwili wejścia nieprzyjaciela do miasta. I któż, bracia, z nas, pozostałych przy życiu, nie będzie opłakiwał tych co ponieśli gorzką i gwałtowną śmierć? I my, rzeczywiście widząc to, byliśmy przejęci strachem i płakaliśmy wzdychając dzień i noc nad naszymi grzechami, myśląc o tem cośmy posiadali i o braciach naszych wzgardzonych.... I któż, bracia, ojcowie i dzieci, widząc Boży dopust na ziemię ruską, nie zapłaczcie? Bóg nasłaał pogan na nas za grzechy nasze. Bóg zesłał cudzoziemców w Swym gniewie na nich (t.j. na Rus), aby ich zetrzeć i nawrócić do Boga. Krwiożercza wojna przychodzi od czarta, boć Bóg nie znosi zła wśród ludzi, ale dobro. I czart raduje się na widok jak zli mordują się i krew przelewają. Wszelką ziemię, co grzeszyła, Bóg karze śmiercią, lub głodem, albo nastaniem pogan, albo suszą, aby zobaczyć czy będziemy żałować za grzechy i żyć jak Bóg nakazuje; boć On mówi nam przez proroka: "Nawróć się do mnie całym sercem, poszcząc i biczując się." I jeśli my to uczynimy, będą nam przebaczone wszystkie grzechy nasze. Ale my zawsze wracamy do zła, jak wieprze co zawsze tarzają się w błocie grzechu, i tak w niem pozostajemy. I za to wszelką karę od Boga otrzymujemy i najazd ludzi wojnę przynoszących również przyjmujemy od Boga, jako karę za grzechy nasze."

W Polsce również obserwujemy podobne zjawisko, które tak jaskrawo występuje w źródłach hagiograficznych polskich "świętych tatarskich." Jeszcze Długosz w XV wieku pisze, że "ten zaś naród Tatarów, przypuszczona od niebios plaga na ukaranie przewrotności, występków i zbrodni u Polaków i innych ludów

chrześcijańskich, nazwisko swoje wziął od rzeki Tartaru."¹ Dlatego też po Polsce przewalały się rzesze biczowników śpiewając:

Już nam czas godzina,
grzechów się kajaci,
Boga miłowaci.²

Lud zaś długo pamiętał "palec Boży" kiedy się modlił do bł. Bronisławy Odrowąż, siostry św. Jacka, ksieni Panien Zwierzynieckich, śpiewając wezwania litanji:

Pogromicielko szatańskich najazdów, ...
Obronicielko całego Krakowa, ...
Strażniczko Zwierzynieckiego klasztoru, ...
Módl się za nami ...³

Przykład ten wcale nie jest odosobniony, występuje obficie w żywotach wieku XIII. Opisy zniszczeń mongolskich z epicznym przerażeniem cechują kroniki polskie aż do wieku XVI, do czasów Macieja Strykowskiego.⁴

-
1. J. Długosza, Opera omnia, II, 258.
 2. A. Brückner, Dzieje kultury polskiej, I, 252.
 3. Anonim, Błogosławiona Bronisława Odrowążówna Norbertanka Krakowska, 167. Opowiadanie historyczne na podstawie akt beatyfikacyjnych z klasztoru Zwierzynieckiego w Krakowie. Lwów, 1926.
 4. Która przedtym nigdy światła nie widziała kronika polska, litewska, żmódzka, y wszystkiej Rusi Kijowskiej, Siewierskiej, Wołhińskiej, Podolskiej, Podgórskiej, Podlaskiej, etc. ... Drukowano w Królewcu u Jerzego Osterbergera, 1582.

Lamentacje ruskie miały inny charakter niż bolesne doświadczenia polskie. Cała Ruś weszła pod jarzmo mongolskie. Polska pozostała wolną z zasiewem nowego życia na przyszłość i odbudowy. Księstwo włodzimierskie i halickie szczególnie widziały tę różnicę, sąsiadując z zachodnią Polską. Ambitny Daniel Halicki wezwany został na dwór do Baidu nad Wolgą, do Saraju, aby złożyć hołd poddańczy azjatyckiemu suzerenowi w zimie r. 1245-1246 r. W tym właśnie czasie posłowie papiescy Jan Carpini i Benedykt Polak konferowali w Krakowie nad warunkami unji Halicza z Rzymem, nad stosunkiem Polski do zagadnienia tego i nad wzięciem Halicza pod opiekę Papieża. Gdy Daniel składał hołd w Seraju, brat jego Wasylko przyjechał na szukanie pomocy w Polsce i spotkanie posłów papieskich.

Kronikarz halicki¹ z upokorzeniem zapisał, że do Daniela i Wasylki, brata jego, "przyszli wyścąnczy mongolscy mówiąc":

-
1. Ipatievskaja Letopis, wydanie Arckeograficheskoiu Kommissieiu, vol. II. Sanktpeterburg, 1843. Tłomaczenie niniejsze staraliśmy się podać w formie jaknajbardziej zbliżonej do oryginału. Vide pp. 184-185.

"Daj Halicz.... - Modlił się do Boga [Daniel] i przyszedłszy do Kijowa udał się do opata Michała. Zwołano wyższe i niższe duchowieństwo. I rzekł do opata i całej braci, aby się modlili za niego, by od Boga przyszła łaska.... Przyszedłszy do Perejestawia spotkał Tatarów. Stądże jechał do Kuremca i widząc, że niema nic dobrego od nich, martwił się bardzo w duszy. Zobaczył panowanie czarta. I obrzydliwe są ich pogańskie zwyczaje, obrzydliwa jego krwiożerczość i liczne są jego czary. Królowie i książęta i wielmoże klaniać się muszą słońcu, księżycowi i ziemi, djabłu i ojcom, dziadom i matkom ich [t.j. Mongolów], którzy umarli i w plekle są. Przeklęci niech będą!

Przyszedł do niego człowiek Jarosław Igorowicza i rzekł: brat twój Jarosław klaniał się krzewowi i ty będziesz się musiał klaniać. Na to mu odpowiedział Daniel: djabeł przemawia przez usta twoje. Niech Bog zamknie twe usta, i niech nie będzie słyszane słowo twoje... I klaniał się według obyczajów ich wiary. I rzekli do niego: Daniło czegoś tak długo nie przychodził? A teraz żeś przyszedł, to dobrze. Czy pijesz czarne mleko? Nasz napój, kobyli kumys. - Jemuż [hanowi Badu] odpowiedział: dotychczas nie piłem, a teraz, jak każesz to będę pił. -- Onże odpowiedział: ty już jesteś nasz Tatarzyn, pij nasz napitek. -- Daniel wypił, pokłonił się według ich obyczaju i powiedział: idę pokłonić się wielkiej księżnie Barakczinowej.² -- Baty rzecze: idź.

1. W nawiasie są nasze uzupełnienia dla jasności tekstu i zrozumienia.
2. Nie wchodząc w szczegóły tekstu odbiegające od naszego zażądania należy zauważyć że źródła mongolskie, a szczególnie Yuan-shi, nie znają nazwiska Barakczina. Sądzę, że kronikarz współczesny ruski miał na myśli Terakina, regentka w Karakorum, wdowa po Ogodaiu, a matka Guiuka, wybranego w sierpniu 1246 r. Terakina nie była w Seraju nad Wołgą.

Poszedł pokłonić się według ich obyczaju i przyniesiono mu naczynie z napojem. Ona rzekła: Nie przyzwyczajony jesteś pić mleko kobyłe. Pij piwo. --

Okropna jest łaska tatarska. Daniłowi Romanowiczowi, panującemu na ziemi ruskiej, na Kijowie, Włodzimierzowi i Hali-czu, a z bratem swoim nad innymi jeszcze krajami, przychodzi stać na kolanach i nazywać się niewolnikiem. I daniny chcą. O zła łaska tatarska. Jego ojciec był carzem na ruskiej ziemi, który podbił ziemie Połowców i wojował z innymi krajami. Syn jego gdyby nie przyjął łaski, to kto inny mógłby ją przyjąć? Złości niema końca.

Jarostawa, wielkiego księcia suzdalskiego otruli zieleń.¹ Michał, książę czernichowski, który nie kłaniał się krzewowi wraz ze swoim bojarem Teodorem został zabity nożem. I wielu książąt i bojarów było zabitych.

-
1. O tem szczególnie wspominamy w rozdziale IV, Droga do Mongolji. Patrz również Ystoria, c. IX, n. 37. Sinica Franciscana, I, 121: Eodem tempore mortuus fuit Ierozlaus, dux magnus in quadam parte Ruscie que Suzdal nominatur. Hic modo fuit vocatus ad matrem Imperatoris, que dedit ei manducare et bibere, quasi pro honore de manu ipsius. Et reversus est ad hospicium, incontinenti est infirmatus, et fuit mortuus post septem dies, et totum corpus miro modo factum est glauculum. Quare credebatur ab omnibus quod potionatus esset ibidem, ut suam terram libere et plenarie possiderent." Cf. etiam, Karamzin-Hauenschild, Geschichte des Russischen Reiches, IV, 27-28.

Był książę u nich dni dwadzieścia i pięć.
I odesłany był i powierzona mu była ziemia jego, jako że mówił z nim (kłaniał się mu). I gdy przyszedł do ziemi swojej spotkał go brat i synowie jego. I był wielki płacz z powodu jego krzywdy. I wielka radość z powodu jego zdrowia.... Stał się wiadomy wszystkim jego powrót od Tatarów i jak Bóg go uratował."

O wojskach mongolskich przychodziły z różnych stron świata fantastyczne wieści:¹ o okrutnem niszczaniu podbijanych narodów i obronnych miast; o mordowaniu ludności bez względu na wiek czy płeć; o paleniu dobytku i siedzib ludzkich; wreszcie o wygładzie ich samych. Ten srogi krwiożerczy wróg zjawiał się niespodzianie. Uderzył na skłócone księstwa Rusi, na

-
1. *Parisiensis Chronica*, III, 488, podaje pod r. 1238, że Mongołowie: quoddam genus hominum monstruosum et inhumanum ex montibus borealibus prorupisse, et spaciosas terras et opulentes Orientis occupasse, Hungariam Majorem depopulasse, literasque camminatorias cum legationibus terribilibus destinasse. Quorum dux se nuncium Dei excelsi affirmat, ad edomandas gentes sibi rebelles. Hi quoque capita habentes, magna nimis et nequaquam corporibus proportionato, carnibus crudis et etiam humanis vercuntur; sagittarii incomparabiles, flumina quaevis cimbis de corio factis et portatilibus transeuntes, robusti viribus, corporibus propagati, impii, inexorabiles, quorum lingua incognita omnibus quos nostra attingit notitia; gregibus, armentis, et equitiis abundantes, equos vero habentes velocissimos, potentes iter trium dierum uno conficere; ante, non retro, bene armati, ne fugam ineant; ducem habentes ferocissimum nomine Caan. Hi borealem plagam inhabitantes, vel ex Caspiis montibus vel ex vicinis, dicti Tartari, a Tar flumine, numerosi nimis, in pestem hominum creduntur ebullire, et hoc anno, licet aliis vicibus exierunt, solito immanius debacchari.

dzielnicową, Polskę, na Węgry i Morawy, na drobne hanaty Azji Środkowej, Persji, państewka Azji Mniejszej. Wszędzie w bezwzględny sposób azjatyckiego barbarzyńcy obalano stary ład wprowadzając zależność od siebie pod grozą nowych zniszczeń, lub rzezi. Mongołowie byli nieznanym ludem dla Europy, a nawet dla sąsiadujących Chin. Kronikarz nowogrodzki pod rokiem 1223 notuje, że "tego roku najechał na nas za grzechy nasze nieznanym lud, o którym nikt dokładnie nie wie, kto on jest, skąd wyszedł, ani jaki jego jest język, ani też jaka jego wiara. Zowie się on, jak sami mówią, Tatarami."¹ Mongołowie sami pogłębiali wrażenie tajemniczości przez styl i formę wysyłanych pism ambasadorskich wzywających do poddania się. Hulagu, il-han Persji, pisze do sultana Egiptu:²

"Konie nasze są najszybsze ze wszystkich innych koni, strzały nasze są przeszywające, miecze nasze jak błyskawica, nasze serca są twarde jak skały, a ilość żołnierzy naszych jak piasku na brzegu morza."

Strach ma szybkie nogi. Nawet w wieku XIII, tuż po zajęciu Kazania, wybiciu rodziny książęcej i rzezi

1. The Chronicle of Novgorod, 64.

2. E. Quatremere-Makrizi, Histoire des sultans Mamlouks, I, 101; Paris, 1837.

ludności miasta (1238 r.), wieści błyskawicznie roz-
niosły się o okropnym narodzie niszczycielskim pocho-
dzący z Tartaru. Kronikarz benedyktyński z opactwa
Saint Albans pod Londynem, Matthaeus Parisiensis,¹
zanotował, że rybacy i kupcy z Fryzji i Gotlandu nie
przybyli do Anglii do portu Yarmouth po śledzie będąc
przestraszeni wieściami o zbliżających się Tatarach,
co wyszli z gór Kaukazu, czy z mroźnej Północy.
Śledzie angielskie staniały, prawie darmo można je
było dostać, za grosz sprzedawano czterdzieści, a
nawet piędziesiąt sztuk daleko od brzegu morza, na
odległej angielskiej prowincji.

Królowa Gruzji, Russutana, zawiadomiła Honorju-
sza III (1216-1227) listem z dnia 12 maja, 1224, w
rok po klęsce nad Kaiką, że nie mogła nadesłać po-
mocy krzyżowcom pod Damiatą, gdyż musiała się bronić
przed najazdem Mongołów. Początkowo przypuszczała,
że Tartari są Chrześcijanami i okazało się, że "nie

-
1. Chronica maior, III, 488. Unde Gothiam et Fri-
siam inhabitantes, impetus eorum pertimentes, in
Angliam, ut moris est eorum, apud Gernemue, tem-
pore allecis capiendi, quo suas naves solebat
onerare, non venerunt. Hinc erat quod allec eo
anno in Anglia quasi pro nihilo prae abundantia
habitu, sub quadragenario vel quinquagenario
numero, licet optimum esset pro uno argento in
partibus a mari etiam longinquis vendebantur.

sa, dobrymi chrześcijanami," i że wprowadzili ją w zasadzkę usypiając czujność przez uprzednie rozsięwanie wieści o "chrześcijaństwie tatarskim."¹ Prosi ona również Papieża o pomoc. List królowej przywiózł biskup gruziński Dawid. Zapewne był on pierwszym co przywiózł wiadomości o Mongołach do Rzymu.

1. Wśród wojsk znajdowali się mongolscy nestorianie, stanowili oni jednak bardzo nikły procent wyznawców. Wieść o nich dochodziła do Europy dość wcześniej ze strony Syrii i Azji Mniejszej. Vide, A. C. Moule, Christians in China before the year 1500, rozdz. I, II; szczególnie dokumentacyjne uwagi w pracy H. Yule, The Book of Ser Marco Polo the Venetian Concerning the Kingdoms and Marvels of the East, I, 285, 292, et seq., spec. rozdz. XLVI. Ystoria, c. V, n. 8, c. VII, n. 9, Sinica Franciscana, I, 55-56, 89-90; etiam Sinica Franciscana, I, pp. L-LII. L. Olschi, Marco Polo's Precursors, 16-25.
2. MGH.E. C. Rodenberg, Epistulae saeculi XIII e regestis Pontificum, I, 178: "Et si vos auditis, illi mali homines Tartari, intraverunt terram nostram et multa damna intulerunt genti nostrae, et interfecerunt sex milia de nostris et nos non cavebamus ab ipsis quia credebamus eos Christianos esse; sed postea quam intelleximus eos non esse bonos Christianos...."
3. MGH.E. Op. cit., I, 179. Vide etiam, M. Tamarati, L'Eglise géorgienne des origines jusqu'à nos jours, cap. III: "Tartari cruce praecedente eos, intraverunt terram nostram et sic sub specie Christianae religionis deceperunt nos et usque sex milia interfecerunt de nostris."

Widać, że Russutana ponawiała prośbę o pomoc Papieża przeciw mongolskiej dominacji, bo jeszcze Grzegorz IX (1217-1241) pisze z Lateranu dn. 13 stycznia, 1240 r.¹ do królowej, że nie jest w stanie dać jej pomoc przeciw Mongołom, gdyż ma kłopoty w Europie, walki z Saracenami w Syrii i Hiszpanji. Ponownymi listami z dn. 16 stycznia² i 1 czerwca tegoż roku³ pociesza Papież bezsilną królowę i jej syna Dawida nie dając pomocy wojskowej.¹ Ale Grzegorz szukał rozwiązania przynajmniej duchowego przez organizowanie misyj franciszkańskich wśród ludów mongolskich polecając Janowi de Plano Carpini, "ministro provinciali Fratrum Minorum Teutoniae," zorganizowania misyj chrześcijańskich bullą z dnia 19 czerwca, 1241:

Głos lamentacji i płaczu wzno-
szący się ku niebu usłyszeliś-
my. I my napełnieni gorącością
bólów lejemy z powodu rzezi
chrześcijan, i że miecz niewier-
nych wymierzony przeciw wiernym
powoduje wzajemne wybijanie się....

-
1. MGH.E. op. cit., I, 664-665.
 2. MGH.E. op. cit., I, 721-722.
 3. MGH.E. op. cit., I, 725-726.

Vocem in excelso lamentationis,
et fletus audivimus; et nos mul-
tis amaricati doloribus deplora-
mus, quod jaculatum Christianum;
quod infidelium gladius in Fide-
les reciproca caede convertitur....¹

Również wzywa do organizowania krucjaty przeciw nim i wypędzenia ich siłą zbrojną z Węgier i Bałkan popasujących po dokonaniu zniszczeń. Króla węgierskiego Belę IV, pociesza bullą zaczynającą się temi samemi słowami z dnia 16 czerwca, 1241, dając mu rady duchowne do podjęcia pokuty: ".... opertos ciliciis et aspersos cinere in suspirio et lacrimis divinam convenit misericordiam implorare..."² Przedtem jeszcze, bo już w roku 1236 wysłać polecił na zwiady dominikanina Juljana Węgierskiego nad Wołgę, "in Magna Hungaria," gdzie Mongołowie osadzili się i skąd rozpoczęli drugi niszczący Europę Wschodnią najazd.³ Julian nie doszedł do Wielkiej Bułgarji

1. MGH.E. op. cit., I, 723; bulla ta była również adresowana do: priori fratrum Praedicatorum Wienne, priori provinciali fratrum Praedicatorum Teutonie, abbatis Sancte Crucis Cistersiensis ordinis.
2. MGH.E. ibidem, I, 721-722.
3. A. F. Gombos, Catalogus fontium historiae Hungaricae, II, 1363-1367 podaje tekst raportu przywiezionego przez Juliana. W r. 1947, w Rzymie wyszła praca L. Bendefy, Fontes authentici, itineraria (1235-1238) fr. Juliani illustrantes, której nie mogłem dostać w bibliotekach amerykańskich.

przyniosł jednak wiadomości z Rusi Nadnieprzańskiej, które przecież były już w tych latach wystarczająco tragiczne, aby poważnie zaniepokoić Stolicę Apostolską występującą jako obrońca wolności politycznej i uniwersalności władzy papieskiej.

Wreszcie Grzegorz IX ogłosił ogólną krucjatę przeciw Mongołom listem okólnym do władców świata europejskiego i do biskupów wzywającym do organizowania się na ratowanie zagrożonego chrześcijaństwa.¹ Krucjaty nie dała rezultatów spodziewanych, gdyż Europa podzielona była na dwa walczące obozy papieski i cesarski. Fryderyk II, który posadzony był o sprowadzenie

-
1. MGH.E. I, 722-723. J. Długosz pod r. 1241 podaje: "Clariss autem Tartaricae magnitudo et acerbitas etiam ex litteris summi Pontificis potest deprehendi. Ita enim in litteris apostolicis cruce datam pro subsidio Poloniae contra Tartaros scriptum reperimus: 'Porro varia sunt et diversa et admodum gravissima, quae sine interpositione animi nostrum premunt, videlicet, urgens negotium Terrae-Sanctae, instans tribulatio Ecclesiae, et miserabilis status Imperii Romani. Sed ut verum fateamur, istorum omnium et nostri obliviscimur dum persecutionem Tartaricam cogitamus. Nam pensando ne per huiusmodi Tartaros pereat (quod absit) nomen Christianum nostris temporibus, consideratio sola omnia ossa nostra confringit, medullas exsiccat, corpus macerat, spiritus et virtutes extenuat, tantumque nobis affert angustiae et doloris, quod in extasi quodammodo positi, nescimus quo nos vertere debeamus.'" Vide C. Baronius Annales Ecclesiastici, vol. XXII, sub a. 1241.

Mongołów na Europę¹ dla współdziałania w walce przeciw Papieżowi, ogłosił następnego dnia po encyklice Grzegorza, encyklikę cesarską, datowaną dn. 20 czerwca, 1241 roku i wzywającą najbardziej uroczystymi słowy do jednoczenia się pod władzą cesarską, dla przygotowania krucjaty przeciwmongolskiej:²

"Czas powstać z uspienia, czas już oczy otworzyć ciał i serc. Oto topór przyłożon został do korzeni drzew, oto miecz do kości sięga, gdy z całego świata rozlega się głos tych co grożą zagładą całego chrześcijaństwa."

Nawet zapomniany poprzednik Innocentego IV, Celestyn IV, siedemnastodniowy Papież, panujący od 25 października, do 10 listopada, 1241 r., wyraził, że jednym z celów prac jego pontyfikatu będzie ratowanie świata przed Mongołami, jak to uwarunkował jego wybór cesarz Fryderyk II.³

-
1. M. Parisiensis, Chronica, IV, 635.
 2. MGH. Legum Sectio IV, vol. II, 322-325: "Tempus est iam de sompno surgere, tempus est cordis et corporis oculos aperire. Ecce securis ad radicem arborum ponitur, ecco quod gladius iam ad ossa pervenit, dum in omnem terram exivit sonus eorum qui generale christianitatis excidium comminantur." (p. 323.)
 3. Cf. H. K. Mann, Lives of the Popes, XIII, 444.

62

Wysiłki i nawoływania Grzegorza IX nie odniosły skutku. Cesarskie próby wykorzystania sytuacji politycznej dla montowania obozu państw przeciw Mongołom i przeciw papieżstwu nie udały się. Trzyletni wakans na stolicy papieskiej do czasu wstąpienia na tron Innocentego IV (25 czerwca, 1243) pogłębił chaos europejski, oraz niepokój ponownego niszczycielskiego najazdu na Europę.

Sinibaldo Fiesco, nowowybrany Papież Innocenty IV, doświadczony dyplomata i polityk z czasów Grzegorza IX,¹ postanowił próbować rozwiązać zagadnienie tatarskie przy pomocy negocjacji dyplomatycznych i poselstw papieskich na dworze kahana w Mongolji. Zastał po swoim poprzedniku, Grzegorzu IX, trudną sytuację polityczną rozdwojonej Europy walką cesarza Fryderyka II o prymat władzy z papieżstwem. Niepowodzenia krzyżowców w Ziemi Świętej, konieczność zorganizowania Siódmej krucjaty, niepewna lojalność patriarchatu konstantynopolitańskiego politycznie zmuszonego do uznania prymatu Rzymu, rozluźnienie dyscypliny kościelnej, dodatkowo pogłębiały chaos

1. Źródłowe opracowanie działalności Innocentego IV podaje H. K. Mann, The Lives of the Popes in the Middle Ages, vol. XIV, London, 1928.

64

świata chrześcijańskiego. Innocenty jednak energicznie przystąpił od początku do pracy i wprowadzenia ładu. W roku 1245 zwołał sobór do Lyons, we Francji, gdzie przymusowo zatrzymał się, uchodząc przed Fryderykiem II, który zajął Rzym. O tragizmie sytuacji świadczy uroczyste otwarcie pierwszej sesji soboru¹ mową Papieża zaczynająca się od słów psalmu XCIII: "Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae laetificaverunt animam meam."²

Przedstawicielem na soborze Lugduńskim ze strony Rusi Kijowskiej był arcybiskup Piotr.³ Wydaje się, że wysłany on został przez księcia Suzdału. Przyniosł on nie tylko opis najazdu mongolskiego na Ruś, ale prawdopodobnie negocjował sprawę unji z Rzymem. O tem będziemy poruszali w następnym rozdziale.

-
1. W dniu 28 czerwca, 1245 r., - vide H. Leclercq, p. 2, V, 1633-1637 et seq. J. D. Mansi, Sacrorum conciliorum collectio, XXIII, 610 et seq.
 2. Według M. Parisiensis, Papież miał zacząć mowę od słów Lamentacji Jeremiasza I, 12: "O vos omnes qui transitis per viam attendite et videte si est dolor sicut dolor meus; quoniam vindemiavit me, ut locutus est Dominus, in die furoris sui"; MGH.SS., XXVIII, 256-266.
 3. MGH.SS., XXVII, 474.

Na początku roku soborowego Innocenty IV postanowił wysłać dwa poselstwa do władcy Mongołów.¹ Drogą południową, przez Azję Mniejszą i Persję, miał iść franciszkanin Wawrzyniec Portugalski² (Laurentius de Portugalia, O.F.M.) wioząc list papieski Dei Patris immensa,³ datowany w Lugdunie 5 marca, 1245 r. Drugie poselstwo⁴ w osobie Jana de Plano Carpini, O.F.M., i Benedykta Polaka z Wrocławia, O.F.M., poszło drogą północną, lądową, dotychczas nieznaną geografom i podróżnikom. Poselstwo Carpini-Benedykt niosło list apostolski Cum non solum,⁵ datowany 13 marca, 1245 r., również w Lugdunie, w miejscu pobytu Papieża i soboru. O pierwszym poselstwie posiadamy bardzo szczupłą dokumentację, tak, że wybitny sinolog prof. P. Pelliot⁶ zbijał początkową opinię pisarzy franciszkańskich.

1. J. D. Mansi, Sacrorum concilium nova et amplissima collectio, XXXIII, 610-613. H. Leclercq, Histoire des conciles, V, pars 2, 1633-1679.
2. G. Golubovich, Biblioteca bio-Bibliografica, II, 319-324.
3. J. H. Sbaralea, Bullarium Franciscanum, I, 354-355.
4. G. Golubovich, op. cit., II, 317.
5. vide Załącznik naszej pracy; MGH.E., Epistulae saec. XIII, II, 74-75.
6. P. Pelliot, "Les Mongols et la Papauté," Revue de l'Orient Chrétien, 1922-23, pp. 6-9; 1924-25, pp. 270-271.

Doszedł jednak później do konkluzji ogólnie przyjętej uprzednio, że różnica w tytule drugiego listu papieskiego, oraz w dacie, pozwala sądzić, że poselstwo północne, t.j. Carpini-Benedykt przygotowane równocześnie było, aby wrazie nie dojścia do celu podróży poselstwa południowego,¹ poselstwo północne mogło spełnić swą misję negocjonowania z wielkim hanem. Roztropny krok Innocentego IV okazał się przewidującym, gdyż nie posiadamy dowodu, aby posłowanie Wawrzyńca Portugalskiego wogóle było zrealizowane. Znana jest odpowiedź hana Gülika na list Cum non solum, nawiązująca tylko do poselstwa Carpini-Benedykt. Niema również wzmianki w obszernym sprawozdaniu "posłów północnych," aby pierwsze poselstwo, t.j. brata Wawrzyńca, wysłane było, lub przyjęte przez kahana w Mongolji. Ogólnie więc przypuszcza się, że z dwu poselstw soborowych do skutku doszło tylko poselstwo Carpini-Benedykt.

Po wyjściu misji prowadzonej przez Jana de Plano Carpini Innocenty wysłał tym razem poselstwo

1. G. Pullé, Historia Mongalorum, 7. B. Altaner, Die Dominikanermisionen, 123-124. A. Wyngaert, Sinica Franciscana, I, p. LXI.

dominikańskie¹ w osobie Ascelina² i towarzysza Jana, O.P., drogą południową³. Wczesna rywalizacja dominikanów i franciszkanów znajduje tutaj swój wyraz. Zasługi w pracy misyjnej wśród ludów wschodnich od czasów Grzegorza IX ponosili franciszkanie i dominikanie. Ci ostatni byli rekrutowani przeważnie z Polski od czasów św. Jacka Odrowąża. Misja dominikana Ascelina także nie doszła do skutku, gdyż przez stale napotymane trudności z sułtanami Egiptu i Syrii, doszedł on zaledwie do obozu hana Baiju⁴ w Persji, położonego nad jeziorem Gokča (czyt. gokcza). Ascelin szedł wraz z Simon de Sancto Quintino, O.P.⁵ Nie mieli, jak się okazało, tego rozumu i doświadczenia co Jan Carpini i jego towarzysz Benedykt Polak. Nie umieli się znaleźć wśród Mongołów w Persji i okazywali zachowaniem swoim pogardę miejscowym kultom niechrześcijańskim, usiłując nawracać żarliwie na katolicyzm. Odmówili zwycieskiemu hanowi Baiju oddania zwyczajem

-
1. P. Pelliot, *Les Mongols et la Papauté*, II, 283.
 2. B. Altaner, *op. cit.*, 79, 124.
 3. J. L. Mosheim, *Historia Tartarorum*, 45.
 4. B. Altaner, *op. cit.*, 54, 125. P. Pelliot, *op. cit.*, II, 301-302.
 5. V. Bellovacensis, *Speculum historiale*, cap. XXXI, 43.

przewidzianej czci przykleknienia chcąc go równocześnie nawrócić twierdząc, że Papież jest najwyższym władcą, a nie kahan. Rozgniewany han polecił ściąć każących misjonarzy, nie uważając ich za wysłańców papieskich. Dzięki interwencji żony hana, Ascelin wrócił żywo do Lugdunu, po trzech latach i siedmiu miesiącach, źle spełniwszy¹ polecone zadanie. Przywiozł list Baiju adresowany do Papieża pełen obelg. Druga misja dominikańska Andrzeja z Longjumeau (Andreas de Longjumeau) była wysłana przez świętego króla francuskiego Ludwika IX w roku 1248.² Król Ludwik jednak nie będąc zniechęcony pierwszą nieudaną próbą wysłał w roku 1251, w miesiącu marcu, drugiego swego posła tym razem franciszkanina, Wilhelma de Rubruc.³ Misja ta doszła do skutku dzięki doświadczeniom przyniesionym w r. 1247 przez Carpiniego i Benedykta po powrocie z podróży.⁴

1. B. Altaner, op. cit., 128. P. Pelliot, op. cit., II, 262-283.
2. P. Pelliot, op. cit., II, 312. B. Altaner, op. cit., 132. Sinica Franciscana, I, p. LXV. Interesująca praca o misjach dominikańskich na Wschodzie: Laenertz, R. (Ord. Pred.): La Societe des Freres Peregrinants. Etude sur l'Orient dominicain. (Institutum Historicum F.F. Praedicatorum. Dissertationes historicae, VII), I. Rome, 1937.
3. Również pisze się: Rubruk, Rubruck, Rubruque. Vide, Sinica Franciscana, I, 147-163.
4. W. W. Rockhill, The Journey of William of Rubruck, p. XXV.

Innocenty IV polecił generalnej kapitule cysterskiej zebranej w r. 1245, aby cystersi modlili się za braci-dyplomatów:

Pro Praedicatoribus et fratribus
Minoribus quos misit Dominus Papa
ad partes remotissimas pro negotio
fidei, dicantur semel VII psalmi a
singulis monachis et septies Pater
Noster, a singulis conversis per
ordinem universum.¹

W doborze członków "missio ad Tartaros," prowadzonej przez Giovanni de Plano Carpini, wydaje się na pozór zachodzą niejasności. Carpini wyruszył z Lugdunu w drugim dniu Wielkanocy,² 16 kwietnia, 1245 roku, mając ze sobą franciszkanina czeskiego, Stefana, idąc przez Czechy i Morawy, gdzie się zatrzymał na dworze Wacława III. Doszedłszy następnie do Wrocławia "przybrał" franciszkanina polskiego, zapisanego w sprawozdaniu poselskim jako "frater Benedictus Polonus de Wratislavia."³ Wyraz "przybrał", assumpsit, przyjęty został przez autorów piszących o Carpinim dosłownie,

-
1. Martène-Durant, Thesaurus novus anecdotorum, vol. IV, col. 1385.
 2. Mas-Latrie, Trésor de chronologie d'histoire, praca podstawowa do obliczeń kalendarzowych, którą posługiwał się autor niniejszej dysertacji.
 3. Ystoria, c. I, n. 3; MGH.SS. XXII, Annales S. Pantaleonis Coloniensis, 542; Relatio, no. 1, Sinica Franciscana I, 28, 135.

bez wchodzenia w treść i szczegóły sprawozdań posłów, które szczęśliwie dochowały się w MSS. z wieku XIII.¹ Rozumie się więc naogół, że Benedykt był "dobrany" przez Carpiniego. Stanowisko Benedykta Polaka ze wszech względów było zasadnicze zarówno w poselstwie do Mongolji, jak i we wszystkich osiągnięciach epokowej podróży odkrywczej franciszkańskich dyplomatów.

We wstępie sprawozdania większego, znanego dzisiaj pod tytułem Ystoria Mongalorum,² powiedziane jest, że z polecenia Papieża posłowie wysłani zostali:

Cum ex mandato Sedis Apostolice
iremus ad Tartaros et ad nationes
alias orientis, et sciremus
domini Pape ac venerabilium Cardinalium voluntatem...

A więc poselstwo wybrane było z polecenia Papieża i narody kardynałów. Była to sprawa zasadniczej wagi, tak że musiała być poważnie planowana przez najwyższych dostojników Kościoła. Skład poselstwa, jego zadania, prace, i t. p. były przewidziane i ułożone zgóry. Wynika to także z podkreślenia, we wstępie do

-
1. Patrz rozdział VI pracy niniejszej, Pamiętnik z podróży.
 2. Sinica Franciscana, I, 27-130. Wstęp obejmuje pp. 27-28.

Ystoria, że mieli Benedykt i Carpini polecenie od Papieża, aby wszystko zbadali i zobaczyli dokładnie, co, jak Carpini zaznacza,¹ "tak ja, jak i brat Benedykt Polak uczyniliśmy uważnie." Pozatym sprawa unji Halicza z Rzymem w której Benedykt zajmował poważną rolę doradcy głównego legata papieskiego, wymagała przewidzenia jego udziału zgóry za wyraźną zgodą i nominacją Innocentego IV. Sam zaś charakter podróży dyplomatycznej do najwyższego władcy Mongołów wymagał wybrania tego rodzaju ludzi, którzyby mogli spełnić trudne i delikatne zadania poselskie. Że Benedykt był mianowany przez Papieża, a nie dobrany, wynika także z listu do wielkiego hana gdy Innocenty mówi, że wysyła: "Fratrem Johannem et socios eius latores presentium, viros religione conspicuos, honestate decoros et sacre scripture sciencia preditos."²

Cele i charakter misji Carpini-Benedykt były następujące:

1) Dyplomatyczny, - nawiązanie stosunków przyjaznych z wielkim hanem i powstrzymanie go od dalszych

-
1. "Mandatum enim a Summo Pontifice habebamus, ut cuncta perscrutaremur et videremus omnia diligenter, quod tam nos quam frater Benedictus Polonus eiusdem ordinis, qui nostre tribulationis fuit socius et interpres, fecimus studiose." Sinica Franciscana, I, 28, Ystoria, c. I, n. 3.
 2. MGH.E. Saec. XIII, II, 72-73. Vide etiam, Załącznik.

najazdów na świat chrześcijański, oraz przywołanie go do bojaźni Bożej¹ za dotychczasowe zniszczenia i nieszczęścia dokonane przez Mongołów na Rusi, Polsce, Węgrzech i na Morawach;

2) Wojskowy, - dokonanie wywiadu odnośnie ilości wojska mongolskiego, organizacji i taktyki wojennej, uzbrojenia i przedstawienia rad dla przygotowania się wojennego na ewentualny najazd powtórny;

3) Kościelno-unijny, - doprowadzenie do porozumienia między Polską, a księciem Danielem i Wasylką, dla połączenia Rusi Halickiej z głową kościoła rzymskiego, również omówienie unji z wielkim księciem Suzdału;

4) Religijno-misyjny, - zbadanie dotychczasowej pracy schizmatyckich Nestorjan wśród Mongołów i zorientowania się możliwościach pracy misjonarzy katolickich na Dalekim Wschodzie;

5) Geograficzny, - wynalezienie drogi lądowej do Azji Centralnej i przyniesienie opisów nieznanych krajów azjatyckich będących w zasięgu mongolskiej władzy.

1. Vide etiam H. Yule, Cathay and the Way Thither, I, 156-158.

Wrócili "posłowie północni," Carpini i Benedykt, z misji do kaghana Guiuka przywoząc pisemną odpowiedź, która jest smutnym wynikiem politycznego zadania poselstwa do władcy Mongołów. Wezwał on Papieża i wszystkich władców chrześcijańskich aby się poddali jego władzy, bo "Bóg jest na niebie, a Guiuk-han na ziemi."¹ Zadania inne stały się zdobyczą bezpośrednią i bogatym zasiewem na przyszłość dla religii i nauki, dla Kościoła Katolickiego i dla świata zachodniego. Giovanni de Plano Carpini i Benedykt Polak z Wrocławia otworzyli drogę na Daleki Wschód.

1. Patrz dalszy rozdział Pamiętnik Benedykta Polaka, w którym tekst łaciński i pierwsze tłumaczenie polskie wraz z listem kaghana podajemy.

ROZDZIAŁ III

UDZIAŁ BENEDYKTA POLAKA W

UNJI RUSI HALICKIEJ Z RZYMEM, 1246.

Zagadnienie historyczne Unji Halickiej.- Benedykt Polak w dokumentacji Unji.- Konrad Mazowiecki a Posłowie Innocentego IV.- Bolesław Wstydlivy i książę Konrad.- Wasylko w Łęczycy.- Daniel w Saraiu.- Plan polityczny Daniela.- Narady krakowskie.- "Kongres świętych."- Duch Unji.- Narady w Haliczu.- Powrót Daniela od Badu.- Stanowisko kleru ruskiego.- Universis Christi fidelibus.- Rola Benedykta.-

ROZDZIAŁ III

UDZIAŁ BENEDYKTA POLAKA W
UNJI RUSI HALICKIEJ Z RZYMEM, 1246.

Unja Rusi Halickiej z Rzymem w latach 1246-1256 jest sama w sobie zagadnieniem obszernem. Dotychczas mimo paru szkicowych przyczynków pozostaje tematem nieopracowanym. Dwóch ruskich historyków interesując się zagadnieniem, M. Daszkiewicz¹ i M. Czuby,²

-
1. Nikolai Dashkevich, Kniazhenie Danila Romanovicha po Russkim i innostronnym izviestiam. Kiev, 1873. "Peregovory papy s Danilom Galitskim ob unii Iugo-zapadnoi Rusi s katolichestvom," pp. 136-181, vol. XXIV, (Avgust), Universitetskia Izvestia. Kiev, 1884.
 2. Mikola Chubaty, Zackidna Ukraina i Rim u XIII viki u svoick zmaganiack do tserkovnoi unii, wydano w tom. 123-124, Zapiski Naukovogo Tovaristva Imieni Shevchenka. Lwów, 1917.

potraktowało temat bardzo ogólnikowo, przedstawiając Unję Halicką¹ w fałszywym świetle nacjonalistycznym. Nie uwzględnili medjacji polskiej w unji, ani powiązań politycznych towarzyszących jej. M. Daszkiewicz w Papieżu widział chęć wykorzystania trudnej sytuacji księcia Daniela pozostającego w poddaństwie mongolskim.² Przez obietnicę pomocy, zdaniem jego, Innocenty IV chciał włączyć wolną cerkiew ruską pod panowanie Rzymu. Prof. M. Czubaty natomiast nie poruszył zupełnie związku Polski ze sprawą unji i jej krótkotrwałe istnienie zaliczył jako wynik dojrzałości politycznej Daniela. Polscy uczeni również nie zajęli się tematem poza krótkimi uwagami

-
1. Temat unji był poruszany również przez innych, głównie rosyjskich historyków, ale zawsze szkicowo, nie monograficznie.
 2. W nr. 5 *Voprosy Istorii*, pp. 52-76 (Maj, 1945), Moskwa, W. Paszuto, w artykule "O politike papskoj kurii na Rusi," w sposób nie poważny typowo komunistyczny i przeciwpapieski, porusza temat starając się udowodnić, że właściwie unja nie była zawarta, gdyż Daniel był mądry i nie dał się wyprowadzić w pole przez kurję rzymską, która chciała aby Ruś broniła całej Europy (sic!).

występującymi w związku z historją wieku XIII.¹

Z natury niniejszego studjum sprawa unji ograniczoną zostanie do udziału Benedykta Polaka z Wrocławia w naradach wstępnych w Polsce i Haliczu, które w rezultacie doprowadziły do uznania zwierzchnictwa Rzymu nad Rusią Czerwoną. Dlatego też jako dokumentację podstawową przyjąć zostaje Ystoria Mongalorum i Relatio Fr. Benedicti Poloni. Poza temi dokumentami, których Benedykt zresztą jest autorem, niema innych dowodów pozwalających wyraźnie stwierdzić jego udział w misji halickiej. Relatio znowu nie wnosi materjału związanego z unją, poza wzmianką o Konradzie Mazowieckim. Zaznacza Benedykt w niem tylko, że książę Konrad sprawił, że

-
1. Ks. J. Umiński, Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Innocenty IV (Lwów, 1922); autor porusza zgodnie z tytułem również i Unję Halicką nie rozumiejąc misji Benedykt-Carpini, ani nie wyczerpując literatury odnoszącej się do zagadnienia. Wł. Abraham, Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi (2 vols., Lwów, 1904), - popełnia błąd twierdząc, że Benedykt i Carpini przybyli do Lyonu w sierpniu, 1247, zamiast w listopadzie. Abraham nie wyczerpał danych Ystoria i Relatio, których wydaje się nie znać w osobnem wydaniu.

Zarówno Umiński jak i Abraham nie traktowali medjacji Carpini-Benedykt jako osobnego tematu.

legaci papiescy idący do Mongolji bezpiecznie doszli do Kijowa, "miasta Rusi, które teraz jest w niewoli tatarskiej."¹ Ystoria natomiast posiada materiał dość obszerny pozwalający śledzić w głównym zarysie nawiązywanie negocjacyj unijnych.

Połączenie misji legatów Innocentego IV w Polsce i na Rusi z osobą księcia Konrada zasługuje na podkreślenie. Występuje tu ambitny władca łęczycki jako promotor unji. Papiescy posłowie pierwsi do niego się zwrócili będąc skierowani przez Bolesława Lignickiego.² Przyjazne stosunki księcia Konrada z Rusią oraz jego poważny wpływ na politykę Polski dzielnicowej zadecydowały rozpoczęcia kroków od dworu Konradowego, prowadzących w wyniku do władcy krakowskiego, oraz do panów halickich. Gdy Bolesław Wstydlivy uszedł na Węgry do teścia swego Beli IV, przed najazdem mongolskim w r. 1241³ panowie i rycerstwo powołało na tron krakowski Bolka, starszego syna Henryka Pobożnego. Bolko, zwany Łysym, objął czasowo władzę

-
1. Relatio, 1: "Qui mediante Conrado duce Polonorum pervenerunt Kiovia, civitatem Ruscie que nunc est sub servitute Thartarorum."
 2. Ystoria, IX, 2: "Ipse etiam dedid nobis litteras suas et conductum securum et expensas per villas et civitates, usquequo veniremus ad Lancisci ducem Conradum."
 3. J. Długosz, Opera omnia, XI, 283.

monarsza Polski na krakowskim tronie dynastycznego senioratu.¹ Nie utrzymał się dłużej niż rok, bo Konrad Mazowiecki, dziad stryjeczny Łyszego, najechał go z wojskiem, obalił jego administrację i objął władztwo nad dzielnicą senioracką w r. 1242,² łącznie z ziemią sandomierską, dziedzictwem Bolesława Wstydlwego. Zajął Kraków i ogłosił swą "prymaturę" w Polsce. W roku 1243, w dn. 25 maja, Bolesław Wstydlwy w bitwie pod Suchodołem pokonał Konradowe wojska i objął tron krakowski. Dalsze stosunki Bolesława z Konradem nie były przyjazne. Walki o dzielnicę wraz o władztwo nad Krakowem trwały jeszcze w r. 1246, kiedy razem z synem Kazimierzem i

-
1. J. Długosz, op. cit., XI, 283: "Post obitum Henrici Cracoviensis et Wratislaviensis ac Maioris Poloniae Ducis a Thartaris in proelio Ligniczensi occisi, barones et milites Cracovienses, Sandomirienses et Lublinenses, qui cladi Thartaricae superfuerant, terras praefatas Boleslao Calvo filio Henrici commendaverunt, subiicientes se et terras praefatas eius ditioni et potestati."
 2. J. Długosz, op. cit., XI, 284: "(1242) Conradus Masoviae dux... advenit et utramque provinciam, videlicet Cracoviensem et Sandomiriensem, ... omnibus se ultro illius potestati et regimini dedentibus... occupavit."

sojuszniakiem Mieszkiem Opolskim, stryjem swoim, wyprawił się z wojskiem przeciw swemu bratankowi i pokonawszy go pod Zaryszowem podszedł pod Kraków. Bolesław zdołał wreszcie obronić Kraków. Książę Lignicy, Bolesław Łysy, u którego Carpini zatrzymał się zaraz po przyjeździe do Polski,¹ znając ze swego doświadczenia politykę Konrada w stosunku do Krakowa, uważał za wskazane rozpoczęcie kroków wstępnych dla zwołania polskiej konferencji unijnej, od rozmów z Konradem. Konrad w tym czasie nosił tytuł księcia Łęczycy i Sieradza, rozdzieliwszy uprzednio swoje domeny między synów, Bolesława i Kazimierza.² Fakt

-
1. Ystoria, IX, 2: "Cum iam proposuissemus, ut dictum est prius alias, ad Tartaros proficisci, ad Regem pervenimus Boemorum. Regnisito consilio eius, cum esset nobis familiaris dominus ab antiquo, que via esset nobis melior ad eundum, respondit quod esset melius, prout ei videbatur, ire per Poloniam et Rusciam. Habebat enim consanguineos in Polonia, quorum adiutorio Rusciam intrare possemus; et datis litteris suis et bono donductu [per] iter ut per Poloniam transiremus, fecit etiam nobis expensas dari per terras et civitates eius, quousque ad ducem Slesie Boleslaum veniremus nepotem ipsius, qui nobis etiam erat familiaris et notus. Ipse etiam dedit nobis litteras suas et conductum securum et expensas per villas et civitates, usquequo veniremus ad Lancisci ducem Conradum."
 2. St. Zachorowski, Dzieje Polski średniowiecznej (wiek XIII, oprac. przez St. Zachorowskiego), 176, 199-200. Ziemowit umarł 1224.

skierowania Carpiniego i Benedykta przez Bolesława Lignickiego (Bolko Łysy) do Łęczycy na rozmowy z Konradem podyktowany był roztropnością polityczną, pozyskania przeciwnika władcy na Krakowie, seniora Polski. Dziwnem wydaje się dlatego, że w sprawozdaniu z podróży, minoryci piszą¹ o Konradzie w tem ujęciu, jakby dzięki niemu mogły się odbyć rozmowy krakowskie.

Konrad Łęczycki prowadził politykę przyjazną i podtrzymywał zażyłe stosunki z Rusią Halicko-Włodzimierską, dziedzictwem księcia Daniela i Wasylki, synów Romana. Stosunki te utrzymywane były nie tylko na skutek bliskich więzów rodzinnych dynastji Piastów z Rusią Kijowską od XI wieku, ale również ze względu na osobiste związki pokrewieństwa z Danielem i Wasylką.² Względy polityczne również zbliżyły synów Romana do Konrada w sposób szczególny. Od czasów Romana Mscisławicza, księcia na Haliczu i Włodzimierzu, zabitego (1205 r.) przez Leszka Białego, brata Konradowego, w bitwie pod Zawichostem, Ruś Zachodnia

1. Ystoria, IX, 2,3.

2. Cf: B. Włodarski, Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich, 85-90, 111-131. (Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie, XIX, 1937.)

(Halicko-Włodzimierska) pozostawała pod decydującym wpływem monarchy krakowskiego. Konrad był naturalnym sojusznikiem Rusi Halicko-Włodzimierskiej.¹ Dlatego też i pod tym względem pozyskanie poparcia dla unji Halicza z Rzymem było rzeczą wielkiej wagi dla dyplomatów Innocentego IV, którzy zatrzymali się na zamku ęczyckim.

Nie odbiegając zbyt daleko od tematu zasadniczego należy wziąć pod uwagę fakt zanotowany przez Ystoria, że właśnie w tym czasie przybył na dwór ęczycki brat Daniela, książę Wasylko. Legaci zanotowali, że "Quo tempore, nobis gratia Dei favente, venerat ibi dominus Wasilico dux Ruscie."² Zaznaczają równocześnie, że uprzednio już prowadził on (Wasilico) negocjacje z Mongołami wysyłając swych posłów do hana Badu stacjonującego nad Wołgą. Badu jednak nie zadowolnil sie tem, odeslal poslow do Halicza, dal gleit ("... securitatem de transeundo")³ i zażądał, aby Daniel przyszedł do niego. Było to

-
1. St. Zachorowski, op. cit., 199, jest zdania, że napad na dzielnicę Bolesława Krakowskiego w r. 1244 był wspierany przez wojska ruskie.
 2. Op. cit., IX, 2.
 3. Ystoria, IX, 2.

właśnie 1245 r. Daniel wyjechał z hołdem do mongolskiego suzerena, a Wasylko równocześnie przybył do Polski szukać pomocy i omawiać współpracę z Konradem.¹ Spotkanie w Łęczycy ambasadorów Papieża Innocentego IV było widać planowane, gdyż odpowiadało ono równoczesnemu układaniu bloku przeciwmongolskiego pod przewodnictwem papieskim. Istotą przynależenia Halicza do bloku, naturalnie, była unia ze Stolicą Apostolską, co w rezultacie zostało osiągnięte przez dalsze negocjacje. Bracia Romanowicze ułożyli istotnie roztropny plan polityczny. Z jednej strony kłaniali się² Mongołom, a z drugiej przy pomocy Polski wiązali z blokiem papieskim, który w wyniku dać im mógł również uniezależnienie się od polityki polskiej, co obiecywało im poddanie się opiece Stolicy Piotrowej. Ten punkt również

-
1. Kronika Hipacka pod r. 1245, (p. 185) zanotowała: "Tej zimy przysłał Konrad posłów do Wasylka rzekąc: Pojdziemy na Jadźwingów..." Niema innych wzmianek pod tym rokiem pozwalających sądzić o układach, lub spotkaniu w Łęczycy z legatami.
 2. Ipatievskaja Letopis, 184-185.

dotyczył Węgier. Bela IV nie rezygnował z praw do Halicza i korony halickiej¹ od czasu układu w Spiszu, 1214 r.,² między Andrzejem II Węgierskim, a Leszkiem Białym. W wyniku podziału Rusi Czerwieńskiej między Polskę i Węgry dla synów Romana, Daniela i Wasylki, zostawiono Włodzimierz jako kondominjum.

W świetle raportu papieskich ambasadorów wyjazd z Łęczycy do Krakowa księcia Konrada i Wasylki na narady nie występuje zbyt wyraźnie.³ Również konferencja krakowska w sprawie unji raczej ma dowody pośrednie, wynikające z rozumowania historycznego. Dokumentacja tego zagadnienia będąca poza Ystoria, czy Relatio nie wnosi szczegółów odnoszących się do osoby Wrocławczyka bezpośrednio. Legaci występują tu jako całość poselstwa, bez wyróżnienia zadań i pracy każdego z nich. Dokumentacja Monumenta Poloniae

-
1. Gdy Daniel wrócił od Badu w r. 1246, kronikarz halicki zanotował, że Daniel będąc pod mongolską opieką czuł się bezpieczny od strony Beli IV. Mówi Ipatievskaja Letopis, p. 185, że Bela nie molestował Daniela, "bał go się jako że był u Tatarów."
 2. T. Haluscynskyj, Acta Innocenti PP. III, 101-105.
 3. Mówią, że "veniremus ad Lancisci ducem Conradum. Quo tempore, nobis gratia Dei favente, venerat ibi Wasilico dux Ruscie...."

Historica¹ wymienia tylko Jana Carpini, jako głównego legata. Rocznik Krakowski np. zanotował pod rokiem 1247, że "tego roku brat Jan de Plano Carpini wysłany został przez Stolicę Apostolską do cesarza Tatarów." Annalista datę 1245 podróży do Mongolji łączy z datą powrotną z Mongolji idącą przez Kraków, kiedy bracia zatrzymali się w Krakowie 1247 r., w lecie. Zaś Rocznik Świętokrzyski misje Carpini-Benedykt do kaghana Guiuka idącą przez Polskę pomiesza z misją dominikanina Anzelma do Persji, który nie doszedł do Persji i nie był u kaghana Guiuka w Mongolji, w Sira Orda pod Karakorum.² Przejście poselstwa przez Polskę zanotowały również Roczniki Śląskie. Lecz poza datą powrotną (1247 r.), z imieniem Carpiniego tylko, oraz z podaniem celu i osiągnięciem podróży ("legacionis sue respondens ab eodem rege impetravit et pape portavit"). Niema wzmianki o Benedykcie Polaku i jego udziale w zawieraniu Unji Halickiej. Ystoria, a więc dokument sporządzony przez legatów samych, powstrzymując się świadomie od wyjawienia publicznego treści rozmów

1. MPH., II, 838. Patrz Załącznik IV.

2. MPH., III, 72. Patrz Załącznik IV.

21

krakowskich. Wspomina szereg osób¹ o charakterze wybitnie politycznym. Tak ze względu na ich powiązania dynastyczne, jak i na wielorakość elementów politycznych z nimi związanych, rola Benedykta jaką odegrał w Krakowie i Haliczu może być określona jako doradcy legata głównego, którym był Jan Carpini.

Ystoria zawiera wzmiankę o spotkaniu w Krakowie na naradach następujących osób: Konrad i syn jego² starszy Bolesław,³ książę na Mazowszu sąsiad Jadźwینگów napadających na Polskę i Ruś Czerwieńską.⁴ Księżna

-
1. op. cit., IX, 3: "Nos autem nolentes quod negotium domini Pape et Ecclesie propter hoc impeditur, de hoc quod datum nobis fuerat causa elemosine ne defficeramus, ad subsidium vie nostre, emi fecimus quasdam castrorum pelles et quorundam etiam animalium aliorum. Dux Conradus et ducissa Cracovie et quidam milites et Episcopus Cracovie hoc scientes, plures etiam huiusmodi nobis pelles donarunt. Dux etiam Conradus et filius eius et Episcopus Cracovie rogaverunt multum attente ducem Vasiliconem predictum, ut nos ad transeundum ad Tartaros iuvaret in quantum posset, qui respondit quod facerat hoc libenter."
 2. Vide O. Balcer, Genealogja Piastów; B. Włodarski, Polityka ruska Leszka Białego, z tabl. genealog.
 3. C. R. Beazley, The Text, 287, błędnie sądził, że to był Leszek. Za nim powtórzył A. Wyngaerten w przypisie do Ystoria, (Sinica Franciscana, I, 103, nota 3).
 4. Moment współpracy Mazowsza z Rusią przeciw Jadźwینگom występuje właśnie w roku 1245, vide Ipatievskaja Letopis, 185. Konrad wezwał Wasylkę do pomocy przeciw Jadźwینگom.

Krakowa (ducissa Cracovie),¹ a więc matka Bolesława Wstydlivego, wdowa po Leszku Białym, br. Grzymisława, córka Ingwara, księcia na Łucku. Wspomniane jest w raporcie że, polscy panowie spotkali ich i biskup krakowski. Biskupem był br. Jan Prandota,² a kto z panów, trudno jest zgadywać. Był również razem z nimi książę Wasylko.

Możemy przypuszczać, że spotkać mogli br. Kingę, córkę króla węgierskiego Beli IV, żonę Bolesława Wstydlivego, monarchy polskiego, również br. Salomeę, siostrę Bolesława i Konrada, wdowę po Kolomanie, synie Andrzeja II Węgierskiego. Jeśli Konrad przyjechał ze swą małżonką, Agafją, córką Świętosława Igorewicza, księcia na Włodzimierzu, a potem na Przemyślu, księstwem będącym pod protektorem Leszka Białego (um. 1227), to uzupełniałaby ona konferencję, noszącą charakter rodzinny. Wszyscy bowiem z utytułowanych osób, co spotkali się z Carpinim i Benedyktem, ścisłym węzłem rodzinnym złączeni byli. Poza związkami rodzinnymi z Piastami i Rurykiewiczami stał biskup Jan

1. Ystoria, IX, 3.

2. C. Eubel, Hierarchia Catholica, I, 222.

Prandota.

Niema żadnej zmianki o św. Jacku Odrowążu, założycielu misyj dominikańskich na Rusi od r. 1227. Tak wielce zasłużonym z prac nad unją Kościelną przez misję¹ i klasztor w Kijowie i Haliczu. Zrozumiałem jest, że franciszkańscy dyplomaci dominikańskich zasług, ani udziału mogliby nie widzieć za wskazane chwalić, lub zapraszać. W tym także czasie żyła w Krakowie siostra św. Jacka, bł. Bronisława Norbertanka Zwierzyniecka. Rodzina piastowska obradująca z Carpinim i Benedyktem składała się, jak widzimy również z osób w wielkim duchu pobożności. W naradach uczestniczyły osoby o niezwykłej religijności i świętości, które w poczet błogosławionych Kościoła zaliczyły. Kraków jako miejsce spotkania był miastem życia wielkich charakterów średniowiecza i świętych polskich współcześnie żyjących i działających wielokroć wspólnie. Rok zaś 1245 był tak bliski minionej nawale mongolskiej. Był to również czas nowozałożonych klasztorów dominikańskiego i franciszkańskiego, klasztorów

1. Cf. W. Abraham, Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi, rozdz. II. Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie, rozdz. I. S. Baracz, Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce, I, 100- passim, rozdz. V-VI.

pełnych zaru nabożnego i ducha misyjnego. Dlatego też sprawa Unji Halickiej 1246 nosi na sobie także charakter idealizmu chrześcijańskiego, tego który cechował również Unję Krewską 1386, Unję Lubelską 1569 i Unję Brzeską 1595.¹ Jakżesz kontrastująca w duchu i zamiarach była polityka Daniela Romanowicza u którego sowiecki historyk W. Paszuto widzi wielkość w chytrości mającej na celu oszukać Innocentego IV w unji kościelnej, a zdobyć korzyści polityczne tylko.² Te ukryte zamiary widział wielki historyk i kronikarz Długosz³ z tem, że wybitny kanonik krakowski złość i chytrość srogo ganił.

Przy końcu roku 1245, lub na początku 1246,⁴ Carpini i Benedykt wyruszyli z Krakowa do Halicza w towarzystwie księcia Wasylki. Zanotowali w raporcie, że Wasylko "prowadził nas z sobą do kraju swego

1. Pius XII w encyklyce Orientales omnes Ecclesias, z okazji 350-lecia Unji Brzeskiej (vide Acta Apostolicae Sedis, ser. II. vol. XIII, No. 1, pp. 33-63), nawiązał bardzo ogólnie do wysiłków Rzymu i sympatji dla unji w czasie gdy Ruś pozostawała w schizmie (p. 35), nie wspomniał o Unji Halickiej 1246.
2. op. cit., passim; całe założenie pracy takie jest.
3. Opera omnia, III, 297-298; XI, 309-310.
4. Przy końcu stycznia przybyli pap. posłowie do Kijowa, skoro w dn. 3 lutego, 1246 wyruszyli z Kijowa w drogę do Badu. Daszkiewicz (Kniazhenie Danila, 136) jest zdania, że konferencja w Haliczu odbyła się w styczniu.

95

abyśmy zatrzymali się i odpoczęli. Na naszą prośbę zwołał biskupów.¹ Przeczytaliśmy im pismo Papieża, w którym napominał ich, aby wrócili do jedności świętej matki Kościoła. My zaś od siebie również napominaliśmy ich i naprowadzaliśmy jaktylko mogliśmy tak księcia, jak biskupów i innych wszystkich, którzy się razem zebrali. Lecz ponieważ w tym czasie, kiedy książę wspomniany [Wasyłko] do Polski przybył, brat jego Daniel poszedł do Badu i nie był obecny [na zebraniu] ostatecznej nie mogli dać odpowiedzi. Na całkowitą zgodę należało czekać do jego powrotu.²

Zwołanemu zebraniu bojarów i biskupów halickich legat papieski przeczytał bullę Cum simus super, datowaną w Lugdunie, w dn. 25 marca, 1245 r., i adresowaną do:

-
1. T. Haluścynskyj, Acta Innocentii III, jest zdania, że w latach 1245-tych byli biskupi ruscy w Haliczu, Włodzimierzu, Przemyślu, Łucku, Turowie, Chełmie i Smoleńsku; cf. pp. 104-105.
 2. Ystoria, IX, 3: "Unde nos secum duxit in terram ipsius; et cum detinuisset nos aliquot diebus in expensis eius, ut aliquantulum quiesceremus, et fecisset nobis venire Episcopos suos de nostro rogatu, legimus eis litteras domini Pape, in quibus monebat eos quod deberent redire ad Ecclesie unitatem sancte matris. Nos etiam monuimus eos et etiam induximus, in quantum potuimus, tam ducem quam Episcopos et alios omnes qui convenerant ad illud idem. Sed quia eodem tempore quo dux predictus in Poloniam venit, frater eius Daniel iverat ad Bati et presens non erat, finaliter respondere non potuerunt, sed ad plenariam responsionem oportebat suum reditum expectare."

Universos patriarchas, archiepiscopos, episcopos in terris Bulgarorum, Blacorum, Gazarorum, Slavorum ... ceterorumque christianorum Orientis.¹

Z ogólnego charakteru bulli nawołującej wszystkie schizmatyczne kościoły do zjednoczenia ze Stolicą Piotrową, M. Daszkiewicz² sądził, że nie była ona skierowana wyłącznie do Halicza. Podkreśla, że rozmowy halickie nastąpiły na skutek planu Daniela,³ a nie przez namowę Carpiniego. Autor ruski ma rację istotnie w punkcie dotyczącym uniwersalności bulli, ale nie należy przypuszczać, aby legaci papiescy mogli odbywać narady kościelne w Krakowie i Haliczu bez uprzedniego upoważnienia Innocentego IV. Wynika to jasno z upoważnienia danego dominikanowi Aleksemu wysłanemu na dwór halicki w dniu 3 maja, 1246 r., z uprawnieniami takimi samymi, jakie mieli posłowie co "zostali wysłani do Tatarów."⁴

1. H. Sbaralea, Bullarium Franciscanum, I, 362, No. 81. A. Potthast, Regesta Pontificum Romanorum, II, 985, No. 11613. Brak tej bulli w Monumenta Poloniae Vaticana.
2. N. (Nikolai) Dasckievich, Peregovory papy s Danilom, 163.
3. Idem, Kniazhenie Danila, 139.
4. MPV., III, 28: "eundem auctoritatem, quam habent hii, qui sunt ad Tartaros destinati."

W każdym wypadku medjacja Polski w rozmowach unijnych wyrażałaby się w uczestniczeniu Benedykta Polaka towarzyszącego Carpinemu w konferencji halickiej. Byłaby to dodatkowa funkcja Benedykta reprezentującego czasowo monarchę Polski, seniora krakowskiego.¹

Po rozmowach halickich Carpini i Benedykt wyruszyli w drogę do Kijowa mając ze sobą przewodnika danego przez księcia Wasylkę.² Tutaj po załatwieniu formalności wyruszyli 3 lutego, 1246 r., w kierunku na dolną Wołgę, do Saraju, gdzie han Badu przebywał. Po drodze spotkali księcia Daniela, gdzieś między Donem a Wołgą,³ z którym naturalnie

1. T. Hałaszczyński, op. cit., 102-103, jest zdania, że w całości unji Polska odegrała zaszczytną rolę, od czasów Leszka Białego.
2. Ystoria, IX, 4: "Post hec dux predictus usque in Kioviā nobiscum unum servientem transmisit; nichilominus tamen ibamus semper sub periculo capitis propter Lithuanos qui sepe insultum faciebant occulte quantum poterant super terram Ruscie, et maxime in locis illis per que debebamus transire. Et quia maior pars hominum Ruscie a Tartaris fuit occisa vel in captivitatem deducta, iccirco eis resistere potenter minime possent. A Ruthenis tamen per servientem predictum eramus securi. Unde gratia Dei favente et ab inimicis crucis Christi nos eripiente, pervenimus in Kyoviam, que metropolis est Ruscie."
3. Patrz rozdział IV, Droga do Mongolji, etiam Ystoria, IX, 49.

odbyli rozmowy w związku z dotychczasowymi porozumieniami zawartymi w Polsce i Haliczu. Wychodząc zaś z Halicza w styczniu wysłać musieli sprawozdanie do Lugdunu, do Papieża, skoro Innocenty IV, już z bullą Universis Christi fidelibus, datowaną 3 maja, naznacza legata Alberta, arcybiskupa Prus i Estonji¹ dla ostatecznych rozmów w sprawach unji, tak co do zagadnień religijnych, jak politycznych. O polityce w bulli papież expressis verbis nie mówi. Ogranicza się, do słów, że "nostram et fratrum nostrum plenius voluntatem exponet."² Zapewne chodziło o ukrycie przygotowań wojennych przeciw Mongołom wynikających z unji, zwłaszcza, że Daniel na zewnątrz pozostawał w lojalnem poddaństwie mongolskiem.³ Natomiast w liście do Daniela, tej samej daty, zaleca Danielowi usłuchać się Alberta w sprawach obrony przeciwmongolskiej, - "super his et contra Tartaros." Pewną jest rzeczą, że Daniel bezpośrednio wysłał swoje poselstwo do Lugdunu, gdyż w drugim liście z tego samego

1. Patrz Załącznik III, oraz MPV., III, 26-27.

2. Patrz Załącznik III; MPV, III, 27.

3. Nawet w opiece przed agresją sąsiadów, co zanotował kronikarz halicki mówiąc w r. 1246 o Beli Węgierskim, vide supra.

dnia Innocenty IV mówi, że "prośby twoje wysłuchaliśmy", -- "votis tuis libenter annuimus et petitiones tuas, quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudimus." Tym właśnie listem przyjął Daniela i jego "królestwo" pod opiekę Stolicy Piotrowej.¹

Następnym etapem w Unji Halickiej, w misji Carpiniego i Benedykta Polaka, był ośmiodniowy pobyt w Haliczu, w lipcu 1247 roku.² Daniel i Wasylko, jak piszą, uczynili nam wielką ucztę i zatrzymali nas dobrych osiem dni, przeciw woli naszej [t.j. za długo]. W międzyczasie naradzali się między sobą i ze swoimi biskupami nad tem co mówiliśmy im gdy szliśmy do Tatarów (t.j. 1246 r., w styczniu). Odpowiedzieli nam wspólnie mówiąc, że

1. MPV., III, 27. Tekst patrz Załącznik III.

2. Ystoria, IX, 48: "Daniel et Wasilco frater eius fecerunt nobis magnum festum, et tenuerunt nos contra voluntatem nostram bene octo dies. Medio tempore inter se et cum Episcopis et aliis probis viris consilium habentes super his que locuti fuimus eisdem, [quando] ad Tartaros procedebamus, nobis responderunt comuniter dicentes quod dominum Papam vellent habere in dominum specialem et in patrem, et sanctam romanam Ecclesiam in dominam et magistram, confirmantes etiam omnia que de hac materia prius per suum abbatem transmiserant. Et super hoc nobiscum suas litteras et nuncios transmiserunt."

Papieża chcą mieć za pana, a kościół rzymski za panią i mistrzynię. Potwierdzili również wszystko to co już przesłali Papieżowi w tej sprawie uprzednio przez swego opata.¹ I oprócz tego razem z nami wysłali pisma i posłów swoich.

Na tem kończy się dokumentacja² franciszkanina wrocławskiego, Benedykta Polaka, w pracy nad Unją

1. Opat z Urgowiska. W. Abraham podaje błędne daty powrotu misji Carpini-Benedykt z Mongolji przypuszczając, że listy Innocentego IV do Daniela Halickiego przesłane przez wracającego igumena z Urgowiska z Lugdunu, datowane 27^{go} i 28 sierpnia, oraz 7 i 12 września, 1247 r., mogły być uzgodnione z Carpiniem, który "wówczas wrócił już zapewne do kurji z nowymi listami Daniela, tudzież własnem sprawozdaniem sprawę ruską zalecił" (vide Organizacja Kosiola łac. na Rusi, p. 126). Misja Carpini-Benedykt wróciła do Lugdunu dopiero koło 2 listopada, 1247 r., a w dn. 3 października, 1247, zatrzymała się w Kolonji. Patrz rozdział IV, oraz VI niniejszej rozprawy nawiązującej do daty powrotu Benedykta i dokumentacji daty.

2. W poszukiwaniu dokumentacji odnoszących się do Benedykta Polaka, będącego przedmiotem niniejszego studjum znajdujemy pośrednią wzmiankę ruską, ogólnikową:

Tego roku (1246 r.) posłał Papież Innocenty posłów swoich namawiając Baty i Tatarów do chrztu. On na to odpowiedział im: Nie jest korzystne dla narodu odważnego chrzcić się, jako że lubi krew przelewać, a chrześcijaństwo tego przedewszystkiem wzbraniają i z tego powodu nie są odważni w walce."

Zapis pochodzi z kompilacji dokumentów ruskich i glosów kronikarskich dziś nam nieznanych. Notuje tylko przejazd misji, bez zrozumienia jej politycznych zadań. Vide, Pribavlenie k ipatievskoi letopisi, 341. Pribavlenie wydane jest wraz z Ipatievską Letopis, 1843 r. jaka druga część kroniki.

Halicką. Misja Carpini-Benedykt w Haliczu była jednym z ogniw w całości podjętych już prób unji z Rzymem. Od kilkunastu lat poprzedzających konferencję halicką, w r. 1246, pracowali nad tem zagadnieniem dominikanie polscy na czele ze św. Jackiem Odrowążem, który w roku 1238 założył klasztor w Haliczu, a mając już polskich dominikanów uprzednio w Kijowie.¹ Franciszkanie "idący do Tatarów" chętnie podjęli się medjacji, bo był to już wczesny okres rywalizacji tych dwu zakonów. Innocenty IV, wydaje się, nie doceniał pracy dominikanów polskich na Rusi otaczanych opieką Grzegorza IX.² Benedykt Polak, wrocławski franciszkanin, osobiście się przyczynił do dzieła, którego tak gorąco pragnął wielki święty dominikański, Jacek Odrowąż. Dzieło to okazało się jednak nietrwałem. Ze śmiercią Innocentego IV (1254) Unja Halicka przestała właściwie żyć. Daniel traktował unję jako umowę polityczną.

-
1. Vide etiam J. Długosz, Historia, lib. VI.
 2. Cf. MPV., III, 16-25; również dokumentacja w Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego, vol. VII, pp.1-3.

ROZDZIAŁ IV

DROGA DO MONGOLJI.

TERRAE INCOGNITAE.

Dokument odbytej podróży.- Zbliżenie Azji i Europy.- Odkrycie drogi lądowej na Daleki Wschód.- Pierwsze etapy.- Kraków i Halicz.- Kijów i Kaniów.- Obozy mongolskie.- Sarai nad Wołgą.- Obserwacje geograficzne.- Turkiestan i Mongolia.- Wielka orda.- Karakorum.- Audjencje posłów Innocentego IV.- Koronacja Guiuka.- Śmierć wielkiego księcia Jarosława.- Droga powrotna.- Halicz, Kolonja, Lugdun, Paryż.- W. Rubruck.- Poprzednicy Marco Polo.-

ROZDZIAŁ IV

DROGA DO MONGOLJI.

TERRAE INCOGNITAE.

Jakkolwiek Ystoria i Relatio¹ razem stanowią całość sprawozdania z papieskiego poselstwa do Mongolji, to jednak Relatio zawiera głównie opis drogi z Lugdunu do Karakorum, z pominięciem danych natury sociologicznej, czy historycznej, które możemy znaleźć w pierwszych ośmiu rozdziałach Ystoria. Relatio czyli Pamiętnik Benedykta, jest jakby krótkim przewodnikiem geograficznym odnalezionej drogi lądowej na Daleki Wschód poprzez Polskę, Ruś, kraje sąsiednie i Azję Środkową. Ystoria natomiast kładzie nacisk na stronę informacyjną o pochodzeniu, historii, religii, ustroju społeczno-politycznym Mongołów, o ich taktyce wojennej, uzbrojeniu, sile wojska i t.p. Na

1. Sinica Franciscana, I, 27-130; I, 135-143.

końcu tylko, w rozdziale IX, opisuje drogę do władcy Mongołów, jej trudy i przeżycia. Ten rozdział wraz z Relatio jest dokumentarną podstawą naszego przedstawienia drogi odbytej przez Jana Carpini i Benedykta Polaka.

Należy równocześnie zdać sobie sprawę, że poza suchym zestawieniem etapów epkowej podróży odkrywczej związany jest z nią heroiczny wyczyn dwu franciszkańskich dyplomatów idących z misją głowy świata chrześcijańskiego prawie w niewiadome. Epiczny wysiłek minorytów jest godzien największego zrozumienia. Ciągłe nieprzewidziane niebezpieczeństwa groziły im ze strony ludzi, zwierząt, klimatu i przeszkód terenowych, a zwalczać musieli ponadto wyczerpanie fizyczne i moralne. To stanowiło treść ich przeżyć w dzień i w nocy. A nade wszystko ciążyła świadomość po wagi celu z zadaniem misji, mającej ratować Europę przed ponownym zniszczeniem ewentualnem całego Zachodu. Dlatego też, gdy byli bliscy zupełnego wyczerpania, resztkami woli trzymali się przy życiu, "ne christianitatis posset negotium impedi." ¹

1. Ystoria, IX, 5. (Cyfra arabska oznacza paragraf tekstu łacińskiego w Sinica Franciscana, vol. I)

Dokładne, geograficzne wykreślenie na mapie drogi Carpini-Benedykt do Mongolji odbytej lądem poraz pierwszy przez podróżników europejskich, jest rzeczą niemożliwą. Mapy z wykresem drogi, dołączone do prac Sir Henry Yule,¹ Sir Percy Sykes,² Anastasius Van Den Wyngaert, O.F.M.,³ Charles R. Beazley,⁴ oraz innych, mimo usiłowań autorów, nie są dokładne, stanowią tylko przedstawienie hipotetyczne drogi odbytej przez legatów apostolskich. W Ystoria i Relatio wspomniane są główne punkty podróży i daty. Przy ówczesnej nikłej znajomości geografji świata, a zupełnego prawie braku wiedzy o Azji, podróżnicy nie mieli pojęcia o drodze, którą przedsięwzięli i nie mogli jej również określić w swoim sprawozdaniu. Zapewne szli utartymi drogami, które znów znane były tylko ich przewodnikom mongolskim. Drogi zaś prowadzące do samego Karakorum, do siedziby wielkiego hana, były tradycyjnie wiadome raczej ludziom zamieszkującym w Mongolji, lub poczcie mongolskiej kursującej po

1. Cathay and the Way Thither, rev. ed. by H. Cordier; 4 vols. London, Hakluyt Soc., 1915-1916.
2. A History of Exploration..., London, 1934.
3. Sinica Franciscana. Vol. I: Itinera et Relationes Fratrum Minorum saec. XIII et XIV. Quaracchi-Firenze, 1929.
4. The Dawn of Modern Geography; 3 vols. London, Oxford, 1897-1906.

wielkiem imperium tatarskiem.

W XIII wieku wiadano już o istnieniu drogi morskiej przez zatokę Perską, skąd odpływały statki korzennych kupców indyjskich do Indji, Malai i Chin.¹ Nie posiadamy opisów drogi wodnej, wiadomem jest jednak, że nie pociągała ona tajemniczością, tak jak lądowa droga kupców perskich, przywożących z Azji Środkowej jedwab chiński, lub wiozących towar europejski do Wschodniego Turkiestanu, czy nad dolinę Syr Darji (Jaxartes). Daleka droga morska w czasach starożytnych i średniowiecznych była przedsięwzięciem prawie ponad siły ludzkie. Woda dzieliła światy. Lądowa droga otwarta do Azji Centralnej przez podboje Aleksandra Wielkiego (332-322 przed Chr.) stanowiła dla wiedzy geograficznej w dalszym ciągu "terram ignotam". Fragmentaryczne wiadomości o nieznanym świecie dalekim Herodota (V w. przed Chrystusem), Strabo i Plinjusza Starszego (I w. A.D.), czy Ptolomeusza Aleksandryjskiego (II w. A.D.), oraz ich współczesnych zatracaly się, lub były nieznane w połowie XIII stulecia. Wyprawy krzyżowe nie zdążyły jeszcze rozszerzyć geografji poza Ziemię Świętą.

1. H. Yule, Cathay and the Way Thither, I, 196, et seq.; III, 259, n. 2.

Zatrata nastąpiła z wielu powodów właściwych charakterowi świeckiej wiedzy podtrzymywanej w ośrodkach monastycznych. Fantastyczne wieści rozpuszczane przez wschodnich kupców¹ stykających się z kupcami europejskimi przy wymianach handlowych w Syrii, czy Aleksandrii podniecały fantazję o biblijnych krajach Goga i Magoga.² Pielgrzymi do Jerozolimy od wczesnych wieków,³ umieszczając środek świata na Grobie Świętym, byli dodatkowo źródłem wybujałej wyobraźni pobożnej ludzi wczesnego średniowiecza. Zamieszanie w przekazaniu starożytnej wiedzy geograficznej, jakkolwiek skromnej, wprowadzili encyklopedyści chrześcijańscy⁴ jak św. Izydor Sewilski (570-639 A.D.),⁵ kosmograf

1. Vide etiam L. Oschki, Marco Polo's Precursors, 5-7. Szczególnie wartościową pracą jest C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography; patrz v. I.
2. R. Hennig, Terrae incognitae, II, 158-173. Jeszcze M. Strykowski w swej Kronice (1582 r.) mówi o Mongolji jako o kraju Goga i Magoga biblijnego, pełnym złych ludzi z piekła rodem.
3. C. R. Beazley, op. cit., vol. I, c. II-V.
4. C. R. Beazley, op. cit., I, 240 et seq.
5. Za Izydorem Sewilskim mniemano, że Tatarzy są pochodzenia gockiego, a ci zaś pochodzili od Góg i Magog (Chronicon, Patrologia, Migne, vol. 83, col. 1059).

syryjski Cosmas (ok. 550 A.D.),¹ ich czytelnicy klasztorni, lub komentatorzy. W rezultacie, świat pozostał tajemnicą, mieszaniną fantazji kupców wschodnich, komentarzy biblijnych, nabożnych pielgrzymów do Jerozolimy, szczupłej wiedzy pisarzy klasycznych, przekształconej przez encyklopedystów, czy kosmografów wczesno-średniowiecznych. W tym świetle egzotyczna wyprawa Carpini-Benedykt nabiera szczególnego znaczenia odkrywczego w historii geografii świata. Zasluga Benedykta Wrocławczyka jest wczesnym dowodem wkładu polskiego w zdobywanie wiedzy o świecie.²

Jan de Plano Carpini wyruszył w daleką podróż z Lugdunu w poniedziałek, 16 kwietnia, 1245 roku, w drugi dzień Wielkanocy, w towarzystwie minoryty czeskiego imieniem Stefana.³ Nie mamy prawie żadnych wiadomości źródłowych o bracie Stefanie poza wzmianką Relatio,⁴ że szedł z Carpinim i Benedyktem jako towarzysz poselstwa, i że doszedłszy do Kaniowa, zosta-

1. C. R. Beazley, op. cit., I, 192: "który usiłował przedstawić widomy świat na podstawie nauki o świecie niewidomym zawartej w żydowskim i chrześcijańskim Piśmie."
2. Cf. etiam L. Olschki, Marco Polo's Precursors, 39-41. E. Romer i St. Pawłowski, Geografia i Podróżnictwo, II, 146-147.
3. G. Golubovich, Biblioteca, I. 213.
4. Relatio, 1, 2, 6.

wiony został tam przerywając podróż z powodu choroby. Niektóre kroniki franciszkańskie łączą osobę Stefana¹ z Janem Carpinim, nadmienając w dwu, lub paru słowach zaledwie, że "szedł do Tatarów,"² bez dalszych informacji. Narodowość brata Stefana jest niepewna. Wybitny historyk franciszkański Anastasius van den Wyngaerten, O.F.M., jest zdania, że jest on Węgrem.³ Być może tak. Na Węgrzech bowiem przebywały wojska mongolskie po najeździe w r. 1241. A więc brat Stefan mógł posiadać informacje, a które dawały mu kwalifikacje do uczestniczenia w poselstwie. Wzmianka Benedykta o Stefanie kończy się całkowicie, najprawdopodobniej ze śmiercią jego na stannicy tatarskiej. Stefan mógł być skromnym braciszkiem przydzielonym do pomocy w podróży.

Pierwsze zatrzymanie się posła nastąpiło na dworze Wacława, króla czeskiego, osobistego przyjaciela legata Jana.⁴ Wacław⁵ dał rady podróży na Polskę, skierował

-
1. L. Wadding, Scriptores ordinis Minorum, 221: "Ab Innocentio IV ad Tartaros simul cum Benedicto Polono et Stephano Bohemo, anno 1245 annuente concilio Lugdunensi ablegatus."
 2. Analecta Franciscana, II, 71; III, 266. L. Wadding, Scriptores, 221.
 3. Sinica Franciscana, I, p. LXI.
 4. Ystoria, cap. IX, num. 2: "... ad regem pervenimus Boemorum... cum esset nobis familiaris dominus ab antiquo..."
 5. Wacław ur. 1205 r., panował 1240-1253.

Carpinię na Śląsk, gdzie miał swych bliskich krewnych, a mianowicie siostrę księżną Annę, wdowę po Henryku Pobożnym, który zginął z rąk mongolskich, a matkę Bolesława, księcia lignickiego, primusa na Śląsku. Król Wacław dał podróżującym dyplomatom łacińskim listy rekomendacyjne do dworów polskich i zapasy na dalszą drogę. Nie znamy daty i miejsca spotkania w Czechach.

Książę Bolesław przyjął legata papieskiego na zachowanym od zniszczenia mongolskiego zamku lignickim, dał mu pomoc w postaci zapasów do następnego się zatrzymania. W Lignicy, w miejscu największej bitwy mongolskiej w Europie Środkowej w r. 1241, w atmosferze świeżej pamięci najazdu azjatyckiego, Carpini zetknął się poraz pierwszy z uczestnikami i świadkami smutnej rzeczywistości, o której słyszał z wieści, opisów, czy dokumentacji papieskich, a które znał z obowiązku swej misji, jaka właśnie pełnił. Carpini znał również uprzednio polskiego księcia, może jako młodzieńca, mówi bowiem: "ad ducem Slesie Boleslaum veniremus, qui nobis etiam erat familiaris et notus."² W takim razie możemy przypuszczać, że był on już w

1. Ystoria, IX, 2.

2. Ystoria, IX, 2.

Polsce i najprawdopodobniej w czasie gdy zakładano pierwszy klasztor franciszkański we Wrocławiu, za czasów sprawowania urzędu prowincjała Saksonji, oraz łącznej prowincji polsko-czeskiej.¹ Z tego zapewne czasu również znał Wacława.

Z Lignicy legat udał się do Wrocławia, do franciszkanów polskich, gdzie dołączył do poselstwa uprzednio przewidzianego i naznaczonego przez Papieża Innocentego IV, Benedykta Polaka, minorytę polskiego, któremu zawdzięczamy w głównej mierze zestawienie opisu podróży dyplomatycznej² do Mongolji, jako najbardziej znamiennej w wieku XIII odkrywającej Daleki Wschód przed misjonarzami i kupcami.

Legaci, Jan i Benedykt, opuścili Wrocław będąc zaopatrzeni w pieniądze i zapasy, oraz zabezpieczenie w podróży, mając listy polecające od księcia Bolesława³ Lignickiego. Przybyli "do Konrada księcia Łęczycy," stryja Bolesława, pozostającego w przyjaznych stosunkach z Rusią, Halicką, niezrujnowanego przez najazd

-
1. Patrz rozdział V, Benedykt Polak z Wrocławia.
 2. Patrz rozdział VI, Pamiętnik z Podróży, 1247.
 3. Ystoria, IX, 2: "... ipse etiam dedit nobis litteras suas et conductum securum et expensas per villas et civitates, usquequo veniremus ad Lancisci ducem Conradum."

Mongołów, zajmującego przodujące miejsce w polityce dzielnicowej Polski. W tym czasie na dworze kęczyckim¹ przebywał książę Wasylko (Bazyli), młodszy brat Daniela Halickiego, oczekując na posłów papieskich. Od niego dowiedzieli się więcej o mongolskiej polityce, zwłaszcza, że w tym czasie Daniel wezwany został przez posłów Badu do Saraiu nad Wolgę. Książę Wasylko doradził legatom, aby zaopatrzyli się w podarunki dla osobistości mongolskich. Łatwiej bowiem posłom spełnić swe dyplomatyczne zadanie wśród Mongołów jeśli przychodzą z дарami. Zapasy darów otrzymanych w Polsce od książąt piastowskich, Bolka Lignickiego, Konrada Mazowieckiego,² czy Bolesława Wstydliwego w Krakowie, zaiste były królewskie. Franciszkańscy dyplomaci, jak zaznacza Benedykt,³ już przy pierwszym zetknięciu się z urzędnikami hana Badu w Saraiu, dali czterdzieści futrzanych skór bobrowych i osiemdziesiąt borsucznych. Możemy przypuszczać, że dla wielkiego hana w Karakorum i jego matki

-
1. Ystoria, IX, 2: "venerat ibi dominus Wasilico dux Ruscie, a quo intelleximus de facto plenius Tartarorum."
 2. Konrad Mazowiecki w tym czasie już (maj-czerwiec, 1246 r.) nie był panem Krakowa.
 3. Relatio, 5. Porównaj również tekst łaciński i tłumaczenie polskie w rozdziale VI naszej pracy.

regentki, wieźli przynajmniej dwa razy tyle, aby nie umniejszyć godności w obdarowywaniu wyższych urzędem osobistości. W całości futrzane dary wynosić mogły około sto dwadzieścia skór bobrowych i dwieście czterdzieści borsucznych. Byłby to kosztowny zbiór cennych skór nawet na czasy dzisiejsze.

Wraz z Konradem i Wasylkiem zatrzymali się w Krakowie, gdzie spotkali Bolesława Wstydlivego, seniora Polski, matkę jego, bł. Grzymisławę, a ciotkę Wasylki, wdowę po Leszku Białym, biskupa krakowskiego, bł. Jana Prandotę, bł. Kingę, żonę Bolesława i "niektórych panów polskich" (quidam milites).¹ Na "prosbę" księcia Konrada Mazowieckiego i jego starszego syna Bolesława ("Conradus et filius eius"), oraz biskupa Prandoty, Wasylko zabrał ze sobą legatów papieskich i poprowadził do Halicza.

Jak wynika z poprzedniego rozdziału naszej pracy, pobyt w Krakowie Jana i Benedykta, oraz zjazd kierowników polityki polskiej, związany był z konferencją w sprawie unji Halicza z Rzymem, na którą przybył książę Wasylko.

W Haliczu legaci zatrzymali się dla omówienia z duchowieństwem ruskiem i bojarami spraw dotyczących

1. Ystoria, IX, 3.

unji z Zachodem i doręczenia bulli Innocentego IV, Cum simus super. Stąd w towarzystwie jednego przewodnika ruskiego, wraz z towarzyszącymi im kupcami polskimi, wyjechali nasi minoryci w kierunku Kijowa. Obawiali się po drodze napadu band litewskich,¹ które grasowały w tych stronach. Jechali przez opustoszałe okolice, których ludność wybiła, lub w niewole mongolską uprowadzona została.² Po drodze zatrzymali się w Danilowie, bliscy śmierci z wyczerpania.³ "In Danilone usque ad mortem fuimus infirmati". Saniami przybyli do Kijowa przy końcu stycznia, 1246 roku. Zatem wyjazd ich z Krakowa do Halicza mógł nastąpić około Bożego Narodzenia, 1245 r., a więc z takim wyrachowaniem by mieli czas na rozmowy halickie. Terminy te są przypuszczalne, gdyż znamy datę⁴ wyjazdu z Kijowa, w dniu 4 lutego, 1246 r. (secundo die post festum purificationis Domine Nostre). Dojście bezpieczne aż do Kijowa zawdzięczać należało według

1. Ystoria, IX, 4.

2. J. M. Kulisher jest zdania że wyniszczenie Rusi przez Tatarów w XIII wieku było tak wielkie, że od połowy wieku XIV, kiedy Ruś Halicka złączyła się z Polską sytuacja zaczęła się znacznie poprawiać. Osadnicy polscy zaludniali Halickie ziemie. Vide Russische Wirtschaftsgeschichte, 33-34.

3. Ystoria, IX, 5.

4. Sinica Franciscana, I, 104, nota 2, podaje datę 3 lutego, 1246.

Pamiętnika Benedykta Konradowi Mazowieckiemu:¹

"Qui mediante Conrado duce Polonorum pervenerunt Kioviam, civitatem Ruscie que nunc est sub servitute Thartarorum."

W Kijowie posłowie przyjęci zostali przez mongolskiego zarządcę miasta (millenarius) odbyli z nim naradę,² oraz z miejscową szlachtą (et alius nobilibus). Na skutek rady Kijowian wymienili konie na mongolskie, które wiedzą jak wygrzebywać spod śniegu paszę i wytrzymałsze są na srogi klimat zimy tamtejszej. Za te wymiane dodatkowo musieli obdarować zarządcę miasta.

Szli z Kijowa w dół Dniepru, aż do Kaniowa. Tutaj mongolski prefekt (prefectus) zmienił podróżnikom konie i skierował ich do następnej miejscowości, gdzie oczekiwał ich jakiś Alan, imieniem Micheas.³ Ten był "pełen wszelkiej niegodziwości i złości," żądał od nich darów dla wodza mongolskiego Corensy, wojskowego zarządcy tych stron, gdy w rzeczywistości chciał

1. Relatio, 1.

2. Ystoria, IX, 5; Relatio, 1.

3. Imię nestorjanskie, zapewne Nestorjanin służący w wojsku mongolskiem.

je zatrzymać dla siebie.¹ Bracia szukali wyjścia z tej sytuacji, wszakże musieli się okupić, gdyż w przeciwnym wypadku nie mogliby wyruszyć w dalszą podróż.²

Stąd, t.j. spod Kaniowa nad Dnieprem, w dniu 19 lutego (1246 r.) wprowadzeni zostali do pierwszego obozu wojskowego Mongołów, gdzie zatrzymali się w dniu 23 lutego (dies cinerum), będąc przy wejściu opadnięci przez żoldactwo. Wyszli cało z tej opresji po złożeniu okupu. Spotkali wojskową starszyznę obozu. Upominali ją za "tak wielkie wybicie ludzi, a szczególnie chrześcijan i przedewszystkiem Węgrów, Morawian i Polaków,"³ tłumaczyli jej, że jada z poselstwem Papieża, który jest najwyższym władcą chrześcijan, a który pragnie upomnieć wszystkich Mongołów i przywieść ich do wiary i bojaźni Bożej. Przedstawili charakter i cele swej podróży, oraz żądali dopuszczenia do Corensa, dowodzącego armją w sile sześciu, lub

1. Ystoria, IX, 6. "Micheas, qui omni malitia et nequitia erat plenus."
2. "Nos autem videntes quod aliter ultra procedere non poteramus, promisimus ei aliqua donaria dare. Et cum daremus ei ea que nobis videbantur, nolebat recipere, nisi plura daremus eidem. Unde oportuit nos addere secundum voluntatem ipsius, et quedam nobis sub dole et furtive et malitiose subtraxit." (Ystoria, IX, 6.)
3. Ystoria, IX, 8.

ośmiu tysięcy ludzi.¹

Zanim jednak Micheas poprowadził braci franciszkańskich dalej, zmuszeni byli zostawić pod Kaniowem chorego braciszka Stefana wraz ze sługami i ciężkim bagażem, jak nadmienia Benedykt Polak w swem Pamiętniku:

"A cuius custodie ducibus cum audisset eos esse nuntios Pape, postulatis et receptis ab eis muneribus, dicti duo fratres Iohannes et Benedictus, tercio fratre debilitato, cum equis et clientulis quos secum adduxerant ibidem relictis, ut eis mandabatur, in ipsorum Tartarorum equis cum sarcinulis suis sibi salvis perducti sunt ad secundam custodiam. Et ita per plurimas custodias equis permutatis."²

Profesor Paul Pelliot,³ ceniony jako bardzo wybitny znawca stosunków Dalekiego Wschodu z Zachodem, pochopnie i błędnie twierdził, że Benedykt Polak pozostał wraz z Stefanem w Kaniowie i nie uczestniczył w dalszej podróży. Pelliot nie czytał chyba dokładnie łacińskiego sprawozdania posłów Innocentego IV, inaczej

1. Relatio, 2, podaje: "octo milibus armatorum." Ystoria, IX, 9: "iste dux habet sub se, ut audivimus, sex milia hominum armatorum." Był to więc toman, albo tuman, pułk mongolski.
2. Relatio, 2.
3. P. Pelliot, Les Mongols et la Papauté, (1924), pp. 264-265 (notes).

nie popełniłby tej zasadniczej omyłki.

Po przyprowadzeniu do Corensa, który stacjonował kwaterą w miejscowości Corenza [Kurzenica?!], późniejszym Ekaterinosławiu,¹ posłowie znowu musieli się opłacić jego ludziom i jemu samemu, tłumacząc przytem, że nie wiozą specjalnych darów papieskich, oprócz podarków otrzymanych po drodze w Polsce.² Corensa był wodzem wojsk o wielkiem znaczeniu strategicznem, stanowiących siłę zaczepno-odporną na wypadek wojny z Zachodem:

"Dux autem iste dominus est omnium, qui in custodia positi sunt contra omnes homines occidentis, ne forte subito et improvisè irruant super eos." ³

Przed wejściem do namiotu Corensa Carpini i Benedykt pouczeni zostali jak należy zachować się wobec mongolskiego dostojnika. Nie wolno im stanąć na progu namiotu, gdy będą wchodzić, pod grozą kary śmierci. Powinni przyknieść trzykroć prawem kolaniem przed jego obliczem.

Po oficjalnej wizycie u Corensy odbytej w obecności starszyny, w dniu 26 lutego (1246 r.),⁴ bracia

-
1. C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, 298.
 2. Ystoria, IX, 10. Relatio, 3.
 3. Ystoria, IX, 9.
 4. Relatio, 4, notuje 25 lutego, 1246: "dominica Invocavit."

wysłani zostali do hana Badu. "Badu jest bowiem," mówi sprawozdanie poselskie, "potężniejszym i możniejszym od wszystkich książąt tatarskich, za wyjątkiem cesarza, któremu jest posłuszny."¹ Szli do miejscowości gdzie Badu przebywał, zmieniając konie po drodze i galopując aby prędzej. W dniu 4 kwietnia (1246), jak podaje Ystoria, doszli do obozu Badu. Pamiętnik Benedykta notuje datę, na 5 kwietnia, Wielki Czwartek.²

Obóz zwany jest w sprawozdaniu "orda sive tentorium".³ Orda, albo horda, oznacza obóz wojenny, dwór hana, namiot. Od XIII wieku, poprzez następne, przyjął się w Polsce wyraz horda. Mówiono "horda tatarska." Orda Badu, pałac przez niego zbudowany, znajdował się w Sarai, mieście zbudowanem przez Cingishanidów w rozwidleniu dolnej Wołgi, Aktuba,⁴ gdzie później Carycyn zbudowano, siedemdziesiąt mil od Astrachania na północ.⁵

1. Ystoria, IX, 11.
2. Relatio, 4.
3. Ystoria, IX, 11.
4. Vide mapę i dokumentację, H. Yule, The Book of Ser Marco Polo, I, 4-6.
5. W. W. Rockhill, The Journey of William of Rubruck, 260, n. 1.

Droga posłów z Kijowa szła zachodnim brzegiem dolnego Dniepru do Kaniowa, skąd na południowy wschód, koło porohów, przez Dniepr do późniejszego Ekaterynosławia.¹ Tu zmieniła kierunek na wschód, na morze Azowskie, poprzez dolny Don (dzisiejszy Rostow), dolną Wolgę na wysokości Astrachania do Saraiu, gdzie był stały obóz Badu.

Bracia podróżowali na koniach zmienianych dwa, lub trzy razy dziennie, jadąc w pośpiechu od rana do późna wieczorem. Możemy sobie wyobrazić trud jazdy Benedykta i Jana. Dla ulgi nogi obwinęli sobie.² Szczególnie Carpini ucierpieć musiał, był on bowiem w podeszłym wieku i otyłej tuszy.³

Od Dniepru do Wolgi szli przez podbite państwo Kumanów,⁴ przekraczając cztery wielkie rzeki, dzielące obozy mongolskich wojsk. Skwapliwie identyfikowali nazwy geografów starożytnych z miejscowymi

-
1. C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, 298.
 2. Relatio, 6.
 3. Iordanus de Iano, Chronica, 48: "quia vir corpulentus erat, asino vehebatur....exemplo Christi asinantis potius quam equitantis," mówi o Carpinim gdy pracował w Europie Środkowej nad zakładaniem nowych klasztorów franciszkańskich.
 4. Relatio, 4. Ystoria, IX, 12, 13.

nazwami, poraz pierwszy przyniesonymi przez nich do Europy Zachodniej. Nad Borystenes, czyli Dnieprem, biwakowały wojska Corensa i Moci,¹ syna Ciakatai hana, a wnuka Cingisa. Nad Thanais, albo Donem, popasywały wojska Skatataia, który ożeniony był z siostrą Badu. Thanais dla starożytnych Greków była graniczną rzeką między Europą i Azją. Trzecią rzeką była Wołga, Rha Ptolomeusza, albo Atil, Athil, Itil, Etil, lub też Edil średniowiecznych geografów, tak zwany Północny Tygris Rogera Bacona.² Nad nią potężny Badu koczował z wojskami, przebywając w Saraiu, gdzie swój dwór, "ordę", miał. Czwartą rzekę europejską, którą przekorczyli nasi podróżnicy, był Ural, znany im z nazwy Yaik, czy Jagac.

Przyjęcie na dworze w Saraiu odbyło się 6 kwietnia, w Wielki Piątek, 1246 r. Posłowie przy pomocy miejscowych tłumaczy przelożyli listy Papieża na ruski, perski i mongolski. Badu przyjął dyplomatów chrześcijańskich uroczyście siedząc na tronie wśród swoich dzieci, mając obok siebie tylko jedną żonę, w otoczeniu starszyny dworu. Wspaniale urządzone

-
1. Moci zwany przez Ystoria, IX, 13, Mancı; cf. P. Pelliot, Le Chapitre CVII du Yuan Che, 63, 57-64.
 2. C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, 299. Vide etiam, R. Hennig, Terrae incognitae, III, 46.

namioty Badu były uprzednio własnością Beli IV, króla węgierskiego, które jako łup wojenny przybyły aż nad Wołgę.¹ Posłowie siedzieli po lewicy hana, a odchodzili prawą stronę.² Przed nimi stał stół nakryty srebrnymi i złotymi naczyniami z napojami. Han, będący przedstawicielem kahana i władcą krajów od Solengi do Dniepru, i aż na Ruś Halicką, wypytywał szczegółowo i uważnie posłów łacińskich, jak to zaznacza Benedykt Wrocławczyk: "audita legatione et de verbo ad verbum examinata."³ Dwór jego był okazały i przypominający zwyczaje europejskie. "Ten bowiem Badu dosć okazałe żyje, ma odzwiernych i wszelkich urzedników jak cesarz.... Lagodny jest dla swoich ludzi, jakkolwiek budzacy strach. Okryty jest bardzo w bitwach, przebiegły i pierwszy w walce, jakoze doswiadczony jest w wojnach."⁴

W Wielką Sobotę, 7 kwietnia, Carpini i Benedykt zawiadomieni zostali, że mogą wyruszyć w dalszą drogę do "Imperatorem Cuiuc in terram ipsorum." Część ich świty miała pozostać w Saraiu. W dniu Wielkiejnocy,⁵

1. Ystoria, IX, 17.

2. O dworskich ceremonjach Mongołów patrz D'Ohsson, Histoire des Mongols, III, 387-389.

3. Relatio, 5.

4. Ystoria, IX, 17.

5. Ystoria, 19.

8 kwietnia, lub też we wtorek po Świątach, jak zapisał Benedykt w Pamiętniku swoim,¹ wyruszyli łacińscy posłowie do Mongolji, na Daleki Wschód, w towarzystwie dwu przewodników, danych jeszcze przez generała Cogensa. "Odeszliśmy ze łzami w oczach," piszą, "nie wiedząc czy idziemy na śmierć, czy życie. Byliśmy bowiem tak wycieńczeni, że ledwie mogliśmy się utrzymać na koniach. Przez cały post pozywieniem naszym była solona woda z prosem. W dniach postu nie mieliśmy nic do picia procz rostopionego sniegu."²

Jan Carpini i Benedykt Polak rozpoczęli tedy drugi i najtrudniejszy etap drogi, między Wolgą i Syr Darją, przez szeroką równinę Uralo-Kaspijską, poprzez stepy i nieznane kraje. Zanim jednak przystąpili do opisu tej części drogi, podali ogólny zarys geograficzny odbytej już podróży. Zauważyli, że trzy grupy narodów zamieszkują część świata między morzem, a oceanem Północnym. Pierwsza,³ od zachodu do wschodu, jest grupa Rusinów, Mordwinów, Bilerów,

1. Relatio, 5.

2. Ystoria, IX, 19.

3. Identyfikacje miejscowości i krajów podaje W. W. Rockhill, The Journey, 12-27.

21

Wielko-Bułgarów,¹ Baskertów, albo Baszkirów. Ci wszyscy zamieszkują w pasie czarnoziemiu. Za nimi w kierunku północy siedzą Parosyci i Samojedzi w rejonach leśnych, graniczących od południa z okolicami ubogimi w lasy. Następnie za nimi znajdują się na pustynnym brzegu oceanu Północnego ludzie o twarzach psich, żyjący na tundrze.² Na południe od tych grup po stronie morza Czarnego, są plemiona Krymu, Alanowie, Cirkasowie, Hazarowie, Grecy, Gruzini, Ormianie, Turcy, Kurdowie,³ kaukascy Kaketynowie i Kaksowie, zwani również Brutachowie na wschód od Tyflisu dzisiejszego,⁴ którzy są pochodzenia żydowskiego i głowy mają golone. Dalej są

-
1. Vide Ch. Gerard, Les Bulgars de la Volga et les Slaves; - Bułgarzy w wieku VII, zamieszkiwali ujście wielkich rzek przy morzu Czarnem jak, Kuban, Don, Dniester, Dnieper, Wołga, Kama i Dunaj. (Vide p. 53) Jeszcze za czasów najazdu Mongołów na Ruś południową, część Bułgarów osiadłych nad rzeką Kama, miała swój samorząd narodowy respektowany przez Badu hana. Do nich właśnie w poszukiwaniu kolebki narodowej węgierskiej wybrać się dominikanin Julian Wegier, w latach 1234-1236, (P. 64) wysłany przez Belę IV, króla węgierskiego.
 2. Ystoria, IX, 20: "qui dicunt habere faciem caninam in oceani lictoribus in desertis." Relatio, 7, 8.
 3. Baldachowie nad rzeką Kur; vide W. W. Rockhill, op. cit., 12.
 4. C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, 303; również The Text, 290.

Sikkowie czerkiescy. Komania od zachodu graniczy z Rusią i Węgrami, "et est terra predicta maxima et longa."¹

Od Saraiu jechali bardzo pośpiesznie zmieniając konie pięć, lub siedem razy dziennie. Jeszcze do 16 kwietnia jechali krajem gdzie język Kumanów dało się słyszeć, jak podaje Ystoria, a według Relatio, aż dwa tygodnie po Wielkanocy, to jest do 22 kwietnia (1246 r.).² W Komanji mówi Benedykt,³ wiele widać było krzaków piołunu i tu Owidjusz przebywał pisząc: "Tristia per vastos horrent absynthia campos."⁴ Wkroczyli następnie na ziemię Kangitów, pogan, tak jak Kumanowie, wysuszoną i bezwodną. Kości ludzkie, oraz zwierzęce często napotykali. Tu pogrążyli ludzie co szli do swego księcia Jarosława ruskiego przebywającego w Mongolji. Przez tę smutną ziemię jechali aż do Wniebowstąpienia, 17 maja, 1246 r. Za Kangitami przebywają Biserminowie, których Pamiętnik⁵ Benedykta

1. Ystoria, IX, 20.

2. Relatio, 6.

3. Relatio, 6.

4. Ovidius, Epistolae I, lib. III. - Smutne piołuny strachem przejmują na pustych polach.

5. Relatio, 8. Vide etiam, C. R. Beazley, The Text, 283; W. W. Rockhill, The Journey, 13-15.

nazywa Turkmenami, czyli ludami Turkiestanu.¹ W tych stronach napotkali podróżnicy europejscy pare miast i rzek, ale nazw nie pamiętali wszystkich, prócz miasta Iankine leżącego nad brzegami Syr Darji (Yanghikent dzisiejszy), Barchim (Barkhalikend), Orpar (Otrar). Ziemiemi temi rządził przedtem sultan Alayeddin Mahommed, przez Cingisa zabity wraz z synami jego w roku 1219.² Kraj ten przylega na północy do "bardzo wysokich gór", na pograniczu Mongolji, zwanymi dzisiaj Tian-Shan, a od południa, jak podają, z Jerozolimą i Bagdadem. Tenże kraj jest w posiadaniu hana Buri i Kadan, wnuków wielkiego Cingisa. Mowa jest o Turkiestanie Wschodnim i Persji, oraz części Turkiestanu Zachodniego, a więc o krajach które przeszli posłowie od 17 maja do 16 czerwca, 1246.³ Doszli wreszcie do ziemi Czarnych Kitajów (Nigrorum Kythaorum) ze stolicą Divult,⁴

1. M. Czaplicka w swej pracy The Turks of Central Asia in History and Present Day podaje cenne dane geograficzne o które w identyfikacji miejsc Ystoria i Relatio opierał się autor nin. pracy.
2. D'Ohsson, op. cit., I, 216-222.
3. Ystoria, IX, 23.
4. Ystoria, IX, 24.

dzisiaj znanem miejscem pod nazwą Omyl, w dolinie rzeki Imil,¹ gdzie muzyka i tańcem wschodnim ich goszczono. Karakitai byli ludem zamieszkującym dzisiejszy Turkiestan Środkowy około jeziora Lob-Nor i Talas, rzekę Syr Darja, nad jeziorem Alakul Balkash i rzeczką Chu.² Balkash nazwany jest morzem; "quod mare plures insulas habet."³

W dniu 28 czerwca zbliżyli się już bracia do obozów podległych bezpośrednio wielkiemu hanowi w Mongolji. "Post hec venimus ad primam ordam Imperatoris," położonych w ziemi pogańskich Naimanów,⁴ leżących w południowym biegu rzeki Selenga (vel Selinga). W dzień święta Apostołów Piotra i Pawła, 29 czerwca, śnieg spadł duży i zimno bardzo było w tym górzystym kraju.⁵ Była to domena Guiuka łącznie

-
1. C. R. Beazley, The Text, 176. E. Bretschneider, Mediaeval Researches, I, 210. G. Pullé, Historia Mongalorum, 242-243.
 2. W. W. Rockhill, The Journey, 109.
 3. W. W. Rockhill, op. cit., 16, n. 2, jest zdania, że było to jezioro Ala-kul. Patrz również, A. Wynaert, Sinica Franciscana, I, 114, przyp. 6.
 4. Ystoria, IX, 26.
 5. Ystoria, IX, 27: "Hec autem terra supra modum est montuosa et frigida, et de planicie ibi modicum invenitur, per quas ivimus multis diebus." Relatio, 8.

z Mongolią, którą objął z dniem wyboru na kahana w sierpniu 1246 r.

"Wreszcie weszliśmy do ziemi Mongołów, których Tatarami nazywamy," zanotowali posłowie w sprawozdaniu. Trzy tygodnie jechali do obozu Guiuka, przybywając w dniu św. Marji Magdaleny (22 lipca, 1246 r.). I tu właśnie odbywał się kurultaj, zebranie naradowe, sejm elekcyjny, na który spieszyli posłowie papiescy. Przez całą drogę drugiego etapu szybko bardzo jechali, aby zdążyć na uroczysty wybór wielkiego hana i na jego solenną koronację:

"Przez całą tę drogę jechaliśmy spiesząc się bardzo, ponieważ polecenie mieli nasi Tatarzy, aby nas natychmiast doprowadzili na uroczyste zebranie, które od wielu lat wyznaczone było dla dokonania wyboru władcy, i to tak, aby na czas mogliśmy przybyć. Dlatego więc wstawaliśmy o rankach i jechaliśmy aż do nocy bez posiłków, a często tak późno, że nie jedliśmy i to co mieliśmy jeść uprzedniego wieczoru jedliśmy następnego rana. A bardzo galopowaliśmy, co tylko konie mogły nastarczyć nie szczędząc ich, gdyż za dnia dostawaliśmy świeże. Gdy te znowuż podupadały

nowe były. I tak bez żadnego
odpoczynku spieszyliśmy.¹

Gdy przybyli do ordy Guiuka, 22 lipca, 1246 r.,
zastali namioty przygotowane już z jego polecenia.
Przekazali uprzednio przetłumaczone na dworze Badu
listy papieskie. Nie przyjął jednak Guiuk posłów
Innocentego IV, gdyż formalnie nie był wybrany jesz-
cze kahanem Mongołów. Po pięciu, czy sześciu dniach,²
t.j. 27, albo 28 lipca, wezwani zostali posłowie do
matki Guiuka, Turakiny,³ regentki-wdowy po Ogodaiu,
która oczekiwała ich w zdobnym namiocie z białego
velvetu mogącym pomieścić dwa tysiące ludzi. W tym

1. Ystoria, IX, 28: "Per omnem istam viam valde veni-
mus festinanter, quia preceptum erat Tartaris nos-
tris, ut cito nos ducerent ad curiam sollempnem,
iam ex pluribus annis indictam propter electionem,
ut mature venire possemus. Idcirco surgebamus de
mane, et ibamus usque ad noctem sine comestione,
et sepius veniebamus tam tarde quod non comedeba-
mus in sero, sed illud quod debebamus manducare
in vespere dabatur nobis in mane. Et quantumcum-
que poterant equi trotare ibamus, equis enim nullo
modo parcebatur, quia in die sepius habebamus
equos recentes; et illi qui lapsi erant redibant,
ut superius dictum est, et sic absque ulla inter-
missione equitabamus velociter."
2. Ystoria, IX, 29.
3. H. Cordier, Histoire générale de la Chine, II,
253.

samym namiocie odbyło się kurultaj elekcyjny kahana.

Kurultaj jednak zwołany był nie do stolicy wielkiego imperium, Karakorum, ale pod namiotem w dolinie rzeki Orkon, w odległości o pół dnia drogi.¹ Bracia nazywają mongolski obóz elekcyjny, Sira Orda, czyli "wielki obóz cesarski."

Karakorum² leży w Mongolji Środkowej, w dolinie rzeki Orkon,³ przy zetknięciu pasm górskich Naiman i Kerait, około 150 km. poniżej ujścia rzeki Tamir do Orkon, nad jeziorem Tsagan Gegen i w prostej linii od Irkucka 500 km. na południe. Geograficznie określić należy położenie Karakorum na: 47° 15' szerokości północnej i 102° 20' 15" długości wschodniej od Greenwich. Ogodai przybył tu 1231 r. dla założenia stolicy mongolskiej położonej obronnie przez samą naturę i będącej zarazem centralnym punktem domen azjatyckich dostępnym z Chin, Persji, ziem przyuralskich, Azji Mniejszej. Został tu ruiny pałaców i

1. Ystoria, IX, 29.

2. Vide D'Avezac, Receuil, 519; Rockhill, The Journey, 220, n. 2; Beazley, The Texts, 272, n. 3; Yule-Cordier, The Book, I, 227-230, n. 1; Chavannes in T'oung Pao, 1908, 308-309; XXXII, n. 1. Sinica Franciscana I, Itinerarium, c. XXXII, n. 1.

3. Vide W. Radlov, Atlas der Alterthümer der Mongolei, tabl. LXXXII.

stolicy państwa Uigurów¹ wybudowanej w VIII wieku przez hana Buku.² Tu więc w r. 1235 osadził administrację w odbudowanych ruinach, sam zaś, jak wynika ze sprawozdania Benedykt-Carpini, w kahana obozie [Syra Orda], położonym o pół dnia drogi od Karakorum, w miejscowości zwanej Ormektua.³ Życie obozowe odpowiadało zwyczajom mongolskim, a przede wszystkim tradycji narodowej, którą każdy rozumny władca dalekowschodni uważa za świętą i ceremonialną na swym dworze. Ogodai nazwał Ordu Balik, Miasto Ordy.⁴ W mieście jednak posiadał wystawny pałac, jak opisuje Rubruk,⁵ w którym przebywał dwakroć na rok, lub okazynie. Pałac położony był w śródmieściu, zbudowany jak klasztor średniowieczny, z krużgankami i pomieszczeniami. Obok były buira i urzędy:

1. Cf. E. Sykes, Through Deserts and Oases of Central Asia, 258-259; etiam P. Sykes, History of Exploration, 249-252.
2. D'Ohsson, Histoire des Mongoles, II, 64-66.
3. Vide etiam C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, 308.
4. D'Ohsson, op. cit.
5. Itinerarium, c. XXX, XXXII [Sinica Franciscana, vol. I, pp. 276-282, 285-289.]

... habet apud Karakorum magnam curiam iuxta muros villae, clausam muro latericio, sicut clauduntur prioratus monachorum apud nos. Ibi est magnum palatium in quo tenet potationem suam bis in anno semel circa pascha quando transit illae et semel in estate quando revertitur...¹

W tym jednak wspaniałym pałacu przeznaczonym również na goszczenie dygnitarzy i olśniewanie ich chwałą, magna gloria sua, jak podaje Rubruk wysłaniec Ludwika Świętego, przedstawiciele Innocentego IV nie byli przyjęci. Czas ich pobytu na dworze Guiuka przypadł na koronację, a więc na okres ceremonii odbywanych w obozie, pod namiotami, według mongolskiej tradycji.

W dniu 24 sierpnia, 1246 r.,² wybrano na wielkiego hana, Guiuka, syna Ogodaia, a wnuka Cingisa. Sprawozdanie franciszkańskich dyplomatów opisało elekcję w sposób szczegółowy i realny.³ Benedykt uzupełnił Ystoria w swym Pamiętniku⁴ podając przepych uroczystości koronacyjnych, ubiorów i ceremoniału mającego na celu podkreślenie wielkości urzędu kahana

-
1. Itinerarium, c. XXX, n. 1.
 2. Ystoria, IX, 32, "festum beati Bartholomei."
 3. Ystoria, IX, 30-36.
 4. Relatio, 10. Patrz również rozdział VI naszej pracy.

i najwyższej władzy która sprawował w olbrzymim imperium Mongołów. Dla papieskich posłów widowisko było imponujące. Zapewne zdali sobie poraż pierwszy jasno sprawę z wielkości, władzy i potęgi azjatyckiego imperium, największego w historii świata. Jeśli Innocenty IV uważał papieństwo za źródło władzy przekazywanej panującym świeckim, to miało to raczej charakter symboliczny, a rzadziej faktyczny. Guiuk-kahan rzeczywiście był najwyższym suwerenem w swym imperjum przewyższającym obszarem i siłą wojenną cały świat europejski. Nic dziwnego, że Guiuk widział w Papieżu rywala władzy nad całym światem. „Bóg na niebie, a Guiuk na ziemi,”¹ jak pisał do Innocentego IV w swym aroganckim liście głowie chrześcijańskiego świata.

Na elekcję i koronację wielkiego hana przybyło około cztery tysiące ambasadorów, lenników i wybitnych osobistości z Azji, Afryki i Europy. Wśród znacznych byli książę Jarosław II Suzdalski,² dwu synów króla Gruzji, Dawid i Melik,³ książęta z Chin i

-
1. Patrz list Guiuka w roźdz. VI i Załącznikach.
 2. E. Bretschneider, Mediaeval Researches, II, 76-77. Ystoria, IV, 5; IX, 31.
 3. Ystoria, VII, 7; IX, 31.

Korei, przedstawiciele kalifa bagdackiego, ponad dziesięciu sultanów z muzułmańskich krajów, zarządcy prowincyj. Jedni przyszl z daninami, inni podarkami, a inni z pismami hołdowniczemi.

Godność i wyróżnienie najwyższe przyznawano posłom Papieża, a następnie wielkiemu księciu Jarosławowi. "Nobis autem et duci Ierozlao semper dabant locum superiorem."¹ Byli goszczeni franciszkanie w miejscu elekcji przez cztery tygodnie, nie zawsze mając wystarczającą ilość pożywienia.² W dniu koronacji (24.VIII.1246) przy asyście sekretarza dworu, Chingai,³ złożyli ceremonjałem przewidziane pokłony nowoobranemu kahanowi w obecności wszystkich gości, gdy siedział on na złotym tronie. Benedykt i Jan pierwsi się kłaniali,⁴ za nimi szli wszyscy inni, składając przeróżne dary z całego świata przywiezione, "quod mirabiliter erat videre."⁵ Papiescy posłowie dali skromne dary, bardzo skromne w porównaniu z innymi; "quod ei dare

1. Ystoria, IX, 31.

2. Ystoria, IX, 32. Cf. etiam, Sinica Franciscana, I, 118, n. 6.

3. P. Pelliot, Les Chrétiens d'Asie Centrale, 628-629, jest zdania że Chingai był nestorjańskim chrześcijaninem mongolskim.

4. Ystoria, IX, 33.

5. Ystoria, IX, 34.

minime habebamus." Skóry polskie, otrzymane w Krakowie rozdawać musieli po drodze. Mało zostało im. Darów nazbierał kahan ponad pięćdziesiąt wozów; były to złota, srebra, jedwabie, oprócz kosztownych namiotów i wielbłądów. W czasie uroczystości koronacyjnych umarł książę Jarosław Suzdalski, pan na Włodzimierzu nad Kłazmą. Zachorował z oznakami otrucia¹ po powrocie z przyjęcia u "cesarzowej-matki" i po siedmiu dniach umarł. Ciało jego odesłano na Ruś. Rozeszły się pogłoski, że opierał się on zupełnemu poddaniu Mongołom.² "Cesarz" miał wysłać zaraz posłańców do jego syna Aleksandra Newskiego, który w rezultacie wahał się czy ma iść do Karakorum jako lennik w obawie o własne życie.³ Śmierć księcia Jarosława II w Sira Orda stanowi zagadkę historyczną wymagającą ponownych rewizyj opinii historyków głównie rosyjskich. Jesteśmy jednak zdania, że mogła być związana z misją Carpini-Benedykt do Halicza w sprawie unji z Rzymem i organizowania bloku przeciwmongolskiego przez Innocentego

1. Ystoria, IX, 37.

2. Sinica Franciscana, I, 121, nota 5.

3. Karamzin, Geschichte des Russischen Reiches, IV, 51-77. W drodze powrotnej, w Saraiu, spotkali posłowie nasi Aleksandra Newskiego, który tu przybył zapewne wezwany na skutek śmierci ojca, Jarosława, w Sira Orda.

IV, do którego weszła Ruś Halicka. Jak wiemy,¹ Jarosław wyraził chęć uznania prymatu papieżstwa w sprawach kościelnych spodziewając się pomocy przeciw Mongołom. Carpini zapewne miał rozmowy z wielkim księciem suzdalskim w czasie pobytu w Sira Orda. Zainteresowanie posłów łacińskich śmiercią Jarosława jest znamienne. Widać zaniepokojenie ich w pozostawionym opisie,² jak i w żądaniu widzenia się z Guiukiem, zaraz jak umarł Jarosław, oraz w zainteresowaniu w krążących pogłoskach o powodach śmierci księcia. Gdy Guiuk się dowiedział, że Carpini i Benedykt chcą mieć posłuchanie u niego właśnie w tym czasie, odesłał ich do Turakiny na rozmowę:

"Quo mortuo, duxerunt nos Tartari nostri ad Imperatorem, ... et cum audivisset Imperator per Tartaros nostros, quod venissemus ad eum, iussit nos redire ad matrem...."³

Czyżby wykryły się rozmowy legatów z księciem Jarosławem i jego zamiary współpracy z Innocentym IV?

Trzeciego dnia po koronacji, t.j. 27 sierpnia, 1246 r.,⁴ przyjęci zostali papiescy wysłannicy na

1. Patrz rozdział II naszej pracy.
2. Ystoria, IX, 37.
3. Ystoria, IX, 38.
4. Relatio, ll. Ystoria, IX, 40.

rozmowy z kahanem w związku z ich misją. Guiuk poważnie, oraz szczegółowo rozpatrywał propozycje Papieża mając przy sobie doradców i urzędników dworskich:

"Tertia die per officiales et interpretes audita est legatio domini Pape cum discussione et maturitate..."

Konferencja nacechowana dojrzałą powagą i roztrząsaniem zagadnień natury polityki światowej. Odbywała się w obecności sekretarza (protonotarius) Chingai'a, który asystował legatom w czasie uroczystości koronacyjnych. Guiuk odkładając dalszy ciąg konferencji dla przemyślenia pierwszych rozmów prosił o przedstawienie mu memorandum na piśmie.¹ Tymczasem skierował papieskich posłów do swej matki, która przyjęła ich milej i uprzejmiej niż on, oczekując w pięknym bardzo namiocie położonym w oddali od namiotu syna; "que magis urbanus et familiaris ipsos pertractans, ad filium remisit."² Po kilku dniach ponownie wezwał kahan legatów, tym razem na trzecie z kolei spotkanie w obecności Chingai'a, wielkiego kanclerza (procurator totius

1. Ystoria, IX, 40: "quod nostra verba et negotia scriberemus et daremus eidem."

2. Relatio, 11.

imperii) Kadak, drugiego sekretarza, Bala, "et aliis scriptoribus multis." Tłomaczem głównym był rycerz ze świty Jarosława, Temer (Ierozlay miles). W dniu 11 listopada (1246 r.)¹ ponownie zaproszono Jana i Benedykta na posiedzenie, tym razem jednak, nie do wielkiego hana, ale do jego kancelarji. Przetłumaczono przy pomocy sekretarzy i w ich obecności odpowiedź Guiuka dla Innocentego IV dana w języku perskim, na łaciński i arabski. Po dokładnem sprawdzeniu słowa po słowie, papiescy legaci zapytani byli czy rozumieją listy. Gdy wyrazili zdanie, że dokładnie rozumieją treść odpowiedzi mongolskiej powiedziano im, że mogą szykować się do drogi powrotnej.

W dniu 13 listopada, otrzymawszy zapieczętowane listy, oficjalną pieczęcią Guiuka, wyruszyli papiescy posłowie w drogę powrotną do Lugdunu. Wieźli butną odpowiedź władcy mongolskiego wzywającą głowę Kościoła do przyjścia z pokłonem poddańczym do stolicy Mongołów z prośbą o pokój i poddanie się władzy azjatyckich panów:

1. Ystoria, IX, 41.

2. Patrz Załącznik, oraz rozdział VI naszej pracy. Cf. Relatio, 13.

"Moc Boża, wszystkich ludzi władca, wielkiemu Papieżowi listy pewne i prawdziwe.

Po zasięgnięciu rady, dla nawiązania pokoju z nami, ty Papieżu i wszyscy chrześcijanie, wystaliście do nas posła swojego, ... to ty Papieżu i wszyscy królowie i możnowładcy, nie zwlekajcie z przyjściem do mnie dla omówienia pokoju i wtedy usłyszycie naszą odpowiedź, jak również i wolę.... My zaś czcąc Boga w Bożej potędze od wschodu do zachodu niszczyliśmy całą ziemię...."

Obdarowani futrami i szubami wracali franciszkańscy dyplomaci i podróżnicy po mroźnych okolicach górskich, lub równinach stepowych pokrytych śniegiem. W dniu Wniebowstąpienia, 9 maja, 1247 roku, przybyli do ordy Badu. Dawszy im listy rekomendacyjne na bezpieczną podróż dalszą, polecił im han zawieść odpowiedź kahana do Papieża.¹ Z treści raportu domyslać się można, że Carpini i Benedykt próbowali negocjować z Badu w nadziei, że on może mieć łagodniejsze i bardziej realistyczne podejście do polityki europejskich. Doświadczył on bowiem wiele zawodów w walce z Polakami, a w rezultacie których wycofać się musiał po bitwie lignickiej. Absolutna lojalność hanów sprawujących władzę w oddalonych krajach od Mongolji nie pozwalała w tym czasie jeszcze prowadzić politykę odmienną od wielkiego hana rezydującego

1. Ystoria, IX, 46.

w dalekiem Karakorum.¹ Powrotną drogą przybyli do Mancji 25 maja, 1247 r., zabierając pozostawionych ubiegłego roku towarzyszy i sługi (ubi erant nostri socii et servientes qui erant retenti, quos ad nos reduci fecimus).² I znowu przyszli do generała Corensy, który tym razem zażądał również podarunków, ale bracia już nie dali mu nic. Łącznie z wiernym "Tatarem", oraz dwoma Kumanami przydzielonymi przez Corensa, przybyli bracia 9 czerwca do Kijowa. Kijowianie wyszli na spotkanie witając ich jakby z grobu powstałych.³ "I tak czyniono dla nas przez całą Polskę, Czechy i Ruś."⁴

W Haliczu ponownie zatrzymali się dla powrotu do rozmów które mieli na przelocie roku 1245/1246 idąc do Karakorum. Daniel spotkał braci gdy

-
1. Ystoria, IX, 46: "Qui respondit quod nollet aliquid demandare, nisi quod scripserat Imperator; dixit tamen quod dixissemus domino Pape et aliis maioribus omnino que scripserat Imperator diligenter...."
 2. Ystoria, IX, 46. Cf. etiam, IX, 18.
 3. Raport podaje ludzi żyjących których spotkali po drodze, lub w Kijowie. Wspomina że szli z nim również kupcy z Polski. Niesądzę, aby dalej doszli niż do obozu Badu nad Wołgą, który lubił przepych i bogactwa zachodu.
 4. Ystoria, IX, 47.

wracał od Badu, najprawdopodobniej w marcu 1246 r. nad Donem.¹ Przy powrocie przyjął ich zapewniając o przyjęciu unji z Rzymem, uznaniu Kościoła za "matkę i mistrzynię". Od przybycia do Kijowa (9.VI.1247) do ośmiodniowego pobytu w Haliczu² nie upłynęło zapewne więcej ponad jeden miesiąc. W takim razie odjazd z Halicza mógłby nastąpić w początku, lub środku lipca, 1247.

W dniu 3 października 1247 Benedykt i Jan, zatrzymali się w Kolonji nad Renem, gdzie Benedykt wioząc ze sobą gotowy już obszerny raport z posłowania, oraz podyktował dodatkowy raport, będący skrótem obszernego.³ O tem mówimy w następnym rozdziale.⁴ Droga Halicz, Kraków, Wrocław, Lignica, Kolonja, Villefranche, Lyons, Paryż, jest nam znana ze źródeł innych niż raport poselski. W prawdzie w Pamiętniku wspomniane jest, że w Kolonji "idem frater Benedictus Polonus viva voce nobis retulit,

-
1. "prope statione Carbon qui habet sororem Bati in uxorem," Ystoria, IX, 49, et etiam IX, 13; Sinica Franciscana, 128, 108.
 2. Ystoria, IX, 48.
 3. Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis, MGH.SS. XXII, 529-547.
 4. Patrz rozdział VI, Pamiętnik z podróży, 1247.

quod ipsi ambo viderunt....," to jednak brak jest dokładnych dat i wyliczenia głównych postojów drogi powrotnej od Halicza, aż do kurji Innocentego IV we Francji. Droga powrotna z Halicza do Lugdunu wyniosła zaledwie trzy miesiące, podczas gdy ten sam odcinek w drodze do Mongolji zabrał około dziewięciu miesięcy. Należy to tłumaczyć dłuższem zatrzymaniem się w Polsce w związku z rozmowami politycznemi posłów Papieża dla znalezienia zgody i poparcia Polski na unję Rusi z Rzymem jako blokiem przeciwmongolskim uniezależniającym Ruś Halicką od Polski, a wprowadzającym czynnik groźny Polsce, Krzyżaków, którzy mieli bronić Ruś od Mongołów.

W dniu 2 listopada, 1247 roku,¹ Salimbene de

1. Salimbene, Chronica, 206, wyd. MGH.SS. XXXII: "post festum autem omnium sanctorum." Lege 206-212: "Igitur anno Domini MCCXLVII, cum civitas mea Parma a Friderico Imperatore quondam esset obsessa, exivi de Parma et ivi Lugdunum, et familiariter fui locutus cum domino Papa Innocentio quarto in camera sua. Post festum autem omnium Sanctorum arripuit iter ut in Franciam irem. Cumque pervenissem ad primum locum fratrum Minorum, qui post Lugdunum occurrit, eodem die frater Iohannes de Plano Carpi pervenit illuc, qui redibat a Tartaris. Erat autem frater Iohannes iste familiaris homo et spiritualis et litteratus et magnus prolocutor et in multis expertus, et aliquando fuerat provincialis minister in ordine. Iste ostendit mihi et aliis fratribus unam cuppam ligneam, quam portabat, ut daret domino Papae; in qua cuppa erat in fundo cuiusdam pulcherri-mae reginae imago, ut vidi oculis meis, non artificialiter seu opere pictorio ibi depicta, sed ex virtute constellationis ibi impressa. Et si in centum

Adam, wielki kronikarz franciszkański, najwybitniejszy wśród kronikarzy wieku XIII, spotkał Jana Carpiniego i Benedykta w Villefranche wracających z Mongolji. Píše on, że Carpini wiozł prezenty i upominki dla Papieża otrzymane w podróży, kłoc drzewa o ułożonych przedziwnie słojach dających wizerunek pięknej królowej, oraz kaplice przenośna dla Papieża wraz z pięknym kompletem szat liturgicznych dla celebrowania uroczystej mszy pontyficalnej. Nie wspomina jednak kronikarz kto dał te bogate podarunki. Zapewne nie Mongołowie. Może przesłały je nabożne księżne polskie, bł. Kinga, bł. Salomea, świętobliwa Anna, albo biskup krakowski, bł. Prandota. Szczegół ten, piękny w swem

(c.d.) partes secta fuisset, semper impressionem illius imaginis habuisset... Item idem frater Iohannes dixit nobis, quod pulcherrimam capellam ad donandum domino Papae. Et appellabat capellam ut nobis exposuit omnia pontificalia paramenta, quae ad missam celebrandam diebus solemnibus necessario requiruntur. Item dixit nobis idem frater Iohannes, quod multa fatigatione itineris et laboris et multa inedia famis et frigoris et caloris ad maximum dominum Tartarorum pervenit et quod Tattari apelleantur, non Tartari, et quod comedunt carnes equinas et lac iumentum bibunt. Et quod vidit ibi cum eis ex omni natione quae sub coelo est exceptis duabus. Et quod non patuit intrare ad magnum dominum Tattarorum, nisi purpura esset inductus. Et quod honorifice et curialiter et benigne fuit receptus et tractatus ab eo. Et quod inquisivit, quot essent qui dominabantur in partibus occidentis; et respondit, quod duo, papa videlicet et imperator, et ab istis duobus omnes alii habebant dominia. Item quaesivit,

znaczeniu średniowiecznym pozostaje tajemnicą, tak jak tajemnicą jest dalszy los Benedykta Polaka Wrocławczyka "co chodził do Tatarów." Możemy raczej wysuwać wnioski logiczne, pozwalające sądzić,

(c.d.) quis istorum duorum esset maior. Cumque frater Iohannes dixisset quod papa, protulit litteras papae et dedit ei. Quas cum legi fecisset, dixit, quod rescriberet papae epistolas responsivas et daret sibi. Et factum est ita. Item frater Iohannes scripsit unum magnum librum de factis Tatarorum et aliis mirabilibus mundi, secundum quod oculis suis vidit; et faciebat¹ illum librum legi, ut pluries audiui et vidi, quotiens facta Tattarorum gravabatur referre; et ubi mirabantur vel non intelligebant legentes, ipse exponebat et diserebat de singulis. Ex illo autem libro nihil scribere volui nisi epistolas superius memoratas, quia nec ad scribendum tempus habebam.² Sunt autem epistolae illae hunc modum habentes...³

-
- (1) Ta część już odnosi się do drugiego spotkania w marcu 1248 w Sens, co Salimbene ponownie wspomina (p. 212). W Villefranche dzień jeden widział Salimbene Jana Carpiniego.
 - (2) Wynika że list do Papieża kronikarz przepisał przy pierwszym widzeniu się w Villefranche, w wstępie 1247.
 - (3) Patrz Załącznik. Codex Colbertinus, Bib. Nat. P., ma ten list bez zakończenia, wydany przez D'Avezaca; A. Wyngaerten i P. Pelliot przyjęli tekst Salimbene jako najbliższy oryginałowi.

że Benedykt zatrzymał się do marca 1248 roku we Francji, w Paryżu, skąd powrócił do Polski, aby dać sprawozdanie władcom Polski, którzy swem poparciem podróży epokowej, oraz współpracą w wielkich jej zadaniach uczestniczą w zasługach jej skutków w zakresie osiągnięć geograficznych i politycznych.

W czasie gdy Carpini i Benedykt wrócili z podróży mongolskiej do Lugdunu, w listopadzie 1247 r., siódma krucjata przeciw Saracenom w Ziemi Świętej miała być podjęta. Król Ludwik IX, wyruszył właśnie do Aigues-Mortes, aby wsiąść na okręt wiozący krzyżowców do Cypru. Innocenty IV obawiając się, że nieobecność króla Ludwika we Francji wzmocni ataki cesarza Fryderyka II, wysłał doświadczonego dyplomatę, Jana Carpiniego¹ do króla z prośbą aby

1. Salimbene, Cronica, 312-313, ed. O. Holder-Egger, MGH.SS., XXXII. Patrz angielskie tłumaczenie wyciągów z kroniki Salimbene przez G. G. Coulton, From St. Francis to Dante. Wybór Coultona jest animozyjny, jakkolwiek pięknie tłumaczony. Cf. pp. 135-136: "And behold, Brother John di Piano Carpine was on his way home from the king, to whom the Pope had sent him; and he had his book which the Brethren read in his presence; and he himself interpreted whatsoever seemed obscure and difficult to understand or believe. And I ate with Brother John, not only in the Convent of the Brethren Minor, but outside in abbeys and places of dignity, and that not once or twice only, for he was invited gladly both to dine and to sup, partly as the Pope's Legate, partly as ambassador to the King of France,

wstrzymał swój wyjazd. Z tym poselstwem, zdaniem W. W. Rockhilla,¹ poszedł do Paryża również Benedykt Polak. Uczestnictwo w nowej misji politycznej polskiego minoryty jest dalszym dowodem jego wyrobienia i taktu, a zarazem dodatkowem naszej opinii potwierdzeniem, że Benedykt uważany był przez Papieża Innocentego IV za biegłego w sprawach wschodnich.

Można słusznie przypuszczać, że w Paryżu przebywał franciszkanin flandryjski, Guillelmus Rubruk (vel Rubruck), towarzyszący królowi w krucjacie. Ten właśnie w r. 1251 wysłany został przez świętego króla Francuzów z misją do Mongolji, aby nawrócić niewiernych hanów i poddać ich patronatowi Stolicy Apostolskiej.² Rubruck poszedł drogą opisaną przez

(c.d. przypisu) partly because he had come from the Tartars, and partly also for that he was of the Order of Friars Minor, and all believed him a man of most holy life. For when I was at Cluny, the monks said to me, 'Would that the Pope would ever send such Legates as Brother John! for other Legates, so far as in them lies, spoil the Church, and carry off all that they can lay their hands upon. But Brother John, when he passed by our Abbey, would accept nothing but cloth for a frock for his comrade.'"

1. W. W. Rockhill, The Journey of William of Rubruck, p. XXV.
2. Vide Itinerarium Rubrucka, capit. XXVIII, 1; XXXIII, 9; XXXIV, 4; XXXVI, 13. A. C. Moule, Documents relating to the Missions of the Minor Friars in China in the XIII c.

Jana Carpini i Benedykta Polaka. Raport ich był podstawą drogi Rubrucka, który wyszedłszy z Konstantynopola wraz z kupcami włoskimi i innymi, szedł do Krymi i Saraiu do Badu. Stąd zaś znana już droga do Mongolji. Opisy Rubrucka nawiązują do Ystoria i do szczegółów Relatio Fr. Benedicti Poloni.¹ Tą samą drogą poszli kupcy weneccy, Mikołaj i Mateusz Polo w roku 1260, przynosząc nowe i szersze zdobycze podróżnicze, a za nimi w r. 1271 pojechał wielki Marco Polo, syn Mikołaja, doradca mongolskiego cesarza w Chinach, Kubilai, największy podróżnik świata, pisarz znakomity średniowiecza.

Rozszerzyły się choryzonty świata chrześcijańskiego, wiedza wzbogaciła się nowymi odkryciami geograficznymi, nowi misjonarze ponieśli światło Zachodu na Wschód zakładając biskupstwa łacińskie w Saraiu nad Wołgą, w Karakorum w Mongolji, w Kambaluk (Khanbaluc) w Chinach.² I w tem wszystkiem leży właśnie

1. Itinerarium Willelmi de Rubruc, XIX, 5. W. W. Rockhill, op. cit., p. XXVI, n. 2; p. 38, n. 1; p. 123, n. 2.
2. Patrz dokumentarną pracę o misjach katolickich w Chinach A. C. Moule, Christians in China before the Year 1500. A. B. Davigneau, Sur les traces de Vieux Franciscaines. G. Golubovich, Series provinciarum saec. XIII. A. Mingana, The Early Spread of Christianity in China.

wiekopomna zasługa Benedykta Polaka z Wrocławia i
Włocha Giovanni de Plano Carpini.

ROZDZIAŁ V

BENEDYKT POLAK Z WROCŁAWIA

ŚRODOWISKO, ŻYCIE I LEGENDA

Kulturalne i polityczne znaczenie Śląska.-
Benedykt Wrocławczyk.- Św. Jadwiga i Henryk Pobożny.- Klasztor franciszkanów wrocławskich.- Carpini prowincjał minorytów polskich.- Bł. Czesław Odrowąż.- Mongolska tradycja Wrocławia.- Benedykt uczony, dyplomata i podróżnik.- Benedykt gwardjan krakowski.- Miracula S. Stanisłai.- Legenda o Benedykcie.- Męczennik w Persji.- Tradycja franciszkańska.- Benedykt i Jan, "polscy minoryci."

ROZDZIAŁ V

BENEDYKT POLAK Z WROCŁAWIA.

ŚRODOWISKO, ŻYCIE I LEGENDA.

W połowie trzynastego wieku Śląsk przodował
ziemiom polskim swą kulturą. W Lignicy i Wrocławiu
szkoły "trywialne" kształciły ludzi, którzy się stali
iluminarzami epoki. Takim np. był Witelo, pierwszy
znany polski fizyk, matematyk i filozof. Otrzymał on
początkowe nauki w szkole parafjalnej Św. Piotra w
Lignicy w latach 1240. I wcale nie był on odosobnio-
nem zjawiskiem na tle historii nauki w Polsce pias-
towskiej jak pochopnie sądził A. Birkenmajer.¹ Innym

1. A. Birkenmajer, Witelo najdawniejszy śląski uczony,
31. Również tegoż samego Astronomowie śląscy w
wiekach średnich, 11-14.

astronomem, starszym od niego, był Franko z Polski. Takimi byli wielcy organizatorzy kościoła śląskiego światli biskupi wrocławscy: Wawrzyniec (1207-1232), Tomasz I od herbu, zwany Kozłowe Rogi (1232-1270) i Tomasz II Zaremba (1270-1292).¹ Do nich również należy Jakób ze Skaryszewa, boloński doktor, dziekan krakowski i wrocławski kanonik, pochowany we Wrocławiu w katedrze 1267 roku, jak również wykształcony na studiach wyższych w Italji Czesław Odrowąż (błogosławiony), założyciel dominikanów śląskich, brat św. Jacka, wielkiego, a może największego organizatora i oświeconego misjonarza średniowiecza w Saksonji, Danji, Norwegji, Litwie, Rusi i Polsce. Było wielu innych² świeckich i duchownych kształconych w kraju i zagranicą, zakładających szkoły we Wrocławiu, Lignicy,

-
1. C. Eubel, Hierarchia catholica, 535. T. Silnicki, Rola dziejowa kościoła polskiego, 28-29. Silnicki podaje datę Tomasza I na 1232-1268.
 2. vide etiam M. Gębarowicz, Stosunki artystyczne Śląska, 13-23; szczególnie vol. III, Historja Śląska, pod. red. St. Kutrzeby, poświęcony kulturze i cywilizacji Śląska do r. 1400.

Raciborzu, Opolu, Bytomiu.¹ Wśród nich wyrósł i pracował Benedykt, niestety mało nam znany z drobnych wydarzeń życiowych, ale wystarczająco jako wybitny podróżnik-odkrywca światowy, posel-dyplomata papieski, uczony językoznawca polski, zapewne pierwszy z orientalistów europejskich średniowiecza, a najpierwszy polski. Wyrósł on w środowisku kiedy Śląsk był czołem cywilizacji polskiej w wieku XIII i XIV.

Śląsk również w tym czasie reprezentował ideę zjednoczenia Polski, a za czasów młodości Benedykta Polaka z Wrocławia, Henryk Brodaty (um. 1238) pracował usilnie nad tem i pragnął starszego syna swego Henryka Pobożnego uczynić królem Polski zjednoczonej. "Henricum regem Poloniae instituere mitebatur," jak zapisał w kronice Martinus Polonus, dominikanin krakowski.² Najazd Mongołów i śmierć wielkiego rycerza średniowiecznej Polski pod Lignicą w roku

-
1. Z. Wojciechowski, Śląsk czołem cywilizacji polskiej w XIII - XIV w., vol. I, pp. 779-804, Historja Śląska.
 2. MS. Oxford, Corpus Christi College, Chronica Martini Poloni, f. 42 v.

1241, przerwała czasowo wielkie dzieło. Syn Henryka II, Pobożnego, Bolesław Rogatka, nie dorósł zaiste do wielkości planów dziada i ojca. Brat jego młodszy, Henryk III, po objęciu księstwa wrocławskiego w r. 1248, zaczął się interesować ideą zjednoczenia, ale on nie miał już talentu ojca.¹ W tych właśnie warunkach politycznych i atmosferze przybył Jan Carpini do Wrocławia, aby przewidzianego uprzednio dobrać Benedykta Wrocławczyka do historycznego w swych zadaniach poselstwa i zjednać sobie poparcie śląskich książąt do zagadnienia mediacji Polski w unji Rusi Halickiej z Rzymem.

Stanowisko Wrocławia do spraw papieństwa, jako diecezji rządzonej w XIII wieku przez wielkich biskupów, znane jest ze współpracy politycznej i kościelnej Papieżu.² Chociaż Wrocław zależny był od arcybiskupa gnieźnieńskiego, odgrywał wybitną rolę współpracy z legatami papieskimi. Wiek XIII stanowi więc tu epokę legacką. Legaci po drodze do Krakowa bawią z reguły dłużej we Wrocławiu, a w katedrze Świętego Jana odbywały się synody. Tu byli legaci papiescy,³ jak Wilhelm

1. T. Silnicki, op. cit., 23-25, porusza zagadnienie z naswieteniem atmosfery politycznej Śląska. Vide etiam J. Fijałek, S.P. Stanisława Zachorowskiego studia do dziejów wieku XIII, 7-15.

2. T. Silnicki, op. cit., 26-27.

3. A. Theiner, Monumenta Poloniae, I, 27-58.

z Modeny 1230 r., opat Opizo z Mezzano w latach 1246, 1253, 1254, tu również przybył Jan z Plano Carpini w r. 1245. Przedstawiciele całego polskiego kościoła zbierali się na synody polskie zwołane np. w r. 1248 przez Jakóba archidjakona z Leodium, czy w r. 1253 przez Gerarda z Pforzheim dominikanina, subdelegowanego przez kardynała legata Hugona St. Cher, z polecenia Innocentego IV, papieża zainteresowanego Polską, nie tylko jako sąsiadem Niemiec cesarskich, ale również graniczącym ze Wschodem schizmatycznym i mongolskim.¹

Wstęp do Ystoria Mongalorum² zaznacza, że Jan de Plano Carpini wraz z Benedyktem Polakiem z Wrocławia, wyruszył w drogę w poselstwie do Mongołów z polecenia Papieża Innocentego IV na wiosnę 1245 roku. Podobnie mówi Relatio.³ Carpini "profectus in Poloniam assumpsit in Wratislavia tercium fratrem eiusdem Ordinis Benedictum nomine, Polonum genere."³ Przy

-
1. Po dokumentację patrz J. Ptasznik, Monumenta Poloniae Vaticana, III, 16-60; również W. Abraham, Studia krytyczne do dziejów średnio-wiecznych synodów prowincjonalnych kościoła polskiego.
 2. Ystoria, cap. I, n. 3.
 3. Relatio, n. 1.

ogromnym braku źródeł uwaga raportu złożonego Papieżowi odnosząca się do Benedykta, posiada duże znaczenie dokumentarne. Benedykt więc był Polakiem żyjącym w franciszkańskim klasztorze we Wrocławiu. Powiedzenie zaś "in Poloniam" posiada historyczną, wymowę tradycji i środowiska życia. Zgodnie z przyjętą zasadą zakonów średniowiecznych, nowe klasztory zakładane były w miejscowościach znanych dobrze zakonnikom założycielom z życia ich własnego, ich rodziny, przyjaciół, czy protektorów. Tak więc możemy słusznie sądzić, że Benedykt pochodzić mógł z samego miasta Wrocławia, a jeśli nie, to ze Śląska. Idąc tą drogą rozumowania skłonni jesteśmy przypuszczać, że Wrocławczyk należąc do wspólnoty nowego klasztoru i będąc wybrany na pomocnika i zastępcę legata papieskiego musiał posiadać nie tylko wysoką wiedzę i rozum, ale również doświadczeniem być i wyprobowanym w cnotach i życiu zakonnym. Nie byłoby nieprawdopodobnym, że był uczniem św. Franciszka, który umarł w roku 1226, a więc dwadzieścia jeden lat przed postawieniem Wrocławczyka. Przyjmując znowu, że Benedykt wstąpił do zakonu Braci Mniejszych przy końcu życia założyciela, jako dojrzały młodzieniec po dwudziestym pierwszym roku życia, to w roku 1246 mógł mieć około lat czterdzieści

sześć. Wiek ten odpowiadałby zarówno potrzebnemu doświadczeniu życiownemu, naukom, powadze jak i dojrzałości branej pod uwagę przed wyznaczeniem go na pomocnika, doradcę oraz zastępcę legata papieskiego. Są to jednak nasze przypuszczenia bez dowodów dokumentarnych. Jan Carpini był bezpośrednim uczniem zakonodawcy franciszkańskiego. Możliwym jest, że znał Benedykta Polaka z czasu gdy byli razem blisko mistrza. Wyznaczył bowiem, a jak mowi Ystoria "assumpsit in Wratislavia," przybrał, - towarzysza, zastępcę i tłumacza we Wrocławiu, takiego który poza walorami charakteru i rozumu, mógł mieć uprzednie powiązania znajomości, lub przyjaźni. Nie znany jest rok urodzenia, nie znamy szczegółów życia zakonnego, wykształcenia formalnego, ani daty śmierci. Możemy jednak dużo sądzić w oparciu o dokumentację pośrednią. Historia zaś nowozałożonego klasztoru daje nam obraz środowiska zakonnego, klasztornego, w jakim żył Benedykt.

-
1. Annales, III, 135: Fratrem item Joannem de Plano Carpini olim beati Patris Francisci, virum magnae fidei et disciplinae, tractandae inter Christianos et barbaros pacis legatum....

-17-

Tradycja i dokumenty franciszkańskie przypisują sprowadzenie franciszkanów w r. 1236 do Wrocławia księciu Henrykowi II Pobożnemu.¹ Książę Henryk ożeniony był z córką Otokara króla czeskiego, Anną, siostrą błogosławionej Agnieszki fundatorki franciszkańskiego klasztoru w Pradze.² Data więc 1236 r. pozwala również sądzić, że niektórzy franciszkanie wrocławscy mogli być polskimi uczniami św. Franciszka zmarłego 4 października, 1226 r. Źródła franciszkańskie milczą o tym fakcie. Pierwsi franciszkanie sprowadzeni z klasztoru praskiego zamieszkali czasowo w opactwie św. Marcina. Do konwentu ufundowanego przez księcia Henryka przenieśli się w roku 1240. Konwent spalony został w czasie oblężenia mongolskiego w marcu i kwietniu 1241 roku.³ Tenże książę Henryk

-
1. E. Kantak, Franciszkanie polscy, I, 13.
 2. Annales Minorum, III, 10-11.
 3. Słownik Królestwa Polskiego, XIV, 28-29. Nowy klasztor franciszkański w XV i XVI wieku był przebudowywany. W r. 1810 po likwidacji franciszkanów wrocławskich przez władze pruskie, klasztorny budynek zamieniono na Sąd Apelacyjny Regencji Wrocławskiej. -- Bitwa pod Lignicą 9 kwietnia, 1245. Wrocław się nie poddał mimo pokazywanej odciętej głowy ks. Henryka broniącym się mieszkańcom i ludności miasta.

sprowadził franciszkanów do Krakowa¹ w roku 1237 w czasie gdy sprawował władzę seniora Polski. Również Henryk Pobożny był pośrednim fundatorem klasztorów w Inowrocławiu (1238 r.) i Toruniu (1239 r.).² Fundacje te odpowiadały politycznym planom zjednoczenia dzielnic Polski pod wspólnym berłem Henryka, dobroczyńcy klasztorów franciszkanów polskich.³

Początkowo franciszkanie polscy i czescy należeli do prowincji saskiej. Wiemy, że w roku 1239⁴ istniała wspólna prowincja polsko-czeska. Już w roku 1238 Carpini, jako prowincjał saski, zebrał w Pradze delegatów konwentów polskich i czeskich w dniu 27 lipca i z polecenia generała Eliasza ustanowił nową prowincję czesko-polską,⁵ Tenże więc Carpini, przyszły poseł Innocentego IV, zetknął się wcześniej z konwentem i braćmi wrocławskimi. Pierwsza kapituła nowej

-
1. S.K. Rosenbaiger, Dzieje kościoła O.O. Franciszkanów w Krakowie, 41-45.
 2. Kantak, op. cit., I, 16-19.
 3. Vide etiam Kantak, Die Entstehung der polnischen Konvente, 82-85.
 4. G. Golubovich, Series provinciarum, 11-12. Kantak, Die Entstehung der polnischen Konvente der Böhmisch-Polnischen Franziskaner Provinz.
 5. Jan z Komorowa, Memoriale 94, wyd. lwowskie z r. 1880.

provincji odbyła się we Wrocławiu 14 października, 1238 roku, pod kierownictwem Jana Plankarta. Wybitny historyk franciszkanów polskich O. Kamil Kantak, O.F.M., sądzi,¹ że "Jan Plankart jest nie kto inny jak sławny franciszkanin Jan de Piano Carpinis, ten sam, którego w kilka lat później oglądał Kraków wyruszającego wraz z Benedyktem Polakiem w pamiętnym poselstwie do Tatarów." Prowincję polsko-czeską podzieloną na dwie, za rządów generała (1240-1244) franciszkanów Haymo, które przetrwały jako samodzielne kustodie do roku 1255. A więc, Benedykt wyruszając z poselstwem był członkiem polskiej kustodji franciszkanów.

Pierwszy konwent minorystów wrocławskich spalony został podczas oblężenia miasta przez wojowniczą hordę mongolską. Księżna Anna,² wdowa po Henryku Pobożnym,

1. Franciszkanie polscy, I, 20.

2. Annales Minorum, III, 59 - pod rokiem 1240: "Vratislaviae in Ecclesia sancti Jacobi nostri Conventus, ab Henrico II, filio Henrici I et Beatae Hedvigis Vratislaviae Ducum, constructi, ut ait Waddingus de Anno MCCXXXVI, ab Anna tamen ejusdem relictis consummati, sui conjugis praefati Henrici II pro defensione fidei a Tartaris occisi, corpus tumultatum fuit; ac etiam Pomponis, Thoruniensis Conventus fundatoris, etiam a Tartaris eadem de causa perempti, Fratres Taurimiro Provinciae Bohemiae et Poloniae Ministro secundum Capitulum Provinciale celebrante Pragae hoc anno, in festo Assumptionis B. Mariae Virginis."

zaopiekowała się franciszkanami i zapoczątkowała bogatą fundację nowy kościół Świętego Jakóba,¹ gdzie złożono ciało poległego pod Lignicą Henryka Pobożnego, fundatora i dobroczyńcę franciszkańskiego. Innocenty IV w r. 1254 udziela przywileju minorytom wrocławskim, na skutek prośby księżnej Anny i synów, że mogą używać jedwabnych szat liturgicznych w kościele klasztornym² gdzie spoczywał³ wielki rycerz i mądry władca polski zabity przez Azjatów w obronie chrześcijańskiej Europy. Papież w encyklice mówił franciszkanom: "... corpus ipsius ducis in ecclesia vestra fuisset traditum ecclesiasticae sepulturae,volem propter hoc eadem ecclesiam aliquibus insignis decorare."⁴

1. MPH., Vita Sanctae Annae, IV, 656-61. M. Gębarowicz przez omyłkę kościół św. Jakóba podał za dominikanski, p. 18, Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV w., vol. III, Historja Śląska.
2. Annales Minorum, III, 413, 586.
3. Ilustracja sarkofagu ks. Henryka, oraz dokumentarne dane o zabytkach dotyczących księcia i jego matki, św. Jadwigi, podał H. Lutsch, Bildwerk schlesischer Kunstdenkmäler. - Breslau, 1903.
4. J. Sbaralea, Bullarium Franciscanum, I, 722-723. Uroczysta konsekracja kościoła odbyła się w roku 1256, Kantak, Franciszkanie polscy, I, 22-23.

Ciało księcia Henryka w kościele waszym według obrządku Kościoła pochowane zostało, ... pragnąłbym aby z tego powodu temu kościołowi jakimiś oznakami dodać świetności.

Klasztor więc i kościół Świętego Jakóba pozostawał od początku pod opieką Henryka Pobożnego i jego żony Anny tradycyjnie uważanej za błogosławioną. Ona, podobnie jak jej siostra św. Agnieszka fundatorka franciszkanów czeskich, opieką otoczyła minorytów wrocławskich, a po śmierci męża w sposób szczególny. Do tych dobrodziejów i patronów dochodzi święta Jadwiga, matka Henryka, założycielka żeńskiego klasztoru cysterskiego w Trzebini.¹ Świętość i wielkość charakterów dobrodziejów bezprzecznie wytworzyła atmosferę głębokiego życia Benedykta. Stanowisko polityczne zajmowane w sprawach polskich przez rodzinę książęcą dobrze zaiste znane było Benedyktowi, zwłaszcza, że losy klasztoru i jego rozwój związany był bardzo z polityką, oraz stanowiskiem dworu książęcego. Nic dziwnego, że Carpini zgóry² doradził Papieżowi wybranie

1. G.A. Stenzel, Vita Sanctae Hedvigae, Scriptores rerum Silesiacarum, vol. I, c. 6; etiam Acta Sanctorum, tomus VIII Octobris, p. 246, et seq.

2. O tem patrz w rozdziale II naszej pracy.

pomocnika z klasztoru wrocławskiego, który obeznany był z życiem politycznym Polski, powiązaniemi z krajami sąsiedzkimi, a Rusią w szczególności. Pod uwagę, zapewne wzięto jego znajomość spraw mongolskich, nabytą przez sam fakt najazdu Polski, oblężania miasta Wrocławia, klęski lignickiej i całości warunków wytworzonych przez nawałę mongolską.

Chociaż lewe pobraże Wrocławia spalone było przez oblężających Mongołów, ze źródeł śląskich, oraz innych polskich wiadomem jest, że zamek wraz z katedrą znajdującą się na zalewie Odry ocalał. Ludność miasta i okolicy schroniła się do grodu warownego. Stroną duchową obrońców kierował błogosławiony Czesław, brat świętego Jacka, dominikański przeor klasztoru Świętego Wojciecha. Abraham Bzowski, historyk dominikański, kompilator dokumentacyjnego żywota Czesława Odrowąża,¹ wydawca Annalium ecclesiasticorum continuatio,² podaje z dokumentów wrocławskich epiczne sceny obrony Wrocławia pod kierownictwem przeora Czesława.³ W tym czasie, mówi

-
1. Beatus Ceslaus tutelarius Silesiae. Cracoviae, 1608.
 2. tom XII szczególnie dotyczy naszego okresu, 1245-1248.
 3. Beatus Ceslaus, caput III.

kronikarz, naszło nieszczęście na całą Polskę i Śląsk, które długo naprzód przepowiadane było. Scytów dziki bardzo naród po przejściu Dniepru całą Polskę wzdłuż i wpoprzek pożarami i walkami zniszczył, doszedłszy wreszcie do Śląska gdy go żadne zbrojne siły nie zatrzymały, oblegał Wrocław, przedmurze obronne całej prowincji śląskiej. "Sub id temporis evenit calamitas, quam longe olim fatidico ore praenunciaret, universae Poloniae et Silesiae. Scytharum ferocissima gens, transmisso Boristhene, cunctam Poloniam longe lateque caedibus et flammis vastarat; et cum nullis arceretur objectis praesidiis, pervagata est et Silesiam; obsidione cinxit et Vratislaviam provinciae propugnaculum."¹ Miechowski i Długosz podkreślają w swych kronikach że Wrocławianie schroniwszy się na zamku, wspólnie bronili się przed natarciem okrutnych barbarzyńców. Bl. Czesław zagrzewał do walki modlitwą, zachętą i czuwaniem. W wyniku miesięcznego oblężenia zamku, jak podaje kronika dominikańska,² nie tylko powstrzymano naparcie, ale również wzięto do niewoli jenców mongolskich, z pośród których wielu się nawróciło, a nawet, niektórzy wstąpili

1. Bzovius, Beatus Caeslaus, 39.

2. Bzovius, op. cit., cap. III.

do zakonu kaznodziejskiego. "... barbari, imo quam rapacissimae belluae erant, viso prodigio, feritate cum idolatria deposita, religioni Praedicatorae nomina dederunt, in eaque maximos virtutum progressus sub Ceslai magisterio cum fecissent, ad gentilium suorum conversionem, magnam cum aliis provinciae fratribus operam dederunt."¹ Czy rzeczywiście mongolscy jeńcy zostali nawróceni i czy niektórzy nawet do zakonu dominikańskiego wstąpili, trudno jest nad tem w naszej pracy dyskutować. Faktem jest, że tradycja dominikanów wrocławskich i krakowskich² utrzymuje posiadanie jeńców mongolskich używanych do nauki mongolszczyzny dla celów misyjnych na Wschodzie "... Ad gentilium suorum conversionem, magnam....operam dederunt." Skarga w oparciu o tradycję mówi, że: "Modlitwą święty Czesław nieprzyjaciół zwojował, miasto w całości zachował. Na ten cud niektórzy z Tatarów nawrócili się do Chrystusa i zakonny habit z ręki błogosławionego Czesława przyjęli, przez których wielu innych Tatarów do wiary święty nawrócił."

1. Cf. etiam, Acta Sanctorum, tomus Julii, IV, pp. 189-199.

2. Skarga, Żywoty Świętych, II, 66-68, 159-162.

Jest rzeczą oczywistą, że wzięcie do niewoli Mongołów stało się wspaniałą możliwością studjowania języka, zwyczajów, historii i wielu innych wiadomości o Mongołach i ich kraju. Wrocław był siedzibą dwu klasztorów nowopowstałych zakonów misyjnych, franciszkanów i dominikanów, znanych od samych początków istnienia z gorliwości misjonarskiej, z podróży do Saracenów, na Ruś, do Persji, Afryki.¹ Po najeździe Mongołów na Polskę Wrocław nabrał szczególnego znaczenia obok Krakowa, w rozwoju życia kulturalnego w Polsce. Tomasz I, zwany z herbu, Kozłowerogi (1232-1270), książę biskup wrocławski,² patriarcha akwilejski patronował nowozakładanym zakonom. Za jego czasów powstały klasztory polskich franciszkanów i dominikanów, sięgające działalnością daleko poza djecezę wrocławską i wykazujące wielką działalność misyjno-kulturalną. Żarliwa emulacja franciszkańsko-dominikańska mogła wpłynąć poważnie na zainteresowania minorytów wrocławskich Mongolją. Sąsiedztwo dominikańskie było zaiste podniętą do większych w przestrzeni

1. Cf. B. Altaner, Die Dominikanermissionen des 13 Jahrhunderts. G. Sorrento, Il Papato, l'Europa Cristiana e i Tartari.

2. C. Eubel, Hierarchia catholica, I, 213.

wypraw misyjnych, aż do niewiernych niszczycieli azjatyckich. Szli w świat Wschodu, jak ich założyciel, św. Franciszek, poszedł do sultana Egiptu pod Damietta, aby go przyprowadzić do bojaźni Bożej i poddaństwa Papieżowi. Jeńcy mongolscy byli zdobyczą o wielkiem znaczeniu dla przygotowania się do pracy misyjnej na Wschodzie. Podkreślenie Carpiniego we wstępie do Ystoria Mongolorum, że Benedykt był także tłumaczem w podróży i posłowaniu pozwala nam sądzić, że we Wrocławiu była szkoła orientalna, zorganizowana nauka, z której korzystał Benedykt i ci co "szli do Tatarów." Fakt ożywionego zainteresowania się kupców polskich krajami okupowanymi przez Mongołów dodatkowo upewnia nas o istnieniu szkoły, naturalnie klasztornej. Polska w swej historii stosunków ze Wschodem znana jest ze znajomości języków i kultury Orjentu. Tem należy tłumaczyć ożywiony handel ze Wschodem od czasów mongolskiego najazdu do końca pierwszej Rzeczypospolitej.

W Ystoria Mongalorum¹ zanotowane jest że z poselstwem szli kupcy wrocławscy wraz z legatami razem, aż do Kijowa wiedząc, że jadą oni do Mongołów, a za

1. Sinica Franciscana, I, 129.

nimi przybyli jeszcze inni kupcy z Polski i Austrii i pozostawali w Kijowie. "... mercatores Wratislaviae qui usque in Kioviā venerunt nobiscum, et sciverunt quod nos manus intravimus Tartarorum; et multi alii mercatores, tam de Polonia, quam de Austria qui venerunt in Kioviā postquam ad Tartaros ieramus." Towar wieźli dla mongolskich czy ruskich nabywców. Skłonny jestem twierdzić że dla mongolskich, bo z ruskimi od dawna utrzymywane były stosunki handlowe. Mongołowie przez najazd Europy zainteresowani byli w bogactwie i handlu zachodnim. Tak jak od strony Konstantynopola otwarty dla kupców był port krymski Sołdaja,¹ tak Kijów od strony polskiej. W roku 1264 bracia Maffeo i Niccolo Polo, stryj i ojciec Marka, dla zysków handlowych powieźli drogie kamienie i luksusowe towary,² które poszukiwane były przez uzbogaconych Mongołów, a których przepych i cywilizacja europejska pociągąca. Z Polski dla Mongołów iść mogły futra i bursztyn. Gdy Carpini i Benedykt wyruszyli z Wrocławia, książę

-
1. H. Yule, The Book of Ser Marco Polo, I, 13-26, daty, historia i okoliczności podróży Polo. Patrz również Moule-Pelliot, The Description of the World, I, 22 et seq.
 2. L. Olschki, Marco Polo's Precursors, 72.

Bolesław, syn Henryka Pobożnego dał posłom skóry bobrowe i borsucze, jako cenne dary dla dygnitarzy i starszyny mongolskiej. Znane były upodobania i potrzeby władców azjatyckich. Kupcy polscy wiedzieli już dobrze jakie są zainteresowania i zapotrzebowania nowych sąsiadów Polski. W Kijowie również rezydował gubernator mongolski ze swoim sztabem do którego posłowie papiescy się zwrócili zaraz po przybyciu.¹

Wrocław był przeto od czasu najazdu miejscem wiedzy i centrum informacji o dalekim kraju mongolskim, który siłą wojenną i mądrością polityczną potrafił podbić Azję, Ruś, i przybyć aż do środka Europy, do Polski i Węgier. "Po pobiciu Rusi Zadnieprskiej," zauważa M. Wiszniewski,² "Polacy sąsiadowali bezpośrednio z państwem Tatarów, a zatem najświadomszy byli obyczajów, a zapewne języka Tatarów." Joachim Lelewel zaledwie nadmieniwszy o Benedykcie nieomieszkiał dodać, że "przejeżdżając przez Polskę Plan Karpini, brzybrał (1245) za towarzysza i tłumacza Benedikta Polaka, franciszkańskiego bratiszka w ruskim i tatarskim języku

1. Ystoria, Proemium, Relatio, 2. Annales Minorum, III, 137.

2. Historja literatury polskiej, II, 206.

biegłego, wraz z którym przez Ruś, Kumanów i Bissurmanów krajiny odprawił przesławne do złotej hordy poselstwo."¹ Jednak równocześnie należy zauważyć, że Benedykt znał lepiej ruski, jako bliski polskiego, niż mongolski. W ważnych bardzo rozmowach dyplomatycznych w języku mongolskim, z kahanem Guiukiem posłowie papiescy używali do pomocy Temera tłumacza księcia Jarosława Suzdańskiego, "qui fuit interpres noster apud Cuyuccam, imperatorem scilicet Tartarorum, tam in translatione litterarum imperatoris ad dominum Papam, quam in verbis dicendis et respondendis."² List do Papieża jednak był pisany w perskim. Czyżby w perskim, jako literackim i kulturalnie wyżej stojącym od mongolskiego rozmawiano na dworze Guiuka? Posłowie nie mieli trudności żadnej w rozmowie na audjencji u Badu, gdy ich szczególnie i długo wypytывał han o poselstwie do Karakorum, jak zaznaczył Benedykt w Pamiętniku.³ Moment ten jest dużej wagi dla podtrzymania naszego twierdzenia o znajomości mongolszczyzny przez Benedykta. Zapewne w sprawozdaniu tak dokładnem zanotowany byłby dla

-
1. Polska wieków średnich czyli Joachima Lelewela w dziejach narodowych polskich postrzeżenia, IV, 426.
 2. Sinica Franciscana, I, 128.
 3. Patrz nasze tłumaczenie i tekst łaciński w następnym rozdziale.

ściłości sprawozdawczej i dla obwarowania się przy ewentualnej pomyłce w informowaniu głowy Kościoła o odbytych rozmowach. Również należy wziąć pod uwagę rozmowę z regentką Terakina, matką Guiuka, u której na posłuchaniu przyjęci byli posłowie, kiedy Guiuk nie był wybrany jeszcze wielkim hanem. Rozmowy Guiuka z posłami nosiły charakter wybitnie oficjalny, przy asyscie urzędników kahana. Podobne przyjęcia posłów od władców krajów podbitych przez Mongołów odbyły się po koronacji Guiuka i potrzeba wymagała ustalenia "języka dyplomatycznego". Takim właśnie w Azji Środkowej był perski, powszechnie znany i w takim języku dyplomatycznym odpisano Papieżowi na list przywieziony przez jego posłów. Język perski od czasów podboju Azji Środkowej przez Aleksandra Macedońskiego [330 przed Chr.] był językiem dyplomatycznym w Ferganie, Baktrji, Sogdianie poprzez wieki całe. Służył za język kupców zagranicznych handlujących w Turkiestanie do naszych czasów.¹

-
1. M. Przewalski, B. Grabczewski podróżując po Mongolji i Środkowej Azji posługiwali się perskim, jako międzynarodowym w tamtych stronach. To samo zaznacza P. Sykes w czasie swych podróży po Azji Zachodniej.

Sekretarz hana Hulagu wielkorządcy Persji¹ brata stryjecznego Guiuka, po persku zostawił kronikę panowania mongolskiego.² W perskim odpowiedziano posłom papieskim i Papieżowi list przesłano. Nic też dziwnego, że musiano używać tłumacza do perskiego, Temera, dworzanina księcia suzdalskiego, sądząc z nazwiska, nie Rusina, bo mongolski znany był w Suzdalu od czasu podbicia go przez Mongołów w r. 1238.

Poza kwalifikacjami, które spowodowały dyplomatyczną nominację Benedykta, był on wykształcony w naukach humanistycznych. Podróż przez pustkowia stepowe Komanji nasunęła mu reminiscencję z Owidjusza. "Kraj ten bowiem niegdyś zwał się Pontus, jak to Owidjusz z Pontu wspomina: Tristia per vastos horrent absintia campos. - Na szerokich rozlegach smutne piołuny budzą grozę."³ Patrzył on

-
1. E. Bretschneider, Mediaeval Researches, I, 112 seq.
 2. Juwaini również podał podbój Persji konkludując: Oni przyszli, oni zniszyli do gołej ziemi wszystko, oni spalili, oni zabijali, oni zabrali mienie, oni się wycofali. Vide Sir Percy Sykes A History of Persia, I, 70-157.
 3. Sinica Franciscana, I, 137. W.W. Rockhill, The Journey, 35. Patrz również nasze tłumaczenie Pamiętnika.

wzrokiem wrażliwym na otoczenie. Jest to charakterystyczny przykład w opisie podróży przez który możemy rozpoznać wpływ poezji i wyobraźni na interpretację zjawisk naturalnych i pojęć geograficznych opartych na posiadanych naukach. Piołun, jedyna roślina którą uczony brat franciszkański umieścił w swym Pamiętniku z podróży, która trwała dwa lata poprzez tysiące mil i poprzez różne klimaty. Roślina ta jednak była symbolem uciążliwej podróży, tak jak dla nieszczęśliwego poety łacińskiego¹ na wygnaniu była symbolem smutku za ojczyznę gdy musiał przebywać nie w Komanji, ale na zachodnim brzegu morza Czarnego. Wyliczanie zaś rzek, które przekraczali minoryci z podawaniem nazw klasycznych i aktualnych, oraz krajów które przejeżdżali świadczy o dużej znajomości geografii świata ówczesnego. Po powrocie Benedykta z Francji, który mógł nastąpić w zimie 1248 r., po zakończeniu poselstwa, nie znane są dalsze losy i prace jego, prócz szczegółu zapisanego

1. Epistolae ex Ponto, III, 1, również VIII, 15.

w protokule kanonizacyjnym św. Stanisława, Biskupa Męczennika Krakowskiego. Kodeks pergaminowy Miracula Sancti Stanislai, przechowany w archiwum kapituły katedralnej krakowskiej, sporządzony został w roku 1252 na zadanie minoryty Jakóba z Velletri, delegata Innocentego IV do spraw kanonizacji św. Stanisława przy zebraniu świadków i dochodzeń na miejscu życia biskupa, w Krakowie. Wśród licznych cudów spowodowanych stawiennictwem męczennika krakowskiego podany jest cud uzdrowienia ślepej dziewczynki. Jako drugi świadek cudu opisanego w artykule dwudziestym drugim podpisany jest brat Benedykt z zakonu Braci Mniejszych, gwardjan, który był u Tatarów, - "... fratrem Benedictum ordinis fratrum minorum, qui fuit apud Tartaros, II testem XXII articuli."² Z podpisu jednak świadka, Benedykta gwardjana, nie wynika wyraźnie, że był on gwardjanem krakowskim, jakkolwiek usprawiedliwionem jest przypuszczać, że był nim właśnie,³ bo przecież

1. Ogłoszony w MPH., IV, przez A. Bielowskiego.
2. MPH., IV, 301.
3. J. Umiński, Niebezpieczeństwo tatarskie, 25 i W. Abraham, Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi, 120, wzmiankując o Benedykcie przyjmują za pewnik że Benedykt umarł w Persji w r. 1248. Ks. K. Kantak, Franciszkanie polscy, vol. I, rozdz. II, jest oględniejszy w konkluzji, i sądzi że Benedykt był przeorem krakowskim nie wchodząc w jego historję.

przygodnie przybyłego z Wrocławia Benedykta nie nazywanoby gwardjanem bez zastrzeżenia, że jest gwardjanem konwentu położonego w obcym mieście, a nie tam gdzie pracowała komisja zbierające materiały kanonizacyjne, zwłaszcza że cud uzdrowienia ślepej dziewczynki miał miejsce uprzednio w Krakowie tuż przed 1250 rokiem. Z daty tej wynika, że w tym czasie Benedykt mieszkał już w klasztorze franciszkanów krakowskich. M Gebarowicz w pracy Początki kultu św. Stanisława¹ jest zdania, że Innocenty IV kanonizował św. Stanisława B.M. Krakowskiego powodowany również względami politycznymi. Papież Innocenty podporządkowywał często interes idealny kościoła celom polityki. Sprawa św. Stanisława otrzymywała nowy charakter, jako fragment w zamierzonej akcji chrystjanizacji Litwy, Tatarów i unji Rusi z Rzymem.² Papież w bulli ustanawiającej proces kanonizacyjny św. Stanisława, datowanej

1. Odbitka z Rocznik Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, pod redakcją Ludwika Bernackiego, vol. I-II, 1927-1928, pp. 109-269. Lwów, 1928. Gebarowicz w przypisie op. cit., p. 192, zauważył po-
myłkę ks. J. Umińskiego.
2. Gebarowicz, op. cit., 191-192.

Peruggia, 25 maja, 9 roku pontyfikatu (r. 1251), poza różnemi powodami kanonizacji dodaje:¹ "Niemniej, czyli krakowska djecezja dotyka z bliska pogan i odszczępionej Rusi, ażeby z tego sąsiedztwa zbawienny dla dusz wyrość mógł pożytek."² Benedykt, który negocjował z Rusinami i był "u Tatarów," znał cele i zamierzenia Papieża. Przy podpisie świadectwa cudu powołuje się na bytność u pogańskich Tatarów.

Daty 1250 i 1252, zanotowane w Miracula Sancti Stanisłai posiadają doniosłe znaczenie w życiorysie Benedykta, pozwalające stwierdzić, że przebywał on w Krakowie w latach cudu, o którym świadczył, t.j. 1249 aż do przyjazdu legata Villettri w 1252. Zatem legenda o śmierci jego w Persji w r. 1248³ nie

1. Długosz, XI, 321-322. "Insuper utrum Cracoviensis diocesis paganis et Ruthenis Schismaticis sit confinis, ut per hoc ex ipsorum confinio lucrum provenire valeat animarum." (p. 322.)
2. Długosz, III, 309-310.
3. Prof. ks. J. Umiński, op. cit., p. 25, przyjmuje za prawdziwą nie opierając się na źródłach franciszkańskich i nie biorąc pod uwagę Rocznika Krakowskiego wraz z Miracula S. Stanisłai. Praca Umińskiego jest pełna błędów historycznych, oparta na skromnej w zasięgu bibliografji, często niekrytycznie przyjmowanej przez zasłużonego autora. W. Abraham popełnił podobny błąd przyjmując datę śmierci w Persji w r. 1248, op. cit., 120.

odpowiada rzeczywistości zarówno co do faktu, jak i czasu. Jest ona jednak charakterystyczna nie tylko, że jest wyrazem tradycji franciszkańskiej ogólnej, o świętości posłów "ad Tartaros," ale również braku źródeł oryginalnych o żywocie Benedykta po roku 1253.

W Martyrologium Franciscanum¹ Artura du Monstier, zwanego również Arthurus a Monasterio² podany jest żywot Giovanni de Plano Carpini, jako błogosławionego, czczzonego pierwszego sierpnia. Dokumentacja franciszkańska i tradycja uznawała za beatus Carpiniego ze względu na jego cnoty, zasługi w organizacji zakonu i za posłowanie³ do niewiernych Mongołów z ramienia Papieża. Przy tym tradycja przerosła w legendę i objęła nią również Benedykta Polaka z Wrocławia

-
1. Arthurus du Monstier, Martyrologium Franciscanum, in quo sancti, beati, alique servi Dei...qui tum vitae sanctitate, tum miraculorum gloria, claruere Parisiis, 1657, - pp. 321-322.
 2. Cf. J.H. Sbaralea, Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum, G. Golubovich, Biblioteca, vol. I.
 3. p. 321: "In Italia, Beati Ioannis de Plano Carpini, Confessoris: qui magna fide et Religione plenus, in Germania et Hispania Provincialatum egit et a Sede Apostolica ad Regem Tartarorum missus, praeclara legatione functus est."

łącząc go w wyprawie do nawracania Persów z Carpinim i dominikaninem Ascelinem,¹ czyniąc ich męczennikami za wiarę w roku 1248: "postquam in Tartarorum conversione, non condemnendam operam posuisset, in intima Persidis penetrasse, et Legatione pro Christo functum, martyrio tandem simul cum iis duobus occubuisse."

Wydaje się, że legenda wyrosła w Polsce. Miała ona dobrą glebę tradycji napadów mongolskich w XIII i XIV wieku, a potem tatarskich. Wielu polskich dominikanów pracujących na Rusi poniosło śmierć z rąk napadających Azjatów na Wschodnią Polskę, a nawet w środku Polski, bo w r. 1259 w Sandomierzu zginął przeor Sadok wraz z całym klasztorem dominikanów i uznany został za męczennika. Biblioteka Polskiej Akademji Umiejętności przechowuje rękopis pod znakiem Bbb. I. 32. saec. XVIII, Vitae sanctorum regni Poloniae olim Sarmatiae, z drugiej połowy wieku XVIII. Na stronie 701 znajduje się żywot Jana de Plano Carpini i Benedykta Polaka. Autor żywotu poczytywał Carpinię za Polaka i odwołuje się do nieznanego mi rękopisu Elenchus sanctorum regni

1. Monstier, Martyrologium, 322.

Poloniae.¹ Zwięzłym stylem, charakterystycznym dla martyrologium średniowiecznego wpisana została legenda, która w przekładzie polskim brzmi następująco: "Dnia szesnastego marca. Życie błogosławionych Jana i Benedykta zakonu św. Franciszka Serafickiego, apostołów Persji i Tartarji, męczenników. Błogosławiony Jan de Plano i Benedykt, kapłani zakonu ojców konwentualnych, od młodości bogato wyposażeni przez Boga pod względem duchowym, szli przez życie droga niezwykłych cnót dając znaki przyszłej świętości i robili postępy na drodze życia zakonnego. Żyli w najściślejszej obserwie zakonnych reguł i konstytucyj. Później jako bardzo gorliwi głosiciele słowa Bożego wysłani zostali przez Stolicę Apostolską do Persji i Tartarji, oraz obdarzeni jej władzą i powagą, głosili Ewangielję świętą barbarzyńskim narodom i poganom. I tam mieli powodzenie nawróciwszy mnóstwo pogan do prawdziwej katolickiej wiary głosząc Ewangielję o Bogu jednym

1. Poszukiwania za manuskryptem Elenchus sanctorum regni Poloniae, zarówno przed wojną które przeprowadzałem w licznych archiwach polskich, jak i korespondencja po roku 1945 nie dały wyniku.

w naturze, a troistym w osobach. Z tego powodu poganie gniewem zapaleni i doprowadzeni do wściekłości, w mieście Armelechy¹ najokrutniej, wśród wyrafinowanych tortur, świętych swoich apostołów umęczyli. Tak więc osiągnęli wieniec męczeński za swoje apostołstwo. Bóg wstawił ich wśród narodów tak w życiu, jak i po śmierci licznymi cudami, jako swoich najmilszych przyjaciół dnia szesnastego, miesiąca marca, roku zbawienia tysiąc dwieście czterdziestego ósmego. Ze Spisu świętych Królestwa Polskiego.² -- "Die XVI martii Vita Beatorum Joannis de Plano et Benedicti Ordinis Sancti Francisci Seraphici, Apostolorum Persiae et Tartariae Martyrum. Beati Joannes de Plano et Benedictus sacerdotus instituti Conventualium, a juventute sua bona indole Deo praediti, per eximias virtutes et indicia faturae sanctitatis videbantur progredi ad perfectiora opera status vitae religiosae. Idcirco amplexi ordinem Sancti Francisci Seraphici Patriarchae.

1. vide infra: Armaloch.

2. Tekst łaciński podaje bez poprawek błędów, tak jak jest w oryginale.

Viventes in exactissima observantia normarum atque constitutionum . Deinde zelozissimi verbi Dei praecones missi cum potestate et auctoritate a summo Pontifice Apostolicae Romanae sedis ad praedicandum Sanctum Evangelium in Persiam et Tartariam barbaris gentibus et idolatris. Ibi plurimis ethnicis ad verum deum unum in essentia trinum personis conversis, per evangelizatam orthodoxam fidem catholicam lucrati fuere. Quo motivo accensi ira et ferina rabie pagani in urbe Armelechy crudelissime exquisitissimis tormentis sanctos suos Apostolos martyrizavere. Itaque consecuti fuere coronam martyris apostolatus. Quos Deus tam in vita quam post mortem diversis miraculis quasi suos dilectissimos amicos glorificavit inter gentes. Die decimo sexto mensis Martii, anno salutis nostrae Millesimo ducentesimo quadragésimo octavo. Ex Elencho Sanctorum Regni Poloniae."

Drugie wydanie Annales Minorum potwierdza legendę męczeńskiej śmierci Benedykta Polaka i Jana de Plano Carpini, jako misjonarzy w Persji. Dopis w Annales¹ włączony został dopiero w wydaniu drugim

1. Annales Minorum, III, 237.

K.

przez J.M. Fonseca ab Eborae, O.F.M., 1806 r. w oparciu o prace przeora gnieźnieńskiego Kazimierza Biernackiego, Speculum Minorum z r. 1688:¹ "Sub hoc tempus Innocentius IV summus Pontifex, ex majori Polonia oriundum beatum Benedictum, cum Beato Joanne de Plano in Tartariam Persidem Legatos misit, qui ibidem pro Christi nomine multa passi, telorum ictibus confossi, ad extremum gladio jagulati sunt, et in civitate Armaloch die XX Junii hujus anni MCCXLVIII sepulti."² -- "W tym czasie [t.j. 1245 r.] Papież Innocenty IV wysłał błogosławionego Benedykta, rodem z Wielkopolski, z błogosławionym Janem de Plano, jako swych posłów do Tatarskiej Persji, którzy bardzo cierpiąc tam dla imienia Chrystusowego, po-
przebijani ostrymi pociskami, wreszcie mieczem ścięci zostali i w mieście Armaloch dnia 20 czerwca 1248 roku pochowani..."

Wadding powołuje się na współczesnego mu pisarza kościelnego, nie podając nazwiska, "quidam modernus Ecclesiasticae historiae scriptor huic legationi

1. op. cit., cap. 18, n. 13.

2. Arturus a Monasterio, nie komentuje tylko przytacza tradycję za otrzymanym być może z Polski tekstem martyrologium.

plures errores commiscet," zauważyła że połączenie Jana i Benedykta franciszkanów z podróżą do Persji dominikanów Ascelina i Szymona¹ w r. 1246. Pisarz ten nieznany powołując się na kronikarzy napisał opowiadanie którego niema w kronikach, a które poprostu jest wymysłem; "narrationem excerpisse, cum illi nihil minus scripserint."² Dlatego też nie włączał do swego dzieła błędnej legendy, co uczynił jednak w wydaniu drugim Fonseca ab Ebora.

Zasłużony badacz historji literatury polskiej Michał Wiszniewski podobny popełnił błąd uważając pobożną legendę za dokument. W ślad za nim, jak wspomnieliśmy poszli W. Abraham i J. Umiński. Legenda urosła w średniowieczu dla zbudowania pobożnego dla kultu braci zmarłych "in odore sanctitatis." Martyrologje średniowieczne mimo ich wartości hagiograficznych, nie są dokładne historycznie, a często błędne. Wiszniewski pozatem przytacza dowody mające na celu stwierdzenie polskiego pochodzenia Giovanni de Plano Carpini. Zasłużony i patrijotyczny historyk

1. Vincentius Bellovacensis, Speculum Historiale, vol. VI, cap. XXI et sequ. Vide etiam, P. Pelliot, Les Mongols et la Papauté.

2. Annales Minorum, III, 143.

wychowanek Liceum Krzemienieckiego, późniejszy profesor Akademii Jagiellońskiej, chciał koniecznie spolszczyć włoskiego minoryte. Do tego stopnia posunął się, że wprowadził błędne przypuszczenia odnośnie Benedykta mówiąc, że umiał on tylko język ruski, tak jak Carpini, i że nie znali języka tatarskiego. "... więc Jan Carpino równie jak Benedykt, oba Franciszkanie, musieli być Polacy, którym język ruski łatwo rozumieć było; oba ani po tatarsku, ani po arabsku, czyli jak oni nazywają, po saraceńsku nie umieli; więc się z Tatarami tylko za pośrednictwem Rusinów, u nich w niewoli będących, porozumieć mogli. Carpino zakończenie włoskie swojego nazwiska może zyskał w Rzymie....Plano, nie masz we Włoszech takiego miasta; musi to być jakaś polska wieś, której nazwisko przekrecono. Jakoż Włosi się wcale do niego nie przyznają."¹ Dla ostatecznego przekonania czytelnika o swoim twierdzeniu powołuje² się na prace Fr. Maradan Memoires sur les Chinois, w której Carpini omyłkowo nazwany jest "Polonois."³

1. Historia literatury polskiej, II, 206-207.

2. Wiszniewski, op. cit., II, 206.

3. vol. II, p. V. Paris, 1808.

Nie wchodzimy nawet w naukowe dowody błędów zasłużonego uczonego, gdyż stan wiedzy dzisiejszej o Carpinim jest absolutnie oparty na źródłach nie budzących wątplenia co do jego pochodzenia, miejsca urodzenia, pracy. Tłumaczenie zaś umieszczone przez Wiszniewskiego (tom II, st. 208-222), nie jest tłumaczeniem osobnego pamiętnika Benedykta Wrocławczyka, jak sądził Wiszniewski i jak podaje encyklopedia Orgelbranda,¹ ale wyciągiem z raportu Carpini-Benedykt Ystoria Mongalorum, umieszczonym przez polihistora dominikańskiego Vincentius de Beauvais w Speculum Historiale.² O tem mówimy obszernie w rozdziale poświęconym pamiętnikowi Benedykta z Mongolji.

1. vol. III, p. 145.

2. Lib. XXXII, publikowane osobno poraz pierwszy przez Reinerus Reineccius Steinhemius, Fragmentum de rebus orientalibus, ff. 162-188, w r. 1585.

ROZDZIAŁ VI

PAMIĘTNIK Z PODRÓŻY, 1247

OPOWIADANIE BRATA BENEDYKTA POLAKA

Z WROCŁAWIA

Dwa uzupełniające się sprawozdania.- Manuskrypty sprawozdań.- Kodeks paryski.- Kodeks wiedeński.- List Guiuka.- Relatio i odpisy.- Kronika klasztoru św. Pantaleona w Kolonji.- Autorstwo Ystoria i Relatio.
- Charakter sprawozdań.- Treść Ystoria.
- Publikacje tekstu Relatio.
- Tłomaczenie Relatio.
- Pamiętnik z podróży do Mongolji, - pierwsze polskie tłumaczenie.- Relatio Fr. Benedicti Poloni, - łaciński tekst ustalony na podstawie MS. Colbert i MS Vindobonensis.

ROZDZIAŁ VI

PAMIĘTNIK Z PODRÓŻY, 1247 r.

OPOWIADANIE BRATA BENEDYKTA Z WROCŁAWIA.

Papiescy dyplomaci wrócili z mongolskiej misji w listopadzie 1247 roku przywożąc ze sobą przygotowane sprawozdanie napisane w drodze. Kronikarz klasztoru św. Pantaleona w Kolonii pod datą 3 października zanotował, że wiezli ze sobą raport z podróży.¹ Salimbene de Adam, franciszkański kronikarz, spotkał legatów w początku listopada tegoż roku w Villefranche i widział również gotowe sprawozdanie u legatów.² Do naszych czasów sprawozdanie

1. MGH.SS. XII, 529. Annales S. Pantaleonis.

2. MGH.SS. XXXII, 206. Chronica Fr. Salimbene.

to dochowało się w dwojakiej formie:

a) Raport zasadniczy, przypisywany Janowi de Plano Carpini, jako pierwszemu posłowi, - oraz

b) Raport dodatkowy Benedykta Polaka z Wrocławia,¹ zastępcy i pomocnika Carpiniego.

Sprawozdanie Benedykta przytaczane jest za przyjętym tytułem Relatio Fratris Benedicti Poloni. Wyraz relatio, tłumaczyć należałoby jako opowiadanie.

Podkreśliłoby to charakter i początek relacji. Wiadomym bowiem jest, że Benedykt w czasie zatrzymania się w Kolonji opowiedział swą podróż, a właściwie podyktował w formie uporządkowanej cele i doświadczenia odbytej drogi. W naszej pracy zaś tłumaczenie polskie dodatkowego raportu zatytułowaliśmy:

Pamiętnik z podróży do Mongolji (1245-1247) Benedykta Polaka, sądząc, że tytuł ten bardziej odpowiada charakterowi zachowanego odpisu dyktowanego sprawozdania.

Sprawozdanie główne, obszerne, przypisywane Janowi Carpini nosi tytuł przyjęty za kodeksem Corpus, przechowanym w bibliotece Corpus Christi College² w

1. G. Golubovich, Biblioteca, I, 190-213: De itinere fratrum Minorum ad Tartaros quae frater Benedictus Polonus viva voce retulit.

2. C. R. Beazley, The Text and Versions, pp. VII-VIII.

Cambridge: Ystoria Mongalorum. Zanim przejdziemy do ustalenia autorstwa Benedykta w obu sprawozdaniach omówimy manuskrypty Pamiętnika, których tekst łaciński skolacjonowany włączyliśmy do niniejszy rozprawy zaraz po tłumaczeniu polskim. Jest to pierwsze tłumaczenie w języku ojczystym wrocławskiego dyplomaty i podróżnika.

Do naszych czasów dochowały się dwa manuskrypty Pamiętnika, paryski i wiedeński, z których pierwszy jako starszy i pełniejszy zasługuje na dokładniejsze omówienie. Przy ustalaniu tekstu łacińskiego Relatio korzystaliśmy z obu manuskryptów. Manuskrypt paryski, zwany Colbert, przechowuje się w Bibliothèque Nationale, pod sygnaturą Colbert 2477 i włączony jest do kodeksu pergaminowego, z wyciętym herbem Colberta na oprawie. Zawiera on 125 folio, rozmiaru 255 mm. x 175 mm. Pisany jest bardzo czytelnie i czysto, stronice dwukolumnowe, po czterdzięści linii w każdej kolumnie z wyjątkiem folio 83-ciego gdzie ciągła linja pisma stanowi jedną szeroką kolumnę. Na folio 66 recto, kolumna pierwsza, występuje napis: Benedictus Polonus, De

itinere fratrum Minorum ad Tartaros.¹ Tekst zaczyna się od słów: "Incipiunt gesta Tartarorum secundum fratrem Johannem ordinis fratrum minorum." Dalej idzie t. zw. właściwy tekst Benedykta: "Anno domini MCCCLV frater Johannes de ordine minorum fratrum dictus de Plano Carpini a domino papa missus ad Tartaros cum alio fratre in pascha exiens a Lugduno Gallie ubi papa fuit profectus in Poloniam asumpsit in Wratislavia tercium fratrem eiusdem ordinis Benedictum nomine Polonum genere ut esset sibi socius laboris et huius sollicitudinis ac interpres."

Opowiadanie Benedykta kończy się niekompletnym listem² kahana Guiuka do Papieża Innocentego IV na kolumnie drugiej, folio 67 verso. Bezpośrednio idzie tekst Carpiniego: "Incipiunt gesta

1. D'Avezac, Relation des Mongols, 378-383; Recueil des voyages, IV (1839), 774-779, publikując poraz pierwszy tekst nie dał dokładnego opisu kodeksu. Za nim wspomina G. Golubovich, Biblioteca Bio-Bibliografica, I, 199. Patrz również C. R. Beazley, The Text and Versions, pp. XV-XVI; Sinica Franciscana, I, 12. G. Pullé, Historia Mongolorum, 78.

2. Cf. etiam G. Golubovich, Biblioteca, I, 199.

Tartarorum secundum fratrem Johannem Ordinis fratrum Minorum. Epistola fratris Johannis de Plano Carpini Christi fidelibus universis." Kodeks zdaniem Ph. Lauer,¹ konserwatora działu manuskryptów (Département des Manuscrits de Bibliothèque Nationale), pochodzi z ~~końca~~ wieku XIII.² Pisany jest tą samą ręką co MS. 2474, również przechowany w Bibliothèque Nationale i pochodzący z tego samego zbioru Colbert.³ Kodeks ten zawierający pisma treści religijnej na folio 91 verso ma zakończenie: "Terminata est scriptura consummatumque opus istud VI idus maii, anno dominice incarnationis MCCLVI." A więc datowany jest 20 maja, 1256 roku. Pochodzi z opactwa benedyktyńskiego Saint-Martin de Tournai, we Francji. Miejsce pochodzenia kodeksów, ta sama ręka pisma, oraz data, pozwalają twierdzić, że odpis Relatio zrobiony był w połowie wieku XIII, a nie w koncu, a nigdy zaś w wieku XIV, jak mylnie zauważa C. R.

-
1. Ph. Lauer, Catalogue générale, II, 478.
 2. C. R. Beazley, op. cit., p. xv, powtarza błędnie za D'Avezac, że kodeks pochodzi z połowy XIV wieku.
 3. Ph. Lauer, op. cit., II, 475-476, 478.

191

Beazley.¹ Jest to więc najstarszy manuskrypt docho-
wany do naszych czasów, sięgający lat życia Wrocław-
czyka. MS. Colbert 2477,² zwykle cytowany pod syg-
naturą starą, ma dzisiaj nową sygnaturę Colbert 9990,
podobnie jak jego "krewniak" z opactwa w Tournai
otrzymał sygnaturę nową³ Colbert 7809.

Manuskrypt wiedeński, zwany Vindobonensis
przechowany jest w Państwowej Bibliotece Wiedeńskiej
(Wien Staatsbibliothek, Manuskript-Abteilung) jako
pergaminowy kodeks łaciński pod sygnaturą Codex Lat.
512. Pochodzić ma z końca wieku XIV, lub początku
XV.⁴ Jest on również złączony z raportem Carpiniego,
który na folio pierwszym recto zaczyna się: "Relacio
Johannis fratris Minoris." Odpis zaś Pamiętnika

1. The Text and Versions, p. XV.
2. G. Golubovich, Biblioteca, I, 213. Golubovich
por. 1, pag. 213: "Fr. Benedictus Polonus: "
De itinere fratrum Minorum ad Tartaros, quae
frater Benedictus Polonus viva voce retulit.
È una relazione breve o sommario che frate Bene-
dettò compagno detto a certi personaggi quando
dalla Tartaria passarono ambi per Colonia. Essa
ci fu conservata nell'unico ms. di Parigi (Regio
2477 olim Colbertino), e fu pubblicata per la pri-
ma volta dal D'Avezac in appendice alla relazione
del Piancarpino, nell'ediz. a parte del 1838, e
nel "Recueil de Voyages" (Paris 1839) t. IV,
p. 774-79.
3. Vide H. Omont, Concordances des numeros anciens, 61.
4. Cf. Tabulae codicum manu scriptorum praeter grae-
cos in Bibliotheca Vindobonae, I, 54-55; I, 86.
Sinica Franciscana, I, 133.

Benedykta ma incipitur: "Relacio Fr. Benedieti Poloni" i kończy się na folio 96 recto. Do tekstu dołączony jest niekompletny list kahana Guiuka do Innocentego IV. Wiedeński manuskrypt nie przedstawia sam w sobie specjalnej wartości, tak ze względu na liczne błędy językowe łacińskie, poprzekręcanie nazw własnych, jak i na opuszczone wyrazy tekstu. Jest on przytem młodszy od MS. Colbert, oraz nieznanego bliżej pochodzenia i trudny do czytanie.

Charakterystycznym jest fakt, że w obu manuskryptach zestawiono Pamiętnik Benedykta z listem¹ kahana. Zarówno w Vindobonensis, jak i w Colbert mamy ten sam list choć z pewnymi różnicami drobnymi.² Powstały one zapewne na skutek nieuwagi kopisty, czy też błędnego czytania pierwowzoru. List, wydaje się, dołączony był do opowiadania z woli samego

-
1. Odpisy listu znajdują się również w kopjach Ystoria przechowanych: a) w Oxfordzie, Bibliotheca Bodleiana, pod sygnaturą Digby II; b) Torino, Biblioteca Nazionale, sygnat. Lat. MLXVI.
 2. Sinica Franciscana, I, 134, 141-143. Patrz również załącznik II, w rozdziale VII niniejszej rozprawy.

Benedykta, jako doniosły dokument. Być może, że wynikało to z charakteru pracy i udziału w poselstwie jako sekretarza misji. W każdym razie współczesnym wydawało się naturalną rzeczą przy sporządzaniu kopji Opowiadania zrobić odpis listu, pozostającego w pieczy Wrocławczyka. Tą drogą rozumowania szedł Anastasius van den Wyngaert, O.F.M., przy wydawaniu tekstu Relatio Fr. Benedicti Poloni, w pierwszym tomie Sinicae Franciscanae. Jego kollacja tekstu kończy się więc łacińskim listem Guiuka. Pierwsze powiązanie listu z Relatio nastąpiło w czasie zatrzymania się Benedykta w Kolonji w październiku 1247 r. w drodze powrotnej do Lugdunu. O tem jeszcze będziemy mówić obszerniej w następnym paragrafie. Najwierniejszy odpis listu przechował się w kronice franciszkanina Salimbene.¹ Jest on najbliższy odnalezionemu oryginałowi w r. 1920 przez O. Cyryla Koralewskiego i przetłumaczony na francuski przez profesora Paul Pelliot.² Salimbene

1. Cf. Cronica Fr. Salimbene, MGH.SS. XXXII, 207-208.

2. Patrz nasz załącznik II.

spotkał posłów w listopadzie 1247 roku w Villefranche i sporządził kopję z łacińskiego tłumaczenia listu Guiuka zrobionego na dworze w Sira Orda w Karakorum.¹

Ustalenie daty 1256 roku, na którą dotychczas nie zwrócono uwagi, jako najbliższej powstania manuskryptu Colbert, pozwala sądzić, że raport Benedykta mógł być przepisany wkrótce po przybyciu posłów do Lugdunu w listopadzie 1247 roku. Salimbene de Adam, O.F.M., podkreśla w swej kronice, że Carpini po audjencji sprawozdawczej u Papieża miał ze sobą kopję raportów i dawał ją do czytania i przepisywania zainteresowanym w opisie egzotycznej misji "ad Tattaros."² Gadatliwy kronikarz franciszkański zanotował, że brat Jan napisał dużą księgę o Tatarach i innych cudach świata. Dawał tę księgę aby liczni czytali, słuchali opowiadań

-
1. MGH.SS. XXXII, 206-207: "Ex illo autem libro nihil scribere volui nisi epistolas superius memoratas, quia nec ad scribendum tempus habebam.
 2. Zapis ten dotyczy drugiego widzenia się Salimbene z Carpinim w marcu 1248 roku, w miejscowości Sens. Vide op. cit. 212.

i tłumaczeń o rzeczach które były nowe i dziwne.¹
 Popularność "librum de factis Tattarorum et aliis mirabilibus mundi" była szeroka i dzięki temu zawdzięczamy przechowanie do dnia dzisiejszego czternaście kopij² z różnego okresu czasu, które określamy w niniejszej pracy jako Ystoria Mongalorum. Zapewne mielibyśmy obfitszy materiał manuskryptowy, gdyby Carpini wrócił z legacji prosto do Italji, a nie do Francji, gdzie Papież przebywał i gdzie wkrótce po odbytych rozmowach w Lugdunie, w kurji papieskiej, wyznaczony został w r. 1248 do nowej misji dyplomatycznej, jako przedstawiciel na dworze Ludwika IX w sprawach Czwartej Krucjaty.

-
1. "Item frater Johannes scripsit unum magnum librum de factis Tattarorum et aliis mirabilibus mundi, secundum quod oculis suis vidit; et faciebat illum librum legi, ut pluries audiui et vidi, quotiens facta Tattarorum gravabatur referre; et ubi mirabantur vel non intelligebant legentes, ipse exponebat et disserebat." Cf. Salimbene de Adam, Cronica, I, 297, ed. F. Fernini. Po opis spotkania Salimbene-Carpini patrz również w wydaniu MGH.SS. XXXII, 209-212.
 2. Sinica Franciscana, I, 11-19. C. R. Beazley, The Text and Versions of John de Plano Carpini, pp. VII-XX.

Odpisy manuskryptu Marco Polo po powrocie do Wenecji z Chin zachowały się w dużej ilości, z licznymi warjantami i komentarzami.¹ Tradycja handlowa Italji w wieku XIII sprzyjała rozszerzaniu się nowych wiadomości o krajach nieznanach. Nie było jej jeszcze we Francji.

Brak odpisów manuskryptu Relatio, poza dwoma znanymi, bezpośrednio przypisywanych Benedyktowi Polakowi, tłumaczy się tem, że pierwsza kopia sporządzona została w Kolonji, w mieście bardziej pochłoniętym w owym czasie sprawami politycznymi Fryderyka II, niż odkryciami geograficznymi. Poszukiwania zaś w archiwach polskich nie dały wyniku i niema nadzieji, szczególnie po zniszczeniach archiwów w ostatniej wojnie, aby kiedykolwiek mógł się znaleźć jakiś odpis. Zapewne nie było go już od bardzo dawna bo polskie źródła milczą. Nie podawali wzmianek historycy i pamięć o Relatio w Polsce zaginęła jak i osoba samego wrocławskiego

1. Vide A. C. Moule and P. Pelliot, Marco Polo, vol. I, Introduction.

franciszkanina.¹

Z zapisu w Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis² wynika, że posłowie papiescy w drodze powrotnej z Mongolji zatrzymali się w Kolonji w dniu 3 października 1247 roku. Kronikarz podaje, że po śmierci króla Henryka (rex Coloniae) zjechali się do miejscowości Worringen pod Kolonją, biskupi i panowie feodálni na czele z legatem Innocentego IV, kardynałem Piotrem, i wybrali (3 paźdz. 1247) nowego króla, hrabiego Holandji. Po elekcji w uroczystym pochodzie wjechał nowy król do miasta witany przez ludność. W tym właśnie czasie przybyli Bracia Mniejsi i wieźli ze sobą listy, które "król" mongolski do Innocentego IV pisał. Treść tego listu i opis całej podróży, pełnej trudu i niebezpieczeństw jeden z tych braci imieniem Benedykt Polak, tak jak widział i słyszał żywym słowem wymownie opowiedział pewnemu prałatowi, byłemu scholastykowi kolonjskiemu,

-
1. Wzmianka J. Lelewela i M. Wiszniewskiego jak wspomnieliśmy była w oparciu o D'Avezac Relation des Mongols ou Tartares. Wydaje się jednak, że uczeni ci nie mieli w ręku pracy D'Avezaca, a szczególnie Wiszniewski, który tłumaczył Ystoria z kroniki V. Bellovacensis, Speculum Historiale.
 2. MGH.SS. XII, 529-547.

obeznanemu z historją. To wszystko zostało dołączone do osobnej księgi którą bracia wieźli ze sobą, opisującej początki, religję i inne sprawy dotyczące Tatarów, gdy brat ustnie podawał wszystkie szczegóły.

Kronikarz klasztorny kolonński zapisał zasadnicze fakty i dane, oraz pomógł nam przez swe spostrzeżenia nie tylko ustalić jeden z etapów podróży powrotnej, ale rostrzygnąć autorstwo Ystoria Mongalorum, oraz Relatio. Wynika więc z zapisu, że Benedykt posiadał już gotową księgę Ystoria Mongalorum i dołączył do niej raport uzupełniający, podyktowany przez siebie w Kolonji. Raport ten znamy dzisiaj jako Relatio Fratris Benedicti Poloni.
Kronikarz mówi:²

Ipsa anno Petrus legatus et multi episcopi, videlicet Conradus Coloniensis, Syfridus Moguntinensis, Arnoldus Treverensis, Gerardus Bremensis et multi alii episcopi et dux Brabantie cum multis comitibus in campo iuxta villam Worinch conventum faciunt et

-
1. MGH.SS. XXII, pp. 529-547, Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis.
 2. Op. cit., p. 542.

novum regem eligunt Wilhelmum comitem Hollandie admodum iuvenem, cuius animum intellexerant ad consequendam tanti honoris celsitudinem optabiliter preparatum. Et plurimi eorum crucem ibi assumunt contra depositum imperatorem. Post modicum tempus electus rex una cum legato Coloniam ingreditur, pacifice a civibus admissus, qui in electione eius portas civitatis clausuerant et usque ad id tempus imperatori adhererant; nunc autem fidelitatem iurant electo regi. In electione huius regis fratres Minores, qui a papa missi fuerant ad Tartaros, redierunt, reportantes epistolam, quam rex Tartarorum pape misit. Cuius epistole tenorem et totius processum itineris, summo labore et periculis confecti, unus eorundem fratrum Minorum, Benedictus nomine, Polonus genere,¹ sicut vidit et audivit, cuidam prelato et quondam scholastico Coloniensi, hystoriarum non ignaro, cum transitum per Coloniam faceret, viva voce et dilucide explanavit, que libello speciali, quem iidem fratres de ortu et ritu ceterisque circumstantiis Tartarorum retulerunt, ipso fratre oretenus singula declarante, sunt adiecta.

Historycy piszący o Janie Carpinim stale powtarzają, że autorem sprawozdania znanego pod nazwą Ystoria Mongalorum jest Carpini. Kronikarze franciszkańscy, bez analizy raportu powtarzali tę samą opinię, a współczesny włoski uczony, prof. George

-
1. w/g kodeksu kolonńskiego przepisanego w wieku XVII: "nomine Benedictus natione Polonus," vide przypis h, MGH.SS. XXII, p. 542.

Pullé włączył ją do literatury średniowiecznej włoskiej. Osoba Benedykta Polaka wcale w autorstwie Ystoria nie jest łączona.

Trudno jest dzisiaj stwierdzić na podstawie przechowanych manuskryptów co należy specjalnie przypisać z autorstwa Ystoria Mongalorum bratu Benedyktowi, a co bratu Janowi. Z samego charakteru współpracy, współpodróży i współmisji wynika, że obaj są autorami pamiętnika-sprawozdania, którego tytuł znamy od dawna w różnych odmianach. Obaj byli autorami, ale więcej był ku temu predystynowany Benedykt. Wyznaczony bowiem był jako doradca Jana, a więc posiadał już wiedzę o ludach przez które podróżować mieli i o Mongolji dokąd byli wysłani. W Polsce od dawna znano kraje ruskie z którymi Polacy od czasów Bolesława Chrobrego politykę i handel prowadzili. Z natury rzeczy wiadomości o ludach sąsiadujących z Rusią Kijowską były wystarczająco dobre, aby je wykorzystać do polityki polsko-ruskiej. Dlatego też wiadomości o Mongołach znane były wcześniej, a przynajmniej od czasu bitwy nad Kałką w r. 1223, kiedy książęta ruscy pokonani zostali, zupełnie rozbici i prawie wybiti. Najazd Mongołów i jego skutki nie był nowością w Polsce. On

właśnie przyczynił się dodatkowo do rozszerzenia wiedzy geograficznej o Dalekim Wschodzie, jak nigdzie indziej w Europie. Benedykt dlatego też miał tę wyższość autorską, że był obeznany z wiedzą o Wschodzie obcą włoskiemu legatowi. Dzięki niej właśnie posiadamy obfity materiał danych geograficznych łącznie z nazwami klasycznymi i ruskimi. Carpini nie znał ruskiego, ani mongolskiego języka. Benedyktowi zawdzięczamy z całą pewnością to, co w Ystoria jest najważniejsze, to jest materiał geograficzny i etnograficzny, a on właśnie stanowi główną treść Ystoria. Wiedza Benedykta była szczególnie obszerna i oparta na studjach. Widać to z obu sprawozdań. Kiedy dyktował Pamiętnik w Kolonji i mógł pozwolić sobie na pewną swobodę autorską, nie krępowaną formalnymi wymogami oficjalnego raportu z poselstwa, zacytował Owidjusza piszącego listy z pustkowi stepowych nad Czarnym morzem do Rzymu. Charakter słowiański Wrocławczyka łączył wiedzę z wyobraźnią i sentymentem właściwym jego rasie i kulturze polskiej.

Jeśli raport zasadniczy, obszerny, pisany jest w imieniu Jana de Plano Carpini, to wcale nie umniejsza to współautorstwa Benedykta. Jan przecież był

pierwszym i głównym legatem apostolskim, on formalnie był odpowiedzialny za poselstwo i jego sprawozdanie. Ale mimo to, stale w różnych miejscach Ystoria podkreślana jest wspólność autorstwa Carpini-Benedykt. Materiał zawarty był wynikiem wspólnej pracy, wspólnych i uzupełniających się obserwacji i wspólnego spisania ich. Najwyraźniej podkreślone to jest dodatkowo we wstępie¹ z wymienieniem imiennem Benedictus Polonus, aby przez to również dać świadectwo licznym czytającym, że "księga o Tatarach" nie jest wymysłem, czy fantastyczną przerobką jednego autora, jak to często bywało w średniowieczu, ale poważnym sprawozdaniem i opisem dwu odpowiedzialnych autorów. Wstęp więc do Ystoria konkluduje, że "wszystko opisaliśmy cośmy widzieli własnymi oczami w czasie podróży trwającej ponad rok i cztery miesiące, żyjąc wśród nich (t.j. Mongołów i innych ludów) i z nimi, lub cośmy słyszeli od chrześcijan, którzy jako jeńcy żyją wśród nich, a którzy, jak jesteśmy przekonani, godni są wiary. Polecenie bowiem mieliśmy od Papieża, abysmy wszystko zbadali i ze wszystkim zapoznali się

1. Sinica Franciscana, I, 27-28, Prologus. Wstęp najwidoczniej dodany jest przez Carpiniego do odpisu raportu złożonego Papieżowi.

dokładnie, zarówno ja (Carpini), jak i brat Benedykt Polak, tegoż samego zakonu co ja, który był towarzyszem moich trudów i tłumaczem, i abyśmy to wiernie i troskliwie opisali. Ale jeśli cokolwiek napisaliśmy dla wiadomości czytających co jest nieznane w waszych stronach, z tego powodu nie powinniście nazywać nas kłamcami, że opowiadamy wam rzeczy, które sami widzieliśmy, lub słyszeliśmy uważając je za wiarygodne. Albowiem okrutnem jest aby człowiek był zniesławiony przez ludzi za dobre uczynki."

"Unde quaecumque pro vestra utilitate vobis scribimus ad cautelam, tanto securius credere debetis, quanto nos cuncta vel ipsi vidimus oculis nostris, quia per annum et quattuor menses et amplius ambulavimus per ipsos pariter et cum ipsis, ac fuimus inter eos, vel audivimus a christianis, qui sunt inter eos captivi, et ut credimus fide dignis. Mandatum enim a Summo Pontifice habebamus, ut cuncta perscrutaremur et videremus omnia diligenter, quod tam nos [przeróbka kopisti, zamiast ego] quam frater Benedictus Polonus eiusdem ordinis, qui nostre tribulationis fuit socius et interpres, fecimus studiose. Sed si aliqua scribimus propter natitiam legentium que in vestris partibus nesciuntur, non debetis propter hoc nos appellare mendaces, quia vobis referimus illa que ipsi vidimus vel ab aliis pro certo audivimus quos esse credimus fide dignos. Immo est valde crudele ut homo propter bonum quod facit ab aliis infametur."¹

1. Sinica Franciscana, I, 28.

Pamiętnik Wrocławczyka był podyktowany, a nie napisany przez niego osobiście. Fakt ten nie ujmuje wagi Pamiętnika, ani nie zmniejsza autorstwa naszego podróżnika. Nie świadczy to również, że sztuka pisania była dla niego rzeczą trudną, lub nieznaną, skoro z towarzyszących okoliczności i źródeł wiemy, że Benedykt Polak był człowiekiem dużej nauki i mądrości. Dyktowane było powszechną praktyką w średniowieczu. Tak np. zawdzięczamy wczesny, bo z XIII wieku, opis niektórych krajów Azji Mniejszej, podyktowany przez księcia Haythona z Armenii kronikarzowi Nicolaus Salconus i włączony przez Beauvais do Speculum Historiale.¹ Przykładów dyktowania możemy znaleźć w średniowieczu wiele, a w czasach nowożytnych jeszcze więcej. Dołączenie zaś Pamiętnika kolońskiego do Ystoria świadczy,

-
1. Reinerus Reineccius w wydaniu Fragmentum de rebus Orientalibus e Speculo Historiale Vincentii Beluacensis, przytacza przedmowę Nicolas Faucon de Poitiers do Historia Orientalis Haythoni Armenii: "Haec sunt historiae partium Orientis, a religioso viro, Fratre Haythono, Domino Curchi, consanguineo Regis Armeniae, compilatas. Quas ego Nicolaus Salconi ex mandato Summi Pontificis, Domini Clementis Papae Quinti, in civitate Pictavensi, primo scripsi in Gallico Idiomate, sicut idem Frater Haythonus mihi ore dictabat absque nota, sine aliquo exemplari." Et de Gallico trans tuli in Latinum. Anno M.CCC.VII. Mense Augusto." Patrz p. XI, wydanie z r. 1585. Również U. Chevalier, Répertoire des sources historiques, I, 1463.

ze oba raporty uzupełniały się i stanowiły dużą całość dokumentarną. Dla porównania zawartości treści Ystoria z Pamiętnikiem podajemy tytuły rozdziałów według manuskryptu przechowanego w bibliotece Corpus Christi College, Cambridge:¹

- 1) Początek Historji Mongołów, których Tatarami nazywamy.
- 2) O kraju Tatarów, położeniu, jego osobliwościach i klimacie.
- 3) O ludziach, ubiorach, mieszkaniach, rzeczach i małżeństwie.
- 4) O czci Boga, o tem co uważają za grzechy, o wroźbach i oczyszczeniach, obrzędach pogrzebowych, i t.d.
- 5) O obyczajach dobrych i złych, zwyczajach, potrawach, i t.d.
- 6) O początku państwa Tatarów i ich władców, o władzy cesarza i jego książąt.
- 7) O wojnie, o organizacji wojska, broni, fortelach, zwożeniu wojska, o okrucieństwie dla jeńców, oblęganiach warowni, o wiarołomstwie względem tych co się im poddają, i t.d.
- 8) Jak zawierają pokój, o nazwach krajów które podbili, o tyranji panującej względem podbitych ludów, i o krajach które silny stawiały opór.

1. Cf. Sinica Franciscana, I, 13; C. R. Beazley, The Text and Versions of John de Plano Carpini, pp. VIII-IX.

- 9) Jak walczyć z Tatarami o ich zamierzeniach, o porządku szyków, o uzbrojeniu, jak w bitwie unikać ich forteli, i o obwarowaniach obozów i miast, i o postępowaniu względem jeńców.
 - 10) O ziemiach przez które przechodziliśmy i ich położeniu, i o świadkach którzy nas tam spotkali, o dworze cesarza i książąt tatarskich.
- 1) Incipit Ystoria Mongalorum quos nos Tartaros appellamus.
 - 2) De terra Tartarorum et situ et qualitate ipsius et dispositione aeris in eadem. CAP. I.
 - 3) De personis, de vestibus, de habitaculis, de rebus, de ipsorum coniugo. CAP. II.
 - 4) De cultu Dei, de hiis que credunt esse peccata, de divinationibus et purgationibus et ritu funeris, etc. CAP. III.
 - 5) De moribus bonis et malis et consuetudinibus, et cibis eorum, etc. CAP. IV.
 - 6) De principio imperii Tartarorum et principum eorum, et dominio Imperatoris et principum eius. CAP. V.
 - 7) De bello, et ordinatione acierum, et armis, et astuciis et congregatione, et crudelitate captivorum, et oppugnatione munitionum, et perfidia eorum in hiis qui se reddunt eisdem, etc. CAP. VI.
 - 8) Quomodo faciunt hominibus pacem, et de terrarum nominibus quas subiugaverunt, et de tyrannide quam exercent in hominibus suis, et de

terrīs que eis viriliter resti-
terunt. CAP. VII.

- 9) Quomodo bello Tartaris occurratur,
et quid intendunt, et de armis et
ordinatione acierum, et quomodo
occurratur eorum astutiis in pugna,
et munitione castrorum et civitatum,
et quid faciendum est de captivis.
CAP. VIII.
- 10) De provinciis et situ earum per
quas transivimus, et de testibus
qui nos invenerunt ibidem, et de
curia Imperatoris Tartarorum et
et principum eius. CAP. IX.

PUBLIKACJE TEKSTU RELATIO

FR. BENEDICTI POLONI:

Polska literatura naukowa nie zainteresowała się dotychczas Wrocławszczykiem, ani Carpinim. Brak publikacji tekstu Relatio oraz Ystoria w wydaniu polskim dodatkowo przyczynił się do pominięcia Pamiętnika Benedykta w historii średniowiecznej literatury polskiej.

- 1) Pierwsza publikacja z manuskryptu Colbert dokonana była we Francji przez M. D'Avezac,

Relation des Mongols ou Tartares par le
frère Jean du Plan de Carpin de l'ordre
des Frères Mineurs, légat du Saint-Siège

Apostolique, nonce en Tartarie pendant les années 1245, 1246, 1247, et archevêque d'Antivari. Première édition complète publiée d'après les manuscrits de Leyde, de Paris, et de Londres, et précédée d'une Notice sur les anciens voyages de Tartarie en général, et sur celui de Jean du Plan de Carpin en particulier. - Paris, 1838.¹

W tem wydaniu Relacja Benedykta jest na stronach 378-383, bez listu kahana z dodatkiem w nawiasie: Hic translatae extant in ms. Litterae Regis

1. Cf. Girolamo Golubovich, O.F.M., Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franciscano. Tomo I (1215-1300). Quaracchi, 1906, p. 199: "Ms. Colbert: della nazionale di Parigi, registrato nell'antico catalogo sotto il num. 2477; ms. memb. del sec. XIV a due colonne; la relazione del Piancarpino termina come nei mss. Lumley, Dupuy e British Museum. Questo cod. ha il vantaggio sopra tutti gli altri fin qui noti di avere in testa alla relazione del Piancarpino a) una compendiosa relazione che un anonimo contemporaneo raccolse dalla bocca stessa di fr. Benedetto di Polonia compagno del Piancarpino, e b) il testo, mutilo in fine, della lettera che l'imperatore tartaro Kuyuk-Kan consegnò al Piancarpino in risposta a quella inviata da Innocenzo IV. Questa compendiosa relazione fr. Benedetto la pubblicò per primo il D'Avezac in appendice al Piancarpino col titolo fittizio "De itinere fratrum Minorum ad Tartaros, quae frater Benedictus Polonus vivo voce retulit" (p. 378-83) riproducendo poi la lettera mutila di Kuyuk-Kan a pag. 198-99 della dotta Prefazione."

Tartarorum ad Dominum Papam. List wydrukowany na stronach 198-199.

2) Drugie wydanie¹ w dodatku do

Recueil de voyages et de mémoires publiés par la Société de Géographie, vol. IV, pp. 774-779. Paris, 1839.

Zwykle to wydanie jest cytowane. Jest ono powtórzeniem tekstu łacińskiego opublikowanego w roku 1838.

3) Pullé, Giorgio, w pracy:

Historia Mongalorum. Viaggio di F.

Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari, vol. IX, Studi Italiani di Filosofia Indo-Iranica. Firenze, 1913.

Wydanie to posiada dużą wartość ze względu na wyczerpującą bibliografię o Janie Carpinim.

4) Wyngaert, Anastasius Van Den:

Sinica Franciscana. Vol. I. Itinera et relationes fratrum minorum saeculi XIII et XIV. Collegit ad fidem codicum redigit et adnotavit P. Anastasius Van Den Wyngaert, O.F.M. - Ad Claras Aquas (Quaracchi-Firenze)

1. Vide etiam A. F. Gombos, Catalogus fontium historiae Hungaricae, I, 398; II, 834.

apud Collegium S. Bonaventurae. 1929.

Na stronicach 135-143 Relatio łącznie z listem
Guiuka.

5) Rockhill, William Woodville,

The Journey of William of Rubruck to
the Eastern Parts of the World 1253-55,
as Narrated by Himself. With two
Accounts of the Earlier Journey of John
of Pian de Carpine. London, Hakluyt
Society (2-nd ser. No. IV), 1900.

Tekst wzięty z wydania D'Avezac w Recueil de
voyages et de mémoires, pp. 774-779.

TLÓMACZENIA RELATIO FR. BENEDICTI POLONI:

1) Francuskie:

M. d'Avezac, Recueil de voyages et de
mémoires publié par la Société de Géo-
graphie, vol. IV. Paris, 1839.

2) Niemieckie:

Risch, Friedrich, Johann de Plano Carpini;
pp. 265-277, Reise der Minoriten zu den
Tartaren. Mündlicher Bericht des Bruders
Benedict von Polen. Leipzig, 1930.

Wydanie to jest zeszytem jedenastym drugiej serji
Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für Verglei-

chende Religionsgeschichte an der Universität Leipzig.

3) Włoskie:

Giorgio Pullé, Viaggio a' Tartari di Frate da Pian del Carpine. Historia Mongalorum; pp. 321-330, Relazione Verbale di Frate Benedetto di Polonia. - Milano, 1929.

4) Angielskie:

Rockhill, William Woodville, The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World 1253-55, as Narrated by Himself. With two Accounts of the Earlier Journey of John of Pian de Carpine; pp. 33-39, A Narrative of Friar John of Pian de Carpines Mission; Derived from an Oral Statement of his Companion, Friar Benedict the Pole. - London, Hakluyt Society (2-nd ser. No. IV), 1900.

Polskiego tłumaczenia jeszcze nie było. Instytut Śląski, w r. 1939 na okładce swoich wydawnictw ogłosił, że jest w przygotowaniu praca Bolesława Olszewicza o Benedykcie Wrocławczyku. Prof. Olszewicz pracy nie zdążył opublikować i w czasie wojny

zginął manuskrypt jego.¹ Tłomaczenie zaś M. Wiszniewskiego w Historji literatury polskiej, vol. II, pp. 208-222, nie jest tłumaczeniem Pamiętnika, ale skróconego raportu Benedykt-Carpini Ystoria Mongalorum, włączonego przez Vincent de Beauvais² w jego Speculum Historiale,³ wydane osobno przez Reinerius Reineccius Steinhemius, w Hemstadt, w r. 1585, p.t. Fragmentum de rebus orientalibus e Speculo Historiali Vincentii Beluacensis. Ignacy Danielewski z

-
1. Wiadomość niniejszą otrzymałem z Uniwersytetu Wrocławskiego.
 2. Vide Abbé Bourgeat: Études sur Vincent de Beauvais, Paris, 1856; Prof. Daunou, w vol. XVIII, pp. 449-519, Histoire Littéraire de la France, Paris, 1835; Jean Mentel: Étude bibliographique sur l'édition du Speculum Quadruplex, Paris, 1872; etc. O pierwszym wydaniu kompletnem kroniki zostawił krótkie studjum bibliograficzne prof. John Ferguson: Account of a copy of the first edition of the "Speculum Majus" of Vincent de Beauvais, 1473. Glasgow, 1885; etc.
 3. Księga XXXII. Z V. de Beauvais wydał tłumacz. franc. P. Bergeron, Voyages faits principalement en Asie, w r. 1735; pp. 391-392: ". . . Frere Jean du Plan Carpin, et Frere Benoist Polonois, qui en firent le traité susdit, que Frere Vincent de Beauvais Iacobin, qui vivoit en temps là avoit veu, extrait et inseré dans son Miroir historial. . . Nous avons conféré le tout avec un manuscrit entier de la Bibliothèque de feu Monsieur Petau, et l'avons trouvé assez conforme à l'original."

Literatury M. Wiszniewskiego wydał osobno tłumaczenie
wraz z opisem niewoli K. Chojeckiego pod tytułem:

Niewola Karola Lubisz Chojeckiego 1768-1776 r.

(pp. III, 1-73). Podróż brata Jana de Plano Carpino i Benedykta Polaków 1246; pp. 75-91. Chełmno.

Nakładem i drukiem Ignacego Danielewskiego, 1864.

Był to tom I serji: "Sybir. Pamiętniki Polaków z
pobytu na Sybirze."

PAMIĘTNIK Z PODRÓŻY DO MONGOLJI
(1245-1247) BENEDYKTA POLAKA

1. Roku Pańskiego tysiąc dwieście czterdziestego piątego brat Jan zakonu Braci Mniejszych, zwany de Plano Carpini, został wysłany przez Papieża do Tatarów wraz z drugim¹ bratem tegoż zakonu. W dzień Wielkanocy² opuścił Lugdun w Galji gdzie Papież przebywał,³ a przyszedłszy do Polski przybrał we Wrocławiu trzeciego

1. Stefan Czech był "drugim" w znaczeniu kolejności przybrania, ale nie w znaczeniu starszeństwa; zwany jest Stephanus Bohemus. Cf. Anal. Francisc., II, 71; III, 266. Wadding, Scriptores, 221; Golubovich, Biblioteca, I, 213.

2. 16 kwietnia, 1245.

3. Rok 1245 jest rokiem pierwszego soboru Lugduńskiego, Concilium Lugdunense.

brata tegoż samego zakonu, imieniem Benedykta, narodowości polskiej,¹ aby był mu towarzyszem w pracy i w tym przedsięwzięciu, oraz tłumaczem. Oni to przy pomocy Konrada, księcia Polski, doszli do Kijowa, miasta Rusi, które obecnie jest pod jarzmem Tatarów. Zarząd tatarski tych obywateli² dał im eskortę na sześć dni drogi, aż do pierwszej straży tatarskiej blisko granicy Komanji.³

2. Przez tych przywódców straży, którzy usłyszeli, że oni są posłami Papieża, po otrzymaniu zadanych podarunków, wyżej wspomniani dwaj bracia, Jan i Benedykt, zostawwszy tam trzeciego brata,⁴ który zasłabł, z końmi i sługami, których ze sobą przywiedli, zgodnie z

-
1. Natione Polonus, tłumaczone jest w angielskim języku a Pole by nationality, stąd nazwa Benedict the Pole, również odpowiadająca ściśle łacińskiej Benedictus Polonus występującej w kronikach średniowiecznych.
 2. ...sub servitute Thartarorum. Quorum civium rectores ... gramatycznie dość niejasna konstrukcja, oznacza: zarząd mongolski miasta i ludności Kijowa...
 3. Droga posłów omówiona została w poprzednim rozdziale, Droga do Mongolji, i nie będziemy jej uzupełniać przypisaniami natury geograficznej, chyba, że koniecznem się to okaże dla zrozumienia tekstu.
 4. Tutaj Stefan Czech jest "trzecim"; zostawiony został w Kaniowie; vide Ystoria, cap. IX, n. 18; cap. IX, n. 49.

poleceniem, na koniach Tatarów wraz z nienaruszonymi tabo~~łami~~ podrożnymi, przeprowadzeni zostali do drugiej straży.¹ Tak jechali zmieniając konie na licznych strażach.

3. Trzeciego dnia przybyli do wodza² pewnego oddziału wojskowego, który stał na czele ośmiu tysięcy³ uzbrojonych ludzi, a jego poddowódcy⁴ zażądawszy i otrzymawszy dary zaprowadzili ich do swego wodza Korenca. Ten to zapytał się ich o przyczynę podróży i charakter sprawy. Gdy się z tym zapoznał, przydał im od siebie trzech Tatarów, aby ich zaopatrzyli w konie i pokrywali wydatki od jednego obozu wojskowego do drugiego, ażby doszli do księcia imieniem Bati,⁵ który jest jednym ze

-
1. Ze względu na konieczność dokładnego tłumaczenia trudno było nie zachować przydługiej konstrukcji Łacińskiej zdania.
 2. Ystoria, cap. IX, n. 6, nazywa go Alan Micheas.
 3. Zatorski w pracy Chingis-Chan oblicza jednostkę mongolskiego wojska tuman na 10,000 ludzi; wiadomościem jest ze źródeł chińskich że wahała się ilość między 6 a 8 tysięcy. Relacja dokumentarnie potwierdza opinię R. Grousseta o organizacji wojska mongolskiego; p. Le conquérant du monde, rozdz. II.
 4. W tekście łac. ministri co może oznaczać: jego poddowódcy, swita, a nawet służba.
 5. Bati w Ystoria, oraz w Relatio, w niniejszej pracy używamy Badu w/g. ścisłej transkrypcji fonetycznej zgodnie ze źródłami mongolskimi, patrz rozdz. I pracy, oraz Hambis, L., Le Chapitre CVII du Yuan Che, pp. 28-85.

znaczniejszych książąt tatarskich, który to i Węgry zniszczył.

4. W połowie drogi przekroczyli rzeki zwane Dniepr¹ i Don. W tej podróży byli ponad pięć tygodni, mianowicie od niedzieli Invocabit² aż do Wielkiego Czwartku,³ w którym to dniu przybyli do Bati zastając go nad wielką rzeką Ethil, zwaną przez Rusinów Wolga, a która uważana jest za Thanais.⁴

5. Poddowódcy⁵ Bati otrzymali od nich zażądane dary, a mianowicie, czterdzieści skór bobrowych i osiemdziesiąt borsucznych. Dary te niesiono między dwoma świętymi dla nich ogniami, a bracia zmuszeni byli postępować za darami ponieważ taki jest zwyczaj u Tatarów,

1. Nepere.

2. 25 lutego, 1246 r., pierwsza niedziela postu. Invocabit, psalm 90, introit we Mszy.

3. 5 kwietnia, 1246 r. Ystoria, cap. IX, n. 12, podaje 4 kwietnia: et ante quartam feriam maioris ebdomade ad ipsum non potuimus pervenire.

4. Benedykt dobrze obeznany był z Ptolmeuszem i klasyczna geografją, która twierdziła, że Wolga nie- daleko od ujścia łączyła się z Donem i razem z tą rzeką wpadała do morza Azowskiego. Rubruk jednak dokładnie opisał położenie Wolgi. Cf. Rockhill, The Journey, 34, n. 4; Rubruc, Sinica Franciscana vol. I, cap. XIII, n. 10.

5. ministri w tekście łacińskim.

że oczyszcza się ogniem¹ posłów i dary. Za ogniami stał wóz ze złotą statua² cesarza, której również oddaje się cześć, ale bracia stanowczo wzbraniając się oddać cześć zmuszeni zostali tylko do skłonienia głowy. Bati więc przesłuchawszy poselstwo i rozważywszy słowo po słowie, po pięciu dniach, mianowicie we wtorek po Wielkanocy³, wysłał ich ze swoim listem razem ze wspomnianymi Tatarami, ich przewodnikami, do syna wielkiego cesarza,⁴ któremu to synowi na imię Guiuk-han,⁵ do

-
1. Ystoria, cap. III, n. 10. Zwyczaj oczyszczania darów dla bóstw, lub dla osób mających atrybuty sakralności praktykowany był i jest wśród ludów azjatyckich, a szczególnie tunguskich; cf. M. Czaplicka, The Turks in Central Asia, w różnych miejscach pracy mówiących o poszczeg. ludach, również w pracy tejże uczonej p.t. Aboriginal Siberia.
 2. Ystoria, cap. III, n. 4.
 3. 10 kwietnia, 1246, jakkolwiek w/g. Ystoria, cap. IX, n. 19, 8 kwietnia, In die resurrectionis Domini.
 4. Benedykt wielkiego hana nazywa cesarzem, miał on na myśli "cesarza" Ogodala, który umarł w r. 1241; Guiuk, jego następcą, wybrany był 24 sierpnia, 1246 r., cf. Grousset, Histoire de l'Extrême Orient, II, 438.
 5. Benedykt podaje w transkrypcji fonetycznej Cuiucchan, bliskiej naszej Guiuk, zgodnej z brzmieniem mongolskim, cf. Hambis, L., Le chapitre CVII du Yuan Che, 52-57.

ziemi ojczystej Tatarów.¹

6. Odesłani więc od księcia Bati, obwinawszy bandażami nogi, aby znosić trud jazdy, wciągu dwóch tygodni² przeszli Komanję.³ W Komanji zaś bracia widzieli dużo piołunu.⁴ Kraj ten bowiem niegdys' zwał się Pontus, jak to Owidjusz z Pontu wspomina "Tristia per vastos horrent absintia⁵campos."⁶ Na szerokich rozłogach smutne piołuny budzą grozę. Bracia zaś idąc przez Komanję po prawej ręce mieli ziemię Saksów, których uważamy za Gotów, a ci są chrześcijanami;⁷

-
1. Przez Tatarów Benedykt rozumie Mongołów; Mongolję uważa za ojczyznę Tatarów tamtego czasu; t.j. XIII w.
 2. 24 kwietnia, 1246; w/g. Ystoria, cap. IX, n. 19, 22 kwietnia tegoż roku.
 3. Comania w tekście łac.; Ystoria, cap. IX, n. 21. Komanja kraj zam. przez lud koczowniczy Kumanów między Wolgą a m. Azowszem, vide Gerard, Ch., Les Bulgars de la Volga, p. 52-64.
 4. Anabasis Ammodendron, również absynthium, patrz Du Cange, I, 36.
 5. absynthium, w/g. Du Cange, I, 36, piołun.
 6. Ovidius, Epistolae, I, lib. III.
 7. Ystoria, cap. VII, n. 10; Altaner, B., Die Dominkanermissionen, 71, Goci krymscy.

dalej Alanów, którzy są chrześcijanami;¹ potem Gazarów, którzy są chrześcijanami;² w tej ziemi leży Ornam³ miasto bogate, wzięte przez Tatarów przez zalanie wodą; i następnie Cyrkasów, i ci są chrześcijanami; poczem Gruzinów, i ci są chrześcijanami.⁴

7. Na Rusi zaś, jeszcze uprzednio, mieli po lewej ręce Mordwanów, ci są poganami i mają większą część głowy z tyłu wygoloną; następnie Bylerów, i ci są poganami; dalej Baskardów, którzy są dawnymi Węgrami;⁵

-
1. Ystoria, cap. VII, n. 10; Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, Les prairies d'or, II, 42-43; Pelliot, P., Chrétiens d'Asie, 641-642; Moule, A.C., The Minor Friars in China, 20-26.
 2. Ystoria, cap. V, n. 26; również informacje z przypisu poprzedzającego. Ornam podane jest Ornas.
 3. Ystoria, cap. IX, n. 23 i przypis 4, oraz 5.
 4. Cf. Altaner, Die dominikanermissionen, 67-71, oraz Tamarati, L'église georgienne, p. 427. Grzegorz IX organizował wyprawę na pomoc Gruzji. W liście z 13 stycznia, 1241, zapewnia królowę Rusudan i jej syna, księcia Dawida, o trosce ratowania Gruzji od jarzma mongolskiego. Tegoż księcia spotkał Benedykt na dworze kahana. Cf. rozdział Droga do Mongolji.
 5. Ystoria, cap. V, n. 29. Cf. również Ch. Gerard, Les Bulgares de la Volga et les Slaves du Danube, ch. I.

poczem Kynocefalów¹ mających psie głowy; później Parocytów, którzy mają usta małe i wąskie, i nic nie mogą żuć, tylko biorą płyny i odżywiają się wywarem mięs i owoców.²

8. Na granicy Komanji bracia przeszli rzekę imieniem Jarach,³ gdzie zaczyna się kraj Kangitów. Przezeń szli dwadzieścia dni. Mało ludzi tam napotkali, lecz wiele bagien i obszernych słonych moczar i rzeki słone, które uważamy za Bagna Meotyckie. Przez osiem dni szli również przez olbrzymie pustkowia zeschłe i rude⁴ od upałów. Za ziemią Kangitów doszli do Turkia, gdzie najpierw zobaczyli wielkie miasto Iankynt,⁵ idąc około dziesięć dni przez tę Turkia. Trzyma się zaś

-
1. Cynocephales w tekst. łac.; Ystoria, cap. V, n. 31.
 2. Ystoria, cap. V, n. 30. Opowiadanie to zasłyszane po drodze i powtarzane w Relatio przez Benedykta świadczy o jego łatwowierności w dziedzinie geografii opartej na asumpcji, że świat jest pełen nieznanых tajemnic i niespodzianek.
 3. Ystoria, cap. IX, n. 13. W dolnym biegu Uralu znajdują się błota i moczary słonowe, największe znane są pod nazwą Inderskie.
 4. w/g. Du Cange, IV, 4, sabulosus znaczy spieczony, rudy, czerwony.
 5. Ystoria, cap. V, n. 25, nazywa Turkia: terra Biser-minorum. Iankynt mógł być dzisiejszym Jenguikent, albo Janikent w Turkiestanie.

Turkie zakonu Mahometa.¹ Za Turkia² weszli do ziemi, zwanej Karakytai, to jest Czarni Kitaje, a ci są poganami. W tej ziemi żadnego miasta nie widzieli, a widzieli morze po lewej ręce, które uważamy za morze Kaspjskie. Z tego kraju weszli na ziemię Naimanów, gdzie żadnych osiedli i miast nie ujrzeli. Oni ongiś byli władcami Tatarów. Z tego kraju weszli na ziemię Tatarów w święto Marji Magdaleny.⁴ Tam zastali cesarza pod wielkim namiotem, zwanym Syra Orda i tam przebywali cztery miesiące i byli obecni przy wyborze Guiuk-hana,⁵ ich cesarza.

9. Tenże brat Benedykt Polak ustnie nam podał,⁶ że obaj widzieli tam około pięciu tysięcy magnatów i potentatów,⁷ którzy zjawili się pierwszego dnia na wybór

1. Ystoria, cap. V, n. 26.

2. Przez Turkya W.W. Rockhill rozumie Turkiestan, The Journey of William of Rubruck, p. 37, przypis 1. To być mogła najprawdopodobniej dolina Syr Darji.

3. Cf. Cordier, H., Histoire générale de la Chine, II, 176-198. Z tego można również wnioskować że Benedykt obeznany był z historją Mongolji i jej podbojów.

4. 22 lipca, 1246 r.

5. Benedykt fonetycznie podaje Cuiuckan, w par. 5 Cuyucchan.

6. viva voce retulit.

7. Szlachta i kierownicy klanów (chorągwi) wojskowych Mongołów, magnates et potentates w/g. Benedykta.

króla ubrani w baldakin,¹ lecz ani tego samego dnia, ani następnego dnia, kiedy byli w białych szatach, nie doszli do zgody. Trzeciego zaś dnia, ubrani w czerwone szaty, doszedłszy do zgody święcili wybór.² Zaświadczył także tenże brat, że około trzech tysięcy posłów wysłanych z różnych części świata również było obecnych, którzy przywiezli na ten dwór odpowiedzi, listy, daniny i dary, rozmaitego rodzaju i bardzo liczne. Wśród tych posłów wspomniani bracia byli wymieniani. Ubrani byli także w baldakin, nałożony na ich suknie, jak tego wymagała konieczność,³ ponieważ żadnemu z posłów, o ile nie był odpowiednio ubrany, nie było wolno ujrzyć oblicza wybranego i ukorowanego króla.

10. Wprowadzeni więc do Syra Orda, to jest namiotu cesarza, widzieli go w koronie, lśniącego w cudownych szatach, siedzącego w środku namiotu na wzniesieniu

-
1. baldakin tkanina jedwabna ciężka, chiński adamaszek. W Polsce w wieku XVI-XVII strojono się w baldakin wschodni pochodzenia tureckiego lub perskiego; cf. Loziński, W., Życie polskie w dawnych wiekach, rozdz. Stroje i ubiory.
 2. Ystoria, cap. IX, n. 30.
 3. Cf. Rubruc, cap. XIX, n. 5, in Sinica Franciscana; Salimbene, Cronica ed. Holder-Egger, 207.

zobnym bogato w złoto i srebro od góry nakrytem,¹ na które wchodziło się po stopniach czterema rzędami wschodów. Trzy zaś wschody były z przodu wzniesienia: środkowymi wstępował i stępował tylko cesarz, pozostałymi dwoma bocznymi dostojnicy wyższego i średniego stopnia, czwartymi zaś wschodami, które były z tyłu, wchodziła matka i małżonka jego, oraz krewni. Podobnie i Syra Orda posiadała trzy wejścia na wzór bram, z których środkowa i to największa, bardzo się wyróżniająca, zawsze stoi otworem i bez żadnej straży, którą tylko król wychodzi i wchodzi, a gdyby ktokolwiek inny nią wszedł, bezwarunkowo zginąłby śmiercią. Pozostałe dwie boczne, zawieszane materją jedwabną, bardzo surową mają straż, która strzeże ich z bronią, a przez nie inni z czcią i lękiem przed postanowioną karą wchodzi.

11. Trzeciego dnia odbyło się przyjęcie poselstwa papieskiego za pośrednictwem urzędników i tłumaczy, połączone z roztrząsaniem sprawy i zastanawianiem się. Następnie bracia zostali wysłani do matki² cesarza, którą zastali w innym miejscu siedzącą także pod wielkim,

-
1. Dach oparty na cienkich słupkach nad tronem na wzór chiński, podobny do naszego baldachimu kościelnego.
 2. Turakina, regentka po śmierci Ogodaia; cf. R. Grouset, Histoire de l'Extrême Orient, II, 438.

bardzo pięknym namiotem, która grzeczniej i przyjaźniej ich traktując odesłała do syna. W czasie swego pobytu często zachodzili do Gruzinów mieszkających wśród Tatarów, którzy ich [Gruzinów] dosyć szanują, ponieważ są przedsiębiorczy i wojowniczy. Tych ludzi nazywają Georgianami, dlatego że do świętego Jerzego [Georgius] w bitwach się uciekają¹ i uważają go za patrona,² oraz więcej go czczą niż innych świętych. Posługują się greckim³ językiem w Piśmie Świętym, a krzyże mają na swoich namiotach i wozach. Żyjąc między Tatarami w służbie Bożej grecki obrządek zachowują.

-
1. Jordanus, Mirabilia, 60.
 2. Cf. Tamarati, L'Eglise Géorgienne, 414-416; Bongars, Gesta Dei, II, 1095.
 3. Cf. Altaner, Dominikanermissionen, 71. Zależni byli od patriarchy w Konstantynopolu, lub też uznawali prymat Papieża często z powodów politycznych, lub stanowiska metropolity Gruzji. Królowa wdowa uznała Grzegorza IX, 1237, jako głowę kościoła powodując się względami politycznymi. Cf. Rodenberg, Epistulae saeculi XIII (MGH.), I, 178-179, 721-722, 725-726. Korespondencja Honorjusza III i Grzegorza IX z metropolitą Gruzji, królową Rusudan z lat 1224-1240; Mann, The Lives of the Popes, XII, 79-82; XIV, 180-181.

12. Wywiązawszy się z zadania dla którego przybyli, bracia opuścili cesarza zaopatrzeni w listy podpisane¹ jego pieczęcią, dla doręczenia Papieżowi. Wracali wraz z posłami sultana² Babilonu kierując drogę na zachód, a po piętnastu dniach drogi, wspomniani posłowie opuścili ich zawracając na południe. Ci zaś bracia szli dalej na zachód i przekroczywszy Ren w Kolonji wrócili do Papieża w Lugdunie doręczając mu listy³ cesarza tatarskiego, których treść w tłumaczeniu jest następująca:

13. Moc⁴ Boża, wszystkich ludzi władca, wielkiemu Papieżowi, listy pewne⁵ i prawdziwe. Po zasięgnięciu rady, dla nawiązania pokoju z nami, ty Papieżu i wszyscy chrześcijanie, wystaliście do nas posła swojego, jak od

-
1. Na wzór chiński list nie był podpisany odręcznie przez Guiuka, ale pieczętowany oficjalną pieczęcią władcy zastępującą podpis odręczny.
 2. Rockhill, The Journey, przyp. 2, p. 39: Ayubite, sultan Egiptu rez. w Cairo nazywanem w średniowieczu Babilonem.
 3. Wyraz litterae tłumaczymy listy używając polskiego wyrażenia dyplomatycznego na wzór "listy uwierzytelniające," "listy poselskie," i t.p.
 4. Porównaj w Załącznikach tłumaczenie francuskie listu Guiuka.
 5. litteras certissimas przetłumaczyliśmy jako pewne, czyli autentyczne, niepodrobione.

niego samego słyszeliśmy i jak to jest w twoich listach. Skoro więc pragniecie pokoju z nami, to ty Papieżu i wszyscy królowie i możnowładcy, nie zwlekajcie z przyjęciem do mnie dla omówienia pokoju i wtedy usłyszycie naszą odpowiedź, jak również i wolę. Wśród wielu słów mówisz, że powinniśmy dać się ochrzcić i stać się chrześcijanami. Na to ci krótko odpowiadamy, że nie rozumiemy, jak to możemy uczynić. Co do innej sprawy, która jest w twoim liście, a mianowicie, że dziwisz się z powodu tak wielkiej rzezi ludzi i przeważnie chrześcijan, a zwłaszcza Polaków, Morawian i Węgrów, odpowiadamy ci, że także i tego nie rozumiemy. Ale by się nie wydawało, że to pomijamy milczeniem, taka ci dajemy odpowiedź:

Ponieważ słowu Bożemu i rozkazowi Cingis-hana i hana nie okazali posłuszeństwa i po wielkiej naradzie posłów zamordowali,¹ dlatego Bog ich zgładzić nakazał

1. Nawiązuje do wymordowania posłów mongolskich w r. 1223, wysłanych do książąt ruskich. Cf. Karamzin-Hauenschild, Geschichte des Russischen Reiches, III, 197; G. Vernadski, Were the Mongol Envoys of 1223 Christians?, 146-147.

i wydał w ręce nasze. Zresztą gdyby to nie było dziełem Boga to co człowiek człowiekowi mogłby uczynić?¹ Lecz wy ludzie zachodu tylko samych siebie uważacie za chrześcijan, a innymi pogardzacie.² Lecz skąd możecie wiedzieć komu Bog raczy okazać swą łaskę? My zaś czcąc Boga w Bożej potędze od wschodu do zachodu zniszczyliśmy całą ziemię. Gdyby to nie była Boża moc ludzie cóż mogliby byli uczynić? Wy zaś jeżeli przyjmiecie pokój i waszą siłę zbrojną macie zamiar mnie poddać, to ty Papieżu i władcy chrześcijańscy za żadną cenę nie zwlekajcie przyjść do mnie dla zawarcia pokoju, a wtedy będziemy pewni, że chcecie mieć pokój z nami. Jeżeli zaś Bożym i naszym słowom nie uwierzycie i rady nie posłuchacie by do nas przyjść, to będziemy uważali za pewne, że wojnę chcenie mieć z nami. Co się potem

1. t.zn. to było wolą i dziełem Boga.

2. W tem wyrażeniu możnaby dopatrzeć się aluzji do chrześcijan nestorjańskich wśród Mongołów, oraz do hierarchji nestorjańskiej w północnych Chinach nie uznającej Papieża za głowę kościoła. Cf. A.C. Moule, Christians in China, 160-200.

stanie, nie wiemy, jeden Bóg wie. Cingis-han pierwszy władca, drugi Ogodai-han, trzeci Guiuk-han.¹

*
* *

-
1. Koniec tłumaczenia łacińskiego przywiezionego z przez posłów papieskich, które było najprawdopodobniej uważane na równi z oryginałem perskim. Nasze tłumaczenie jest pierwszym polskim przekładem.

RELATIO Fr. BENEDICTI POLONI

1. Anno Domini M.CC.XL. v frater Iohannes de Ordine Minorum fratrum, dictus de Plano Carpini, a domino Papa missus ad Tartaros cum alio fratre eiusdem Ordinis,¹ in pascha exiens a Lugduno Ballie ubi Papa fuit, profectus in Poloniam assumpsit in Wratislavia² tercium fratrem eiusdem Ordinis Benedictum nomine, Polonum genere, ut esset sibi socius laboris et huius sollicitudinis³ ac interpres. Qui mediante Conrado duce Polonorum pervenerunt⁴ Kioviam, civitatem Ruscie que nunc est sub servitute Thartarorum.⁵ Quorum civium rectores conductum eis dederunt ad sex dietas,

1. P om. eiusdem Ordinis.

2. B Watislavia; P Vretselavia.

3. P sollicitationis.

4. P add. usque

5. P Tartarorum.

usque ad primam custodiam Thartarorum circa principium Comanie.¹

2. A cuius custodie ducibus cum audissent eos esse nuntios Pape, postulatis et receptis ab eis muneribus, dicti duo fratres Iohannes et Benedictus, tercio fratre debilitato,² cum equis et clientulis quos secum adduxerant ibidem relictis, ut eis mandabatur, in ipsorum Thartarorum equis cum³ sarcinulis suis sibi salvis perducti sunt ad secundam custodiam. Et ita per plurimas custodias equis permutatis.

3. Tertia die pervenerunt ad ducem unius exercitus, qui prefectus⁴ erat octo milibus armatorum, cuius ministri postulantes et recipientes⁵ munera, ipsos ad ducem suum Corenzam⁶ perduxerunt. Hic interrogavit ab eis causam itineris et qualitatem negotii; qua comperta adiunxit eis tres Thartaros de suis, qui procurarent eis⁷ in equis⁸, in expensis de exercitu ad exercitum,

1. B Comonie.

2. B add. et.

3. P et.

4. P profectus.

5. B add. ipsius.

6. B Cureniza; P Curoniza.

7. P eos.

8. P add. et.

donec venirent ad principem Bati nomine, qui est unus de maioribus principibus Thartarorum, qui et Ungariam devastavit.

4. In media via transierunt fluvios dictos Nepere et Don; in quo itinere expenderunt quinque septimanas et plus, scilicet¹ a dominica Invocavit usque ad feriam quintam cene Domini, in² quo die venerunt ad Bati,³ ipsum invenientes super magnum flumen Ethil⁴ quem Rusci vocant Volga, qui creditur esse Thanais.⁵

5. Ministri itaque Bati postulata ab eis receperunt munera, scilicet XL pelles castorum⁶ et LXXX pelles taxorum. Que munera portata sunt inter duos ignes sacratos ab eis et fratres coacti sunt sequi munera, quia sic⁷ mos est apud Thartaros expiare nuncios et

1. B om. scilicet.

2. P om. in.

3. B Beati.

4. B om. Ethil.

5. P Tanais.

6. P castrorum.

7. B sicut.

munera per ignem. Post ignes stabat currus continens auream statuum Imperatoris, que similiter solet adorari, sed fratres omnino adorare renitentes, compulsi sunt tantum¹ capita inclinare. Bati ergo audita legatione et de verbo ad verbum examinata, cum² litteris suis una cum predictis Thartaris ductoribus eorum post v dies, scilicet tertia feria post pascha, misit eos ad filium magni Imperatoris, cuius filii nomen est Cuy[u]cchan,³ in terram⁴ nativitatis Thartarorum.

6. Dimissi sunt⁵ itaque a Bati principe, et ligatis⁶ membris institis propter tollerandum laborem equitandi, post duas ebdomadas egressi⁷ sunt Comaniam.⁸ In Comania autem plurimum invenerunt absyntium. Nam hee terra olim dicebatur Pontus, sicut Ovidius de Ponto commemorat: Tristia per vastos horrent absynthya campos.

1. P tamen.

2. B om. cum.

3. B Kyvekan.

4. P Terra.

5. P om. sunt.

6. B Ligati; P legatis.

7. P ingressi.

8. B Comaniam.

Fratres vero euntes per Comaniam a dextris habuerunt terram Saxorum quos nos credimus esse Gothos,¹ et hii sunt christiani; postea Alanos² qui sunt christiani; postea Gazaros qui sunt christiani; in hac terra sita est Ornam, civitas opulenta a Thartaris capta per submersionem³ aquarum; deinde Cyrcassos⁴ et hii sunt christiani; postea Georgianos et hii sunt christiani.

7. In Ruscia vero in antea habuerunt Morduanos a sinistris, hi sunt pagani et habent capud retro rasum pro maiori parte; postea Byleros⁵ et hii sunt pagani; postea Bascardos⁶ qui sunt antiqui Ungari; postea Cynocephales⁷ capud caninum⁸ habentes; postea Parocitas qui habent os parvum et angustum, nec quidquam⁹ possunt masticare,¹⁰ sed sorbicia¹¹ sumunt et vaporibus carnum

1. P Gotos.

2. B Alanes; P Alani.

3. P submersiones.

4. B Cyrcassor; P Cyrcassorum.

5. B Syleros.

6. B Basardos.

7. B Cynocephalos.

8. P Canium.

9. P quid aliud.

10. B manducare.

11. P sorbici.

et fructuum reficiuntur.

8. In fine Comanie¹ transierunt fluvium cui nomen Iarach,² ubi incipit terra Kangitarum. Per illam fecerunt xx dietas, ubi paucos homines invenerunt sed plurimas paludes et amplas salsas et flumina salsa, quas credimus esse meotidas³ paludes; transierunt etiam octo diebus per vastam solitudinem squalentem⁴ prorsus ariditate et sabulosam. Post terram Kangitarum venerunt Turkeyam, ubi primo invenerunt magnam civitatem Iankynt,⁵ facientes circa decem dietas per eandem Turkeyam; habet autem Turkyia legem Machometi. Post Turkeyam intraverunt terram que vocatur Karakytai, id est⁶ nigri⁷ Kitay, et hii sunt pagani, in qua nullam civitatem invenerunt, in qua invenerunt mare a sinistris, quod credimus esse Caspium mare. Post hanc terram intraverunt terram

1. B Comanie.

2. P Jajach.

3. P meondas.

4. B scalementem.

5. P Janekyn.

6. B delevit id est.

7. P niger.

Naymanorum, in qua nullas villas vel civitates invenerunt,¹ qui quondam fuerunt domini Thartarorum. Post hanc intraverunt terram Thartarorum in festo Marie Magdalene ubi² invenerunt Imperatorem apud tentorium magnum quod vocatur Syra orda, ubi morati sunt per quatuor menses, et interfuerunt³ electioni Cuiu[c] kan⁴ Imperatoris eorum.

9. Et idem frater Benedictus Polonus viva voce nobis retulit, quod ipsi ambo viderunt ibidem circiter quinque milia hominum magnatum et potentum, qui omnes induti baldakino⁵ prima die comparuerunt in electione Regis, sed nec ipsa die, nec sequenti die, cum comparuissent in albis samitis, concordaverunt, tertia autem die, induti rubeis samitis, concordantes electionem celebraverunt. Testatus est eciam idem frater circa tria milia nunciorum similiter⁶ de diversis mundi partibus missorum affuisse, qui responsiones, litteras vel tributa

1. P om. in qua.... invenerunt.

2. P ibi.

3. B om. et interfuerunt.

4. P Cueuckan.

5. B baldekyno.

6. P scilicet.

vel xennia¹ diversimoda et multa valde ad eandem curiam detulerant, inter quos dicti fratres induti numerabantur et ipsi super² tunicas suas baldakino³ prout necessitas urgebat, quia nulli nuntiorum, nisi adcurate vestito,⁴ vultum Regis electi et coronati licuit intueri.

10. Introducti ergo in Syra ordam, scilicet in⁵ stacionem Imperatoris, viderunt ipsum coronatum, in⁶ mirifico habitu effulgentem, sedentem in medio tentorii super quoddam tabulatum, auro et argento multipliciter decoratum et desuper cancellatum,⁷ super quod quatuor distinctionibus ascensuum per gradus ascendebatur. Et tres quidem ascensus erant antierius ad tabulatum, per quorum medium solus Imperator ascendebat et descendebat,⁸ per reliquos duos collaterales potentes et mediocres,⁹ per quartum vero, qui erat a¹⁰ dorso eius, mater et uxor

1. P munera; B diversi omnida.

2. P desuper.

3. B baldekyno.

4. P vestiti.

5. P om. in.

6. P et.

7. P add. ascensus erant antierius ad tabulatum.

8. P ascendit et descendit.

9. P nobiles et alii.

10. P quod erat in.

sua et consanguinei ascendebant. Similiter¹ Syra orda habebat tres introitus in modum portarum, quarum media et maxima que, longe² alias precellens, semper est patula et sine omni custodia, solo rege per eam exeunte et introeunte; et si aliquis³ alius per eam ingrederetur, irremediabiliter interficeretur. Relique due collaterales firmate seris, acerrimos habent custodes ab eisdem cum armis observate, per quas alii cum reverencia, metu statute pene, intrant.

11. Tercia die per officiales et interpretes audita est legatio domini Pape cum discussione et maturitate, et postea fratres missi sunt ad matrem Imperatoris, quam reperierunt in alio loco sedentem eciam in magno tentorio pulchro valde; que magis urbanus et familiaris ipsos pertractans, ad filium remisit. Ubi cum morarentur frequenter adiungebant se Georgianis inter Thartaros existentibus⁴, qui sunt satis ab ipsis⁵ honorati, quia sunt strenui⁶ et bellicosi.⁷ Hi homines

1. P super.

2. P media que et maxima longe.

3. P per quam intrante; et si quis.

4. P existentes.

5. P Tartaris.

6. B strenui.

7. B quasi; P om. quasi.

Georgiani dicuntur, eo quod sanctum Georgium in preliis suis advocant, habendo[que eum in] patronum, et pre aliis sanctis eum honorant; utentes greco ydiomate in scripturis sacris, et cruces super stationes et currus suos habentes. Consuetudines Grecorum in divinis¹ inter Thartaros observant.

12. Expleto itaque negocio pro quo [2r] fratres venerant, dimissi ab Imperatore cum litteris sigillo suo signatis ad dominum Papam reportandis, revertebantur cum nunciis Soldani Babylonie versus occidentem viam facientes, et cum simul per xv dies processissent,² dicti nuncii eos dimiserunt declinantes ad meridiem. Ipsi autem fratres ad occidentem progrediebantur et apud Coloniam transito Rehno reversi sunt ad dominum Papam³ Lugdunum, litteras Imperatoris Thartarorum eidem presentantes quorum tenor per interpretationem factam talis est.

13. Dei fortitudo, omnium hominum Imperator, magno Pape litteras certissimas atque veras. Habito consilio pro pace habenda nobiscum, tu Papa et omnes christiani, nuntium tuum nobis transmisisti sicut ab ipso audivimus,

1. P add. officiis.

2. B procecissent.

3. P add. apud.

et in tuis litteris habebatur. Igitur si pacem nobiscum habere desideratis, tu Papa et omnes Reges et potentes, pro pace diffinienda ad me venire nullo modo postponatis, et tunc nostram audietis responsionem pariter atque voluntatem.

Tuarum continebat series litterarum, quod deberemus baptizari et effici christiani. Ad hoc tibi breviter respondemus, quod hoc non intelligimus qualiter hoc facere debeamus. Ad aliud quod etiam in tuis litteris habebatur, scilicet quod miraris de tanta occisione hominum et maxime christianorum et potissime Polonorum, Moravorum et Ungarorum, tibi taliter respondemus quod etiam hoc non intelligimus. Verumtamen ne hoc sub silentio omnimodo transire videamur, taliter tibi dicimus respondendum: Quia littere Dei et precepto Cyngis-Chan et Chan non obedierunt et magnum consilium habentes nuntios occiderunt, propterea Deus eos delere precepit et in manibus nostris tradidit. Alioquin, quod si Deus non fecisset, homo homini quid facere potuisset? Sed vos homines occidentis solos vos christianos esse creditis et alios despicitis. Sed quomodo scire potestis, cui Deus suam gratiam conferre dignetur? Nos autem Deum adorando in fortitudine Dei ab oriente usque in occidentem delevimus omnem terram. Et si hec Dei fortitudo non esset, homines quid facere potuissent? Vos autem si

pacem suscipitis et vestras nobis vultis tradere fortitudines, tu Papa cum potentibus christianis ad me venire pro pace facienda nullo modo differatis; et tunc sciemus quod vultis pacem habere nobiscum. Si vero Dei et nostris litteris non credideritis et consilium non audieritis, ut ad nos veniatis, tunc pro certo sciemus quod guerram habere vultis nobiscum. Post hec quid futurum sit nos nescimus, solus Deus novit. Cyngis-Chan primus Imperator. Secundus Ochoday-Chan. Tertius Cuiuch-Chan.

ROZDZIAŁ VII

KOŃCOWE UWAGI I WNIOSKI.

Miejsce Benedykta w średniowiecznej literaturze polskiej.- Znaczenie Benedykta jako pisarza.- Wpływ Ystoria i Relatio na piśmiennictwo średniowieczne.- Dwa osiągnięcia podróży Benedykta i Carpinięgo.- Raport minorytów z podróży do Azji Środkowej na tle wiedzy geograficznej wieku XIII-XV.- Droga na Wschód przez Polskę.-

ROZDZIAŁ VII

KOŃCOWE UWAGI I WNIOSKI

W dziedzinie polskiej literatury średniowiecznej miejsce Benedykta Wrocławczyka zajmuje istotnie poczesne miejsce. Jest on pierwszym podróżnikiem polskim, którego łaciński opis podróży ze względu na dokładność obserwacji geograficznych i zupełny prawie brak emocjonalności oraz dewocyjno-dydaktycznych dodatków tak charakterystycznych dla jego czasu, czyni go wyjątkowym pisarzem wieku XIII. Jest on równocześnie pierwszym polskim podróżnikiem światowym o charakterze świeckim, tak ze względu na geograficzny opis podróży do Azji dalekowschodniej, jak i ze względu na polityczne cele wyprawy.

Znaczenie dzieła Benedykta Polaka, Ystoria

Mongalorum i Relatio Fr. Benedicti Poloni,¹ w którym autorstwo jego jest tak wybitne, doniosłe jest z wielu względów, zarówno jako dokumentu historycznego, geograficznego jak i dzieła literackiego zupełnie odmiennego w formie i duchu od pism i utworów pióra późnego średniowiecza. Autor wykazuje szerokie zainteresowanie zjawiskami napotkanymi w czasie podróży. Opisuje je obiektywnie z podaniem miejsc, dat i okoliczności towarzyszących, unikając świadomie ogólników, lub osobistych reakcji uczuciowych. Gdy wspomina o rzeczach i wiadomościach zasłyszanych to podkreśla równocześnie, że jest to zasłyszane od osób trzecich, godnych wiary. Inteligencja i kultura Benedykta Polaka jest nieprzeciętnie wysoka na czas, którego jest przedstawicielem. Dlatego też osobowość jego, oraz umysłowość i poziom kultury świadczy dobrze o warunkach w których wyrósł, o polskiej kulturze połowy wieku XIII.

Benedykt Wrocławczyk nie jest znany w polskiej

-
1. Patrz rozdz. IV naszej rozprawy. C. Raymond Beazley, określa braciśzka Benedykta Polaka jako: "Benedict the Pole, friar-traveller and writer, companion of Carpini, points added by him to Carpini's narrative, especially in Russia, Komania and Mongolia." (p. 575, vol. III, The Dawn of Modern Geography.)

literaturze średniowiecznej.¹ Żaden z historyków żyjących przed M. Wiszniewskim nie pisze o nim. Wzmianka² Wiszniewskiego, w oparciu o błędne przesłanki rozumowania, jest pierwszą wiadomością, jakkolwiek daleka od dokładności historycznej. Wiszniewski nie znał prac Benedykta.³ Pracą niniejszą staraliśmy się wydobyć z zapomnienia postać Benedykta Polaka z Wrocławia, jako podróżnika-odkrywcę,⁴ dyplomata papieskiego i łacińskiego pisarza polskiego. Po siedmiuset latach pozostawania Pamiętnika Benedykta w tekście łacińskim podaliśmy w niniejszej rozprawie nasze pierwsze tłumaczenie.

1. Nawet R. Pilat nie wspomina o nim w Historji literatury polskiej w wiekach średnich, ani A. Brückner, w Dziejach kultury polskiej, milczą również inni.
2. Historja literatury polskiej, II, 204. Wiszniewski opierał się na wyciągu Speculum Historiale Wincetego z Beauvais. Manuskrypt Relatio pierwszy wydał M. D'Avezac w r. 1838, patrz rozdz. VI naszej pracy.
3. Ch. Lassen, Indische Alterthumskunde, vol. IV, 84, błędnie nadmienił podróż Carpini-Benedykt podając datę na r. 1259, oraz cesarza chińskiego, Kubilaj, dyn. Mongolskiej, zamiast Guiuka kahana. Benedykta nazywa: Polonius.
4. Drobne wzmianki niedokumentacyjnego charakteru znaleźć można w polsk. encyklopedjach opierających się na M. Wiszniewskim: Polski słownik biograficzny, vol. I, Polsk. Ak. Um. Kraków, 1936. Encyklopedia Powszechna-Ultima Thule, vol. I, p. 708; Warszawa, 1930. Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego, vol. I, col. 337; Warszawa, 1927. S. Orgelbranda Encyklopedia Powszechna z ilustracjami i mapami, vol. I, p. 307; Warszawa, 1898; vol. I, pp. 424-425, Kraków, 1935.

Pominięcie Benedykta Polaka w polskiej historjografji i literaturze, tłumaczyć można wieloma względami, ale przede wszystkim brakiem opracowania całości zagadnienia najazdu Mongołów na Europę w oparciu o liczne źródła zarówno azjatyckie, jak i europejskie.¹ Zadaniem niniejszej pracy było również przez rozprawę nad Benedyktem Wrocławczykiem, związanym osobiście z najazdem Mongołów, dać przyczynek do badań nad mongolskimi najazdami wieku XIII. Ubóstwo dokumentacji skłoniło nas do przyjęcia metody analityczno-syntetycznej, tak często niewdzięcznej dla historyka.

Udział Benedykta w negocjacjach unji Halicza z Rzymem w r. 1246 (jak przedstawiliśmy w rozdziale III) był o charakterze eksperta i przedstawiciela strony polskiej w całości negocjacji odbywanych w Haliczu po drodze do Mongolji i w czasie zatrzymania się legatów w Haliczu w lipcu, 1247 r., gdy wracali z Sira Orda od kahana Guiuka z listami do Innocentego IV. Osiągnięcie po rozumieniu z Danielem Halickim dla unji kościelnej Halickiej Rusi należy częściowo przypisać osobistym zaletom Benedykta Polaka,

1. Opracowania G. Strakosch-Grossmann, H. Howorth, i t.d., są przestarzałe, lub w wielu miejscach błędne. Nawet doskonała praca D'Ohsson raczej zajmuje się Mongołami od strony Persji, niż Europy, jest już pod wieloma względami przestarzała.

jako wyrobionego i mądrego negocjatora.

Wpływ zaś na piśmiennictwo średniowieczne pracy pisarskiej Benedykta związanej z jego autorstwem Ystoria i Relatio jest większy niż to się ocenia w pracach poświęconych samemu Carpinieniu tylko. Wykazuje nam to pamiętnik z podróży do Mongolji (1253) franciszkanina Rubrucka, pamiętnik Marco Polo, kronika Salimbene de Adam, kronika klasztoru św. Pantaleona w Kolonji, encyklopedyczna kronika Wincentego z Beauvais, oraz późniejsze zainteresowania i wpływy w wieku XIV. Do tych ostatnich należy praca literacko-podróżnicza przypisywana Sir John Mandeville z Saint Albans pod Londynem, tak wcześnie budząca zainteresowanie Anglii Azją. Kompilacja, znana pod autorstwem J. Mandeville jest pochodzenia francuskiego, zrobiona była przez Jean d'Outremeuse w latach 1351-1371. Zasięg więc raportu Benedykt-Carpini jest o charakterze ogólnoeuropejskim.

Wydawałoby się, że Ruś Kijowska pozostająca pod

-
1. Vide wydanie Paul Homelius, Mandeville's Travels, translated from the French of Jean d'Outremeuse. Edited from MS. Cotton Titus c. XVI, in the British Museum, London, 1919-1923. Vol. I, Text (1719); vol. II, Introduction and Notes (1723). Publication of the Early English Text Society.

jarzmem mongolskim wraz z księstwami północnymi, aż do końca wieku XV, powinna rozszerzyć wiedzę o świecie w skutek tego, lub też przynajmniej poznać Azję Środkową i Daleki Wschód. Kroniki jednak ruskie nie pozostawiły potomności żadnych wiadomości pozwalających twierdzić, że egzotyczny Wschód znany był na Rusi. Poza dokumentacją odnoszącą się do składania danin Mongołom, czy wygrywania politycznej sytuacji istniejącej pod panowaniem "tataro-mongolskim" w dynastycznych walkach drobnych księstw, nie znajdziemy tam opisów geograficznych właściwej Mongolji, czy krajów z nią graniczących. Było to skutkiem pasywnej mentalności klas rządzących na Rusi i ogólnego stanu cywilizacyjnego klas rządzonych pozostających w obskurantyzmie do czasów nowożytnych. Nic też dziwnego, że opisy i pamiętniki zachodnio-europejskich podróżników przez ziemie ruskie idących nawet, jak Benedykt i Carpini, nie zainteresowały średniowiecznych pisarzy Rusi Kijowskiej.

Patrząc z perspektywy czasu na odkrywczą podróż Benedykta Polaka i Jana Carpiniego lądową drogą północną do Azji Środkowej, widzimy dwa jej osiągnięcia.

Pierwsze, bezpośrednie: otwarcie drogi dla kupców i misjonarzy, oraz nawiązanie stosunków poli-

tycznych między kurją papieską a władzami mongol-
skimi.¹

Drugie, pośrednie osiągnięcie: odbycie odkryw-
czej podróży na Daleki Wschód i pozostawienie opisu
o wysokiej wartości geograficznej. Skutki tego o-
siągnięcia dają się zaobserwować z powolnym wzrostem
wiedzy o świecie i przeobrażeniem starych nauk.

Ograniczona była korzyść dla współczesnych z
odbytej wyprawy posłów papieskich na Daleki Wschód.
Brak druku jako środka popularyzującego napisane
prace, stanął na przeszkodzie szerszemu zapoznaniu
się z odpisami manuskryptu oryginalnego.² Ci zaś

1. Prof. L. Olschki w swej pracy Marco Polo's Precursors, 47-48, uważa Benedykta i Carpiniego za tych
co bezpośrednio zbliżyli Mongolję do Europy przez
rozum Innocentego IV wysyłającego ich do kahanu:
"But after the first successful contact between
the Roman Curia, and the Mongols, Tartar embassies
to the Pope and the King of France became more
frequent, and later on even habitual, thus ren-
dering ever safer and more inviting, so to speak,
further exploration into remotest Asia. And this
is not one of the least of the glories which
adorn the history of the Order of St. Francis."
2. Ricoldus de Monte Crucis, O.P., który szedł na
Wschód, do Turkiestanu i Persji, przy końcu wieku
XIII, a więc pięćdziesiąt lat po Benedykcie Polaku,
nie znał Ystoria, ani Relatio. Cf. V. Fineschi,
Itinerario ai paesi Orientali di Fra Riccoldo da
Monte di Croce. Montecroce pisał pamiętnik swój
przed śmiercią, t.j. przed r. 1309. Cf. etiam
J. C. M. Laurent, Peregrinatores Medii Aevi.

co mieli dostęp do studjów opisu podróży byli wyrazem ogólnego stanu zacofania wiedzy geograficznej. Opisy dalekich podróży w wiekach XIII-XV były uważane więcej za zbiór opowiadań romantycznych podróżników światowych, niż za materiał informacyjny o zjawiskach na powierzchni ziemi. Dlatego też olbrzymi zbiór wiadomości geograficznych zawartych w księdze-pamiętniku Marco Polo przyjmowano za fantastyczne opowiadania kupca-podróżnika.¹ Fakty oraz obserwacje notowane przez Ystoria i Relatio, dotyczyły tak dalece odmiennych warunków obcego świata kulturalnego, że dla czytelnika średniowiecznego, nawet inteligentnego, wydać się mogły zupełnie fikcyjnymi opowiadaniem i gwoździem uczciwej rozrywki umysłowej. Rozumieli to nasi sprawozdawcy zaznaczając w zakończeniu,² "aby u nikogo nie powstała jakakolwiek

1. H. Yule, The Book of Ser Marco Polo, I, 129.

2. Ystoria, IX, 49: "Et ne aliqua dubitatio, quin fuimus ad Tartaros, apud aliquos oriatur, nomina illorum scribimus qui ibidem nos invenerunt. Rex Daniel Ruscie, cum omnibus militibus et hominibus suis, qui venerant secum, nos invenerunt prope stationes Carbon, qui habet sororem Bati in uxorem; apud Correnzam invenimus Nagrot centurionem Kiovie et socios eius, qui etiam nos per quamdam partem vie duxerunt; et isti post nos venerunt usque ad Bati. Apud Bati invenimus filium ducis Ierozlay, qui habebat militem unum de Ruscia qui vocatur Sangor, qui fuit natione Comanus sed nunc est christianus, ut alter Ruthenus, qui apud Bati noster fuit interpres de terra susdaliensi. Apud Imperatorem Tartarorum invenimus ducem Ierozlaum, qui mortuus est ibidem."

wątpliwość, że byliśmy u Tatarów, imiona bowiem podajemy tych, którzy nas tam widzieli." Wyliczają świadków żyjących, a będących osobami powszechnie znanymi, jak książęta ruscy, których spotkali po drodze, lub w Mongolji, jak wielcy kupcy z Konstantynopola, Pizy, Akry, Wenecji. Powołują się na kupców polskich z Wrocławia (testes sunt mercatores Wratislaviae) i innych licznych¹ z całej Polski i Austrii, "qui usque in Kyoviam venerunt nobiscum, et sciverunt quod nos manus intravimus Tartarorum." Proszą równocześnie tych wszystkich, którzy będą czytać, aby nic nie umniejszali co jest napisane w sprawozdaniu podróży, żeby się niczemu nie sprzeciwiali, ponieważ jest to podane, co widzieli własnymi oczami, lub też co słyszeli od wiarygodnych świadków. "Niech Bóg nam będzie świadkiem," podkreślają, że nic świadomie nie dodali od siebie co nie byłoby

-
1. Ystoria, IX, 51: "... et multi alii mercatores, tam de Polonia, quam de Austria, qui venerunt in Kioviā postquam ad Tartaros ieramus. Sunt et testes mercatores de Constantinopoli qui per Tartaros in Rusciā venerunt, et erant in Kiovia, cum de terra reversi sumus Tartarorum. Nomina autem mercatorum illorum sunt hec: Michael Ianuensis et Bartholomeus, Manuel Veneticus, Iacobus Reverius Acre, Nicolaus Pisanus, isti sunt maiores; alii minores sunt: Alii plures fuerunt, sed eorum nomina nescimus."

20

prawdą.¹

Owczesi opisy Marco Polo zwali Mirabilia mundi. Kopje manuskryptu oryginalnego, których się wiele przechowało, odbiegają od oryginalnego dzieła geografa weneckiego. Skryby bowiem potraktowały opisy markopolowe za wynik fantazji podróżniczej, których nie oszczędzono przydawkami, lub poprawkami tekstu.

Świat był w dalszym ciągu dla ówczesnych pojęć zbudowany zgodnie z geografją Strabo, czy też Ptolomeusza, u których morze Kaspijskie było zatoką oceanu, a ocean Indyjski był morzem zamkniętym.² Odmienny i zgodny w tym wypadku z rzeczywistością, pogląd Herodota był albo nieznany, albo nie porównywany z opisami chociażby tylko tych dwu starożytnych geografów. Azja była pojęciem dość wąskim. Sięgała Donu i Persji. Dalej już zaczynała się terra ignota, zakończona otaczającą wodą całość tarczy

-
1. Ystoria, IX, 52: "Rogamus cunctos qui legunt predicta, ut nihil minuant nec apponant, quia nos omnia que vidimus vel audivimus ab aliis, quos credebamus fide dignos, sicut Deus testis est, nihil scienter addentes, scripsimus previa veritate."
 2. Cf. C. R. Beazley, The Dawn of Modern Geography, II, rozdz. 1-3.

ziemskiej. Opisy więc wyprawy lądowej do środka Azji przez Benedykta Polaka, czy później przez W. Rubrucka i M. Polo przez całą Azję¹ łącznie z powrotną drogą (M. Polo) przez morza do Europy, wydaje się, powinny zburzyć stare błędy, oraz uzupełnić całość nauki powierzchni ziemi, oraz o jej wielkości. Nie podobnego. Przesunięcie więc środka ziemi dla wieku XIII, czy XIV, z Jerozolimy było rzeczą trudną do przyjęcia. Arystoteles się już podśmiewał pisząc, że za jego czasów ludzie rysują mapy z przedstawieniem "ziemi jako koła, co jest niezgodne z tem co się widzi i z rozumem."² Pierwszy zaś geograficzny opis krajów od Dniepru do Tian-shan, przez które szli papiescy ambasadorowie, przy tym stanie wiedzy o świecie nie mógł wpłynąć na kartografię ówczesną, aby zmienić tradycyjną wiedzę o tej części świata przez wprowadzenie poprawek na mapach nieróżniących się od mapy świata Ptolomeusza

-
1. Cf. H. Yule, The Book of Ser Marco Polo, I, 135-136.
 2. Aristotelis opera. 5 vols. Berolini, edidit Academia Regia Borussica, 1831-1870. Vide, III, 130: "Quo fit etiam ut hoc tempore telluris ambitus ridicule depingant, nam parti orbis terrarum habitatae figuram tribuunt orbicularem, at hoc fieri non posse ratione pariter atque experientia cognitum." (Meteorologica, lib. II, c. 5, v. 12-15.)

czy nauki o świecie św. Izydora Sewilskiego. Olbrzymia kompilacja materiału historycznego i geograficznego "Gesta Dei per Francos"¹ ilustruje dosadnie geografję wypraw krzyżowych i aż do w. XV dokumentuje, że znany był ludziom tamtejszym basen morza Środkowego łącznie z Azją Mniejszą. Tradycyjna wiedza klasyczna nie posunęła się naprzód i nie zmieniono geograficzno-religijnego twierdzenia o Jerozolimie jako pępku świata, - umbilicus mundi.²

W Polsce nieodosobnionej od wiedzy Europy Zachodniej, łącznie z nią żyjącej bogatą kulturą łacińską średniowiecza, wydaje się, że w wieku XIII i XIV zupełnie inaczej rozumiano Azję Środkową wraz z jej Dalekim Wschodem. Polska i po najeździe w r. 1241 była w dalszym ciągu sąsiadem Mongołów, a potem Tatarów, przeciw którym prowadziła politykę obronną, a z którymi nawet współżyła później. Mimo to, pochodzenie ich Jan Długosz wyprowadzał z góry, a jeszcze w r. 1582 Maciej Strykowski sądził, że są potomkami Goga i Magoga zgodnie z werselem Ezechiela. Arabska wiedza geograficzna, podobnie jak w innych

1. Wydał J. Bongars, Hanoniae, 1611.

2. Rzadkie ilustracje podaje G. H. T. Kimble, Geography in the Middle Ages, 24, 112, 138, 186, 188.

dziedzinach, wyżej stała od wiedzy łacińskiej.¹ Brak jednak wystarczającego zainteresowania, oraz śmiałości do przewrotu starych twierdzeń błędnych chrześcijańskich kartografów nie spowodował zmian widocznych, zasadniczych w geografii drugiej połowy wieku XIV, mimo, że Marino Sanuto w r. 1321 dał dość śmiałe poprawki kartograficzne do dotychczasowego przedstawiania świata właśnie w oparciu o źródła arabskie. Wpływ odkrywczej podróży Carpini-Benedykt, oraz ich następców działał powoli na zmianę pojęć poszczególnych uczonych i da się zauważyć już w drugiej połowie wieku XIV. Mapa świata Karola V, t.zw. Mappa Catalana z r. 1375,² była pierwszą próbą poprawy kartografii Azji na podstawie opisów podróżników wieku XIII, a więc i Benedykta Polaka, który znając pierwszy geografję Mongolji, otworzył drogę swoim następcom. Dopiero jak zwiększały się odpisy i czytelnicy sprawozdań sporządzonych głównie przez znakomitego podróżnika polskiego i jego następców (Rubruck, Marco Polo, franciszkańscy misjonarze), zainteresowanie rosło.

1. Cf. G. H. T. Kimble, Geography in the Middle Ages, 44-67, 100-112.
2. Cf. H. Cordier, L'Extreme Orient dans l'Atlas catalan de Charles V. Paris, 1895.

powoli aż do połowy wieku XV, kiedy Columb i Amerigo Vespucci odkryli nieznane wody i nieznane światy. Nowe zdobycze geograficzne wprowadziły chaos w umysłowości końca wieku XV.¹ Ówczesni geografowie nie mogli strawić dawniejszych, oraz współczesnych im odkryć. Powstał zamęt geograficzny typowo przedstawiony w mapie świata Fra Mauro z r. 1459,² który do lat 1530 się ciągnął. Nastąpiło pomieszanie pojęć starych³ z nowymi, które pokutowało w kartografii jeszcze do początku wieku XVIII.

Pamiętać należy jednak, przy badaniu dróg, które lądem prowadziły do dalekiej Azji, że zapoczątkowane zostały drogą Benedykta Polaka, który pierwszy szedł jako wice-legat wraz z Janem Carpinim. Za nim poszedł poseł świętego Ludwika,

-
1. Cf. J. N. L. Baker, A History of Geographical Discovery, roźdz. IV, pp. 63-74. G. H. T. Kimble, Geography in the Middle Ages, roźdz. X: The beginnings of geographical science, (pp. 221-244).
 2. Cf. J. N. L. Baker, A History of Geographical Discovery, 53. Mapa i cenne uwagi dot. Fra Mauro, patrz: G. H. T. Kimble, Geography in the Middle Ages, 120 et seq., 116-118.
 3. Cf. H. Yule, op. cit., I, 135. H. Cordier, Bibliotheca Sinica, cols. 1955-1997. Prace dot. Marco Polo.

Rubruck, potem kupcy weneccy Polo i franciszkańscy misjonarze, a za nimi dominikanie.¹ Droga franciszkanina polskiego z Wrocławia była modyfikowana, skracana, lub przedłużana zależnie od punktu początkującego nowych wypraw, ale stała się doskonałym wyjściem Europy na Daleki Wschód,² tak jak

1. Cf. B. Altaner, Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts, 139 et seq.; dokumentację chińską podaje A. C. Moule, Christians in China before the Year 1500. Temat ten poruszany zwykle jest przez zakonnych autorów z punktu widzenia historii propagandy wiary w Azji raczej niż historii kultury. Cf. J. C. M. Laurent, Peregrinatores medii aevi. Rinaldo Monte Croce w pamiętniku c. X pięknie zauważył: "Sic et Deus in fine mundi creditur vocasse populum bestialem et sine Deo, ut partes et homines orientales, qui facti erant bestiales et legem dimiserant, puniret et desertam terram faceret. Et est memoria et gratitudine dignum omni populo Christiano, quod eadem tempore, quo misit Deus Tartaros ad partes orientales, ut occiderent, et occiderentur, misit Deus ad occidentales servos suos fidelissimos, beatos Dominicum et Franciscum, ut illuminarent, instruerent et aedificarent..."
2. Cf. etiam, E. D. Ross, Travel and Travellers of the Middle Ages. Interesujące uwagi na nasz temat podaje Sir H. Yule w I tomie Cathay and the Way Thither; essay zatytułowany: Intercourses between China and the Western Nations previous to the Discovery of the Cape Route. Poruszaliśmy w całości pracy ten temat z przytaczaniem licznych źródeł bibliograficznych.

kultura świata zachodniego szła z Polski na nie-
przyjazny, a dziki Wschód niosąc dobrobyt cywili-
zacji i poprawy ducha.

ZAŁĄCZNIKI

- I. List Innocentego IV do kahaną Mongołów.
- II. Odpowiedź Guiuka do Papieża w/g. tekstu perskiego.
- III. Listy Innocentego IV do Daniela Halickiego.
- IV. Polska dokumentacja w/g. MPH.
- V. Franciszkańska dokumentacja w/g. Annales Minorum.

ZAŁĄCZNIK I.

List Papieża Innocentego IV do wielkiego hana
Guiuka¹ datowany w Lugdunie 13 marca, 1245 r: " . . .
regi et populo Tartarorum viam agnoscere veritatis.

Cum non solum homines verum etiam animalia
irrationalia nec non ipsa mundialis elementa machine
quadam nativi federis sint unione coniuncta, exemplo
supernorum spiritum, quorum agmina universorum con-
ditor Deus perpetua pacifici ordinis stabilitate dis-
tinxit, mirari non immerito cogimur vehementer, quod
vos, sicut audivimus, multas tam Christianorum quam
aliorum regiones ingressi, horribili eas desolatione
bastatis, et adhuc continuato furore depopulatrices
manus ad ulteriores extendere non cessantes, soluto
cognitionis vinculo naturalis, nec sexui nec etati
parcendo, in omnes indifferenter animadversionis gladio
desevitis. Nos igitur, pacifici regis exemplo cunctos
in unitate pacis sub Dei timore vivere cupientes, uni-
versitatem vestram monemus, rogamus et hortamur attente,
quatinus ab impugnationibus huiusmodi et maxime

1. Monumenta Germaniae Historica, Epistolae saeculi
XIII, vol. II, 74-75.

Christianorum persecutionibus de cetero penitus desistentes, super tot et tantis offensis divine maiestatis iram, quam ipsarum exacerbatione vos non est dubium graviter provocarse, per condigne satisfactionem penitentiae complacetis; nec ex eo sumere debetis audaciam amplius seviendi, quod in alios potentie vestre furente mucrone omnipotens dominus diversas ante faciem vestram substerni permisit hactenus nationes, qui nonnunquam superbos in hoc seculo corripere ad tempus ideo pretermittit, ut si humiliari neglexerint per se ipsos, eorum nequitiam et punire temporaliter non postponat et nihilominus in futuro gravius ulciscatur. Et ecce dilectum filium fratrem I. [Iohannem]¹ et socios eius latores presentium, viros religione conspicuos, honestate decoros et sacre scripture scientia preditos, ad vos propter hoc duximus destinandos, quos pro divina reverentia, immo potius nos in ipsis, benigne recipiatis et honorifice pertractetis, fidem eis super hiis, que vobis ex parte nostra dixerint, adhibendo, et cum ipsis super predictis et specialiter de hiis que ad pacem pertinent tractatum fructuosum habentes, nobis, quid vos ad gentium exterminium moverit aliarum et quid ulterius intendatis, per

1. Annales Minorum, drukują z dokumentu franciszkańskiego pełne imię: Joannem.

961
eosdem fratres plenarie intimetis, providendo ipsis in
eundo et redeundo de securo conductu et aliis necessa-
riis, ut ad presentiam nostram tute valeant remeare.
Memoratos autem fratres, quos etc. ut in proxima usque:
alios misissemus.

Dat. Lugduni, III Idus Martii, anno secundo."

Tenże list L. Wadding podaje w Annales Minorum
(3-cie wyd.), vol. III, pp. 135-136, z drobnymi, nie-
znaczącymi różnicami w teksie wynikającymi z błędnego
odpisu, bądź też nawet czytania. Natomiast jest on
pełniejszy w zakończeniu, bo po słowie quos etc. dodaje:

"tamquam diu sub observantia regulari pro-
batos, et plene Scripturis sacris instruc-
tos inter alios praelegimus, quia utilio-
res vobis fore credimus, tamquam Salvatoris
nostri, et si putassemus quod fructuosiores
et gratiores vobis existerent, vel aliquos
Ecclesiarum Praelatos ad vos, aut potentes
alios misissemus. Datum Lugd. III Nonas
Martii anno II."

Identyczny dodatek ma list opublikowany w Bullarium
Franciscanum, wydanem przez franciszkanina J.H. Sbaralea,
vol. I, p. 353, oraz tę samą błędną datę, "III Nonas
Martii, Pontificatus Nostri Anno Secundo," t.j. 5 marca,

1245 roku, zamiast III Idus Martii. . ., t.j. 13 marca,
1245 r.

ZAŁĄCZNIK

Oryginalny list kahana Guiuka do Papieża Innocentego IV, przywieziony przez posłów papieskich, odnaleziony został w r. 1920 przez O. Cyryla Koralewskiego.¹ Znajdował się w Vetustum Archivum Pontificum w zamku Św. Anioła w Rzymie. List zasadniczy napisany był w języku perskim z dołączonym tłumaczeniem tureckim, oraz pieczęcią mongolską, jako podpisem wielkiego hana. Legaci Apostolscy przywiezli również tłumaczenie łacinskie. Prof. Paul Pelliot opublikował wierne tłumaczenie francuskie tekstu perskiego w Les Mongoles et la Papauté.² W kodeksie Colbert oraz Vindobonensis przechowane są późniejsze odpisy łacinskie. Te dwa odpisy mające różnice niezasadnicze, wynikające z czytania, czy też niedokładności w przepisywaniu, nie mają zakończenia przekładu łacińskiego i kończą się na "gwerram habere

1. Cf. Annales Minorum, III, 135.

2. Revue de l'Orient chrétien (1924, Paris), 322-332.

3. Monumenta Germaniae Hist., Epistulae saec. XIII, vol. II, p. 208.

velitis, quid post hec sit futurum, nescimus, sed Dominus solus novit." Mniej znany odpis łaciński listu względnie kompletny, poraz pierwszy opublikował A. Wyngaert¹ z kodeksu oksfordzkiego (Codex Oxoniensis) dołączony do relacji Carpiniego, a przechowany w Bodleian Library w Oxfordzie. Wszystkie te teksty, okazało się, nie są tak bliskie oryginału perskiego, jak tekst łaciński kroniki Fra Salimbene włączony do ustalonego tekstu Relatio Fr. Benedicti Poloni.² Tutaj podajemy dla porównania a) francuskie tłumaczenie P. Pelliot'a, oraz b) mniej znany tekst, Oxoniensis, albo Digby 11.

a) List wielkiego hana Guiuka do Papieża Innocentego IV w tłumaczeniu francuskim z oryginału perskiego.

Dans la force du Ciel éternel, [nous] le Khan océanique du grand peuple tout entier; notre ordre.

Ceci est un ordre envoyé au grand pape pour qu'il le connaisse et le comprenne. Après en avoir tenu conseil dans les.... des territoires du kārāl, vous nous avez envoyé une requête de

1. Sinica Franciscana, I, 40.

2. Szczegóły w rozdziale niniejszej pracy Opowiadanie Benedykta Wrocławczyka.

25

soumission, que nous avons entendu de vos ambassadeurs. Et si vous agissez selon vos propres paroles, toi qui es le grand pape, avec les rois, venez ensemble en personne pour nous rendre hommage, et nous vous ferons entendre à ce moment-là les ordres [résultant] du yāsā.

Autre [chose]. Vous avez dit que si je recevais le baptême, ce serait bien; tu m'en as informé moi-même et tu m'as envoyé une requête. Cette tienne requête, nous ne l'avons pas comprise.

Autre [chose]. Vous m'avez envoyé ces paroles: "Vous avez pris tous les territoires des Mājar et des Kiristān; je m'en étonne. Dites-nous quelle était la faute de ceux-là?" Ces tiennes paroles, nous ne les avons pas comprises non plus. L'ordre de Dieu, Cingiz-Khān et le Qā'ān l'ont envoyé tous deux pour le faire entendre. Mais à l'ordre de Dieu [ces gens] n'ont pas cru. Ceux-là dont tu parles ont même tenu un grand conseil(?), ils se sont montrés arrogants et ont tué nos envoyés-ambassadeurs. Dans ces territoires, les hommes [c'est le] Dieu éternel qui les a tués et anéantis. Sauf par l'ordre de Dieu, quelqu'un, par sa seule force, comment prendrait-il? Et si tu dis: "Je suis chrétien;

j'adore Dieu; je méprise et.... [les autres]", comment sais-tu qui Dieu absout et en faveur de qui il octroie la miséricorde, comment le sais-tu pour que tu prononces de telles paroles?

Dans la force de Dieu, depuis le ciel levant jusqu'à son occident, tous les territoires nous ont été octroyés. Sauf par l'ordre de Dieu, comment quelqu'un pourrait-il rien faire? A présent, vous devez dire d'un coeur sincère: "Nous serons [vos] sujets; nous vous donnerons notre force." Toi en personne, à la tête des rois, tous ensemble, sans exception, venez nous offrir service et hommage. A ce moment-là nous connaissons votre soumission. Et si vous n'observez pas (?) l'ordre de Dieu et contrevenez à nos ordres, nous vous saurons [nos] ennemis.

Voilà ce que nous vous faisons savoir. Si vous [y] contrevenez, en quoi en connaissons-nous? Dieu en connaîtra.

Dans les derniers jours de Jumāda le second de l'année 644 (3-11 novembre 1246).

Dans la force du ciel éternel, du Khan océanique du peuple des grands Mongols, l'ordre. S'il arrive à des peuples soumis et [des peuples] révoltés, qu'ils le respectent et qu'ils craignent.

b) Tekst łaciński listu Guiuka do Innocentego IV według manuskryptu Oxoniensis.

Dei fortitudo et omnium hominum Imperator magno Pape litteras certas et veras. Habito consilio tuum ad nos nuncium misistis, volens pacem et amicitiam habere nobiscum. Si igitur verum est quod pacem vis habere, tu Papa cum omnibus Regibus et potentibus venias ad nos, et tunc audies diffinitionem pacis ac nostram pariter voluntatem. Tuarum series litterarum continebat quod debemus baptizari et effici christiani. Ad quod tibi breviter respondemus quod non intelligimus qualiter hoc facere debeamus. Ad hoc etiam quod in tuis litteris habebatur quod miraris de tanta hominum occisione, et precipue christianorum; ad hoc similiter respondemus quod non intelleximus ad quid miraris. Sed ne videmur sub silentio preterire, tibi taliter respondemus: quia precepto Dei et

scripture Chyngiscan et Can non obedierunt; malum etiam consilium habentes nuncios occiderunt. Propterea Deus delevit eos ac etiam in manibus nostris tradidit; quod si non fecisset ipse Deus, homo homini quid facere potuisset. Sed vos Christiani occidentis Deum adoratis et alias naciones contemnitis, et vos solos creditis christianos. Sed quomodo scitis si tibi Deus suam gratiam conferre dignetur? Tu igitur Papa venias cum Regibus tuis et potentibus ad nos et da nobis fortitudines tuas. Et si non venis et nostrum consilium non audieris, pro certo sciemus quod gratiam non vis nobiscum, postea autem quid futurum sit nescimus, solus Deus veritatem novit."

ZAŁĄCZNIK III

Papież Innocenty IV listem (a) z dnia 3 maja, 1246 r., datowanym w Lugdunie, przyjmuje pod opiekę Stolicy Apostolskiej króla Rusi, Daniela i jego królestwo. Równocześnie bullą Universis Christi fidelibus in Ruscie, (b) wzywa całą Ruś aby się połączyła z głową kościoła rzymskiego. W tym celu wysyła arcybiskupa Prus i Estonji, jako swego delegata i pełnomocnika. Z listu (c) do Daniele, datowanego tegoż samego dnia, zawiadamia, że wysyła arcybiskupa dla przeprowadzenia negocjacji i zawarcia porozumienia odnośnie pomocy przeciwko "Tartaros." Podajemy poniżej treść tych trzech dokumentów, z Archivum Vetustum Vaticanum, opublikowanych przez Monumenta Poloniae Vaticana (ed. J. Ptaśnik, III, 26-27) mając na celu udowodnić, że negocjacje w sprawie Unji Halickiej rozpoczęte przez Jana Carpini i Benedykta Polaka nosiły charakter potrójny:

a) Unja Rusi schizmatyckiej z Rzymem jako realizacji części planu Innocentego IV do zjednoczenia

całego chrześcijaństwa ze Stolicą Piotrową.

b) Zjednoczenie choćby na początek Rusi Halickiej związanej tradycyjnie przez Polskę z Zachodem.

c) Ratowanie Rusi od niewoli mongolskiej przez organizację wojskowej pomocy dla Daniela.

DOKUMENT A.

Innocentius pp. IV regem Russiae eiusque
regnum sub beati Petri protectione suscipit.
Lugduni 3 Maii 1246.

Regi Russie illustri. Cum te ac regnum
tuum utpote plantationem novellam proponamus
prosequi speciali prerogativa gratie ac favoris,
votis tuis libenter annuimus et petitiones tuas,
quantum cum Deo possumus, favorabiliter exaudi-
mus. Tuis itaque supplicationibus inclinati
personam tuam et regnum predictum sub beati
Petri et nostra protectione suscipimus, et pre-
sentis scripti patrocinio communimus. Nulli
ergo etc. nostre protectionis etc. Datum
(Lugduni V nonas Maii anno tertio).

DOKUMENT B.

Innocentius pp. IV universis Christi fidelibus in partibus Russiae nuntiat se ad partes dicti regni archiepiscopum Prussiae et Estoniae, apostolicae Sedis legatum, destinandum duxisse. Lugduni 3 Maii, 1246.

Universi Christi fidelibus in Russie partibus constitutis. Cum is, qui secundum sue omnipotentiam majestatis nec loco potest nec tempore comprehendi utpote incircumscriptibilis et immensus, stabilis manens dat cuncta moveri, faciat spiritus angelos et ministros celorum que altitudine inclinata carnem assumens humanam, pro eo, quod deliciae sue sunt esse cum filiis hominum discipulos, quos elegerat in mundum destinauerit universum, ut omni predicarent evangelium creature, suo nos instruxit exemplo, ut eius sequentes vestigia, cum assumpti simus in plenitudinem potestatis nec per nos ipsos possimus singulis negotiis immi- nere, inter eos, quos in partem sollicitudinis evocavimus, onera quosi Iethro usi

consilio dividamus, unicuique secundum virtutem propriam, que variis temporibus imminet, commitendo. Sane cum in partibus vestris mores et ritus Grecorum, qui superstitione ac damnabiliter ab unitate ecclesiastica recesserunt, fuerint hactenus non sine animarum periculis observati, et nuper gratia faciente divina illuminata sint corda vestra, ut recognoscentes Romanam ecclesiam, matrem aliarum omnium et magistram, ac summum pontificem, successorem Petri, cui collate sunt claves Regni celestis ligandi et solvendi, et Ihesu Christi vicarium esse caput, quia cum unus sit dominus, una fides, unum baptisma, unum principium, unum corpus ecclesie militantis, corpus cum pluribus capitibus monstruosum et sine capite acephalum censeatur, ad devotionem et obedientiam apostolice Sedis et nostram redire, sicut accepimus, affectetis nos ei assurgentes in laudem, qui oculos Tobie per collirium ex felle piscis illuminare dignatus est, et aperire oculos ceci nati, ac exultantes cum muliere, que

iuxta veritatem evangelicam dragmam, que perierat, reinvenit, venerabilem fratrem nostrum, archiepiscopum Pruscie et Estonie, apostolice Sedis legatum, virum utique secundum cor nostrum morum honestate docorum, litterarum scientia preditum et consilii maturitate preclarum, qui vobis verba vite deferet et nostram et fratrum nostrorum plenius voluntatem exponet, ad partes vestras commissio sibi in eisdem partibus plene legationis officio duximus destinandum, concessa ei libera potestate, et evellat et destruat, dissipet et disperdat, edificiet et plantet, prout secundum Deum viderit exepedire. Quocirca universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur attente mandantes, quatenus eundem archiepiscopum, quem speciali prosequimur prerogativa favoris, sicut legatum Sedis apostolice immo Christi, cuius negotium specialiter in hac parte sibi promovendum committitur, benigne recipientes et honorifice pertractantes impendendo ei super premissis consilium, auxilium

et favorem, ipsius monitis et mandatis
salubribus devote ac humiliter intenda-
tis. Alioquin sententiam, quam idem rite
tulerit in rebelles ratam habebimus etc.
Datum Lugduni V nonas Maii anno tercio.

DOKUMENT C.

Innocentius pp. IV regi Russiae nun-
ciat, se ad partes eius regni archiepisco-
pum Prussiae et Estoniae apostolicae Sedis
legatum destinandum duxisse, eumque monet,
ut eidem legato auxilium impendat. Lug-
duni 3 Maii 1246.

In eundem modum illustri regi Russie
usque: vederit expedire. Quocirca Sereni-
tatem regiam rogamus, monemus et hortamur
attente mandantes, quatenus eidem legato
super hiis et contra Tartaros impendas si-
bi consilium, auxilium et favorem, quod
exinde apud Deum meritum et apud homines
tibi compares nomen bonum. Nosque sereni-
tatem regiam dignis valeamus in Domino
laudibus commendare. Datum Lugduni, ut in

proxima. (Data 3.V.1246, ta sama co bulli
Universis Christi fidelibus.)

725

ZAŁĄCZNIK

W niniejszym załączniku podajemy wyciągi z Monumenta Poloniae Historica, według wydania A. Bielowskiego, najstarszych zapisków dotyczących pobytu Jana Carpini i Benedykta Polaka w Polsce w czasie ich poselstwa do Mongolji, oraz noty pokrewne. Źródła pochodzące z Długosza według wydania Przeździeckiego Opera omnia, przytoczyliśmy w teksie pracy, lub przypisach, podobnie jak źródła z innych publikacyj.

1) vol. II, p. 838. Rocznik krakowski:

1247. Eodem anno frater Johannes de Plano-Carpini¹ per sedem legatus missus est ad ymperatorem Tartarorum.

2) vol. III, p. 72. Rocznik świętokrzyski:

1245. Eodem vero tempore misit [Innocentius IIII] nuncios, videlicet: Hanselmum monachum cum duobus fratribus de ordine predicatorum ad Guiuk han²

1. Kopista krakowski błędnie odczytał skrót podając d' pam'a. Vide etiam Arndta przypis na tejże stronie MPH.

2. Błędnie oddane w Roczniku przez Caywth Cham.

cesarem Tartarorum cum litteris bullatis, petens ab eodem ut Christianos detentos restitueret pristinae libertati. Qui quidem venientes Tarthariam et ipsum in orda communitatis invenientes, litteras porrexerint. Qui respondens pompose: ista non faciam dicens, deus in celo et Guiuk han¹ super terram regnat; et dixit: ego sum metum orbis terrarum, flagellum dei, et si venisset papa ad me personaliter, nunquam fecissem voluntatem ipsius. Unde deo volente, ipsis nunciis stantibus coram tentorio, fulgur cum tonitu veniens, percussit eum usque ad mortem. Tercia autem die duces ac nobiles Tartarorum alium elegerunt, videlicet Gog, nepotem ipsius, qui postmodum nuncios domini pape predicti cum reverencia ac muneribus remisit, treugas pacificas infra decem annos tenere promisit, bona fide ac litteris patentibus roboravit, ac detentos Christianos quos habuit, ipsis nunciis restituit.

1. Rocznik podaje błędnie przez Caywth Cham.

Tekst ten wcale nie jest zgodny z historją misji dominikanina Anzelma do Persji, który nie doszedł do Karakorum i nie był u kahanu Guiuka. Odświeża on jednak wizytę, a przynajmniej drogę powrotną Carpini-Benedykt z poselstwa do Guiuka. W czasie zatrzymania się w Krakowie, w drodze powrotnej zapewne dawali bracia do czytania swój raport z odbytej podróży i audjencji u "ymperatora" Guiuka. Annalista świętokrzyski pomieszał wiadomość podróży Anzelma z podróżą przez Polskę Carpiniego wraz Benedyktem.

3) vol. III, p. 166. Rocznik małopolski:

1238. Frater Johannes Plancarpini magister Saxonie et Polonie Prage capitulum tenuit.

4) p. 169.

1247. Frater Johannes, sedis apostolice legatus, ordinis fratrum Minorum, cum aliis fratribus ad Regem Tartarorum pervenerunt.

5) p. 679. Annales Silesiaci compilati:

Anno domini MCCXLVII frater Johannes ordinis fratrum Minorum per Innocentium IIII ut legatus per Poloniam transiens ad terram et regem proficiscitur Tartarorum. Et ad eum perveniens legationem pape audacter peregit et litteras

legacionis sue respondens ab eodem rege
impetravit et pape portavit.

6) vol. IV, p. 301. Miracula Sancti Stanislai:

MPH. podaje przedruk dokumentu kanonizacyjnego
sporządzonego w czasie pobytu legata papieskiego
Jakóba de Velletri, O.F.M., podpisanego przez licznych
świadków cudów spowodowanych przez Biskupa-Męczennika.
Pod cudem przywrócenia wzroku dziewczynce jako drugi
świadek podpisał:

... fratrem Benedictum ordinis fratrum
Minorum guardianum, qui fuit apud
Tartaros, II testem XXII articuli.

7) vol. V, p. 94. Memoriale fratrum Minorum a
fratre Joanne de Komarovo:

Et missus est pro tercio ministro frater Simon
magnus theologus, qui minister celebravit capi-
tulum provinciale anno domini 1228 inter Pasca
et Pentecostes in Colonia et ibidem electus est
in ministrum provincie Alemanie canonice frater
Johannes de Plano Carpini.

Hic maximus ordinis dilatator fuit, minister
enim factus in Bohemiam, Ungariam, Poloniam, in
Daciam et Norvegiam fratres misit. Hic ordinis
strenuus defensor erat, nam coram episcopis et

principibus pro ordine suo constanter
et personaliter stetit.

ZAŁĄCZNIK

W niniejszym załączniku podajemy szczególnie interesującą tradycję franciszkańską w ujęciu Łukasza Waddinga, O.F.M., Irlandczyka, dotychczas nie wykorzystywaną przez historyków zajmujących się poselstwem Carpiniego. Dla nas materiały zebrany przez pracowitego annalistę minorytów posiada szczególnie dwie znaczenie przez wyraźne określenie roli Benedykta w poselstwie, oraz podanie wielu szczegółów nieznanych z innych źródeł, lub też pozostających w sferze domysłów. Materiały Waddinga uzupełnia liczne braki Ystoria Mongalorum, oraz Relatio Fratris Benedicti Poloni.

Wadding pracował (w latach 1600-1628) nad wielkim dziełem dokumentarnym, Annales Minorum, słusznie przez naukę dzisiejszą uważanem za źródłowe, szczególnie w trzecim, ostatnim wydaniu. Roczniki jego są zgromadzeniem i wyciągiem dokumentów franciszkańskich zebranych z archiwów prowincjonalnych minorytów, oraz z innych zbiorów. Dzisiejszy stan archiwów zakonnych w krajach europejskich, na skutek pożarów, wojen,

kasacyj zakonów, w wielu wypadkach z braku poszanowania "starych papierów," - przedstawia zubożały materiał dokumentacji, lub zupełne zagubienie cennych źródeł, jak to ma miejsce szczególnie w Polsce. Część tradycji i historii franciszkańskiej polskiej w odniesieniu do Benedykta Polaka, znalazła swe miejsce w Annales, vol. III, pp. 136-144:

VI. Frater Joannes cum sociis (inter quos fuere etiam quidam Legati Alemanniae Cardinalis servi, eorum obsequiis necessariis deputati) progressus in Bohemiam, ut inde itineris et aliorum tutius rationem iniret, exceptus est a Rege Bohemiae, alias sibi familiari, et communicato consilio, suasit pius Princeps, ut iter per Poloniam, et Russiam legerent. Transmisit ergo eos ad ducem Silesiae Boleslaum nepotem suum, provisus necessariis expensis, et securo conductu; Boleslaus alias etiam familiaris et propensus in Fratres, exemplum patrum secutus, eos curavit per fines suos deduci ad Conradum ducem Lantisciae, cujus tum hospes fuit Wasilico Dux Russiae, qui eosdem plene informavit de statu et progressu Tartarorum, tum inde Legatis, quos ad ipsos destinavit, reversis, nihil aeque terruit pauperes Christi, quam quod munera offerre tyrannis et Principibus in tanta inopia deberent: eo tamen intellecto, qui alias reliqua tum ipsam contemnunt

necessitatem, distractis iis, quae in tanti itineris subsidium fidelium pietas est elargita, curarunt ergo emi varias pelles ad usum castrensem et indumenta, in pretio habitas a barbaris. Hoc audito dux Conradus cum uxore, Episcopo, aliisque nobilibus, plures liberaliter contribuerunt, quorum praecibus Dux Wasilico eos propriis expensis secum in Russiam conduxit, et aliquot dierum mora detentos refecit: rogarunt interim, Synodum Episcoporum convocari, egerunt de unione cum Ecclesia Romana, praesentatis ad hoc suae Sanctitatis mandatis, instructione, et litteris, quibus Ruthenos ad Ecclesiam, abdicato schismate, invitabat; sed in absentia Ducis Danielis, ejusdem Wasiliconis fratris, res coepta non potuit perfici, omniaque in regressum rejecta sunt. Daniel tum agebat cum Bathi apud Tartaros. Dato itineris Duce, eos Wasilico dimisit Kiowiam metropolim Russiae, non sine imminente a Lituanis, qui itinera Obsidebant, periculo, securi a Ruthenis, qui maxima pars excisi pene sunt per Tartaros. Damilone licet ad mortem usque infirmati, ne quid detrimenti mora inferret, traha seu vecte, per nivem, et rigente bruma advecti sunt Kowiam, quam tunc millenarius seu chiliarcha quidam Tartarus insedit. De itinere instruxit, equos mutandos suasit, assumendos autem Tartaricos, qui obducto ubique

campo, pabulum nivibus sepultum unguibus suffodere didicissent, cum nec aliunde neglecto apud Tartaros omnis ejusmodi provisionis usu, possent sustentari. Relictis ergo pristinis equis, duobusque ad custodiam servis donatus ex Fratrum paupertate, chiliarcha alios conductitios et comites itineris dedit; inde duorum dierum itinere pervenerunt Conomem villam Tartarorum secundo post Purificationem die, octavo et amplius a missione sua mense; inde datis a praefecto equis et conductu, delatis ad alium locum cui praefuit scelestus quidam Micheas, muneribus tamen placatus, eos deduci curavit ad primam Tartarorum stationem, quam ingressi sunt feria sexta post diem cinerum. In hospitium armati irruerunt Tartari vociferantes, et quinam essent percunctati. Responderunt a sanctitate Domini Papae Legatos venire, et truces postmodum, cibo oblato, velut rabidos cicurarunt canes.

VII. Sequenti die occurrunt Praefecti, et majores, rationem itineris, quinam, et unde venirent sciscitati. Quibus ex argumento litterarum Pontificiarum summarie responderunt, se Domini Papae, qui Pater est Christianorum, nuncios esse ad Regem, Principes, populumque Tartarorum, mandata de mutuo foedere, ac pace concilianda deferre. Pontificem ipsis bene esse, et agnitionem veritatis cupere, ac peroptare ut fidem Christi, sine

qua non est salus, recipiant, et populo Christianorum aggregentur. Plurimum admirari super tanta strage ab ipsis commissa Hungarorum, Moravorum, Polonarum, a quibus nec laesi, nec lacessiti sunt; suadere, ut Dei offensam vereantur, ac de praeteritis agant poenitentiam, de futuro abstineant ab ejusmodi incursibus, rogans insuper, ut rescribant super praemissis, animumque suum declarent. Quibus auditis, Tartari responderunt transeundum esse ad Corenzam (nomen est Ducis). Acceptis ergo muneribus, equos et itineris duces ministrarunt, praemisso cursore, qui de adventu et Legationis summa Ducem admonerent. Hic excubat contra Occidentales, ne quid inde ex improvise ingruat; expedita sexaginta armatorum milia ducit. Recepti apud Conitiam in castra, et rogati, primum per Ducis procuratores responderunt Pontificem munera nulla pro tunc misisse, itineris periculo et incertitudine; se tamen de expensis viae subtracturos honorarium Duci offerendum. Ad colloquium admissi, eadem quae supra exposuerunt, admoniti prius ne cardinem ullatenus calcarent, quod Religioni et reverentiae Tartaris illud sit. Obtulerunt litteras Pontificias, defuit tamen idoneus interpres, qui eas transferret, quantumvis Kiovia conductum haberent. Assignati igitur equi ductoribus tribus Tartaris, qui ad Ducem Bathi eos comitarentur. Hic secundus ab Impera-

tore habetur, et superioribus annis invasit Hungariam. Secunda feria post primam Dominicam Quadragesimae se itineri commiserunt. Ter, aut quater in die equos mutabant velocissimae se itineri commiserunt. Ter, aut quater in die equos mutabant velocissimae se itineri commiserunt. Ter, aut quater in in die equos mutabant velocissimos, tota die pleno cursu properantes, et aliquoties etiam de nocte, vix tamen feria quarta majoris hebdomadae iter confecerunt. Pertransierunt totam Cumanorum patriam, terram planam; quam quatuor magna flumina longis intervallis secant: primum fines discernit Rusciae, et vocatur Nepar, ejus ripam ex parte Rusciae insedit dictus Coniza, et alius eo potestate major dictus Monsii, cum subjecto agmine ad campestria diffusus. Secundum appellatur Don, illud incolit Bathi gener. Tertium amplum est, vocatur Volga, ubi sedes est Bathi. Quarti nomen est Laes, quod hinc inde a duobus Chiliarchis custoditur. Hi omnes pastorum mores et vitam sectantur, hyeme ad mare, et loca calidiora descendunt, aestate vero petunt montes, et umbram. Flumina illa piscibus abundant, exonerantur in mare magnum, quod Graecis brachium sancti Georgii appellatur; littus autem maris plurimis diebus obequitarunt per glaciem periculi non expertes. Praecurrerant duo Tartari, qui de eorum adventu praenunciarunt. Pervenientes tandem, a statione

Bathi tertio milliari, seu una leuca disjuncti sunt. Dum admitterentur ad colloquium, inter accensos in via rogos jussi sunt pertransire. Fratres Religione primum moti id negarunt, verentes ne falsi cultus quidpiam subesset; sed postmodum instructi nihil tale pertentari, solum veneni infectionis, aut doli, per hoc recepta Tartarorum consuetudine removeri suspicionem, annuerunt, declarantes evacuandae suspicionis causa se consentire, cultum autem, vel superstitionem nequaquam intendere. Coram admissi, causas adventus sui exposuerunt; proferunt litteras Pontificias, et poscunt idoneos interpretes, qui eas fideliter transferrent; feria sexta Parasceves translatae sunt fideliter litterae Pontificiae in Tartaricam, Ruthenam, et Arabicam linguam, eas diligenter legit Bathi, et singula adnotavit. Hic prae reliquis quos transierunt speciem Regalis eminentiae, et magnificentiae prae se ferebat. Tentoria ejus ex tela confecta sunt ampla satis et magnifica, ea fuere Regis Hungariae Belae, tribus ab hinc annis inter alias Regni gazas direpta. Portis ejus assistebant custodes, qui distributis officiis aulicam servabant economiam. Eminentiori loco velut elato throno simul cum uxore sedebat, reliqui dehinc Duces humilioribus sedibus, in medio consident tam filii, quam fratres; reliqui deinceps humi a dextris viri, a sinistris foeminae; Fratres a sinistris locati

sunt, qui inter Tartaros, venientibus legatis, honor observatur, quamvis in aula Imperatoris jussi sunt a dextris sedere. Sub vesperam dimissi impransi; una milii scutella eaque semel, prima scilicet nocte donati, liberalitatem Principis exhausserunt, cui plus donasse oportuit. Sequenti mox die, quae incidit in Sabbatum sanctum, vocatis ad tentorium Principis, obvius fit procurator ejus, indicans decretum esse negotii summam e beneplacito Imperatoris Cuinae pendere. In Tartariam proinde transeundum esse, relictis interim aliquibus sociis, qui cum litteris Principis reversuri essent ad Pontificem. Id ita conclusum; Fratres etiam Joannes et Benedictus suas conjunxerunt cum totius itineris relatione; sed latores inde ad Montium Ducem regressi, ab eo in adventum denuo Fratris Joannis ex Tartaria detenti sunt.

VIII. Dominica Resurrectionis, salutatis sociis, nec sine anxietate, nescientes an in vitam, aut mortem pergerent, oblatos equos conscenderunt: ita quidem labore et inedia confecti, ut vix seipsos regere possint, aut equitare. Tota porro Quadragesima, aliisque jejuniis diebus difficillima et maxima itinera excurrentes, solo milio et sale sustentabantur, atque aqua, quam nive et glacie liquefacta exprimebant. Quod supererat Comaniae octo continuis diebus sunt permensi; mox ingressi

terram Kangitarum, eam usque ad Ascensionem Dominicam triginta duobus diebus percurrerunt. Terra est sicca, expers aquae, a paucis proinde tum habitata: ejus incolae, sicut et Comanos, occupatis eorum sedibus, deleverunt Tartari; nihil autem frequentius occurrebat, quam excisa cadavera, evulsa craneae, praeteritae stragis foeda et luctuosa monumenta. Hinc occurrit patria Bisemmorum, qui lingua Comanica loquebantur, secta erant Saraceni. Hic passim inveniunt maximarum urbium ruinas, diruta castella, villas depopulatas et desertas; hujus Dominus appellabatur Altisoldanus, cum tota stirpe et a Tartaris est excisus. Terra maximis, et altissimis montibus exurgit: a Meridie prospicit Hierosolymam cum Palaestina terraque Baldac, atque Saracenos, quorum finibus imminebant duo principes Tartari germani, Burin et Cadan, nepotes Chingiscam I Imperatoris Tartarorum, filii Thiadax. Ab Aquilone vero terram habet nigrorum Kythaorum, et Oceanum; eam incolit Siban frater Bathi. Plurium dierum spatio ab Ascensione Domini usque ad XVII Junii hanc emensi terram nigrorum Kythaorum, proxime legerunt; in ea Curiam excitavit Imperator, cujus Praefectus, convocatis magnatibus civitatis, duobusque Regis filiis, applausum more gentis hospitibus et Legatis assuetum exhibuit. Inde digressi ad ripam maris, occurrunt exiguus collis sedes Aeoli, in cujus visceribus venti

7
5

tota aestate atroci murmure congregiuntur: sed mox hyeme ad excidium et terrorem praetereuntium angusto meatu, qui summo vertice patet, erumpunt. Secus dicti maris ripam pluribus diebus obequitarunt, quod angusto extenditur alveo, pluribus scatens insulis. Declinantibus ad dexteram, antiquissima Tartarorum se Curia primum ostentat, quam defuncti Imperatoris una uxor in habitavit, et rexit: majorum porro memoriae, et cultui statutum est inter Tartaros, ne defuncti principis extinguatur nomen, domus, aut familia, sed ejus uxori committatur, ceu dote assignatis impensis et vectigalibus. Non fuerunt admissi in Curiam, quia necdum Imperatorem Cuinae salutarant; extenso tamen non longe procul tentorio, eos caute excipientes una detentos die refecerunt Praefecti. His salutatis, in vigilia sancti Petri et Pauli patriam Naimanorum intrarunt. Incolae erant pagani sectantes pluralitatem Deorum, Tartaris moribus conjuncti, animo discrepantes, a quibus deleti sunt cum Kythais. Terra inaequalis, pascuis idonea, et subjecta Aquiloni et brumae, ardente canicula, nonnumquam riget; unde in ipso SS. Apostolorum die ubertim nungebat. Hanc multis diebus, et magna festinatione excurrerunt, quos mox vera et antiqua Tartarorum, qui Mongalli dicuntur, patria excepit, et vix tandem in festo sanctae Mariae Magdalенаe ad Curiam Tartarorum pervenerunt, licet muta-

tis quinquies in die, quantum ferebat velocitas equorum, qui perniciosissimi sunt, sine mora properarent tota die saepius jejuni. Haec festinatio ex mandato Tartarorum fiebat quo interessent Legati coronationi Imperatoris, et Comitibus, in quibus maxima gentis splendebat potentia, quam ad suos reversi possent referre: appetitus porro famae etiam in sordibus, et inter barbaros viget, et suum quisque aliis non modo praefert, sed praeferri ab aliis cupit.

IX. Cum pervenissent ad Curiam Imperatoris Cuinae, curavit iis seorsim ab aliis assignari hospitium, honestius quidem, quam ut aliis Legatis praeparari solebat; ad colloquium tamen non admisit, quia necdum electus imperio se ingessit; praemissa tamen ad ipsum fuit litterarum interpretatio per Ducem Bathum, scriptis etiam iis, quae de itineris causa Fratres pridem retulere praesenti. Post sextum diem Fratres ad matrem remisit, ubi comitia inibant Duces. Viderunt tentorium ex alba purpura, capacissimum, et circum extensum, ubique tabulatum, excelsum, duabus portis apertum, quarum una soli patebat Imperatori, nec alii cuipiam. Alteram armati hinc inde obsidebant; et aversis dumtaxat fiebat ingressus. Duces in tentorio conveniebant, atque de rebus Imperii ad meridiem usque discurrebant; a meridie autem incipiebat compotatio lactis jumentini in maxima copia, et ingluvie. Inter

4

barbaros autem legis et fidei ignaros ea fuit Sedis Apostolicae reverentia, ut ejus nuncios intra tentorium auctos solos admiserint, quamvis simplices, et pauperes, a quibus lucrum expectabant nullum. Geroslaus autem Dux Rusciae, pluresque alii Kythaorum, et Solangorum, duo etiam filii Regis Georgiae, nuncii Califi de Baldac Soldani, alii etiam plusquam decem Soldani, et in universo Legatorum, ut ferebatur, qui munera et census deferebant, ultra quatuor millia, foris stabant, et extra tentorium et tabulatum locatis ministrabantur escae et lac jumentinum, quod ibi in deliciis habetur. Fratribus autem, qui ejusmodi lautitiis, stomacho insuetum pondus refugiente, libenter cedebant, honoris gratia cervisiam propinabant, et gratiam se prestare existimantes, officiose urgebant ne parcius biberent; intelligentes tamen id onerosum esse religiosi cessare. Post aliquot hebdomadas ad aliam stationem, quarta inde leuca distantem, in planitie intra montes sitam transitum est. Dicta est Sirorda, id est, Curia aurea, nec immerito (nisi praeter usum sit, tentorium curiae appellatione indigitare); columnae ubique laminis aureis caelatae splendebant, juncturae fixis aureis clavis omnes inibant. Hic sublimandus erat Cuinae et in throno primum adorandus in festo Assumptionis beatissimae Virginis, nisi tanta grandinis copia intervenisset, quae

mox resoluta, pluribus exitio fuit, absorptis torrentis instar repentina inundatione. In festo ergo die sancti Apostoli Bartholomaei contigit, praemissis quibusdam preculis, versus meridiem procedentibus sacrificulis, reliquis genuflexis, praeter religiosos fratrem Joannem et socios, qui vim aut institutum formulae, quidve incantationis, seu falsi cultus ingerebat ignorantes, eidem deferre noluerunt, sicut nec Imperatorem in throno reliquorum exemplo adorare, cum ejus non fuerint subditi.

X. Electus et sublimatus in thronum videbatur XL annorum, aut ad summum XLV, vir mediocris staturae, prudens, sagax, et tantae moderationis et gravitatis tenax, ut raro aut numquam riserit, aut circumspectae maturitatis vultum principe dignum, vel ad minimum animi gratia deposuerit. Dicitur indixisse bellum omnibus Christianis, quantumvis Graeci clerici, qui Curiam ejus incolebant, spondebant fore Christianum; nec inane expectationis id signum fuerit, quod ante tentorium Collegium Sacerdotum divinis Officiis ex Graecae Ecclesiae consuetudine vacantium, datis expensis, fovebat. Hic acciti sunt ad Imperatorem Fratres, scripta, et publice coram Imperatore, et Ducibus nomina recitavit Gingai protonotarius; accersiti et alii nuncii, sed pauci intra tentorium recepti. Primi inter reliquos Fratres statuebantur, post eos Dux Geroslaus. Hic invitatus a matre Imperatoris, veneno

interiit. Possidet Russiae partem, quae Susdal appellatur, Inde ad alium locum itum, ubi Imperator a matre sua separatus est; eidem denuo sistuntur frater Joannes et socii, sed remissi sunt per eum ad matrem, ne testes adessent, cum per eos dies bellum Occidenti indicerent; regressi ergo denuo ad Imperatorem Fratres, haeserunt in Curia pene per mensem, quorum inedia aurifaber Ruthenus interim sublevavit. Expensae porro, quae ex parte Imperatoris assignabantur, vix per diem sufficiebant, nec aliunde, deficiente foro, provideri quidpiam potuit. Vocati tandem ab Imperatore per protonotarium, edixit, ut scriptis agerent, suamque mentem ac negotia porrigerent. Id factum est. Interrogati deinde, an quispiam apud Pontificem fuerit characteris, seu Tartaricae, Ruthenicae, aut Arabicae linguae peritus. Cum talium linguarum usum Pontificiis esse negarent Fratres, expedire tamen dixerunt, ut lingua Tartarica litterae darentur, quas per Saracenos interpretatas transferrent ipsi Fratres in linguam Latinam, et utramque tam epistolam, quam interpretationem deferrent ad Pontificem. In festo sancti Martini, Kadach totius Imperii procurator, Kingay et Bala cum notariis accesserunt ad Fratrum hospitium, eisque litteras Imperatoris de verbo ad verbum diligenter interpretati sunt, clausulam per clausulam reddentes: Fratres autem in lingua Latina excipiebant,

et singulas clausulas iterum reddebant saracenice, seu arabice, jubentibus Tartaris, ut experimentum fieret, si interpretatio fideliter, et sine errore fieret. Unde inter Fratres fuisse, qui Saracenorum linguam callebat, tametsi eam forte non legeret, crediderim; alioquin non capio, quomodo a Saracenis interpretatam epistolam Latine exciperent, cum illi Latinam linguam non callebant.

XI. Proposuit Tartarus suos etiam nuncios ad summum Pontificem una dirigere, si id Fratres postularent; sed hi pluribus de causis id consultum esse non putarunt. Primo, ne tantis Christianorum visis et auditis discordiis, magis animarentur in Europam bellum movere. Secundo, timebatur explorandi causa mitti, sub praetextu legationis. Verebantur tertio ne, eis invitis, in itinere lapidarentur a turbis, superiorum temporum ac malorum acerbatissima memoria; nam et duo servi Legati Germaniae, quos ad eum Fratres cum litteris remittebant habitu Tartarico, vix mortem evaserunt, nec progredi licuit, nisi mutata veste. Nec alioquin operae fecissent, cum specialia non deferrent mandata, praeter ea quae litteris continebantur. Hisce de causis non probabant Fratres eorundem missionem, licet id Tartaris non insinuarent; urgentibus tamen, ut Legatos ipsi ab Imperatore postularent, responderunt hoc sua non referre, sed Imperatoris, si mittendos judicaret; ipsi salvum conductum praestarent, quantum

92
liceret, et cum Dei auxilio possent.

XII. Sic tandem sine Legatis dimissi ad Imperatoris matrem, et ab illa donati singuli purpura una et pellicea veste obducta pellibus vulpinis, tota hyeme regressi, et saepius in aperto campo et nivibus dormientes multa passi, vix tandem in festo Ascensionis Domini ad Bathi ducem pervenerunt; a quo conductum accipientes, cum aliud scribere nollet ad Pontificem, recedentes eo salutato, sabbato infra octavam Pentecostes pervenerunt ad Montii Principem. Hic assumptis sociis ac servis, Cornisam perrexerunt, qui eis comites assignavit duos Cumanos, qui sexto die postquam Tartarorum novissima custodia egressi sunt, eos salvos duxerunt Kioviā IX vel X Junii. Eis occurrunt Kiovenes cum maxima exultatione, tamquam a morte suscitatis congratulantes, nec secus per Russiam, Poloniam, Bohemiam recepti. Wasilico dux et Daniel frater ejus solemni apparatu exceptos, octo diebus detinuerunt, quibuscum interim tractarunt, quae ad abnuendum schisma, et perfectam unionem spectarent, Rutheni autem confirmarunt quod alias in ea materia per Legatum suum actum est, novosque nuncios cum litteris ad Pontificem una cum fratre Joanne, et sociis destinarunt. Post duos annos, MCCXLVII regressus est frater Joannes, et socii ad Pontificem. Quo primum anno frater Ascelinus cum sociis pervenit in exercitum

Tartarorum in Perside, festo translationis sancti Patris Dominici, ibique sub variis vexationibus et laboribus annum unum magna constantia, et patientia haesit; mox dimissus, rediit cum litteris et nunciis Barothnoy Ducis, postquam tres annos et septem menses toto itinere consumpsisset. Exemplar litterarum exscripsit Vincentius capite 51: nihil aliud praeter insolentiam, et typum barbaricae superbiae continent.

XIII. Quidam modernus Ecclesiasticae historiae scriptor huic legationi plures errores commiscet, praetextens ex Vincentio, Antonino, Plato, et aliis (apud quos frequens est ejus memoria) narrationem excerptisse, cum illi nihil minus scripserint: inter reliqua asserit Ascelinum, sociis fratre Joanne de Plano ac Benedicto Minoritis, postquam in Tartarorum conversione non contemnendam operam posuisset, in intima Persidis penetrasse, et legatione pro Christo functum, martyrio tandem simul cum iis duobus occubuisse. Cum utrique horum salvi ad Pontificem rediissent, et diversis itineribus, ac regionibus fuerint dissiti. Nec ipsi ejusmodi legationis historiae fructum conversorum paganorum ullum commemorant, quamvis singula pene occurrentia diligentissime adnotarint. Ideo verba Hieronymi Plati de fructu Franciscanorum inter Tartaros, non ad fratrem Joannem Planum, ac socios referenda sunt. Legationis, non missionis titulo,

ad eos transierunt, sed ad alios qui missi sunt superioribus litteris, ut opus conversionis et praedicationis inter ipsos perseverantes ac permanentes non intermitterent. Sic Platus: Iidem, supple Franciscani, etiam ad Tartaros, neque semel adierunt primum ab Innocentio IV missi anno MCCXLV, quo tempore cum magnus hominum numerus Evangelium admisisset, paulo post multo plures illuc operarii destinati, Monasteria multa instituta, denique res Christiana feliciter prorsus administrata.

"XIV. Paulus Pansa in vita Innocentii a se conscripta refert, Joannem hunc, Benedictum Polonum, et reliquos socios ad Pontificem anno MCCXLVII regressos, narrasse Imperatorem ab eis instructum, erga fidem Catholicam valde propendisse, magnamque eis spem ingressisse ejusdem infra breve tempus amplectendae, et vere postea amplexum fuisse paulo infra recenset. Ab eo insuper donaria et vestes pretiosas dicit ad Innocentium transmissa, et Pontificem propter ejus legationem ideo prudenter et feliciter peractam, eum secum per menses tres retinuisse, et Antistitem Antibarensem instituisse, eaque verba illi dixisse: Benedictus sis a Domino, et a me ipsius Vicario, video enim in te vere compleri vocem illam sapientis: Sicut frigus nivis in die messis, ita Legatus fidelis ei, qui misit eum,

225

animam illius requiescere faciet. Euge ergo, serve bone et fidelis, qui in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Deinde narrat Joannem a Pontifice missum ad sanctum Ludovicum Regem, jam paratum ad expeditionem Terrae Sanctae, ut parumper transfretare differet, donec constaret, quomodo Pontifex defendere se posset a minis, et feritate Friderici Imperatoris propter recentes victorias contra Pontificios insolescentis. Postremo addit, post Joannis hujus obitum, substitutum ab Innocentio in Sede Antibarensi fratrem Laurentium Minoritam; fortassis illum ipsum Portugallensem, quem paulo antea diximus ad Tartaros ablegatum."

oo O oo

BIBLIOGRAFJA

Skróty bibliograficzne
używane w przypisach.-
Manuskrypty.- Źródła.-
Studja i różne prace.-
Artykuły i przyczynki.
- Encyklopedje i słów-
niki.-

SKRÓTY UŻYWANE W PRZYPISACH

- Annales Minorum, Wadding, Lucas, Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutum, ed. III. Quaracchi-Firenze, 1931.
- B. Historia Mongolorum. MS. Vindobonensis, Codex Lat. 512. Staatsbibliothek, Manuscript-Abteilung. Wien.
- Długosz Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis opera; ed. Alexander Przeździecki, 15 vols., Cracoviae, 1867-1887.
- Hipacka Ipatievskaya letopis. Polnoie sobranie Russkikh letopisici, vol. II. Sanktpeterburg, 1843.
- MGH. Monumenta Germaniae historica.
- MGH.E. Monumenta Germaniae historica. Epistolae.
- MGH.SS. Monumenta Germaniae historica. Scriptores.
- MPH. Monumenta Poloniae historica, ed. A. Bielowski, Pomniki dziejów Polski. Lwów-Kraków, Akademia Umiejętności, 1864-1893.
- MPV. Monumenta Poloniae Vaticana, ed. Jan Ptasnik, vols. I-III. Cracoviae, Polska Akademia Umiejętności, 1913.
- P. Relatio Fratris Benedicti Poloni. MS. Colbert, Lat. 2477. Bibliothèque Nationale, Département des Manuscrits, Paris.

Relatio. Relatio Fratris Benedicti Poloni; ed. A. van den Wyngaert, O.F.M., Sinica Franciscana, vol. I. Quaracchi-Firenze, 1929.

Sinica Franciscana. Wyngaert, Anastasius van den, Sinica Franciscana, vol. I: Itinera et relationes fratrum Minorum saec. XIII et XIV. Quaracchi-Firenze, 1929.

Ystoria. Ystoria Mongalorum. Sinica Franciscana, vol. I, ed. A. van den Wyngaert.

oo 0 oo

MANUSKRYPTY

Relatio Fratris Benedicti Poloni; Paris, Bibliothèque Nationale, Département des Manuscrits, Lat. 2477 Colbert MS.).

Historia Mongolorum, Wien, Staatsbibliothek, Manuskript-Abteilung, Codex Lat. 512 (Vindobonensis MS.).

Vitae sanctorum regni Poloniae olim Sarmatiae, Kraków, Biblioteka Polskiej Akademji Umiejętności, Dział manuskryptów, Bbb. I. 32. sec. XVIII.

ZRÓDŁA

Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur . . . ex latinis et graecis, aliarumque gentium monumentis . . . servata. Editio novissima; vol. Martii 16. Parisiis, 1863-1940, et sequ.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej, Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego; 24 vols., Lwów, 1868-1931.

Analecta Franciscana sive chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia. Edita a patribus collegii S. Bonaventurae adiuvantibus aliis patribus eiusdem ordinis. -- Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1885 -- (Skrót: Analecta Franciscana).

Annales Burtonenses; Monumenta Germaniae Historica Scriptores, vol. XXVII, pp. 473-484. Hannoveriae, 1885.

Annales Melrosenses; Monumenta Germaniae Historica Scriptores, vol. XXVII, pp. 432-442. Hannoveriae, 1885.

Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis, edidit Hermann Cordauns; Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum XXII, 529-547. Hannoveriae, 1872.

Assemani, Josephus Simonius, Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana . . .; 4 vols. Romae, 1719-1728.

Baronius, Card. Caesar, et Raynaldus, Odoric, Annales ecclesiastici, vols. 20-22 (ed. nova). Barri Ducis, 1870.

Beauvais, Vincentius de, Fragmentum de rebus Orientalibus, e Speculo Historiali Vincentii Beluacensis. (Edidit Reinerus Reineccius Steinhemius). Helmaestadii, 1585.

Beazley, C. Raymond, The Text and Versions of John de Plano Carpini and William de Rubruguis as printed for the first time by Hakluyt in 1598 together with some shorter pieces. London, 1903.

- Berger, Élie, Les registres d'Innocent IV publiés ou analysés d'après les manuscrits originaux du Vatican et de la Bibliothèque Nationale; 4 vols., Paris, 1884, 1887, 1897, 1911-1920.
- Bergeron, Pierre, Voyages faits principalement en Asie dans les XII, XIII, XIV, et XV siècles, par Benjamin de Tudele, Jean du Plan-Carpin, N. Ascelin, Guillaume de Rubruquis, Marc Paul Venetien, Haiton, Jean de Mandeville, et Ambroise Contarini; accompagnés de l'histoire des Sarasins et des Tartares, et précédés d'une introduction concernant les voyages et les nouvelles découvertes des principaux voyages, par Pierre Bergeron, vol. I (tome premier). A la Haye, chez Jean Neaulme, M.DCC.XXXV.
- Bernini, Ferdinando, Salimbene de Adam Cronica, 2 vols., Bari, 1942.
- Boehmer, H., Chronica Fratris Jordani. Edidit, notis et commentariis illustravit H. Boehmer. (Collection d'Études et de documents sur l'histoire religieuse et littéraire du moyen âge, vol. IV.) Paris, 1908.
- Bongars, J., Gesta Dei per Francos. 2 vols. Hanoniae, 1611.
- Bor, Salomon, Seer Aanmerkelyke Reys-Beschryvingen van Johan du Plan Carpin, en Br. Ascelin. Bey de als Legaten van den H. Apostolischen Stoel, en voor Gesanten van den Paus Innocentius de IV afgesonden na Tartaryen en andere Oestersche Volkeren . . . Te Leyden, 1706.
- Bzovius, Abraham, Annalium ecclesiasticorum continuatio, vol. XII, Coloniae Agripinae, 1616, sub annum 1245-1248.

Bzowski, Abraham (vel Bzovius), Beatus Ceslaus tutelarius Silesiae. Cracoviae, 1608.
(U Plotrowczyka Drukarza J.K.M. Rzeczypospolitey).

- - Propago D. Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu de rebus praeclare gestis in provincia Poloniae ordinis Praedicatorum commentarius. Venetiis, 1606.

Cardauns, Hermann, vide Annales Sancti Pantaleonis Coloniensis.

Carey, A. P. Luca, (ed.), Chronica anonyma Fratrum Minorum Germaniae; Analecta Franciscana, vol. I, pp. 279-300; Quaracchi, Collegium S. Bonaventurae, 1885.

Chronica XXIV generalium ordinis Minorum; vol. III, Analecta Franciscana. Quaracchi, Collegium S. Bonaventurae, 1897. (Odtąd wszystkie wydawnictwa Quaracchi są Collegium S. Bonaventurae.)

Chronica Hungarorum, impressa Budae 1473, typis similibus reimpressa. Budapestini, 1900.

Clavijs, Ruy Gonzales de, Narrative of the Embassy to the Court of Timour at Samarkand, A.D. 1403-6. Translated by Clements R. Markham. London, Hakluyt Society, 1859.

Codex diplomaticus Majoris Poloniae, documenta, et jam typis descripta, annum 1400 attingentia; 3 vols. Editus cura Societatis Literariae Poznaniensis. Poznaniae, 1877-1879.

Cossartius, G., vide Labbeus, Ph.

Coulton, G.G., From St. Francis to Dante. A translation of All that is Primary Interest in the Chronicle of the Franciscan Salimbene (1221-1288) together with Notes and Illustrations from other Medieval Sources. London, 1906.

Daniłowicz, vide Strykowski, M.

D'Avezac, Relation des Mongols ou Tartares par le frère Jean du Plan de Carpin de l'ordre des frères mineurs, légat du Saint-Siège Apostolique, nonce en Tartarie pendant les années 1245, 1246 et 1247, et archevêque d'Antivari. Première édition complète publiée d'après les manuscrits de Leyde, de Paris, et de Londres, et précédée d'une notice sur les anciens voyages de Tartarie en général, et sur celui de Jean du Plan de Carpin en particulier; (vol. IV, pp. 397-779, Recueil de voyages et de mémoires, publié par la Société de Géographie). Paris, 1839.

Delorme, Ferdinandus M., Dialogus de gestis sanctorum fratrum Minorum auctore Fr. Thoma de Papia, edidit F. M. Delorme, vol. V, Bibliotheca Franciscana Ascetica Medii Aevi. Ad Aquas Claras (Quaracchi), 1923.

Dlugossius, Joannes, vide Długosz, J.

Długosz, Jan, Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera. Ad fidem veteriorum librorum manuscriptorum recensuerunt Ignatius Polkowski et Żegota Pauli. Cura Alexandri Przeździecki edita. 15 vols. (Pars Polona a Carolo Mecherzynski.)

Dreves, Guido M. und Blume, Clemens, Analecta hymnica medii aevi; 55 vols., Leipzig, 1886-1922.

Eubel, Conrad, Hierarchia catholica Medii Aevi sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularum praesertim Vaticani collecta, digesta, edita. Editio altera; 4 vols. Monasterii, 1913-1925.

Fineschi, Vinzenzio, Itinerario ai paesi Orientali di Fra Riccoldo da Monte di Croce Domenicano scritto del XIII secolo . . . 2 vols., Firenze, 1793.

Gesta Dei per Francos, sive orientalium expeditionum et regni Francorum Hierosolimitani historia a variis, sed illius aevi scriptoribus, litteris commendata . . . ; 2 vols., Hanoviae, 1611.

Glassberger, Nicolaus, Chronica Fratris Nicolai Glassberger Ordinis Minorum Observantium; ed. Analecta Franciscana, vol. II; Quaracchi, 1887.

Haluščynskyj, Theodosius, Acta Innocentii PP. III (1198-1216) e registris Vaticanis. Roma, Codificazione Canonica Orientale, 1946. (Fontes, ser. III, vol. II.), 1946.

Hambis, Louis, Le chapitre CVII du Yuan Che. Les genealogies imperiales mongoles dans l'histoire chinoise officielle de la dynastie mongole. - Avec des notes supplementaires par Paul Pelliot. Avec 71 tableaux dont 10 hors-texte. (T'oung Pao. Supplement au vol. XXXVIII.) Leiden, 1945.

Holder-Egger, O., Cronica Fratris Salimbene de Adam Ordinis Minorum. Monumenta Germaniae Historica Scriptores, vol. XXXII. Hannover, 1905-1913.

Holovecky, Dionysius, Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae, Ser. I, fasc. VIII, Studi Storici Sulle Fonti del Diritto Canonico Orientale. Roma, Codificazione Canonica Orientale, 1932.

- - (Edidit), Ius particulare Ruthenorum. Roma, Codificazione Canonica Orientale, 1933. (Fontes, Series I, fasc. XI.)

Homelius, Paul, Mandeville's Travels, translated from the French of Jean d'Outremeuse. Edited from MS. Cotton Titus cXVI, in the British Museum; 2 vols. London, 1919, 1923.

- Huc, Regis-Evariste, and Gabet, Joseph, Huc and Gabet - Travels in Tartary Thibet and China, 1844-1846. Translated by William Hazlitt now edited with an Introduction by Professor Paul Pelliot. 2 vols. London and New York, 1928.
- Iordanus a Iano, Chronica Fratris Iordanis a Iano Ordinis Fratrum Minorum; vol. I, pp. 1-19. Analecta Franciscana. Quaracchi, 1885.
- Iulianus, frater ordinis Praedicatorum, Tractatus de Tartaris ad episcopum Perusinum apostolicae sedis legatum, edidit Albinus Franciscus Gombos, Catalogus fontium historiae Hungaricae, II, 1363-1367. Budapestini, 1937; (vide etiam sub Gombos).
- Ipatievskaja Letopis, vol. II, Polnoie Sobranie Russkikh Letopisici, izdanie po vysockai-shchemu povelëniu Arckeograficheskoiu Kommissieiu. Sanktpeterburg, 1843.
- Johannis de Komorovo Tractatus Chronicae Fratrum Minorum Observanciae, ed. H. Zeissberg, Archiv. für Oesterr. Gesch. vol. 46, Vienne, 1872, Lwów, 1880.
- K'o Shao-min, Hsin Yuan-shi (in Chinese), or New History of the Mongol Dynasty. Shanghai, Commercial Press, 1935.
- Labbeus, Philip et Cossartius Gabriel, Sacrosancta Concilia . . .; vol. IX, pars I. Lutetiae Parisiorum, 1671.
- Laurent, J.C.M., Peregrinatores Medii Aevi quatuor: Burchardus de Monte Sion, Ricoldus de Monte Crucis, Odoricus de Foro Julii, Wilbrandus de Oldenberg, quorum duos nunc primum edidit, duos ad fidem librorum manuscriptorum recensuit J.C.M. Laurent. Lipsiae, 1864.
- Leclercq, H., vide Hefelec, C.J.

Letopis Volynsko-Halitskaia; vol. IV, Arckeografi-
cheskaia Komissia. St. Petersburg, 1868.

Litterae encyclicae, Orientales omnes Ecclesias.
Pius PP. XII; die XXIII mensis Decembris,
1945, Romae. Acta Apostolicae Sedis,
vol. XXXVIII, 25 Januarii, 1946. Città
del Vaticano.

Longinus, Joannes (seu Dlugossius), vide Długosz, J.

Luard, Henry Richards (editor), Matthaei Parisiensis
monachi Sancti Albani Chronica major;
7 vols. London, 1872-1883.

Mandeville, Sir John, of St. Albans, vide Homelius, P.

Mansi, Joannes, Dominicus, Sacrorum concilium nova,
et amplissima collectio, in qua praeter ea,
quae novissime Nicolaus Coleti in lucem
edidere, ea omnia insuper in suis locis
optime disposita . . .; vol. XXIII ab
anno 1235 ad annum 1268. Venetiis, 1779.

Markham, Clements R., vide Clavijs, R. G.

Martene, Edmundus, et Durand, Ursinus, Thesaurus
novus anecdotorum complectens regum ac
principium, aliorumque virorum illus-
trium epistolas et diplomata bene multa,
5 vols. Lutetiae Parisiorum, 1717.

Martinus Polonus, Margarita decreti seu tabula
Martiniana. Strassburg, 1499.

Mathias de Miechow, Tractatus de duabus Sarmatijs,
Asiana et Europiana, et de contentis in
eis. Cracoviae, Apud Hieronymum Vieto-
rem. A.D. MDXVII, (prima editio; vide
etiam ed. secunda Vindebonae, 1518;
tertia Cracoviae, 1521; quarta Parisiis,
1532; quinta Basileae, 1537; sexta Ve-
netiis, 1542; septima Basileae, 1582.)

Matvici Meckovskii, Traktat o dvuck Sarmatiack,
vvedenie, perevod i Kommentarii C. A.
Anninskovo. Moskva, 1936. (Izdatel-
stvo Akademii Nauk SSSR. Moskva-Lenin-
grad.)

Mecherzynski, Karol, vide Długosz, J.

Michell, Robert, and Forbes, Nevill, The Chronicle of Novgorod. Translated from the Russian, London, Hist. Text. Soc., 1914.

Momsen, Thomas, vide Solinus.

Monstier, Arturus Du, Martyrologium Franciscanum, in quo sancti, beati, alique servi Dei . . . qui tum vitae sanctitate, tum miraculorum gloria, claruere . . . Parisiis, 1638.

- - Sacrum gynecaeum seu martyrologium amplissimum franciscanum . . . Parisiis, 1657.

Monte di Croce (Montecroce), Riccoldo, vide Fineschi, V.

Monumenta Poloniae Vaticana, vide Ptaśnik, J.

Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejów Polski; wyd. A. Bielowski; 5 vols., Lwów-Krakow, Nakładem Akademji Umiejętności, 1864-1893.

Moule, A.C., and Pelliot, Paul, Marco Polo. The Description of the World. 2 vols.; vol. I, 1938; vol. II, 1935. London.

Opera Dilettevole Da Intendere Nella qual si contiene doi Itinerarii in Tartaria per alcuni Frati dell'ordine Minore e di S. Dominico, mandati da Papa Innocentio IIII nella detta Provincia de Scithia per Ambasciatori, non più vulgarizata. - Stampata in Vinegia per Giouan' Antonio de Nicolini da Sabio. Ne l'Anno del Signore, MDXXXVII, Adi 17 Ottobre.

(The title and colophon copied from the copy preserved in the Public Library in New York; (*KB. 1537). On the title page an interesting woodcut print representing a Mongolian warrior. Vide etiam Streit, IV, 416.)

Oudin, Casimirus, Commentarius de scriptoribus Ecclesiae antiquis illorumque scriptis tam impressis quam manuscriptis ad huc extantibus . . .; 3 vols. Lipsiae, 1722.

Outremeuse, Jean d', vide Homelius, P.

Parisiensis, Matthaeus, Matthaei Parisiensis, monachi Sancti Albani, chronica major; 7 vols., London, 1872-1883. Published by the authority of the Lords Commissioners of Her Majesty's Treasury, under the direction of the Master of the Rolls.

Pauli, Żegota, vide Długosz, J.

Pelliot, Paul, vide Hambis, L.

- - - vide Huc, E.

- - - vide Moule, A.C.

Polkowski, Ignacy, vide Długosz, J.

Pribavlenie k Ipatievskoi letopisi, Sanktpeterburg, Arckeograficheskaja Kommissia, 1843.

Przeździecki, Aleksander, vide Długosz, J.

Ptaśnik, Joannes, Acta Camerae Apostolicae; vol. I, 1207-1344; vol. II, 1344-1374; in Monumenta Poloniae Vaticana, vols. I-II; Editionum Collegii Historici Academiae Litterarum Cracoviensis No. 27. Cracoviae, 1913. Sumptibus Academiae Litterarum.

Pullé, Giorgio, Historia Mongalorum. Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ai Tartari; vol. IX, Studi Italiani di Filosofia Indo-iranica. Firenze, 1913.

- - - Viaggio a'Tartari di Frate da Pian del Carpine. - Historia Mongalorum. Milano, 1929.

Reinerus Reineccius Steinhemius, vide Beauvais.

Repertorium hymnologicum, 6 vols.; wyd. Analecta Bollandiana. Louvain, 1892-1921.

Risch, Friedrich, Johann de Plano Carpini. Leipzig, 1930. (Editio: Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für Vergleichende Religionsgeschichte an der Universität Leipzig. II Reihe, Heft 11.)

- - - Ibidem, pp. 265-277: Nachtrag. Reise der Minoriten-Brüder zu den Tartaren. Mündlicher Bericht des Bruders Benedict von Polen.

Rockhill, William Woodville, The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World 1253-55, as Narrated by Himself. With two Accounts of the Earlier Journey of John of Pian de Carpine. London, Hakluyt Society (2nd Ser. No. IV), 1900.

Rodenberg, Carolus, Epistulae saeculi XIII e regestis Pontificum Romanorum selectae . . .; 3 vols. Berolini, 1883-1887.

Rubruc, Willelmus de, Itinerarium; vide Sinica Franciscana, vol. I, pp. 147-332, ed. Anastasius Van Den Wyngaert, O.F.M.; Quaracchi-Firenze, 1929.

Rymer, Thomas, et Sanderson, Robertus, Foedera, conventiones, litterae, et cujuscumque generis acta publica inter reges Angliae et alios . . .; ed. secunda. Londini, 1816.

Salconus, Nicolaus, Bellovacensis, Historia Orientalis Haythoni Amenii; editio Reinerii Reineccii Steinhemii. Helmaestadii, 1585.

Salimbene de Adam, Chronica Salimbene de Adam Ordinis Minorum. Edidit Oswaldus Holder-Egger. Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, vol. XXXII. Hannoveriae et Lipsiae, 1900-1913.

Sammarthan, Dionysius, Galia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa qua series et historia archiepiscoporum, episcoporum et abbatum Franciae vicinarumque ditionum ab origine ecclesiarum ad nostra tempora deducitur et probatur ex authenticis instrumentis ad calcem positis opera et studio domni Dionysii Sammarthani, O.S.B. . . . editio altera, labore et curis domni Pauli Piolin, O.S.B.; 16 vols., Parisiis, 1870.

Sanderson, vide Rymer, T.

Sbaralea, Joannes Hyacinthus, Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum S. Francisci a Waddingo, aliisque descriptis . . . Romae, 1908, ed. II; ed. I, 1806; ed. III, 1921; ed. IV, 1936.

- - Bullarium Franciscanum Romanorum Pontificum constitutiones, epistolas, ac diplomata continens . . .; 4 vols., Romae, 1759-1768.

Seton, Walter W., Some New Sources for the Life of Blessed Agnes of Bohemia Including a Fourteenth Century Latin Version and a Fifteenth Century German Version. Aberdeen, The University Press, 1915, ed. British Society of Franciscan Studies, vol. VII.

Solinus, C. Julius, Collectanae rerum memorabilium, recognovit Thomas Mommsen. Berlin, 1864.

Spondanus, Henricus, Annalium Eminentissimi Cardinalis Caesaris Baronii continuatio, ab anno MCXCVII quo is desit, ad finem MDCXLVI; 2 vols. Lutetiae Parisiorum, 1647.

Spuler, B., Die goldene Horde. Die Mongolen in Russland 1223 bis 1502. Leipzig, 1942.

Strykowski, Maciej, Kronika polska, litewska, zmodzka i wszystkiej Rusi Macieja Strykowskiego. Wydanie nowe będące dokładnem

powtorzeniem wydania pierwotnego krolewskiego z roku 1582, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Strykowskiego przez Mikołaja Malinowskiego, oraz rozprawa o latopisach ruskich przez Daniłowicza pomnożone przedrukiem dzieł pomniejszych Strykowskiego według pierwotnych wydań; 2 vols., Warszawa, 1846.

Theiner, Augustinus, Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita; 4 vols., Romae, Typis Vaticanis, 1860, 1861, 1863, 1864.

Wadding, Lucas, Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutum auctore Luca Waddingo Hiberno . . . Editio tertia accuratissima auctior et emendatior ad exemplar editionis P. Josephi Mariae Fonseca ab Eborae . . .; 28 vols. (et cont. sequ.); Ad Claras Aquas (Quaracchi) prope Florentiam, 1931-1940.

- - Scriptores ordinis Minorum quibus accessit syllabus illorum qui et eodem ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt . . . Romae, 1906, ed. II; ed. I, 1806.

Warner, George F., The Buke of John Maundeuill, Knight 1322-1356. A Hitherto Unpublished English Version from the Unique Copy (Egerton MS.) in the British Museum. London, 1889.

Wyngaert, Anastasius Van Den, Sinica Franciscana. Vol. I, Itinera et relationes Fratrum Minorum saeculi XIII et XIV. Ad Claras Aquas (Quaracchi-Firenze), apud Collegium S. Bonaventurae, 1929.

Yule, Sir Henry, The Book of Ser Marco Polo the Venetian Concerning the Kingdoms and Marvels of the East. Translated and edited by . . .; 3rd ed., 2 vols., London, 1927.

Yüan pi shih (A Private History of the
Yuan Dynasty; 10 vols., Shanghai, 1936.

Zaikyn, Wacław, Zarys dziejów ustroju kościoła
wschodniosłowiańskiego. I. Podział
na okresy, - vol. XXIV, Archiwum Towar-
zystwa Naukowego we Lwowie. Lwów,
1939.

Zeissberg, H., Johannis de Komorowo Tractatus
Chronicae Fratrum Minorum Observan-
ciae. Lwów, 1880.

STUDJA I RÓŻNE PRACE

Abraham, Władysław, Powstanie organizacji kościoła
łacińskiego na Rusi; 2 vols., Lwów, 1904.

- - Początki arcybiskupstwa łacińskiego we
Lwowie. Lwów, 1909.

- - Studja krytyczne do dziejów średnio-
wiecznych synodów prowincjonalnych
kościoła polskiego. Kraków, Polska;
Akademja Umiejętności, 1917.

Altaner, Berthold, Die Dominikanermissionen des
13. Jahrhunderts. Forschungen zur
Geschichte der kirchlichen Unionen
und der Mohammedaner - und Heiden-
mission des Mittelalters. Breslau,
1924.

Altunian, G., Die Mongolen und ihre Eroberungen.
Berlin, 1911.

- - Die Mongolen in Kaukasischen Landern.
Berlin, 1911.

- - Kriegskunst und Taklikt der Mongolen.
Berlin, 1911.

Baker, J.N.L., A History of Geographical Discovery and Exploration. (New Edition). London, 1945.

Baracz, X. Sadok, Rys dziejów zakonu Kaznodziej-skiego w Polsce; 2 vols., Lwow, 1861.

Barbier de Meynard, Charles Adrien Casimir, Les prairies d'or. Texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavel de Courteille; 9 vols., Paris, 1861-1877.
(Translation du Abu al-Hasan Ali ibn al-Husain al-Masudi.)

Bartholomeus de Pisa, De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Iesu; vol. IV, Analecta Franciscana, Quaracchi, 1906.

Beazley, C. Raymond, The Dawn of Modern Geography. A History of Exploration and Geographical Science; 3 vols., vol. II, From the close of the ninth to the middle of the thirteenth century, A.D. 900-1260. London, 1897, 1901, Oxford, 1906.

Bestuzev-Riumin, K., Russkiya izviestia Dlugosha do 1386 g. po izdaniyu 1711, vol. IV, fasc. 2. pp. 64-378. Archeographicheskaja Komisia, Zanyatii; St. Petersburg, 1868.

- - Osostavie Russkikh lietopisiei do kontsa XIV vieka. St. Petersburg, Archeograficheskaja Komissia, 1868. vide etiam vol. IV, pp. vi+157, fasc. 1, Archeograficheskaja Komissia, Lietopis zaniatii Archeograficheskoi Komissii, 1865-1866. St. Petersburg.

Biernacki, Casimirus, Speculum Minorum in quo primigenia religio ordinis Minorum . . . inspicitur . . . Cracoviae, Typis Universitatis, 1688.

Birkenmajer, Aleksander, Witelo najdawniejszy ślaski uczony; nr. 16 serji Polski Ślask. Katowice Instytut Śląski, 1936.

- - Astronomowie i astrologowie śląscy w wiekach średnich; Katowice, Instytut Śląski, 1937.
- Blasel, Carl, Geschichte von Kirche und Kloster St. Adalbert zu Breslau. Breslau, 1912.
- - Der Selige Ceslaus. Sein Leben, seine Verehrung, seine Grabstätte. Breslau, 1909.
- Bretschneider, E., Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources. Fragments towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Century. 2 vols., London, 1887, II. wyd., 1910.
- Brown, Lloyd A., The Story of Maps. Boston, 1949.
- Brückner, Aleksander, Geschichte der russischen Literatur. Leipzig, 1905.
- - Dzieje kultury polskiej; 4 vols., Krakow, 1931-1936.
- - A Literary History of Russia; translated by H. Havelock. London and Leipsic, 1908.
- The Cambridge Medieval History; vol. VI, Cambridge, University Press, 1929.
- Casti, Giambattista, Il poema Tartaro; 2 vols., Filadelfia, 1803.
- Chevalier, Ulysse, Répertoire des sources historiques du Moyen Age. Topo-bibliographie. Montbeliard, 1894-1899.
- - Répertoire des sources historiques du Moyen Ages. Bio-bibliographie; 2 vols., Paris, 1907.
- Chodynski, Kazimierz, Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny 1370-1632. Warszawa, 1934.

- Chubaty, Mikola, "Zackidna Ukraina i Rim u XIII viki u svoick zmaganiack do tserkovnoi unii"; vol. 123-124, Zapiski Naukovogo Tovaristva Imieni Shevchenka. Lwow, 1917.
- Cordier, Henri, L'Extreme Orient dans l'Atlas Catalan de Charles V. Paris, 1895.
- - Histoire generale de la Chine et de ses relations avec les pays etrangers depuis les temps les plus anciens jusqu'a la chute de la dynastie manchoue. 4 vols., Paris, 1920-1921.
- - Ser Marco Polo. Notes and Addenda to Sir Henry Yule's Edition, Containing the Results of Recent Research and Discovery. London, 1920.
- Coxe, Henricus O., Catalogus codicum MSS. qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. 2 vols., Oxonii, 1852.
- Chrzaszcz, Johannes P., Drei schlesische Landesheilige: Der heil. Hyacinth, der selige Ceslaus und die selige Bronislawa. Breslau, 1897.
- Czaplicka, Maria, The Turks of Central Asia in History and Present Day. Oxford, University Press, 1918.
- Dabrowski, Jan, vide etiam Grodecki, R., Zakrzewski, S.
- Danielewski, Ignacy, Niewola Karola Lubicz Chojckiego 1768-1776 r. Podróż Brata Jana de Plano Carpino i Benedykta Polaków 1246 r. Chełmno, 1864. (Serja: Sybir. Pamiętniki Polaków z pobytu na Sybirze. Tom I.)
- Dashkievich, N., Kniazhenie Danila Romanovicha po
- Diehl, Charles, vide Grousset, R.
- David, Pierre, Les sources de l'histoire de Pologne à l'époque des Piasts (963-1386). Paris, 1934.

D'Ohsson, C., Histoire des Mongoles, depuis Tchinguiz-Khan jusqu'a Timour Bey ou Tamerlan. 4 vols., Amsterdam, 1852.

Dresback, L., Der Orient in der altfranzoesischen Kreuzzugsliteratur. Breslau, 1901.

Dvornik, Francis, The Making of Central and Eastern Europe. London, Polish Research Center, 1949.

Eisenman, L., vide Milioukov, P.

Estreicher, Karol, Bibliografja polska; 30 vols. Krakow, 1870-1934.

Ferguson, John, Account of a Copy of the First Edition of the "Speculum Majus of Vincent de Beauvais, 1473. Supplement to Notes on Books of Secrets, part II. Glasgow, 1885.

Fijalek, Jan, Ś.P. Stanisława Zachorowskiego studia do dziejów wieku XIII w pierwszej jego połowie. Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 1920.

Gapanovitch, J. J., Introduction a l'histoire de la Russie. Historiographie Russe hors la Russie. Traduction et notes par Basile P. Nikitine. Paris, Payot, 1946.

Gębarowicz, Mieczysław, Architektura i rzeźba na Śląsku do schyłku XIV w.; vol. III, pp. 1-84, Historia Śląska. Vide sub Kutrzeba, St.

- - Początki kultu św. Stanisława i jego średniowieczny zabytek w Szwecji (Les origines du culte de St. Stanislaus et son monument du moyen âge en Suede.) Lwów, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1928.

- - Stosunki artystyczne Śląska z innymi dzielnicami polskimi; Katowice, Instytut Śląski, 1935.

Gerard, Christian, Les Bulgares de la Volga et les

Slaves du Danube. Le problème des races et les barbares. Paris, 1939.

Golubovich, Girolamo, Biblioteca Bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franciscano. 5 vols. Quaracchi presso Firenze, 1906-1923.

Gombos, Albinus Franciscus, Catalogus fontium historiae Hungaricae aeo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCII ab Academia Litterarum de Sancto Stephano Rege nominata editus . . . 3 vols., Budapesti, 1937-1938.

Grodecki, Roman; Zachorowski, Stanisław; Dąbrowski, Jan, Dzieje Polski Średniowiecznej; 2 vols., Kraków, 1926.

Grousset, Rene, Le conquérant du monde. Vie de Gengis-Khan. Paris, 1944.

- - ; Diehl, Charles; Guillard, Rodolphe; Oeconomos, Lysimaque, L'Europe Orientale de 1081 à 1453; vol. IX, Histoire du moyen âge. Paris, Presse Universitaire de France, 1945.

- - Histoire de l'Extrême-Orient; 2 vols., (Annales du Musée Guimet, vol. XXXIX et XL), Paris, 1929.

Gudzii, N. K., Istoriya drevnei russkoi literatury; Moskva, 1941. History of Early Russian Literature, by N. K. Gudzy. Translated from the second Russian edition by Susan Wilbur Jones. Introduction by Gleb Struve. New York, 1949. Macmillan Company.

Guillard, Rodolphe, vide Grousset, R.

Hallberg, Ivar, L'Extrême Orient dans la littérature et la cartographie de l'Occident des XIIIe, XIVe et XVe siècles. - Etude sur l'histoire de la géographie. Thèse pour le doctorat présentée à la Faculté des Lettres d'Upsal et publiquement soutenue le 17 Mai des 10

heures du matin dans la salle No IV.
Par Ivar Hallberg licencié es lettres
de l'université d'Upsal.

Halecki, Oskar, vide Zakrzewski, S.

Hauenschild, von Fr. vide Karamzin.

Hefelec, Charles Joseph, Histoire des conciles,
d'après les documents originaux; ed.
H. Leclerque, vide vol. V. Paris, 1913.

Heyd-Raynaud, W., Histoire du commerce du Levant
au Moyen Age. 2 vols., Leipzig, 1885.

Howorth, Henry, History of the Mongols, from the
9th to the 19th Century; 4 pts. in 5 vols.
London, 1876-1927.

Hrushevsky, Michael, A History of Ukraine. Edited
by O. J. Frederiksen with Preface by
George Vernadsky. New Haven, Yale Univer-
sity Press, 1941.

- - Istoria Ukrainu-Rusi; 10 vols. Lwów-
Kiev, 1897-1937.

- - Historia Ukrainskoi literaturi; 5 vols.
Kiev-Lwów, 1923-1926.

Hsiang, Paul Stanislaus, The Catholic Missions in
China During the Middle Ages (1294-1368).
Washington, D.C., The Catholic University
of America, 1949.

Hudson, G. F., Europe and China. A Survey of their
Relations from the Earliest Times to 1800.
London, 1931.

Ikonnikov, V. S., Opyt Russkoi Istorii; 4 pts.
Kiev, 1891-1908.

Kantak, Kamil X., Franciszkanie Polscy; 2 vols.,
vol. I, 1237-1517; vol. II, 1517-1795;
Kraków, 1937, 1938.

Karamzin, Nikolai Mikhailovich, Geschichte des
Russischen Reiches. Nach der zweiten

Original Ausgabe ubersetzt von Fr. von Hauenschild. 10 vols. Riga, 1820-27.

Kimble, H. T., Geography in the Middle Ages. London, 1938.

Kluczevski, V. O., A History of Russia; translated by C. J. Hogarth, 5 vols. London, 1911-1926.

Kluchevsky, Mikhailo, Kurs Russkoi Istorii; 5 vols. Moskva, 1921-1923; 2nd ed., Moskva, 1937.

Koneczny, Feliks, Święci w dziejach narodu polskiego. Miejsce Piastowe, 1937.

Kulisher, Josif Mikhailovich, Russische Wirtschafts-geschichte. Jena, 1925.

Kutrzeba, Stanisław; Semkowicz, Władysław (oraz uspoł uczonych), Historja Śląska od naj-dawniejszych czasów do roku 1400; 3 vols.; Kraków, nakładem Polskiej Akademji Umie-jetności, 1933-1936.

Lacouperie, Terrieu de, Khan, Khakan, and other Tartar Titles. London, 1888.

Langlois, Charles V., La connaissance de la nature et du monde au moyen âge d'après les écrits français à l'usage des laïcs. Paris, 1927.

Latourette, Kenneth Scott, A History of the Expansion of Christianity; vol. II, The Thousand Years of Uncertainty (A.D. 500 - A.D. 1500). New York, 1938.

Lassen, Christian, Indische Alterthumskunde; 4 vols. Bonn-Leipzig, 1847-1862.

- - - Indische Alterthumskunde; 4 vols., vol. IV, Anhang zum III und IV Bande. Geschich-te des Chinesischen und Arabischen Wissens von Indien. Bonn-Leipzig, 1847-1862.

Lauer, Ph., Catalogue general des manuscrits latins; 2 vols. Paris, Bibliotheque Nationale,

1939; vide vol. II, 1940.

Leclercq, H., Histoire des conciles d'après les documents originaux. Nouvelle traduction Française faite sur la deuxième édition Allemande corrigée et augmentée de notes critiques et bibliographiques. Vol. V, deuxième partie. Paris, 1913.

Lepicki, Bohdan, Ukraina; zarys literatury podręcznik informacyjny. Kraków, Wydawnictwo Słowiane, 1930.

Loenertz, R., La société des Frères Peregrinants. Etude sur l'orient dominicain. Institutum Historicum F.F. Praedicatorum. Dissertationes historicae, vol. VII. Roma, 1937.

Levitskii, H. E., Galitsko-ruskaia bibliografiia; 2 vols., Lwów, 1888-1895.

Lelewel, Joachim, Polska wieków średnich czyli Joachima Lelewela w dziejach narodowych polskich postrzeżenia; 4 vols. Poznań. 1846-1851.

Lutsch, Hans, Bildwerk schlesischer Kunstdenkmäler. Breslau, 1903.

Luchs, H., Slesische Fürstenbilder. Breslau, 1886.

Maas, O., Die Wiedereroeffnung der Franziskanermission in China in der Neuzeit; vol. IX, Missionswissenschaftliche Abhandlungen und Texte, Herausgegeben von J. Schmidlin. Muenster, 1926.

Makar Arckiepiskop Ckarkovskiy, Istoria Russkoi Tserkvi, 2 vols. Sanktpeterburg, 1866.

Mann, Horace K., The Lives of the Popes in the Middle Ages. Vide vol. XIV. London, 1928.

Mas-Latrie, Comte de, Trésor de chronologie d'histoire et l'emploi des documents du moyen age. Paris, 1889.

- Matrod, H., Odoric de Pordenone (1265-1331). Son Chemin de pérégrination. Paris, 1938.
- - L'itinéraire en Extrême-Orient du bien-heureux Odoric de Pordenone. Paris, 1929.
- - Notes sur les voyages de Fr. de Plan-Carpin. Paris, 1912.
- Mazour, Anatole G., An Outline of Modern Russian Historiography. Berkeley, University of California Press, 1939.
- Milionkov, Paul; Seignobos, Ch.; Eisenman, L., Histoire de Russie; 3 vols. Paris, 1932-1933.
- Mocquet, Jean, Voyages en Afrique, Asie, Indes Orientales; 2 vols., Paris, 1830.
- Mosheim, J. L., Historia Tartarorum ecclesiastica. Helmstadi, 1741.
- Moule, Arthur C., Christians in China before the Year 1500. London, Society for Promoting Christian Knowledge, 1930.
- Nikitine, Basile P., vide Gapanovitch, J. J.
- Oeconomos, Lysimaque, vide Grousset, R.
- Olschki, Lennardo, Marco Polo's Precursors. Baltimore, The John Hopkins Press, 1943.
- - Guillaume Boucher, A French Artist at the Court of the Khans. Baltimore, The John Hopkins Press, 1946.
- Omont, H., Concordances des numéros anciens et des numéros actuels des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale. Paris, 1903.
- Papée, Fryderyk, vide Zakrzewski, S.
- Pavet de Courteille, Abel Jean Baptiste Marie Michel, vide Barbier de Meynard.

- Pawłowski, St., Romer, E., "Geografja i Podróżnictwo," vol. II, pp. 145-211, Polska w kulturze powszechnej. Kraków, 1918.
- Pełencki, Józef, Halicz w dziejach sztuki średniowiecznej. Kraków, 1914.
- Petrushevich, X. A., Tainyie perehovory kniazia Danila Romanovycha z rymskim preslalom. Istoria izvistie o tserkvy sv. Pantaleimona blys Halycka. Lwów, 1881.
- Pierling, P., La Russie et le Saint-Siège. Études diplomatiques; 5 vols., deuxième édition. Paris, Libraire Plon, 1906.
- Pilat, Roman, Historja literatury polskiej w wiekach średnich, od przyjęcia chrześcijaństwa w Polsce do końca XV wieku (965-1500); 2 części: I. Literatura średniowieczna w Polsce od czasu przyjęcia chrześcijaństwa do końca XIV wieku. II. Literatura średniowieczna w wieku XV. Opracował Stanisław Kossowski. Kraków-Warszawa, 1926.
- Potthas, August, Wegweisen durch die Geschichtswerke des europäischen Mittelalters bis 1500; 2 vols., Berlin, 1896.
- Pypin, A. N., Istoria Russkoj literatury; 4 vols. St. Petersburg, 1711.
- Radlov, Vasilii Vasilievich, Atlas der Althümer der Mongolei. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Herausgegeben von Dr. W. Radloff. St. Petersburg, 1892-99.
- Romer, E., vide Pawłowski, St.
- Rosenbajger, S. K., Dzieje kościoła OO. Franciszkanów w Krakowie. Kraków, 1933.
- Ross, E. Denison, Travel and Travellers of the Middle Ages, edited by A. P. Newton. New York, 1930.

Seignobos, Ch., vide Millioukov, P.

Semkowicz, Władysław, vide S. Kutrzeba, Hist. Śląska.

Shcherbatov, Kniaz, Istoria Rossiyskaia srednieishyck vremen; 15 vols. St. Petersburg, 1767-1791.

Silnicki, Tadeusz, Rola dziejowa kościoła polskiego na Śląsku w wiekach XI-XIII; Katowice, Instytut Śląski, 1935.

Skarga, Piotr, Żywotów świętych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok, wybranych z poważnych pisarzy i doktorów kościelnych . . .; 2 vols. Wiedeń, u O.O. Mechytarystów, 1843. (Przedruk wyd. wileńsk. z r. 1780.)

Smolka, Stanisław, vide Zakrzewski, S.

Soloviov, S. M., Istoria Rossii s drevnieishyck vremion; 29 vols. St. Petersburg, 1851. (cfr. vol. III.)

Soranzo, Giovanni, Il Papato, l'Europa cristiana e i Tartari. Un secolo di penetrazione occidentale in Asia. Milano, 1930. Pubblicazioni della Università Cattolica del Sacro Cuore, ser. V, vol. XII.

Staszewski, Janusz, Przeszłość wojenna Śląska; Katowice, Instytut Śląski, 1938.

Strakosch-Grassmann, G., Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241-1242. Innsbruck, 1893.

Streit, Robert, O.M.I., Bibliotheca Missionum. Vol. IV: Asiatische Missionsliteratur 1245-1599. Aachen, 1928. (Veröffentlichungen des Internationalen Instituts für Missionswissenschaftliche Forschung.)

Sykes, Sir Percy, A History of Exploration from the Earliest Times to the Present Day. London, 1934.

- - A History of Persia; 2 vols. London, 1921.
- - ; Sykes, Ella, Through Deserts and Oases of Central Asia. London, 1920.
- Szajnocha, Karol, Szlak Batu chana; odbitka ze Szkice historyczne. Lwow, 1854.
- Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos in Bibliotheca Palatina Vindobonensi Asservatorum; Vindobonae, Academia Caesarea Vindobonensis, 1864.
- Tamarati, M., L'Église géorgienne des origines jusqu'à nos jours. Rome, 1910.
- Tisserant, E., La legation en Orient du franciscain Dominique d'Aragon (1245-1247). Paris, 1924.
- Tomaszewski, Stefan, Ruski epizod soboru Lugduńskiego 1245. Szkic historyczny. Lwów, 1927.
- Umiński, Ks. Jozef, Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Innocenty IV. Lwów, Wydawnictwo Przeglądu Teologicznego, 1922.
- Vladimirtsov, P., Drevnaia russkaia literatura kievskovo perioda XI-XIII vekov. Kiev, 1901.
- Walicki, Michał, Malowidła ścienne kościoła Św. Trójcy na zamku w Lublinie (1418). Warszawa, 1930.
- Włodarski, Bronisław, Polityka ruska Leszka Białego. Z tablicą geneologiczną. Vol. III, Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lwów, 1927.
- Winter, E., Byzanz und Rom in Kampf um die Ukraine 955-1929. Leipzig, 1942.
- Wiszniewski, Michał, Michała Wiszniewskiego historia literatury polskiej; 8 vols. Kraków, nakładem autora, 1840-1851.

Wright, John Kirtland, The Geographical Lore of the Time of the Crusades. New York, American Geographical Society, 1925.

Yule, Henry, Cathay and the Way thither: Being a Collection of Medieval Notices of China Translated and edited by . . . With a Preliminary Essay on the Intercourse between China and the Western Nations Previous to the Discovery of the Cape; 4 vols. Hakluyt Society, vol. XXXVIII-XLI. London, 1915-1916.

Zachorowski, Stanisław, vide etiam Grodecki, R., Zakrzewski, S.

Zaikyn, Wacław, Zarys dziejów ustroju kościoła wschodniosłowiańskiego. I. Podział na okresy; vol. XXIV, Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Lwów, 1939.

Zakrzewski, Stanisław; Zachorowski, Stanisław; Halecki, Oskar; Dąbrowski, Jan; Smolka, Stanisław; Papée, Fryderyk, Historia Polityczna Polski, cz. I. Wieki Średnie. Kraków, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, 1920.

Zarncke, F., Der Priester Johannes; vol. IV, Abhandlungen der philosophisch-historischen Klasse der Kgl. Sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Leipzig, 1879.

Zatorski, Wacław, Chingis-Chan. Wydane staraniem Sekcji Kawalerji T.W.W. Warszawa, 1939.

ARTYKUŁY I PRZYZCYNKI

Anweiler, Edwinus, "De vitis sanctorum Fratrum Minorum provinciae Saxoniae," vol. XVIII,

(1925), pp. 211-225; vol. XIX, (1926), pp. 46-62, 181-193; Archivum Franciscanum Historicum. Quaracchi.

Baumgarten, N. de, "Chronologie ecclésiastique des terres russes du X au XIIIe siècle," Orientalia Christiana, vol. 58, Rome, 1930.

- - "Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes de X^e au XIIIe s.," Orientalia Christiana, No. 35, 94. Roma, 1927, 1934.

Bihl, Michel, "De Fr. Johanne de Plano Carpinis, conventus Metensis fundatore, an. 1230," Archivum Franciscanum Historicum, pp. 287-291, vol. XVIII, Quaracchi, 1925.

Bloch, E., "La mort du Khaghan Konyonk," in Revue de L'Orient Chrétien, vol. XXIII (1922-1923), pp. 160-171. Paris, 1923.

"Chronique de Kirakos," Journal Asiatique, vol. I, Paris, 1858.

Cordier, Henri, "L'Invasion mongole au moyen âge et ses conséquences," Mélanges d'histoire et de géographie orientales, vol. II, pp. 254-269. Paris, 1920.

Davigneau, A. B., "Sur les traces des Vieux Franciscains," pp. 138-155. Mars, 1940; pp. 190-208, Avril, 1940; pp. 243-256, Mai, 1940; pp. 303-310, Juin, 1940; pp. 358-371, Juillet, 1940; pp. 420-429, Aout, 1940; pp. 537-549, Octobre, 1940; pp. 600-611, Novembre, 1940; pp. 662-667, Decembre, 1940; pp. 33-42, Janvier, 1941; pp. 84-96, Fevrier, 1941; Bulletin Catholique de Pékin. Pékin, Université Catholique.

Gellinck, Joseph de, "Les Franciscains en Chine aux XIIIe - XIVe siècles, - ambassadeurs et missionnaires," Xaveriana, No. 42 et 44. Louvain, 1927.

- Golubovich, Girolamo, "Series provinciarum saec. XIII et XIV," Archivum Franciscanum, vol. I, pp. 1-22, Quaracchi, 1908.
- Kantak, Emil, "Die Entstehung der polnischen Konvente der Bohmisch-Polnischen Franziskaner-Provinz," Franziskanische-Studien, pp. 81-119, Oktober, 1928. - Münster in Westfalen, Aschendorff.
- Kętrzyński, Stanisław, "Na marginesie Genealogji Piastów," Przegląd Historyczny, vol. XXIX, fasc. 2. Warszawa, 1931.
- Markoe, Lorezo, J., "Kublai Khan, or the Popes and the Tartars," American Catholic Quarterly Review, vol. XXV. Philadelphia, 1900.
- Maleczyński, Karol, recenzja pracy: "Stefan Tomaszewski - Ruski epizod soboru Lugduńskiego 1245. Szkic historyczny," Kwartalnik Historyczny, vol. 41, pp. 616-618. Lwów, 1927.
- - Recenzja pracy Ks. Dr. J. Umińskiego, Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Innocenty IV; Kwartalnik Historyczny, vol. XXXVII, pp. 408-416. Lwów, 1923.
- Mingana, A., "The Early Spread of Christianity in Central Asia and the Far East"; Bulletin of the John Rylands Library, vol. XIX. Manchester, The University Press, 1925.
- Morel, H., "Les compagnes mongoles," Revue Militaire Française, juin-juillet. Paris, 1922.
- Moule, Arthur C., "Documents Relating to the Missions of the Minor Friars to China in the XIII and XIV centuries"; The Journal of the Royal Asiatic Society, pp. 546-551. London, 1914.

- - "The Minor Friars in China," J.RAS.
pp. 1-36, 1917; pp. 83-115, 1921.
London, Royal Asiatic Society.
- Noyé, E., "Legatio Fratris Johannis a Plano Car-
pini ad Tartaros"; Collectanes Commissio-
nis Synodalis, vol. VIII, Peking, 1935.
- Osieczkowska, Celina, "Les peintures byzantines
de Lublin," Byzantion, VII(1932).
- Pelliot, Paul, "A propos des Comans," Journal
Asiatique, vol. I. Paris, 1920.
- - "Chrétien d'Asie Centrale et d'Extreme-
Orient," T'oung Pao. Leiden, 1914.
- - "Les Mongols et la Papauté"; Revue de
l'Orient Chrétien, vol. XXIII (1922-
1923), pp. 3-30; vol. XXIV (1924), pp.
225-335. Paris, 1923-1924.
- - "Sur un passage du Cheng-wou ts'ing-
tcheng lou," pp. 923 et sequ., Ts'ai
Yuan P'ei Anniversary Volume, Supple-
mentary Volume I of the Bulletin of
the Institute of History and Philology
of Academia Sinica. Peking, 1934.
- Ratchnevsky, P., "Les missions Franciscaines en
Chine aux XIIIe et XIVe siècles," Revue
d'histoire Franciscaine, vol. VII, pp.
118-122. Paris, 1930.
- Remusat, Abel, "Sur les anciennes églises chrétiennes
dans le Caucase au de la du Kouban,"
Nouveau Journal Asiatique. Paris, 1830.
- Tomaszewski, Stefan, vide Maleczyński, K.
- Umiński, Ks. J., "Niebezpieczeństwo tatarskie w poł.
XIII w. a papież Innocenty IV, - komunikat,"
vol. I, fasc. 4-9, pp. 39-44, Rozprawy
historyczne Towarzystwa Naukowego Warszaw-
skiego. Warszawa-Lwów, 1922.
- Vernadsky, George, "Were the Mongol Envoys of 1223
Christians?", Seminarium Kondakovianum,
vol. III, pp. 145-148. Praha, 1929.

Włodarski, Bronisław, "Związki rodzinne między Piastami a Rurykówiczami," Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, vol. II, pp. 239-322. Lwów, 1927.

ENCYKLOPEDJE I SŁOWNIKI

Atheneo, Willotus, Bibliotheca universa Franciscana sive alumnorum trium ordinum S.P.N. Francisci, qui ab ordine Seraphico, sive alia quavis lingua scripto aliquid consignarunt encyclopaedia . . .; 3 vols., Martiti, 1732-1733.

Bertholet, Alfred; Faber, Hermann; Stephan, Horst; Gunkel, Hermann; Tscharnack, Leopold, Die Religion in Geschichte und Gegenwart Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft; 6 vols. Tübingen, 1927-1932.

Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya, vol. XIV (Moskva, 1929).

"Britanica," The Encyclopaedia Britannica; Fourteenth edition; 1936 (London-New York-Chicago-Toronto), vol. IV.

"Catholica," The Catholic Encyclopedia. An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church; edited by committee; 16 vols. New York, 1907-1914.

Couling, Samuel, The Encyclopaedia Sinica; London-Shanghai, 1917.

Dictionnaire d'histoire et de geographie ecclesiastiques, vol. IV. Paris, 1930.

Du Cange et Carpenter, Glossarium mediae et infimae latinitatis conditum a Carolo Dufrense domino du Cange auctum a monachis Ordinis S. Benedicti cum supplementis integris D.P. Carpenterii et additamentis Adelungii et aliorum digessit G.A.L. Henschel; 7 vols. Parisiis, 1840-1850.

The Encyclopaedia of Islam. A Dictionary of the Geography, Ethnography and Biography of the Muhammad Peoples. Prepared by leading Orientalists. 8 vols. Leyden-London, 1911-1933.

Entsiklopedicheskii Slovar, vol. VII (St. Petersburg, 1892); vol. XXVII (1899).

Faber, Hermann, vide Bertholet, A.

Farlatus, Daniel, S.J., Illyricum Sacrum; 8 vols. Venetiis, 1751-1799.

Gunkel, Hermann, vide Bertholet, A.

Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego, vol. I, Warszawa, 1927.

"Italiana," Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti; vol. XXVII, p. 102. Roma, 1935.

Kowalewski, J. E., Dictionnaire mongol-russe-française; 3 vols., Kazan, 1844.

"Orgelbrand," Encyclopedya Powszechna; vol. I. Warszawa, 1898.

Polski Słownik biograficzny. Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 1936.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Editorial staff: Bronisław Chlebowski, Józef Krzywicki, Filip Walewski. 15 vols. Warszawa, 1880-1904.

504
Stephan, Horst, vide Bertholet, A.

"Ultima Thule," Encyklopedia Powszechna Ultima Thule, Vol. I. Warszawa, 1930.

Zscharnack, Leopold, vide Bertholet, A.
